

Jaume Comellas Colldeforns

***JOAN MARAGALL PENSADOR DE L'OFICI, LA
PRAXI I EL SACERDOCI DEL PERIODISME I DEL
SEU COMPROMÍS FRONT LA SOCIETAT***

**Tesi doctoral
dirigida per Joan Sabaté López
co dirigida per Ana Beriain Bañares**

**Universitat Abat Oliba CEU
Facultat de Ciències Socials
Departament de Ciències de la Comunicació
Programa de Doctorat en Humanitats i Ciències
Socials**

2014

Jaume Comellas Coldeforns

Títol de la tesi

Joan Maragall pensador de l'ofici, la praxi i el sacerdoti del periodisme i del seu compromís front la societat

Direcció de Tesi:

Director: Dr. Joan Sabaté López

Codirectora: Dra. Ana Beriain Bañares

Universitat Abat Oliba CEU

Facultat de Ciències Socials

Programa de doctorat en Humanitats i Ciències Socials

Departament de Ciències de la Comunicació

Barcelona, 2014

¡Profesión el hablar, con la lengua o con la pluma!

¡qué gran aberración!

Joan Maragall

Resum

Aquesta tesi doctoral pretén, en primera instància, mostrar la figura de Joan Maragall Gorina en la seva condició de periodista. Oferir la imatge més completa possible d'aquest escriptor referida a la parcel·la de la seva trajectòria professional en aquesta condició, des de les vessants més transcendents: peripècia professional i anàlisi dels grans trets de la seva obra.

Però, de manera definitiva, i com a màxima justificació d'aquest estudi, ens interessa mostrar la condició de pensador que va ser de l'ofici de periodista. No de teòric, sinó de persona que, inserida en la praxi professional del periodisme, interioritzà profundament aquesta praxi, la qüestionà, la interrogà, la reflexionà, assumí dubtes cabdals i finalment arribà a establir unes conclusions. I, a més, desenrotllà aquesta tasca, no de manera deliberada i estructurada; ni amb ànim acadèmic, ni molt menys doctoral o pedagògic, sinó inserint-ho en el si de la seva habitual i quotidiana tasca com a publicista; en el seu articulisme genèric.

L'interès definitiu d'aquesta tesi, rau, per tant, en posar a la llum l'aportació de Joan Maragall al coneixement de l'ofici de periodista. Una aportació original, que s'adreça especialment a la dimensió ètica i que té com un dels valors més importants, la validesa immarcescible dels seus diagnòstics i de les seves conclusions. La reflexió del periodista i poeta, segueix il·luminant, mes de cent anys després de que fos exposada, una validesa absoluta. Per això hom considera que resulta d'un gran interès mostrar-ho.

Resumen

Esta tesi doctoral pretende, en primera instancia, mostrar la figura de Joan Maragall Gorina en su condición de periodista. Ofrecer la imagen más completa posible de este escritor referida a la parcela de su trayectoria profesional en esta condición, des de las perspectivas más trascendentes: peripecie profesional y análisis de los grandes trazos de su obra publicística.

Pero de manera definitiva, y como máxima justificación de este estudio, nos interesa mostrar la condición de pensador que fue del oficio de periodista. No de teórico, sinó de persona que, inserta en la praxis profesional del periodismo, interiorizó profundamente esta praxis, la cuestionó, la interrogó, la reflexionó, asumió dudas

fundamentales y, finalmente, estableció unas conclusiones. Además, desarrolló esta tarea no de manera deliberada y estructurada; ni con ánimo académico, ni mucho menos doctoral y pedagógico, sino insertándola en el sí de su tarea habitual y cotidiana como publicista; en su articulismo genérico.

El interés definitivo de esta tesis, se basa, por tanto, en poner en solfa la aportación de Joan Maragall al conocimiento del oficio de periodista. Una aportación original, que se dirige especialmente a la dimensión ética y que tiene como uno de sus valores más importantes, la validez inalterable de sus diagnósticos y de sus conclusiones. La reflexión del periodista y poeta, sigue manteniendo, más de cien años después de haber sido expuesta, una validez absoluta,. Por esto consideramos que resulta de un gran interés mostrarlo.

Abstract

This thesis aims primarily to show the figure of Joan Maragall Gorina as a journalist: to offer the most complete picture about the world career of this writer referring to this area and about their status as a journalist by, itself, including the most significant aspects: professional vicissitudes and analysis of the major features of his work.

But, definitely, and as the major justification of this study, we want to show he was a thinker in the journalist profession. Not a theoretical one, but someone who inserted in the professional practice of journalism, deeply internalized this practice, questioned it, interrogated it, reflected on it, assumed main doubts and finally established key conclusions about it. An besides, he developed this task, not deliberately in a structured way; or with an academic or doctoral or pedagogical profit aim, but inserting it within their usual daily work as a publicist; in his generic professional work as a columnist.

The final interest of this thesis lies, therefore, in enlightening Maragall contribution to the knowledge of the profession of journalist. An original contribution, aimed especially at the ethical dimension and that have, as one of it most important values, the unfading validity of their diagnoses and their conclusions. The reflection of the journalist and poet is still enlightening an absolute validity, more than a hundred years after is was exposed. Therefore we consider that it is of great interest to show it.

Paraules cabdals

Joan Maragall - Ètica periodística - Paraula - Veritat - Vanitat

Palabras clave

Joan Maragall - Ètica periodística - Palabra - Verdad - Vanidad

Keywords

Joan Maragall - Journalistic ethics - Word - Truth - Vanity

SUMARI

Introducció

1.-- El marc històric	
1.1.-- Naixement i consolidació de la modernitat	1
1.2.-- Context espanyol	9
1.3.-- El context de Catalunya. De la Renaixença al Modernisme	13
1.4.-- Envolament del catalanisme polític	21
1.5.-- Anys de puixança econòmica	23
1.6.-- Barcelona com a gran referència	27
2.-- Esbós biogràfic	
2.1.--Temps de formació	31
2.2.-- Anys de maduresa i plenitud	47
2.3.-- L'Ateneu Barcelonés, una parcel·la important de la biografia de Maragall	52
2.4.-- Refractari a intervenir en afers públics	61
2.5.-- Amistat amb intel·lectuals castellans	68
2.6.-- Miguel de Unamuno, una relació excepcional	74
2.7.-- Projecte de revista de contingut i abast ibèric	84
2.8.-- Altres relacions rellevants	89
2.9.-- Joan Mañé Flaquer-Joan Maragall Gorina: una relació transcendidora de l'àmbit professional	99
3.-- Situació de la premsa a l'època de Joan Maragall	
3.1.-- Aproximació històrica	113
3.2.-- Premsa catalana en català	123
3.3.-- Revistes culturals i artístiques	131
3.4.-- Quatre Gats i Pèl&Ploma, revistes cabdals del Modernisme	136
3.5.-- Ressò popular de les revistes humorístiques	141
4.-- Relacions amb l'ofici de periodista	145
4.1.-- Inesperada descoberta d'aptituds per a l'advocacia	150
4.2.-- Primera aproximació al Diario de Barcelona	157
4.3.-- Dos anys sense articulisme	165
4.4.-- Vers una plena dedicació publicística	168
4.5.-- Primera ruptura amb el Diario de Barcelona	170
4.6.-- Un llarg argumentari justificador	180
4.7.-- Segona incorporació al Diario de Barcelona	182
4.8.-- Campanya de La Veu de Catalunya contra el Diario de Barcelona	206
4.9.-- Darrera i crepuscular incorporació al Diario de Barcelona	213
4.10.-- La Veu de Catalunya un relació afectivament ambigua	223
5.-- Balanç quantitatiu i temàtic de l'articulisme de Joan Maragall	239
6.-- Classicisme i permanència dels continguts de l'articulisme de Joan Maragall	251
6.1.-- Vida civil i perennitat del discurs de Maragall	258

6.2.-- Les constants Catalunya-Espanya	267
6.3.-- La visió del sistema dictatorial i del sistema democràtic	289
7.-- Pensar el periodisme	297
7.1.-- Aproximació al pensador periodístic	297
7.2.-- Panorama crític sobre la funció de la premsa	306
7.3.-- Contradiccions i descoberta del fenomen mediàtic	315
7.4.-- Comunicació/incomunicació autor-receptor	322
7.5.-- La Veritat suprem valor de l'ofici de periodista	327
7.6.-- La Vanitat com a obstacle per a la Veritat	333
7.7.-- Parlar i comunicar en l'irrenunciable objectiu de la Veritat	341
7.8.-- El periodisme de Maragall vist des des estudis de periodística	351
Conclusions	355
Bibliografia	359

Introducció

La justificació de tot impuls d'investigació com és sempre una tesi doctoral, pot tenir causes originadores molt nombroses i variades; pot tenir, per tant, molts arguments que concentrant-se en un acord, o en un punt de confluència, acabin configurant un projecte atractiu principalment per a l'autor i immediatament després, interessant per a un context de destinataris, atractiu que mai no es podrà entreveure quin gruix tindrà enllà del segur i obligat dels membres del tribunal examinador i dels directors de la tesi.

Els que hem exercit l'ofici de periodista, en essència de comunicador, sabem molt bé que el ressò, i per tant l'eficàcia, de la nostra tasca professional resulta gairebé sempre desmoralitzadorament indeterminable o d'impossible confirmació. Oimés, sen's presenten encara més profundament indemostrables el resultats d'un producte com aquest i en aquest cas concret, més enllà dels obvis d'una improbable certificació oficial -del nivell que sigui-, dels seus mèrits, i del seu reconeixement acadèmic.

Remarco el que he apuntat abans que el projecte ha de resultar, en un pla immediat, atractiu per a l'autor. I en emprar el mot atractiu bandejo la dimensió positivista, o mercantilista, o "resultadista" -si se'm permet l'expressió forçada-. Encara que no em nego a acceptar que per alguns aquesta darrera acepció els pugui resultar en si mateixa justificadora, posem per cas perquè els obri portes de realització o superació professional, les quals no han de ser necessàriament indignes.

Tot amb tot, refermo que en el meu cas la condició d'atractiu del projecte se situa a l'òrbita de l'intangible de la meva interioritat; del meu deler íntim, d'una mena de necessitat esperonadora de la qual emana una energia que empeny vers l'objectiu de la seva realització. Aquí l'atractiu es mou, per tant i de manera definitiva, a l'àmbit de l'afecte i no al de l'especulació i de la realització personal. No del resultat especulatiu.

En aquest sentit crec refermo la meva satisfacció que sigui així. Que aquesta tesi obeeixi del tot a aquesta dimensió transcendent del concepte "atractiu". I ho intentaré justificar. Aquest treball és el fruit d'un procés d'explicació puntual i detallista impossible, gestat damunt d'una munió de petits fets, de circumstàncies escadusseres, de sensacions sovint inapreciables però certes; de pulsions poc menys que imperceptibles, de vivències aïllades, si cal objectivament minses, però que en el procés esdevenen significatives. És un tot que ha anat fent camí i acumulant cabal i que tard o d'hora, com les aigües subàlvies, acaben emergint i sorgint en forma de doll incontenible.

Des d'aquesta perspectiva puc afirmar, sense que em pugui recar gens, que l'origen més remot d'aquest treball es localitza a l'època del final de la meua adolescència, concretament l'any 1960 i el següent 1961 -dels dinou als vint anys d'edat-, quan amb motiu de la commemoració del centenari del naixement de Joan Maragall i del cinquantenari de la seva mort, el *Diario de Barcelona*¹ va reproduir amb periodicitat regular, un aplec d'articles que aquest escriptor i periodista havia publicat en el rotatiu; del qual la meua família era subscriptor.

Afeccionat a la lectura de la premsa, aquell vell Brusi -aleshores comptava ja gairebé cent-setenta senectes anys d'edat-, dintre de les seves limitacions pròpies a les que estaven sotmesos els mitjans de comunicació en aquella època -ni tan sols existia la *Llei Fraga*-, contenia unes concretes dosis de dignitat, guiat pels germans Enrique -director-, i Alberto, del Castillo. En aquelles pàgines es podien llegir cròniques -via agència internacional- d'un columnista tan respectable com el nordamericà Walter Lippman -de matisada tendència lliberal-, o del català Josep Maria Massip, les competents crítiques d'arts plàstiques de l'esmentat Alberto del Castillo, les de música clàssica de noms tan rellevants com Oriol Martorell i Joan Guinjoan, i articles de fons d'escriptors tan prestigiosos com André Maurois i el Nòbel, François Mauriac, per mi devorats amb fruïció, especialment els del primer d'aquests dos escriptors francesos. I allà va començar a publicar els seus primers acudits una figura que va arribar a ser tan prominent com el ninotaire Cesc -Francesc Vila Rufas- amb qui, qui ho hauria pogut endevinar, més tard vaig tenir una relació personal i professional dilatada i entranyable. I el mateix podria dir dels esmentats Oriol Martorell i Joan Guinjoan, amb els quals la meua definitiva dedicació al periodisme musical clàssic va afavorir el gaudi d'una relació d'una gran riquesa i afecte, encara mantinguda amb el segon. I d'Oriol Martorell servo a més, amb estima especial, el record de les seves lliçons impagables sobre *Història de la Música*, d'un gran rigor i d'una claredat pedagògica efecacíssima, quan va ser professor meu en els tardans estudis d'*Història de l'Art* a la Universitat de Barcelona.

Deixem de banda l'illa dels records aliens al tema. Els articles de Maragall llegits en aquella edat del desfermament d'inquiteuds, del desvetllament impetuós d'impulsos intel·lectuals i d'antenes obertes als quatre vents de la sensibilitat, em van produir una sensació molt profunda que em va marcar per a sempre. Fins i tot els vaig

---

¹ A partir d'aquesta cita sempre serà escrit DdB.

guardar un determinat temps fins que circumstàncies -abandó obligat de domicili patern -, i altres van fer que s'acabessin perdent. Des d'una distància de més de cinquanta anys no em resulta possible recordar ni quins, ni per descomptat quants articles vaig llegir. Ni els títols, ni, naturalment, com va produir-se la selecció propasada pel mateix Diari de Barcelona. Imagino que no es van publicar els de contingut més punyent tan pel que fa a càrrega política, com al pensament i ideologia en els vessants religiós i polític, especialment compromesos. Tant li fa; allò per a mi va ser una mena d'il·luminació sobtada, una conversió que marcava, sense poguer-ne ésser conscient, el camí obert a la posterior dedicació vocacional professional. Per a mi Maragall, a partir d'aquell moment, va esdevenir quelcom més que un escriptor i un poeta, de qui, en aquesta condició aleshores amb prou feines coneixia alguna poesia de tall o argument popular, que no vol dir insubstant: "La vaca cega", "L'Empordà", "La sardana" o "La Fageda d'en Jordà". Gairebé simultàniament va arribar a les meves mans un exemplar que contenia una bona part de la seva obra poètica, que des d'aleshores tampoc no m'ha abandonat mai amb, ultra els poemes esmentats, hi figuraven també "Cant espiritual", "L'oda infinita", "Cants de guerra", "La fi d'En Serrallonga", i "El Comte Arnau", entre d'altres esdevinguts poemes de capçalera en la meva, ho reconec i ho lamento, només relativament activa dedicació a la lectura de poesia en general.

L'articulisme de Maragall havia quedat impregant a manera de solatge indestructible en el meu interior i ja mai més no m'abandonaria. La seva obra publicística m'ha marcat en una profunda manera, i ha alimentat el foc genètic de la meva vocació pel periodisme, la qual poua en aproximadament deu anys abans de la descoberta que estic explicant: o sigui des de la infantesa. I encara que el fet pugui semblar anecdòtic, que no ho és, en les meves primeres passes en el periodisme, -fetes des d'unes tentines molt febles que no em permetien assegurar que es desenvolupessin en un caminar segur definitiu- em vaig protegir, en forma de camuflatge i homenatge alhora, amb el pseudònim Llagaram, ben clar, Maragall al revés. Van ser *anni di galera* verdians, tanmateix en edat massa avançada per a aquesta etapa, a més amb responsabilitats subsistencials familiars exigents, circumstàncies que no em permetien poder posar la meva faç il·luminada a la societat a la que em dirigia: la meva Terrassa natal de finals de la dècada dels seixanta i principis dels setanta, socialment i relacionalment aspra, convulsa, crispada i conflictiva. Havien passat amb prou feines cinc o sis anys de la descoberta. D'aquesta manera el pseudònim Llagaram testimonia

les meves beceroles, humils en maduresa i tanmateix intenses i entusiastes, per l'ofici que des de sempre havia volgut exercir, i al qual vaig arribar una mica massa tard.

Després va venir la disposició del doble volum -obra catalana i obra castellana-, de les *Obres Completes* de l'escriptor i periodista que em va permetre endinsar-me, ja de manera definitiva i des d'un superior estadi de maduresa personal i intel·lectual, en la dimensió del seu articulisme, en la profunditat i obertura d'horitzons de la seva reflexió a redós dels temes que abordava; i en el seu sentit tan autèntic de l'ètica professional. I encara he d'afegir, en aquest context vivencial, que aleshores vaig tenir l'oportunitat de conèixer el fill més jove de l'escriptor, Jordi Maragall Noble, i mantenir-hi una per a mi il·luminadora, encara que breu conversa, de la qual va sorgir una relació molt grata. I molt confirmadora de la meva visió de la personalitat de Joan Maragall: gran satisfacció, no cal dir-ho.

Aquesta devoció tan arrelada, posteriorment em va portar a abordar una parcel·la concreta del seu articulisme -el de la defensa de l'ús literari i social de la llengua catalana-, que va convertir-se en el meu treball d'investigació previ a la tesi doctoral, ahora transformada en un llibre, mitjançant una tasca d'adequació.

Aquest constant furgar en l'obra periodística de Maragall, en el seu articulisme, ha estat quelcom que he desenrotllat sense esforç i sense cap esquer motivador especial que no fos el plaer de les constants descobertes dels continguts dels seus articles. Lectura rera lectura, a vegades motivada per causes impensables, va comportar que a la fi m'aparegués una nova i diferenciada vena col·lateral del gran doll de l'obra de Maragall, vena que em permeto pensar que és la primera vegada que es manifesta. És la de la condició de pensador del periodisme; la de persona que no es limita a exercir un ofici determinat i a desenvolupar-lo de la millor manera que li és possible, sinó que reflexiona intensament sobre la seva essència, sobre la seva funció, sobre els seus horitzons ètics i sobre la seva influència en la societat. I aquí voldria insistir en aquests valors que acabo d'exposar, en el sentit que no es tracta d'atendre la dimensió formal, sinó la més profunda.

Aquesta descoberta, considero i ho crec fermament, té importància en dues vessants: la primera, és que es tracta d'un fet prou insòlit, o almenys poc habitual, que un professional reflexioni críticament sobre el seu propi ofici. I la segona, és que aquesta reflexió assoleix una profunditat, una lucidesa i finalment un sentit de l'ètica i de la responsabilitat que únics a la història del periodisme català. I això comporta ahora, i com a conseqüència inevitable, que aquests continguts i que aquestes reflexions

adquireixin un caràcter de permanència absoluta. Que el pensament i la visió de Maragall sobre l'ofici de periodista traspassi i transcendeixi el pas del temps i de tota mena de contingència i circumstància històrica.

Des d'aquesta consideració, i al marge de l'entitat objectiva del meu treball, posant-me tan sols en la tessitura del meu ofici de comunicador, crec que el doll de consideracions que emana d'aquesta parcel·la concreta del publicisme de Maragall, mereix una projecció àmplia que podria ser molt beneficiosa per a les noves generacions de periodistes.

Crec que fins ara s'ha valorat en gran manera l'aportació de Maragall -com a periodista-, pel que fa a un nombre determinat d'articles que abordaven temes específics del seu moment: i fins i tot en un cas concret sobre tres d'aquests articles, Josep Benet va poder confegir un valuós llibre, *Maragall davant la Setmana Tràgica* sobre, molt bàsicament, la trilogia d'escrits que Maragall va confegir a redós dels fets que cita el mateix títol del llibre, que es van produir la primera setmana de juliol del 1909. I és obvi que estudiosos de la periodística han pouat en l'articulisme de Maragall, circumscrivint-se, però, als articles que es referien a fets concrets. El que pretén transcendir aquest estudi, i el que, insisteixo en això, el justifica, és que per primera vegada aquí s'estudia l'articulisme maragallià referit estrictament al seu ofici; no a fets i circumstàncies alienes al mateix. Es tracta, per tant, de la consideració, si es vol endògena, del propi ofici. Aquí l'objectiu és, insisteixo, l'ofici, el sacerdoci, la funció, i tot allò que, no ens reca reiterar-ho, es refereix al més autèntic i pregon i insondable del periodisme.

Aspectes com la funció social, la responsabilitat, l'ètica i la dignitat esdevenen objectes d'un tractament aprofundit, desinteressat, despullat i lliure d'objectius espuris, i d'una rotunda lucidesa; d'aquí ve la permanència de la seva anàlisi; mot -anàlisi- no ben escaient car potser seria més adequat parlar d'intuïció: en tot cas es tracta d'una intuïció portadora de llum definitiva sobre la realitat ofici de periodista.

En tot cas hi ha un component afegit que també ha engrescat el deler per confegir aquest estudi. I és la necessitat que existeix de pouar en el molt que encara resta per descobrir de l'obra de Maragall. Ens trobem davant d'una personalitat cabdal de la cultura catalana moderna i que, tanmateix, encara no gaudeix de cap biografia completa. La raó podria trobar-se en la riquesa i complexitat de la seva persona, que ha fet impossible, almenys fins ara, endegar aquesta tasca.

Ignasi Moreta en la seva important obra *No et facis posar cendra* ho constata:

Sobre Maragall s'ha publicat molt, fins el punt que la biografia que ha generat esdevé difícilment inabastable en la seva totalitat. Ja el 1926 Josep Pla constata que s'havien escrit "dues o tres tones de paper sobre el poeta" [...] D'aleshores ençà s'ha avançat força en l'edició crítica de l'obra maragalliana, en el coneixement de determinats episodis de la seva vida, en l'estudi de la seva poesia i de la seva poètica, i en l'esclariment de les seves afinitats intel·lectuals. Hi ha, encara, moltes tasques pendents. Una d'elles és una bona biografia de Maragall, les existents són en general poc ambicioses i elaborades amb una metodologia que, en la major part dels casos, és només vagament científica.[...] Més enllà de la tasca filològica pendent, hi ha encara molts àmbits d'estudis de colonització. Així, el pensament polític de l'escriptor que espera encara un estudi aprofundit, no tant pel que fa a les seves idees sobre el catalanisme o l'iberisme, que han estat força explorades, sino pel que fa als seus posicionaments sobre les formes de govern, l'eix dreta-esquerra, la qüestió obrera, el socialisme, l'anarquisme, el terrorisme d'Estat, etc. [...] En el camp estètic, si bé els principals textos de la seva poètica han estat molt explorats, encara no s'ha tocat a fons a l'hora d'avaluar les possibles influències d'aquesta teoria sobre la praxi de Maragall no solament com a poeta sino també com a prosista i com a crític. [...] Sobre el Maragall advocat –o potser millor jurista- el Maragall periodista i el Maragall traductor, hi ha encara aspectes ignorats i que mereixen estudis monogràfics.²

Tot prenent la paraula a l'assagista en els darrers arguments que acabem de reproduir, aquesta tesi vol ser un intent de cobrir una de les parcel·les encara pendents d'un estudi rigorós que queda, o quedava encara verge. Òbviament el de la condició de periodista. Fins a quin punt aquest estudi arriba, o hi arriba suficientment, a les últimes conseqüències, és el repte que es planteja; i, com a mínim, si aquest intent és necessari. I, en definitiva si, pot constituir una aportació important en la tasca pendent de completar la imatge integral de Maragall.

Ja he fet esment a que aquesta no és la primera ocasió que m'he endinsat en l'estudi de l'obra periodística de Maragall. Ja he citat el meu treball d'investigació de fi de curs de doctorat. En tot cas, aquell treball, de cap de les maneres pot considerar-se com un intent de mostrar el tot periodista Maragall; el tot que va ser realment. Aleshores hom se centrava, com s'acaba d'exposar, en una concreta parcel·la del seu articulisme. Aquest estudi va molt més enllà; pretén assolir la inabastable utopia de la totalitat del periodista Joan Maragall Gorina. O d'allò, d'aquella parcel·la de la seva activitat, en la qual va ser genuïnament periodista. I aquí hom podria obrir un debat sobre si la seva professionalitat a l'àmbit del periodisme, bàsicament articulista i

---

² Ignasi Moreta. *No et facis posar cendra*. Fragmenta. Barcelona 2010. Pàg. 27-31.

secundàriament secretari del director del DdB, pot ser considerada intrínsecament, o plenament, periodisme.

En aquesta tessitura hom podria entrar en un enfilall analític infinit i, probablement inútil, amb la imatge de “serrar serraduras” com a taló de fons. Perquè, de manera definitiva, allò més important i determinant, és l’autoconsideració de periodista del mateix Maragall. O com integrés la bàsica dedicació com a publicista en la de periodista. I, de passada, caldria determinar, si cal, fins a quin punt els dos conceptes, periodisme i publicisme, són exactament sinònims.

Però, insistim en que aquest àmbit de digressió, esdevé irrellevant pel que fa als objectius finals d’aquest estudi, perquè allò que ens interessa per damunt de tot, és mostrar com Maragall, essent periodista o no; considerant-se’n o no, considerant-lo o no considerant-lo la societat, va pensar l’ofici; que, sense pretendre-ho va ser un estudiós i un teòric primigeni de l’ofici: De manera semblant a que, també sense pretendre-ho, va ser un avançat de la sociolingüística com vaig demostrar en l’esmentat treball d’investigació. Va ser el primer que va tractar de manera racional i argumentada la problemàtica de l’ús social d’una llengua, d’un idioma, òbviament el català.

Maragall va ser o no ser periodista -de fet veurem que sí que ho va ser- però en tot cas sí que va ser, amb tota seguretat, un pensador de l’ofici de periodista. Un intel·lectual que es va avançar, a través d’intuïcions lúcides, a realitats que han esdevingut cabdals en l’estudi de la realitat i de les forma de manifestar-se els mitjans de comunicació.

En aquest sentit resulta sorprenent que, en una època en la que la professió de periodisme estava mancada del que podríem anomenar pensament intern, o d’interiorització de la seva essència com a ofici, i, oimés, estava mancat d’un corpus teòric mínimament elaborat, ell s’avança a formular un coixí de rigoroses qüestions d’una validesa indiscutible.

Maragall, a qui Carles Cardó va qualificar com a “gran intuitiu”, que mai no va ser un científic, ni tan sols un estudiós en cap branca específica de coneixement, tot el més de la professió escadusserament exercida de jurista, amb tot va ser capaç de bastir al llarg de la seva existència un sòlid discurs en els camps de les idees polítiques, religioses, estètiques, lingüístiques i, finalment, en el del periodisme.

Aquest és l’objectiu fonamental i la justificació d’aquest estudi, d’aquesta tesi: analitzar i mostrar l’aportació que va fer Maragall a l’àmbit de l’ofici de periodista: les qüestions que va plantejar. Els seus dubtes i les seves certeses continuen avui essent

dubtes i certeses vives, que ens segueixen interrogant i ens segueixen obrint horitzons de consideració als estudiosos i professionals del periodisme.

Pel camí ens anirem apropant a l'esclosió d'aquest cos de pensament a través d'un recorregut que ens ajudarà a preparar l'esclat teòric i analític final. Es tracta d'un trajecte ric perquè rica és l'aportació maragalliana al periodisme. I ric va ser el context polític, cultural, social i professional en que es va moure al llarg de la seva curta però molt intesament viscuda existència.

Punt de partença i esquema

La justificació que s'acaba d'exposar, de mostrar el cabal de reflexió que va generar Maragall sobre el periodisme en el seu articulisme, no podria entendre's sense que fos precedida per un gruix d'informació que, des de diverses paràmetres -històrics, personals, socials, econòmics, professionals, etcètera-, permetin oferir una imatge que il·lumini el procés que va menar a Maragall a arribar a ser qui va ser en el món del periodisme i a aportar el què va aportar: de manera definitiva el seu corpus analític i reflexiu sobre el periodisme.

I justament hom parteix d'una visió històrica del moment en què va viure Maragall. Una visió que abasti, per una part el context universal i, immediatament, descendeixi vers l'estatal i el català, i, finalment, el barceloní. Àmbit, aquest, pràcticament focalitzat des del punt de vista residencial, però alhora talaia des d'on va poder obrir els grans fets i els grans arguments de la realitat universal. Maragall va ser, una persona genuïnament barcelonina. Circumstància que pot apuntar a un reduccionisme localista. Tanmateix en ell es va fer present, amb gran precisió, l'axioma segons el qual només allò que és molt local pot esdevenir absolutament universal.

I la consideració del marc històric resulta irrenunciable perquè, com veurem després de manera reiterada, Maragall, tant en la seva dimensió de poeta com en la de publicista, va ser una persona plenament implicada en el seu moment: va ser una personalitat absolutament històrica en el sentit vivencial de l'expressió. Un fruit viu del seu moment, una persona que el va voler viure amb tota la intensitat i respondre-hi en les seves riques i complexes variants. L'obra de Joan Maragall i la persona no van caminar al marge del seu moment històric i, en conseqüència, van ser plenament actuals del seu temps; o potser més aviat van ser avançats en justa conseqüència amb un moment, presidit per ideals de transformació en tots als àmbits: el mateix concepte de

modernisme, amb la seva càrrega semàntica rupturista, resulta ben indicatiu. El Modernisme va ser un moviment de xoc i de recerca d'un més enllà; va ser un corrent dinàmic, del tot refractari a conceptes com rutina, continuïtat, academicisme, tradició, conformisme i, per descomptat, involució.

Des d'aquesta perspectiva, Maragall és considerat una de les personalitats catalanes més paradigmàtiques de la seva època i un dels integrants més genuïnament representatius del Modernisme. Fins i tot ho va ser cronològicament, ja que la seva obra, almenys la principal, es va concentrar en la doble dècada 1890-1910, exactament inclusiva del moment més precís del corrent. Per tant, de manera ja poc discutible, el context històric en el qual va desenvolupar la seva trajectòria professional i intel·lectual esdevé de consideració irrenunciable.

A partir d'aquesta realitat, l'estudi situarà una síntesi biogràfica que abasti la dimensió més estrictament personal, el context vivencial més immediat -bàsicament familiar i relacional-, al marge del decorat i del paisatge històric al qual ens acabem de referir. Obviament també aquest és un aspecte que resultava impossible menystenir, sempre amb l'horitzó final a que ens hem referit al principi.

Maragall és, per tant, fill d'un moment històric concret obvi, però no menys obvi, d'unes circumstàncies vitals immediates que comencen en el context originari del seu naixement i es desentrotlla a través del seu recorregut vital, en un tot d'esdeveniments -cercats i sobrevinguts espontàniament- i també en un tot relacional complex i de conseqüències obertes que acaben essent en gran part dominadores i superadores de voluntats particulars. És un món molt personal, molt propi, però que en la seva diversitat vivencial, ajuda a configurar, a entreveure i a justificar, o a fer lògica i inevitable, allò que importa en aquest treball: la seva obra periodística i, concretament, la que correspon a la parcel·la objecte de l'estudi.

La síntesi biogràfica centrada en la dimensió estrictament personal del protagonista de l'estudi, ha de menar, per força, a l'altra dimensió personal, la professional. La primera porta a la segona en un procés seqüencial natural, fluidíssim -tanmateix sense evitar contradiccions-, però en definitiva ineluctable. Hi ha una corrent d'irrenunciabilitat personal que traslladam en aquest cas, a una altra irrenunciabilitat: la de la praxi del periodisme.

Prèviament a mostrar el que podríem considerar biografia professional periodística, l'estudi fa una mena de recés, o d'aturada, que té com a finalitat mostrar la realitat de la premsa a Barcelona en el moment en el que Maragall s'hi va inserir

professionalment. No mostrar la panoràmica d'aquesta realitat, d'aquest món al qual s'hi anava a immernir, dificultaria comprendre molts dels fets que va viure i de les maneres com les va viure. Oimés que, com veurem, el periodisme en els darrers anys del segle XIX i primers del XX, vivia una època significada per una transformació profunda de la qual van sorgir, i consolidar-se, uns models i unes formes d'actuació que en els principals trets han sobreviscut o han presidit el seu caminar des d'aleshores fins al moment actual. Per una part es va obrir a la revolució industrial amb la figura de la linotípia com a emblema en aquest apartat. Per una altra, les facilitats de comunicació lligades també a la revolució industrial, amb la telegrafia i la telefonia com a figures significatives, va afavorir un desenvolupament extraordinari de les possibilitats del mitjà. I en última instància cal fer esment a que en aquests anys neix la consciència de la importància de la comunicació com a creadora de corrents d'opinió, o sigui com a capacitat de prendre consciència als lectors-societat, de tot allò que afecta a llurs existències, amb les consegüents conseqüències polítiques derivades que això comporta. De fet és en aquest context que apareix el concepte esdevingut definitori de "quart poder" que s'ha atribuït als mitjans de comunicació. Sense situar aquesta realitat, sense tenir en compte aquest nou paper de la premsa escrita, que en aquella època era l'únic mitjà de comunicació existent, no es pot valorar el significat de l'obra i de la trajectòria periodística de Joan Maragall; i, alhora, de com va poder viure-la i endegar-la.

La insistida complexitat del moment històric en el que va viure Maragall, a tots els àmbits, -local, català, espanyol i internacional- la rotunditat de molts dels esdeveniments que va tenir ocasió de contemplar de prop, la profunda riquesa dels canvis socials, l'empenta rotunda a Catalunya de la recuperació identitària i cultural, -aquesta en base al moviment molt exactament batejat com Renaixença- l'evolució de les relacions a tots els àmbits -del local, al planetari-, etcètera van comportar una resposta adequada per part dels mitjans de comunicació en allò que va constituir una autèntica revolució pel que fa, especialment, al paper a desenvolupar en la societat excitadament canviant del pas del segle XIX al XX.

De manera immediata comença un capítol d'una considerable importància: la història periodística -professional/periodística- de Joan Maragall. La que al marge de que mai abandonés la condició paral·lela de poeta, es concentra en el cosmos vivencial estricte que va comportar per a ell l'exercici del periodisme. És un món d'una transcendència cabdal definitiva. A través de la complexitat del recorregut per l'ofici de

periodista, de la riquesa i de la diversitat vivencial, relacional, emotiva, etcètera, Maragall assumeix i interioriza aquest gavadal de patrimoni, transformant-lo en un impuls sentit i acceptat amb tota responsabilitat, fet que el menarà a confegir el corpus del seu pensament sobre el periodisme.

Maragall va viure aquesta realitat des de l'observatori excepcional de la pertinença al diari en el seu moment més important i més influent; i a més fer-ho des de la posició d'home de confiança del periodista més rellevant de la premsa espanyola de la segona meitat del segle XIX, Joan Mañé Flaquer. Hom pretén haver ofert una visió sintètica però clarificadora d'aquesta realitat, del moment, de l'evolució i la dinàmica dels mitjans de comunicació; de l'aparició de nous i importants rotatius diaris; de l'ebullició de la premsa cultural i del creixent protagonisme en condicions de normalitat des del punt de vista empresarial, de la projecció i influència social de la premsa escrita en català; aquest un fenomen nou, car fins aleshores aquesta premsa només s'havia manifestat de manera marginal. Moment per tant d'una extrordinària transcendència, d'autèntic canvi vers la modernitat, o contemporaneïtat, en la creació, definitivament, d'uns models que han sobreviscut, salvant distàncies i circumstàncies òbvies, fins el moment actual, cal insistir en això.

Aquesta biografia periodística es refereix al tot vivencial de Maragall a redós de la seva dedicació al periodisme. És un món fet d'esdeveniments diversos que fiten vint anys -entre 1890 i 1911- d'existència que transcendeixen en molt el propi àmbit estricte del periodista. Perquè la seva biografia periodística, en definitiva les relacions amb l'ofici de periodista, és molt més que allò que va protagonitzar ell mateix i tot allò que el va afectar personalment. La trajectòria periodística de Maragall constitueix un mirall, rotundament il·luminador, d'una realitat històrica que abasta pràcticament tots els camps de l'existència, sobretot de Catalunya i Barcelona i també d'Espanya. Tal com s'acaba d'indicar l'evolució de la premsa, els moviments interns de la indústria de la comunicació, amb la complexitat de components en joc, és mostrada de manera molt significativa i a través dels avatars que va viure ell: el desenvolupament de la premsa, la seva evolució com a eina de direcció de conductes socials, la dinàmica de creació i desaparició de mitjans, l'impuls de la revitalització de l'ús social i cultural/literari de la llengua catalana, i la consegüent vinculació de la premsa amb un dels fets polítics més importants de l'època -la irrupció i consolidació del catalanisme polític- apareixen de manera diàfana a través del vital recorregut de Maragall per l'ofici. El rerafons polític de Catalunya -no solament pel que fa al citat fet de la irrupció del catalanisme polític-

les complicades relacions amb el centralisme, l'estat de permanent crisi política i institucional que va viure Espanya en aquells anys, amb el cim angular de l'ensulsiada colonial del 1898, l'estat de crispació social, les lluites de classes, el desfermament d'ideologies de radicalitat extrema en el panorama polític i social, també es fa present a redós del protagonisme professional de Maragall, des de, fet decisiu, la seva vívida inquietud intel·lectual. Així mateix, i molt important, l'esclat de vitalitat que va viure Catalunya en tots els ordres de la vida cultural, -literaris, plàstics, arquitectònics- i la diversitat de manifestacions que es va congriar a redós de l'amplíssim paraigua del moviment modernista, tot plegat forma part del tot testimonial que emana del recorregut del periodista Joan Maragall.

A això cal afegir-hi la importància del conjunt de relacions personals que va bastir i del contingut del que van suposar aquests relacions, per la representativitat de les mateixes i de manera especial per la significació d'aquest entrellat d'intercanvis, que constitueix un patrimoni d'un elevat valor testimonial.

Maragall, no es pot evitar insistir-hi, va voler i va aconseguir, ser un autèntic gourmet i alhora un gran alimentador i retornador generós de vida; la va viure amb intensitat absoluta, sense més límits que els d'una salut no ufanosa, i els propis d'una necessitat íntima de reflexió, tanmateix sempre activa i sempre atenta; mai passiva o endormiscada.

Derivadament de la biografia periodística cal mostrar també un balanç de la producció periodística de Maragall, de la seva obra. Un balanç que, sobre la base d'un apunt merament quantitatiu, abasti la vessant qualitativa o temàtica, estructurada d'acord amb diversos apartats. Es tracta d'oferir una visió panoràmica, ben estructurada i a grans trets, del tipus de temes que va abordar, del gruix que va dedicar a cadascun d'ells, de com els va abordar. No pretén ser una visió exhaustiva, sinó esquemàtica i classificada en grans blocs, tanmateix suficient per a oferir una imatge dels delits i proclivitats del periodista respecte de determinades temàtiques i a la intensitat i dedicació que els va prestar.

A partir d'aquí hom fa un pas endavant i mostra una de les característiques més destacades de l'obra periodística de Maragall: la que es refereix al classicisme del seu conjunt, entès el concepte en el sentit de la impermeabilitat al ròssec del pas del temps i de les circumstàncies canviants, i, per tant, la inalterabilitat i permanència dels seus continguts. Aquesta característica, que entre altres virtuts té la d'aconseguir que els seus articles puguin ser llegits cent anys més tard d'haver-se escrit i poder assumir-los com a

plenament actuals, neix sobretot de la seva condició de poeta. De sensibilitat que de manera natural i com a conseqüència del mateix fet d'ésser-ho, la seva mirada sotja en les profunditats d'allò més pregon, més essencial i més definitiu de cada aspecte que hom abordi. I aquí cal establir una diferenciació important. El classicisme i la perennitat del periodisme de Maragall no té la seva arrel en una capacitat de reflexió filosòfica, una via que podria comportar resultats aparents, sinó en la de poeta. En aquest sentit, com pocs altres escriptors i creadors, en ell la síntesi entre la dimensió profana pròpia del periodisme i la transcendent de la poesia, assoleix una plenitud i una identificació absoluts. Sense que això invalidi tampoc la condició de pensador, en un sentit obert de l'expressió, amb tot el que aquesta valor suposa d'atiador d'inquietuds intel·lectuals

El darrer capítol és la clau de volta de l'edifici de la tesi; és el que planteja l'autèntica justificació del mateix; és on la proposta pren vida definitiva i apareixen els arguments que la sostenen, que li donen base i demostració palpables.

Maragall apareix en la seva dimensió no de periodista, sinó en la distància d'aquesta dimensió o professió i de la seva estricta praxi, per passar a esdevenir reflexionador i diganosticador sobre, i de, la mateixa i a confegir un cos doctrinal d'un gran valor, d'una indiscutida originalitat, d'una gran solidesa argumental i d'unes elevades dosi d'autoexigència. I amb una atenció molt particular als aspectes que es mouen en l'ampli món de la dignitat, de l'ètica i del rigor. Maragall, ho constatarem en el capítol corresponent, no es planteja les seves reflexions de manera premeditada i molts menys programàtica, ni tampoc, per descomptat, amb voluntat pedagògica explícita. El seu cos reflexiu no és deliberadament teòric ni científic. Per altra part, no oblidem que a la seva època, matèries com la semiòtica, la semàntica o la periodística es trobaven a gairebé a un segle de distància d'emergir i els estudis sobre la professió periodística eren escassos i d'una gran pobresa analítica. Però a més, ell tampoc no va pretendre mai entrar en aquest incipient món. El que va fer és constatar, des de la seva pròpia praxi, una sèrie de fets que neguitejaven la seva inquietud intel·lectual i ètica i el menaven a donar-hi una resposta, sempre segons cada situació, fet, circumstància, memòria etcètera, que el moguessin a fer sentir la seva veu.

Tanmateix atès que les seves inquietuds es van manifestar prou intensament al llarg del seu articulisme, i que abastaven diversos aspectes, la seva aportació acabà configurant un cos doctrinal, sobretot doctrinal -insistim en el concepte- que no científic, d'un gran valor. Un cos que en aquesta tesi és vertebrat en blocs temàtics, i, de manera immediata és objecte d'estudi i d'anàlisi a la cerca de conclusions.

Metodologia de treball

La metodologia de treball ha estat deliberadament senzilla. Partint del fet que tot el que es refereix al tema objecte últim de la tesi no va ser abordat sistemàticament per Joan Maragall, hom s'ha dedicat a fer una recerca exhaustiva d'aquells articles en els quals el periodista tractava sobre l'ofici. A partir d'aquest inventari inicial, -per dir-ho així- hom ha procedit a sistematitzar els principals aspectes que va abordar, i a vertebrar-los com queda explícit en el capítol 7. Des d'aquesta vertebració, des de la disposició d'aquest material bàsic imprescindible, i des d'un buidat intensiu i selectiu d'una munió d'articles, he ha procedit a analitzar-ho i a contrastar-ho a la llum d'estudis de periodística, d'ètica i de valoracions d'altri. A la fi he ha pogut establir les conclusions pertinents.

Tanmateix aquesta tasca analitzadora d'allò que en definitiva constitueix l'ideari periodístic de Maragall, ha vingut precedida per una recerca molt exhaustiva de components personals, professionals, històrics i contextuals en tots els àmbits, que han marcat, o han tingut una influència determinantmen la configuració del periodista i estudiós de periodisme, Joan Maragall. Des d'una síntesi biogràfica, a l'establiment del context històric que va viure, la situació de la premsa en l'època en que hi va actuar, les incidències professionals, les relacions, etcètera. Tot aquest material ha estat recollit de diferents fonts: sobretot estudis de molt diversa índole temàtica amb consegüents ramificacions argumentals, que hom ha procurat fer confluïr en l'objectiu citat de configurar la imatge el més rica i completa possible de l'escriptor i periodista.

Hi ha hagut, per tant, una voluntat de mostrar el periodista Maragall en la seva totalitat: històrica, personal i relacional-professional. He procurat fer un intent d'inclusió sistematitzada i alhora crítica del tot "ser", i "existir" de Joan Maragall com a periodista.

Per això he recorregut a una munió de fonts. La principal, sens dubte, les *Obres Completes*, dos compendis -obra catalana i obra castellana-, de més de mil tres-cents pàgines de text atepèit cadascun, en el qual apareix, una substant síntesi biogràfica, i, especialment, el conjunt de tota l'obra escrita, periodística i creativa, així com la correspondència que va escriure: no la que va rebre. Aquesta font cabdal ha estat una eina recorreguda intensivament, ja que ha fornït el material més important: el conjunt de tots els articles periodístics que va escriure, completat, a més, amb uns índexs de gran

utilitat: de relació de mitjans i dates en que va ser escrit cada article, índex alfabètic de títols, índex de referències i bibliografia.

Hom ha pouat també en les fonts primàries, com cartes rebudes per Maragall. Les *Obres Completes*, tal com s'acaba d'apuntar, només inclou les escrites pel mateix Maragall. Molt sovint el seu contingut s'ha hagut de ser contrastat amb les cartes dels seus corresponents, fet que ha comportat una intensiva tasca de documentació aconseguida a l'Arxiu Joan Maragall, que depèn de la Biblioteca de Catalunya. Aquesta *sancta sanctorum* de l'obra i vida de Joan Maragall, constitueix un rebost inabastable de documentació sobre Maragall. Tant pel que fa a fonts primàries -correspondència, escrits, documents personals, etcètera- com també estudis sobre la seva vida i obra. Aquesta circumstància ha comportat un *continuum* de visites resoltes sempre, ultra amb gran professionalitat i amb un sentit devocional del seu ofici, per part de les dues responsables que hi he conegut -successivament Maria Dolça Tormo i Esther Vilar-, en una certa part co-autores també d'aquest estudi.

Una altra font primària ha estat l'Hemeroteca de Barcelona, departament de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Allà, a l'edifici conegut popularment com a ca l'Ardiaca, he ha pogut fer consultes cabdals sobre vivències maragallianes, relacionades amb els seus escrits. Disposar de la visió directa de diferents diaris i revistes i d'articles concrets que s'hi van publicar, ha esdevingut una eina molt valuosa per tal de confegir l'estudi, a més amb un substrat vivencial molt atractiu. L'Hemeroteca de Barcelona resulta una font irrenunciable per a la realització de tota mena d'investigació, pròxima, llunyana o indirecta, relacionada amb la premsa catalana.

Com s'ha apuntat al principi d'aquest escrit, Joan Maragall ha promogut la confecció d'una gran capital d'estudis a redós d'aspectes diversos de la seva complexa i rica obra. En aquest sentit hom ha procedit a una tria selectiva d'aquells que incidien de manera específica en l'objecte de l'estudi.

Fonts

Aquesta tesi és el fruit de diversos anys d'anàlisi de l'articulisme de Joan Maragall, que m'ha permès posseir un coneixement molt exhaustiu de la totalitat de la seva obra periodística.

Des d'aquest coneixement he pogut vertebrar una sèrie de blocs temàtics, entre els quals el que fonamenta la tesi, que és el tractament de la praxi periodística per part de Joan Maragall, justificació plena de la investigació.

Per tant la principal font ha estat el compendi dels articles escrits per Maragall al llarg dels vint anys a què es va dedicar a col·laborar en diversos mitjans de comunicació, especialment en el DdB, on va esdevenir columnista principal, especialment després de la mort de Joan Mañé Flaquer el mes de gener del 1901.

Sobre aquesta base ha calgut situar el context de la seva història personal, especialment a l'àmbit professional-periodístic, fet que ha menat a pouar en un ampli oceà de fonts de diversa naturalesa: històrica general, històrica particular barcelonina, catalana i espanyola, referències biogràfiques, estudis focalitzats en aspectes concrets de la seva obra i trajectòria, correspondència, història del periodisme a l'època en que va actuar Maragall, relacions particulars a l'àmbit de la seva actuació com a periodista, estudis de periodística, d'ètica i de deontologia periodística, etcètera. I en un lloc molt irrenunciable, la seva extensa correspondència, font d'una extraordinària importància ja que m'ha permès situar-me al bell mig de la seva personalitat i del què podríem anomenar cuina de la seva existència en tots els aspectes. Tal com s'acaba d'apuntar, han estat fonts molt diverses: des d'estudis dedicats exclusivament a Maragall, molts d'ells abastant aspectes concrets de la seva personalitat i obra, a altres en els quals la seva figura era abordada en funció de fets o circumstàncies molt específiques. Hom ha recorregut a assaigss de diversa índole i matèria, llibres d'història, publicacions de conferències, tesis universitàries, assaigs periodístics i articles esparços apareguts en mitjans de comunicació de característiques molt variades.

Ha estat, per tant, una tasca molt exhaustiva de buidat, selecció i tria d'una munió de material, dirigida a l'objectiu específic de la constatació, valoració i anàlisi de l'obra periodística maragalliana.

Agraïments

Sempre m'ha molestat la figura d'aquell que es vanta de que tot el que ha fet, ha estat i aconseguit, és, exclusivament, per causa de mèrits propis. Ho trobo una manifestació imperdonable d'estultícia que acaba convertint-se en una explícita autoexposició de la pròpia niciesa.

És la voluntat de no caure en aquest parany el que em mou a oferir una llarga relació de causes -persones i institucions- que mereixen el meu agraïment: que, amb tota sinceritat, sense elles aquest treball no hauria estat possible que s'hagués completat i hagués arribat al seu objectiu. Les meves exclusives capacitats no m'haurien pogut permetre arribar al port d'aquí i avui.

Molt en un primer lloc, agraeixo al doctor Joan Sabaté López, director d'aquesta tesi, que amb la seva generositat i disposició, em va permetre rescatar un projecte en un moment en el qual es trobava en una descoratjadora via morta. Les seves indicacions, l'exigència dels seus judicis i el seu criteri en la confecció del treball, m'han exigit molt, però, alhora, m'han enriquit moltíssim i han constituït lliçons impagables sobre l'ofici, si es pot dir així, de confegidor d'una tesi doctoral. Alhora, també les mostres de complaença que ha adreçat a la meva tasca, m'han ofert satisfaccions molt estimades.

Molt prop, un sentit agraïment també a la doctora Anna Beriain, codirectora de la tesi, que ha contribuït de manera molt determinant a treure el projecte de l'esmentada via morta amb una actitud, eficàcia, generositat i coneixement dels viaranyes de gestió, enormement agraïbles.

I en aquest context, vull agrair amb un esment molt especial, a la Universitat Abat Oliba que m'ha acollit de manera incondicional i ha obert les seves portes de bat a bat, amb una disposició plena, per tal que aquest projecte pugui veure's coronat, mitjançant la condescendència del tribunal.

Més enllà, reconeixement pels aleshores Estudis de Periodisme de la Univesitat Pompeu Fabra, on vaig exercir de professor durant divuit cursos i on vaig realitzar els de doctorat.

En un pla personalment íntim, és de justícis referir-me a la meva esposa que, malgrat que aquest tipus de delers, tan poc productius en termes prosaics que tan han presidit la nostra convivència han pogut perjudicar una superior atenció als si directament beneficiosos per a ella, sempre m'ha encoratjat i m'ha animat a seguir endavant. Un ajut aquest transcendental, que supera en molt l'àmbit de l'estricta circumscripció a la confecció d'aquesta tesi. Als meus fills i filles -nores-, que estic segur que no els fa nosa veure'm en aquest tipus de tràngol. Als meus cinc néts que encara no poden capir la importància d'aquest fet, però que probablement algun dia no el sabrà greu que el seu avi, almenys hagi endegat una iniciativa valuosa a la seva vida. I a la meva mare, que ara tindria 107 anys, persona d'un deler intel.lectual irreductible i contagiós, que mai no hauria pogut imaginar tenir un fill doctor.

I a molts amics que, coneixent el meu projecte, m'han fet avinent el seu suport i ànim i han proveït, en una certa i particular mesura, una energia indefinible d'una indiscutible riquesa.

I ara, per acabar, em permetré un mínim d'autoconsideració. Aquest és el cinquè treball d'investigació que he realitzat al llarg de la meva trajectòria discent. Trajectòria desenvolupada sempre compaginant-la amb activitat professional des de fa exactament cinquanta-set anys. Trajectòria que contempla tres carreres universitàries, tanmateix cap d'elles considerades de les més difícils, qualitat aquesta atribuïda tòpicament a les tècniques i científiques; encara que la primera sí que fos tècnica. Aquest és, també, sens dubte, i amb diferència, el treball més ambiciós. Com he insinuat abans, l'excés d'autovaloració mai no és recomanable i, oimés, tradueix les pròpies limitacions. Amb tot, espero que, sentir-me mínimament satisfet d'haver arribat aquí, no resulti caure, almenys excessivament, en aquest parany i pecat.

1. El marc històric¹

1.1.-- Naixement i consolidació de la modernitat

Maragall va viure exactament cinquanta-un anys entre el dia de naixença, 10 d'octubre de 1860 i el de la mort, dia 20 de desembre del 1911. Mig segle que sense caure en el tòpic fàcil que desprèn a vegades la historiografia d'establir qualsevol època d'especialment decisiva, transcendent, de canvi, etcètera, en aquest cas sí que va tenir una extraordinària importància per a Catalunya i, per extensió, per a Espanya. I si es mira per elevació per a tot el món civilitzat; o seria millor indicar el món intensament interrelacionat.

Si des de la perspectiva històrica no es pot afirmar mai que cap període hagi deixat de ser transcendent, si, per tant, és molt difícil distingir diferències substancials de nivell o grau entre ells, això no lleva que en determinats casos i per determinades i decisives circumstàncies -històriques-, alguns adquireixin una capacitat molt acusada per a distingir-se dels altres. En tot cas tots ells han esdevingut graons d'una infinita escala que, amb tot, ha tingut nivells diferents d'inclinacions i, per tant, han fet avançar la història de maneres en cada cas peculiars.

En aquest context un fet determinant diferenciador, o una d'aquestes circumstàncies -i el terme és molt i molt insuficient-, és que en aquests anys, especialment en els que comprèn la segona meitat del segle XIX, es consolida la contemporaneïtat, -o si es vol modernitat-; la darrera gran era de la humanitat. I això és així, de manera determinant, perquè es produeix un procés intensíssim com mai anteriorment no s'havia produït de progrés científic-tecnològic, les conseqüències del qual determinaran de manera radical l'existència de l'home al llarg del segle XX i en modificaran la seva dinàmica vivencial. La gran revolució científic-tecnològica abasta pràcticament tots els àmbits: des de la productivitat industrial a la sanitat passant per les comunicacions, i, tot això alhora emparat per l'àmbit del pensament i de la cultura com a substrat immaterial, tanmateix d'una profunda capacitat d'influència, que també acusa una evolució, o revolució, o un canvi, diametral. I més que afirmar que el pensament emparava el procés de transformació al.ludida, caldria parlar de que els dos components

---

¹ Per elaborar aquest capítol s'han consultat diverses obres de referència de la historiografia universal, espanyola i catalana. Atès que es tracta d'un capítol contextualitzador, aquest autor, d'acord amb el director de la tesi, ha considerat oportú no oferir un detall excessiu de cites.

de fet actuaven en una relació simbiòtica en la qual sovint es fa difícil discernir quin era el motor de transformació. Si la revolució científico-tecnològica empenyia i era causa de l'evolució del pensament o al revés. En el camp del pensament, per tant, també es produeix una revolució, transformació i evolució que marcarà aquells anys de manera molt manifesta, la influència de la qual pràcticament ha arribat fins els nostres dies.

I en bona part es pot dir el mateix de l'art en que es posen les bases de noves concepcions que, per exemple, a l'àmbit de la plàstica prefiguraran la ruptura de la figuració, i en el de la música la de la tonalitat en haver estat portats fins a les darreres conseqüències els recursos del llenguatge tonal/figuratiu per part dels també darrers corrents afins, -romanticisme, impressionisme i expressionisme-. D'aquesta manera l'expressió artística es va obrir, via expressionisme i postromanticisme -de fet el darrer alè del binomi figuració/tonalitat-, a la contemporaneïtat dels llenguatges, en essència irreductiblement lliures i rupturistes.

Una relació no exhaustiva ens situa de manera pedagògica sense més pretensió il·lustradora.

CIÈNCIA

- 1838.-- Primera travessia de l'Atlàntic amb navegació a vapor.
- 1855.-- Henry Bessemer descobreix el sistema de produir cer barat.
- 1859.-- Charles Darwin: *De l'origen de les espècies*.
- 1865.-- Dimitri Mendelejev descobreix la taula periòdica d'elements químics.
- 1866.-- Alfred Nobel inventa la dinamita.
- 1876.-- Nikolaus Otto crea el motor d'explosió de 4 temps.
- 1877.-- Thomas A. Edison inventa el fonògraf.
- 1879.-- Thomas A. Edison inventa la bombeta incandescent.
- 1879.-- Siemens AG construeix les primeres locomotores elèctriques.
- 1886.-- Gottlieb W. Daimler acobla un motor d'explosió de gasolina a un vehicle de quatre rodes. Neix l'automòbil.
- 1886.-- Ottmar Mergenthaler inventa la linotípia.
- 1890.-- Climent Ader fa un salt de 50 metres en un aparell amb motor.
- 1894.-- Auguste i Louis Lumière presenten la primer projecció cinematogràfica.
- 1896.-- Antoine-Henri Becquerel descobreix la radioactivitat de l'urani.
- 1897.-- El físic britànic Joseph J. Thompson descobreix l'electró.
- 1898.-- Marie i Pierre Curie descobreixen el radi.

-1902.-- Henry Ford funda la Ford Motor Company primera indústria productora d'automòbils en sèrie.

-1903.-- Orville i Wilbur Wright fan els que es considera primer vol amb avió.

SANITAT

-1865.-- Johann Mendel descobreix les lleis de la herència.

-1882.-- Robert Koch descobreix el bacil de la tuberculosi.

-1883.-- Edwin Klebs descobreix el bacil de la difteria.

-1883.-- Robert Koch descobreix el bacil del còlera.

-1895.-- Wilhelm Konrad Roentgen descobreix els Raigs X.

-1900.-- Sigmund Freud publica *La interpretació dels somnis*.

COMUNICACIONS

-1803.-- Robert Fulton inicia la navegació a vapor.

-1830.-- Primera línia de tren interurbà entre Liverpool i Manchester.

-1851.-- Londres: primera Exposició Universal.

-1851.-- Paul Julius Reuter crea la primera agència de notícies.

-1865.-- Unió Telegràfica Internacional.

-1869.-- Unió Postal Internacional.

-1869.-- S'inaugura el Canal de Suez.

-1871.-- Invent del telègraf.

-1876.-- Alexander Graham Bell inventa el telèfon.

-1881.-- Comencen les obres del Canal de Panamà.

-1897.-- Marconi inventa la telegrafia sense fils.

PENSAMENT

-1840.-- Joseph Proudhon: *Què és la propietat?*

-1845.-- Friedrich Engels: *La situació de la classe obrera a Anglaterra*.

-1848.-- Karl Marx i Friedrich Engels: *Manifest del Partit Comunista*.

-1852.-- Auguste Comte: *Catecisme positivista*.

-1859.--Karl Marx: *Fonaments de la crítica de l'economia política*.

-1866.-- Mikhail Bakunin: *Catecisme revolucionari*.

-1867.-- Karl Marx: *El capital*.

-1883-91.-- Wilhem Friedrich Nietzsche: *Així parlà Zarathustra*.

-1885.-- Pyotr Kropotkin: *Paraules d'un revoltat*.

CULTURA

-1862.-- Victor Hugo: *Els miserables*.

-1863.-- Edouard Manet: *Esmorzar sobre l'herba*.

-1865.-- Leon Tolstoi: *Guerra i Pau*.

-1865.-- Lewis Carroll: *Àlícia al país de les meravelles*.

-1871.-- Giuseppe Verdi: *Aida*.

-1876.-- Comencen els Festivals Wagner a Bayreuth.

-1876.-- Stéphane Mallarmé: *Migdiada d'un faune*.

-1881.-- Heinrik Ibsen: *Un enemic del poble*.

-1891.-- Oscar Wilde: *El retrat de Dorian Gray*.

-1892.-- Gustav Mahler: *Dotze cançons de l'infant del corn meravellós*.

-1896.-- Richard Strauss: *Així parlà Zarathustra*.

-1898.-- Emile Zola: *Jo acuso*.

-1900.-- Giacomo Puccini: *Tosca*.

Aquest context objectiu de realitats comporta alhora un consegüent de transformació de l'existència de les persones en el pla individual i dels grups socials en la seva concepció més genèrica i elementalment definida.

Cal considerar només com els avenços tecnològics -que tenen en el concepte industrialització la seva imatge més vistent i l'urbanització en un pla immediat d'importància-, imposen, d'antuvi, que l'esforç físic humà -i també l'animal-, perdi protagonisme i, així mateix, la superior capacitat productiva a nivell individual i grupal, obre possibilitats d'alliberament de temps per a activitats no productives -reducció de les jornades de treball-, i l'obertura d'un camp d'interrelacions laborals amb unes oportunitats d'humanització fins aleshores desconegudes. Tanmateix això alhora alimenta i greixa les grans expectatives de rendibilitat dels capitals en allò que definitivament va esdevenir -o ha esdevingut-, el sistema capitalista; sistema que acabà propiciant la naixença i desenvolupament de noves formes d'explotació de l'esforç productiu de les classes treballadores obrint, en inevitable conseqüència, les portes a dinàmiques de conflictivitat social inexorables.

En bona mesura la segona meitat del segle XIX viurà un difícil procés d'adaptació de les realitats de signe contraposat que genera. Els beneficis unilaterals

-per a l'empresari-, que suposa aquest increment productiu propi de la industrialització en bona mesura esdevé esclatxa o falca de penetració del pensament marxista, tan determinant -junt amb l'utopisme anarquista-, de la dinàmica reivindicativa de les classes obreres del darrer segle i mig; i que, consegüentment, a la segona meitat del XIX començaran a esclatar i a desenvolupar-se de manera gairebé excitada. Les profundes dificultats amb que es va trobar la classe obrera per assolir els objectius de realització personal que li oferiren la disminució de l'esforç físic i les possibilitats d'alliberament de temps com a conseqüència de la seva superior aportació productiva, van resultar determinants d'aquest procés reivindicatiu a què ens acabem de referir. Perquè a més, i això és molt important, les noves formes d'explotació de l'esforç productiu suposaven també l'anorreament de les capacitats de realització individual; capacitats sotmeses a la impossibilitat d'aportació creadora mínima pròpia i personalitzada. El procés productiu imposava l'anul.lació absoluta, o, en gran manera, del gaudi de les facultats i aptituds de cada membre instal.lats en una hiperdirigida i invulnerable cadena de sotmetiment a uns plans emanats des d'òrgans superiors de decisió. Per tant hom menava a la conversió de l'obrer en un simple cos/mecanisme sense autonomia ni capacitat de decisió; i menys d'aportació creativa personal. El concepte marxista de lluita de classes esdevé una figura central en tot el que estem explicant; un concepte que ha marcat en una gran manera tot el segle XX i que encara manté la seva vigència en el marc de les reivindicacions de les classes sense poder de decisió, o sotmeses. Uns conceptes genèrics nous com a tals, però d'enfondides arrels històriques, ja des de l'acció d'Espàrtac, un segle abans de Jesucrist.

La dialèctica entre les dues perspectives front el nou marc va presidir un camp de confrontació -en molts casos d'una enorme duresa-, inextingible, que s'ha mogut a cavall de passes de signe contradictori segons han estat les circumstàncies polítiques i econòmiques específiques de cada moment. En tot cas en un continuum de lluites que, a la fi, i després de la Segona Guerra Mundial, sota l'impuls d'una època de gran bonança econòmica en el món industrial avançat, va desembocar en la figura de la societat del benestar, actualment en situació precària. O com a mínim subjecta a crisi i discussió no solament com a manifestació objectiva -possibilitats de sosteniment d'aquesta societat del benestar-, sinó també conceptualment. Tot això, en el marc sobreestructural de la nova època que va implicar el pas del predomini del sector primari de l'economia

-extractiu, agrícola, etcètera-, al secundari -transformació-. Que de fet aquesta transformació, aquest canvi, constitueix l'essència i el component nuclear del fenomen que estem intentant dibuixar.

L'historiador alemany Viet Valentin ho exposa de manera molt precisa:

Fue en Inglaterra donde primero llegó a adquirir fuerza el industrialismo, y fue en Inglaterra donde primero se le sometió a creadora consideración crítica. John Ruskin, lanza sus enconados ataques contra la destrucción de la belleza y salud y contra el envilecimiento de la personalidad humana de que se hacía culpable el industrialismo. Según él, los modernos procedimientos de trabajo eran un fraude al obrero, un robo de vitales valores a los que tenía un derecho incontestable, suponían la degradación al nivel de ciego instrumento y la privación de lo que era el contenido de su vida cabalmente: de la alegría del trabajo mismo.²

I més endavant assenyala:

El grancapitalismo de la segunda mitad del siglo XIX era la obra de una burguesía que había alcanzado su período de madurez. Política y socialmente había vencido, pero desde la altura de su triunfo hubo de darse cuenta de que no podía mantenerse con los medios de que se había valido para triunfar. [...] La burguesía se vio atacada de una disolvente carcoma y sus diversos estratos se volvieron los unos contra los otros. Ante todo se vio la burguesía frente a las nuevas masas, que no compartían su cultura intelectual, su concepción del mundo, ni sus costumbres de vida, pero en cuyo trabajo se basaba la existencia de la burguesía necesariamente. Sólo por la dilatación del espacio y la intensificación del trabajo podían ser las masas ocupadas, aplacadas y encauzadas. Aquí reside la razón suprema de la idea imperialista. El grancapitalismo ha hecho muchísimo por sus masas, cosechando bien poca gratitud. Proporcionó a sus obreros y empleados vestido, educación y habitación en una forma y con una seguridad, una comodidad y una posibilidad de disfrute de los bienes de la vida desconocidos por las clases inferiores en milenios de Historia. [...] Las masas estaban sin embargo inquietas y descontentas: el grancapitalismo les exigía un trabajo y este trabajo "había que hacerlo" y había que hacerlo en forma cada día más monótona, más mecánica, más impersonal, al punto de provocar en el hombre-masa esa reacción psíquica, esa protesta y esa amarga desesperación que son la causa más entrañable de todos los movimientos anticapitalistas de la última época.³

La validesa de l'anàlisi resulta impecable.

---

² Viet Valentin. *Historia Universal. Los pueblos, los hombres, las ideas*. Editorial Sudamericana. Buenos Aires, 1949. Volum III. Pàg. 132.

³ Viet Valentin. *Ibidem*. Pàg. 171.

En el camp de les comunicacions, s'ha de distingir les de transport físic -ja sigui persones o matèries-, i el de les comunicacions de missatges. En el primer cas, les noves possibilitats que aporten l'automoció -ferroviària, automobilística o naviliera-, ofereix un impuls notable a l'intercanvi comercial a escala planetària de conseqüències extraordinàriament profundes, oimés en un context del gran pes dels imperis colonials, que a la segona meitat del segle XIX -especialment Anglaterra, el país capdavanter en l'industrialisme- jugaven un paper de cabdal importància, especialment pel que fa al proveïment de matèries primeres per a la seva transformació en el teixit industrial .

Pel que fa a les comunicacions inmaterials -missatges-, la telegrafia i posteriorment la telefonia, van suposar un dinamització radical de la fluïdesa i facilitat de comunicació social, amb interessos que abastaven des del pla personal al comercial, l'industrial, el polític i el cultural. El coneixement dels fets adquireix instantaneïtat i immediatesa i això suposa un enriquiment pel que fa a la culturització i interculturització en tots els aspectes: des de l'especulatiu economicista, al de circulació i intercanvi d'idees i també el de continguts i fets culturals oberts d'aquesta manera a sectors socials desfavorits que en restaven al marge.

En aquest context un fet d'una cabdal importància, -o un doble fet-, va ser la creació l'any 1865 de la Unió Telegràfica Internacional, i quatre anys més tard, el 1869, de la Unió Postal Internacional, instàncies que garantiren a amplis segments de les poblacions comunicar-se de manera fins a cert punt còmoda, ja fos per motius privats o professionals, i des de distàncies molt allunyades.

I en aquesta tessitura el paper de la premsa resulta fonamental per la seva capacitat, no sols d'oferir informació, sinó també de crear opinió i d'afavorir l'intercanvi d'idees i de coneixements. Enriquida en llurs possibilitats pels avenços tecnològics que li resultaven immediats a la seva essència actuacional -linotípia, comunicacions telegràfiques-, a la segona meitat del XIX adquirí un protagonisme extraordinari que marcà de manera definitiva un nou i fins avui no discutit rol.

L'ideari liberal dominant comporta implícitament la llibertat d'expressió que alhora comporta que la comunicació deixi de ser un privilegi de les classes socials dominants. Aquest àmbit de facilitats de comunicació va tenir unes conseqüències afegides, i no per afegides marginals, amb l'aparició, o el protagonisme creixent, del concepte cosmopolitisme. Viatjar havia esdevingut un fet raonablement fàcil i còmode i això va abastar també a tots els camps, amb especial èmfasi els comercials i industrial i també el cultural. El fenomen de les Exposicions Universals -remarquem el concepte

universal-, que es comença a congriar en aquests anys, esdevé un fruit visible d'aquesta realitat. I al marge dels interessos comercials/industrials primaris, també incloïa, entre explícita i implícitament, un àmbit de projecció cultural molt destacat. Comerç i cultura van caminar molt agermanats en aquestes manifestacions, en certa manera en una relació simbiòtica.

També en aquest àmbit de desfermament del cosmopolitisme s'ha de situar la recuperació l'any 1896 dels Jocs Olímpics -i amb ells el desenvolupament del concepte modern de l'esport- que des del primer moment, i per expressa voluntat del seu creador, el Baró de Coubertin, va esdevenir un component important des de la mateixa perspectiva del fenomen cosmopolita. I també amb un substrat paral·lel d'intercomunicació cultural ben palès.

En el camp de les idees els suara dits corrents de pensament liberal, que alhora van lligats amb el context capitalista dominant, afavoria la dinamització dels delers democratitzadors i de la cerca de l'igualitarisme de drets, que abasten un ventall ampli que va des de la igualtat dels de les dones respecte dels dels homes, a l'abolició de l'esclavitud. En un altre nivell de consideració, el mateix pensament liberal bàsic, suposa la laicització de les relacions institucionals amb la separació dels poders religiosos i polítics.

A l'àmbit de la cultura l'artista esdevé definitivament autònom, deslligat de dependència subsistencial aliena a l'exercici estricte del seu propi ofici i, per tant, la seva professionalitat passa a ser lliure i independent. Aquest fet implica la plena disponibilitat dels seus delers creatius, ja del tot absents de tota rèmora espúria com podria ser la dependència de mecenes del tipus que siguin: nobiliaris, religiosos, polítics, etcètera. En tot cas, en aquest context, la rèmora, en el pla subsistencial almenys, ara esdevé el mercat.

Les millores de les condicions de treball, de sanitat -disminució de les taxes de mortalitat infantil i en general, higiene, control d'epidèmies, etcètera- facilitats d'intercanvi comercial i cultural, de transport, increments productius, etcètera afavoririen un altre fet remarcable: l'increment de la població en una progressió d'una intensitat no coneguda mai fins aleshores. Això, a més, ajudat pel fet que el segle XIX no va viure cap contencions bèl·lic d'abast universal o ampli i de conseqüències anorreadores del volum que havien estat prèviament les del període napoleònic, -només viu a principis de la centúria-, i del que esdevindria de manera rotunda a la primera meitat del segle XX.

Com a dades significatives cal tenir en compte que a Europa, a la segona meitat del segle XIX, es va passar d'una població de 274 milions a 423 milions d'habitants; això malgrat els corrents migratoris vers, sobretot, el continent americà, de manera especial en el darrer terç del segle. Amèrica del Nord -Estats Units i Canadà-, en el mateix període van passar de 19 a 81 milions d'habitants. Significativament Anglaterra el país com hem vist capdavanter i paradigmàtic de l'època, és el que va acusar de manera més perceptible aquest canvi en passar en els segons cinquanta anys del segle, de 16 a 41 milions d'habitants.

Des d'aquesta visió universal, no focalitzada ni estatalment, ni nacionalment, ni localment, Maragall va viure fets nous tan transcendents, com entre d'altres, la fi de les grans pestes que periòdicament assolaven les poblacions, el fenomen cosmopolita genèric, els avenços tecnològics en el camp del seu ofici de periodista -linotípia, agències de notícies, comunicacions telegràfiques- el pas del petit capitalisme burgès al gran capitalisme, la fi de les monarquies absolutistes i el canvi, ni que fos només incipient o simptomàtic en alguns casos, al parlamentarisme democràtic; també el conflictivisme interclassista de base laboral i professional, la sorgida del cos ideològic marxista i anarquista, els avenços en el camp de les comunicacions i transports, etcètera. Una autèntica època de transformacions i canvis profunds; de traspàs cap a la contemporaneïtat com s'ha dit abans. La seva obra, periodística, s'inscriu, per tant, en un context d'un interès que ens resulta proper i això la fa especialment viva des de la seva contemplació actual, com insistirem i comprovarem al llarg d'aquest estudi.

1. 2.-- Context espanyol

Joan Maragall va viure 40 dels seus 51 anys de vida en el segle XIX. Una centúria que va ser presidida a Espanya en la seva perllongada primera meitat, pels 35 anys del regnat d'Isabel II, part dels quals sota la regència de la seva mare Maria Cristina de Borbó-Dues Sicílies.

És un període en què Espanya es va veure afeblida com a conseqüència de lluites dinàstiques intestines i d'altres instàncies diverses de poder: cortesanes, militars, latifundistes, religioses, etcètera. El rerafons d'una confrontació entre els idearis conservadors i liberals va anar accentuant un procés de decadència que al principi del segle XIX va afavorir la pèrdua, entre 1811 i 1825, del gran imperi colonial llatinoamericà: successivament, Veneçuela, Argentina, Xile, Colòmbia, Perú, Mèxic,

Uruguai i Bolívia. I el segle va acabar amb la de les dues darreres colònies, Cuba i Filipines, com és ben sabut, l'any 1898. Un segle que va començar amb el protagonisme de l'impuls invasor de la França napoleònica, que a Espanya va tenir profundes conseqüències tant en el camp de batalla militar com en el de les idees. La projecció de l'ideari progressista revolucionari francès va acompanyar els moviments de tropes; moviments molt particulars, que mai no es van traduir en una autèntica guerra oberta entre invasor i envaït. Les giragonses polítiques d'una monarquia feble i a més dividida entre faccions familiars -relacions entre Carles IV i el seu fill Ferran VII- va oferir una dinàmica institucional molt heterodoxa i complexa que, de fet, va influir de manera decisiva en l'etapa post-napoleònica.

Espanya, una part d'Espanya, va intentar assumir, aprofitant la debilitat de la institució monàrquica, les rendes d'una nova orientació clarament progressista que va tenir en la Constitució del 1812, el seu referent més precís. Tanmateix la impossibilitat de consolidació d'aquest marc institucional va derivar en un retorn a l'absolutisme, alhora contrapesat, quan les circumstàncies ho van fer possible, per intents de reconducció -siempre de durada limitada-, dels idearis avançats. Espanya va sortir malmesa i dividida de l'ensulsiada napoleònica, i aquest fet va llastar gran part de la història espanyola del XIX. Dues llindes ideològiques oposades -progressistes o liberals- i conservadors van anar configurant un macromarc relacional polític, sota el paraigua institucional d'una monarquia mancada de nervi, personalitat i projecte polític en el curs del llarg regnat d'Isabel II.

En el transcurs del període isabelí la nació va viure un tot de contradiccions profundes. El context d'una pèrdua acusada de protagonisme com a potència internacional, les continuades disputes polítiques, la successió de deu anys de guerra civil -dues guerres carlines-, la fragilitat i, fins i tot, volubilitat constitucional -constitucions que es feien i es desfeien- i el protagonisme polític de l'estament militar, van confluïr en una època profundament inestable, amb continuats canvis de governs, conspiracions i pronunciaments militars, conformant, en definitiva, un *totum revolutum* complexe i inestable. La mateixa figura de la reina, amb la seva vida privada de dubtosa exemplaritat, no afavoria tampoc un afermament moral de la vida política.

Una de les conseqüències més destacables d'aquesta realitat és que Espanya no va poder agafar el tren de la contemporaneïtat -progrés tecnològic i científic, industrialització- i de la modernització institucional i estructural de l'estat en les millors

condicions; per tant això va suposar un evident retrocés front els països europeus més avançats.

La Revolució Francesa, com hem apuntat, no havia passat debades per Espanya i la seva evidència van ser els corrents liberals que contraposant-se als absolutistes, van oferir un marc de confrontació ric en avatars, que amb tot, van concloure en un cert procés de progrés polític esclatat amb motiu de l'exili de la reina el 1868 i la consegüent proclamació una nova constitució, la del 1869, dita també la "*Gloriosa*" de marcat accent progressista, sempre atenent el context. Encara quedarien els darrers esquitxos de la confrontació dinàstica, amb la tercera guerra carlina que va escampar-se entre els anys 1872 i 1876.

Aquest tot d'onades contraventades, de militarades, de reformes constitucionals, etcètera, no va impedir que en una certa mesura l'Espanya isabelina avancés al compàs que ho feia Europa en camps com la incipient industrialització, concentrada a Catalunya i el País Basc, l'aparició de les primeres comunicacions fèrries o un inici de teixit de centres universitaris.

L'estabilitat institucional consolidada no es va produir fins el 1874 amb la Restauració alfonsina -significativament afavorida per un enèsim pronunciament militar- en la figura del fill d'Isabel II, Alfons XII, i la consegüent constitució del 1876, hereva de la del 1869, respecte de la qual acusava un evident retrocés; especialment a l'àmbit dels drets democràtics, en passar, per exemple, del sufragi universal masculí a atorgar el vot a només el cinc per cent de la població més rica. No seria fins el 1890 quan s'establiria el sufragi universal -masculí i femení-, per a majors de 25 anys.

Pel camí s'havien esmunyit les darreres possibilitats d'instaurar un sistema progressista amb el fracàs dels escapçats onze mesos de vida de la I República, posteriors als tres anys escassos de monarquia liberal d'Amadeu de Savoia.

La Constitució del 1876 va durar oficialment fins a la proclamació de la II República -any 1932-, encara que *de facto* va estar condicionada en el període de la Dictadura de Primo de Rivera (1923-30). En tot cas va suposar un cert context de normalitat institucional a redós de la fórmula de l'alternança entre dos grans i pràcticament excloents partits -liberal i conservador-, afavoridora alhora d'un domini de la dinàmica caciquil, que subsistiria fins el 1923.

En tot cas aquest afermament, o pseudo-afermament, constitucional no va impedir un clima insistit d'inestabilitat social atiada pel context de profunda crisi econòmica, en un país en el qual les dues grans fonts productives i creadores de riquesa

-agricultura i indústria-, imposaven unes condicions de gran precarietat a les classes assalariades. La projecció i penetració, ja des de ben enfondit el segle XIX, de les idees reivindicatives socials -especialment presents les de tall anarquista- trobava un camp ben abonat en una classes i unes dinàmiques polítiques, incapaces de fer front a les exigències pròpies d'una modernitat que, tal com s'ha dit ja, costava d'assimilar tant en el camp polític com en l'econòmic.

La profunda ensulsiada que va suposar la crisi colonial del 1898 a més va afectar a quelcom immaterial però tanmateix important: la desmoralització en tots els àmbits. Política i culturalment, venia a constituir una mena de constatació definitiva d'una realitat tràgica ara esdevinguda del tot indissimulable.

Ens estem movent sobretot en el període que abasta el darrer quart de segle XIX i els primers anys del XX; fonamentalment el més vital de l'existència de Joan Maragall. Van ser anys de gran protagonisme del carrer, de revoltes obreristes, de vagues i també de terrorisme, amb freqüents atemptats dels quals no se'n van deslliurar ni caps d'estat: -Cànovas del Castillo assassinat l'any 1897, Antonio Maura, ferit en atemptat el 1904-; ni el mateix rei Alfons XIII, víctima d'un intent el dia mateix de les seves noces.

Espanya va entrar, per tant, en el segle XX en un clima de profunda crisi política, econòmica i moral, -amb el contrast del crít denunciador de la intel·lectualitat progressista a redós de la dita Generació del 98-, amb un clar retard pel que fa a modernització de les seves estructures econòmiques i culturals, -sistema universitari- i amb unes restes colonials -Marroc, Sahara i Guinea Ecuatorial-, més proclius a crear problemes que no a oferir recursos per a millorar l'economia metropolitana.

Per contra Catalunya -ho veurem amb més detall més endavant en aquest mateix capítol-, va constituir una mena d'illa de progrés en els esmentats àmbits; un contrapès alliberat en gran part del brogit dels grans pecats de la política espanyola encara que, dissortadament, amb una gran dependència condicionadora dels mateixos. I en bona part això mateix esdevenia al País Basc configurant l'inici d'una dialèctica de confrontació de fonaments culturals molt arrelats -econòmics, polítics, ideològics- entre centre i perifèria que s'ha mantingut fins els nostres dies. Són unes constants molt profundes que tanmateix les va accentuar i encrostar en gran manera el context que es va produir entre finals del XIX i principis del XX.

1. 3.-- El context de Catalunya. De la Renaixença al Modernisme

Els anys de l'existència de Joan Maragall, i els propers anteriors més que no els posteriors, van constituir una de les èpoques més intenses de la història de Catalunya. Una època d'una vitalitat excepcional, rotundament trasbalsadora del signe anterior de la seva història i ensems iniciadora d'una nova etapa fonamental.

Situem com a imatge molt visible la figura de la Decadència, període l'inici del qual els historiadors situen cap el 1500 coincidint molt exactament amb la mort de l'escriptor Joan Roís de Corella, (1497), l'últim escriptor català important fins a la Renaixença. Es tracta d'un concepte lligat a la llengua i la literatura, però que de fet, derivadament i com a conseqüència de la representativitat d'un tot complex que té la parla, abasta la totalitat dels aspectes de l'existència humana.

I la llengua catalana, la seva reivindicació, esdevindrà un dels motors més poderosos que va empènyer la nova situació, la nova realitat; en definitiva, la nova Catalunya, la Catalunya que ha arribat als nostres dies. La llengua i també l'economia, en el context del progrés sorgit com a conseqüència inicial de l'autorització als ports catalans, promoguda pel rei Carles III l'any 1778, de comerciar amb les colònies espanyoles, trencant el monopoli de què fins aleshores havien gaudit els ports de Sevilla i Cadis. L'explotació de les riqueses colonials va reportar grans beneficis a Catalunya, base del finançament del procés d'industrialització.

La cultura, la llengua i l'economia van constituir-se en una força simbiòtica damunt la qual va començar cavalcar el gran procés de construcció de la Catalunya moderna, afavoridora natural -i ensems afavorida- de, i per, l'esclat reivindicatiu polític.

El segle XIX i, de manera especial, la segona meitat, mostra una intensitat de realitzacions de tots tipus mai vista ni anteriorment ni posteriorment. Es tracta, a més, de realitzacions la validesa de les quals en casos prou importants roman viva i operativa: aquesta permanència i constància en llur potencialitat i en el seu fonamental protagonisme, mostra com van ser de transcendents i sòlidament arrelades aquelles institucions i aquelles realitzacions.

Si a la parcel·la econòmica l'origen cal cercar-lo en l'esmentada autorització a negociar amb les colònies -en certa mesura allò venia a ser un trencament implícit a l'àmbit de l'economia del Decret de Nova Planta del 1714-, a l'àmbit cultural hi ha també unes fites cabdals.

La primera va tenir lloc l'any 1833. Va ser el clam inflammat de l' "Oda a la pàtria", projectat nostàlgicament des de Madrid per un català il·lustrat, Bonaventura Carles Aribau, esdevingut crida popular a la recuperació integral de Catalunya.

La segona gran referència és la recuperació, definitiva i plena, com a única universitat de Catalunya, de la de Barcelona, l'any 1845, trencant amb el monopoli de la de Cervera, imposat per Felip V amb motiu de l'ensulsiada del 1714.

I la tercera i també cabdal referència és la instauració del Jocs Florals, base d'un procés de recuperació de la creativitat literària en català, després de tres segles llargs de l'anomenada Decadència amb què hem obert aquest capítol. Com ha estat molt ben definit pel professor Joaquim Molas, els Jocs Florals van ser una croada lingüística nacional.⁴ En tot cas, a més també va ser croada literària de base lingüística; o sigui reivindicativa de l'ús creatiu -literari- de la llengua catalana.

Al mot Decadència s'hi oposa ara, amb una força i una energia inesgotables, el de Renaixença, ambdós constituïts en pilastres d'un pont que mena des de la pèrdua de les antigues glòries de Catalunya a partir de la integració de la corona Catalanoaragonesa, O Corona d'Aragó, en la de Castella, a la recuperació de la consciència identitària a l'àmbit cultural, polític i econòmic.

Però, en realitat, el Jocs Florals, com a moviment global i integrador, va transcendir en molt el marc estrictament lingüístic i, per extensió literari, al que es refereix el doctor Molas. Darrera d'aquesta imatge vistent, es constituí en representació d'un tot molt complex i ric, del qual el component literari era d'una representativitat evident, però no definició exacta del tot. Un tot que integrava, també, components econòmics i polítics, en el si d'un desvetllament integral -no ens ha de recar insistir en aquest terme- d'una Barcelona -la gran representativa de Catalunya- que es trobava a la llinda d'una època de transformació social, política, econòmica, urbanística i cultural d'una absoluta radicalitat.

Josep M. Domingo ho exposa en aquestes termes:

Perquè els Jocs Florals esdevenen,[...] un suggestiu instrument intel·lectual de representació i de monumentalització -deixen de ser una dèria de quatre lletrats- per esdevenir, convenientment articulats amb el concepte emergent de "renaixença", un instrument d'ampli consens de projecció de les elits i de significació urbana. Esdevenen, en definitiva, un instrument apreciat i disponible de gestió i de transformació de la ciutat. Tal com constatava el "prospecte" que

---

⁴ Citat no literalment per: Lluís de Puig. *Història de Catalunya*. Gran Enciclopedia Vasca. Volum X. Bilbao, 1972-84. Pàg. 286.

anunciava la revista *El Arte* (març de 1859), una publicació clau per copsar aquesta naturalesa representativa i monumentalitzadora de la “restauració” de 1859 (una publicació, val a dir, que indistintament feia campanya a favor de la “restauració” dels Jocs i de la gestió correcta de pla de l'eixample de la ciutat que s'aprovava el mateix 1859, el 7 de juny), “existe ya una generación [...] capaz por si sola de transformar intelectualmente nuestro suelo, como se va de día en día transformando”. I la proposició es tancava amb un imperatiu tàcit: “En esta generación confiamos”. L'equip que “restaurava els jocs responia a aquesta confiança, i a aquest repte, tot tenint també plena consciència que la seva aventura era en relació simbiòtica amb les transformacions materials de la ciutat i amb el canvi d'escena cultural i política.⁵

Per tant, Jocs Florals vol dir també, entre d'altres coses: puixança econòmica, trencament de les muralles de Barcelona i expansió urbanística, pas de prehistòria artesanal menestral a la història industrial, incorporació dels avenços tecnològics i científics, cosmopolitisme, i, no cal dir-ho, vindicació social de la llengua i de la creació literària, somorta durant quatre segles. En definitiva, aquella era una Barcelona, i per extensió una Catalunya, que es disposava a entrar en la contemporaneïtat. I ho feia trencant enèrgicament unes cadenes que, des de la seva manifestació més directa i immediata, -les muralles de Barcelona com a icona il·lustrativa- ahora contenien una càrrega simbòlica d'una extraordinària potència.

La relació d'institucions fonamentals que neixen i es desenrotllen en aquest període és extensíssim, i rica en contingut i en representativitat del moment. Barrejant realitzacions de diversa índole esmentem:

- 1850.--Josep Anselm Clavé crea la coral La Fraternitat, la primera de l'Estat inici del moviment coral català.
- 1847.-- Gran Teatre del Liceu.
- 1872.-- Ateneu Barcelonés.
- 1886.-- Conservatori de Música de Barcelona i Banda Municipal de Música de Barcelona.
- 1889.-- Foment del Treball Nacional.
- 1890-- Fundació del Centre Excursionista de Catalunya.
- 1891.-- Fundació de l'Orfeó Català.
- 1899.-- Futbol Club Barcelona.

---

⁵ Josep M. Domingo. “Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Literatura, modernització urbana i representació col·lectiva”. Dins: *Barcelona i els Jocs Florals, 1959. Modernització i romanticisme*. Museu d'Història de Barcelona. 2011. Pàg. 46.

- 1904.-- Universitat Industrial de Catalunya.
- 1907.-- Institut d'Estudis Catalans.
- 1908.-- Palau de la Música Catalana.

Són totes elles instàncies que des dels seus inicis i fins l'actualitat han mantingut un protagonisme vertebrador de l'existència del país absolutament fonamental.

A recer d'aquestes institucions i de les circumstàncies que les van fer possibles i les van justificar s'hi movia tot un teixit espessíssim de realitzacions significatives. El procés d'industrialització del país va tenir pols importants en la capital barcelonina i en les conques fluvials, del Ter, Llobregat i Cardener, amb la forma d'una figura social -la colònia- manllevada del món anglosaxó, amb tots els condicionaments socials i relacionals, de tot tipus, pròpis de tot el que comportava aleshores el món capitalista industrial. Entre els quals, per una part la conglomeració urbana intensiva, i per una altra, la suara apuntada dispersió en colònies creades artificialment sota el doble benefici d'una energia barata, i de l'aigualment de les possibilitats reivindicatives de les masses obreres. Tot això, sota el paraigua finançador, en una determinant mesura, gràcies al fluxe del comerç i de l'explotació colonial, com s'ha apuntat abans.

Deliberadament hem deixat de banda referir-nos al paper que en aquesta situació, en aquesta renaixença -aquí com a concepte i no com a nom propi-, en el doble vessant cultural i econòmic hi va jugar la política; quina va ser la seva aportació, i com es fonamenta el paper que hi va jugar i, sobretot, quins valors hi va incorporar. L'historiador Lluís de Puig sintetitza què va ser essencialment la Renaixença:

La Renaixença és un tot, essencialment divers en els elements que hi apareixen, però objectivament unidireccional: és una voluntat d'arrencada catalanista expressada en el camp de la cultura⁶

Resta clar, per tant, que el motor d'aquest gran moviment és la vindicació cultural, alhora que l'empenta econòmica. I aquí caldria afegir, a tall d'incís, que històricament, i arreu, el desenvolupament cultural ha estat afavorit per l'econòmic; però el tema ens apartaria del discurs que estem confegint.

La gran pregunta és aquí, poder determinar fins a quin punt el gran esclat polític catalanista s'hauria produït sense el previ cultural i econòmic; si, per tant, l'acció

---

⁶ Lluís de Puig, *Ibidem*. Pàg. 285.

política va esdevenir, a partir de la vindicació cultural i econòmica, una conseqüència natural i lògica; o bé, si en una certa mesura, l'origen últim seria el substrat de la realitat política catalana; si aquest substrat, somort i sobre-anorreat per l'ensulsiada del 1714, contenia encara brases inflamadores.

No és fàcil arribar a conclusions definitives i les preguntes s'amunteguen fibladorament quan, com la realitat que estem analitzant, és fruit d'un procés complex i riquíssim en matisos. A tall d'exemple elemental, caldria preguntar-se si el tret de sortida de "L'oda a la pàtria" s'hauria produït sense un *humus*, sense un terreny abonat, -polític- nascut en gran part de la desfeta del 1714 i tot el que va suposar d'humiliació; alhora ponderat gairebé un segle més tard per l'influx de la invasió napoleònica, amb tota la càrrega de sacsejament ideològic corresponent a la penetració de les idees il·lustrades de la Revolució Francesa.

Si establim un ordre cronològic d'esdeveniments, queda molt clar que l'impuls cultural va avançar-se al polític, en tot cas, no sense que això es pugui dir de manera determinant. En aquest sentit remarquem fets tan significatius com l'esmentada publicació per Bonaventura Carles Aribau de l' "Oda a la pàtria" (1833), l'inici de publicació de poesies en català al DdB per Jordi Rubió i Ors amb el pseudònim de Lo Gayter del Llobegat (1839), la Restauració dels Jocs Florals (1859), la publicació per part de Víctor Balaguer de la seva primera poesia en català (1859) o la publicació per Fèlix Torres i Amat del *Diccionario crítico de los escritores catalanes* (1836). Aquests fets, evidentment s'avancen a l'impuls polític catalanista que començà a prendre força visible en una primera presència molt avançada en la victòria electoral aclaparadora aconseguida l'any 1869 pel Partit Republicà Federal, constituït l'any abans per Valentí Amirall, nogensmenys que diset anys abans que ell mateix publicqués, amb *Lo catalanisme. Motius que el legitimen, fonaments científics i solucions pràctiques*, el primer evangeli catalanista. I aquí cal tenir en compte per tal d'enriquir l'anàlisi, que aquesta primera manifestació es produeix just arran de la posada en marxa de la primera constitució de contingut avançat, la Gloriosa, amb motiu de la revolució de setembre del 1886. Per tant això confirmaria que l'absència d'un marc constitucional mínimament consolidat havia de resultar, per força, un llast per al desenvolupament d'una dinàmica política mínimament normalitzada.

En una reducció esquemàtica, hom podria establir que cultura, economia i política van confluïr, especialment al darrer quart de segle XIX, en una realitat potent i viva, que alhora es podria concretar en tres grans conceptes: Modernisme -com a gran

columna cultural-; industrialització -com a referent de la puixança econòmica-; i catalanisme, -expressió de leit motiv que dominarà aquest camp fins pràcticament la proclamació de la II República.

Des d'aquesta visió d'ampli abast, des d'aquest macro quadre en el que es va desenvolupar Catalunya en els anys vivencials de Maragall se situa una llarga sèrie d'esdeveniments ja coneguts, ja historiatats però que en alguns casos convé recordar perquè en ajuda a prendre plena consciència de com va ser transcendent i què van aportar a aquest quadre genèric. Ho farem atenent també els tres apartats bàsics establerts.

CULTURA

- 1859.-- Recuperació dels Jocs Florals.
- 1866.-- Serafí Soler "Pitarra". *Les joies de la Roser*.
- 1867.-- Prohibició de representar teatre en català.
- 1879.-- Valentí Almirall crea el Diari Català, el primer en llengua catalana
- 1881.-- Aparició de L'Avenç.
- 1886.-- Jacint Verdaguer: *Canigó*.
- 1888.-- Antoni Aulèstia: *Història de Catalunya*.
- 1889.-- Associació Protectora de l'Ensenyament.
- 1890.-- Campanya de la revista L'Avenç per a la normalització gramatical i ortogràfica de la llengua catalana.
- 1890.-- Narcís Oller: *La febre d'or*.
- 1892.-- Primeres Festes Modernistes a Sitges.
- 1895.-- Discurs d'Angel Guimerà en català per primera vegada en la inauguració del curs de l'Ateneu Barcelonès.
- 1896.-- *El cant de la senyera* proclamat himne nacional de Catalunya.
- 1897.-- Angel Guimerà: *Terra baixa*.
- 1897.-- Cerveseria "Els Quatre Gats".
- 1899.-- La Veu de Catalunya.
- 1901.-- Mossèn Antoni Alcover: Inici del *Diccionari Català-Valencià-Balear*.
- 1902.-- Mor Jacint Verdaguer.
- 1902.-- Primer Congrés Universitari Català
- 1906.-- Institució dels Estudis Univesitaris Catalans.
- 1907.-- Santiago Rusiñol: *L'auca del senyor Esteve*.

-1907.-- Neix l'Institut d'Estudis Catalans.

Aquest compendi de fets i manifestacions s'aixoplugà en el si d'una figura abstracta que, tanmateix des de la seva immaterialitat, ho presidia tot: es tracta del corrent que en la seva definició intrínseca conté conceptes bàsics com renovació o trencament amb el passat i, que, respon al terme Modernisme. L'aparició l'any 1881 de la revista L'Avenç va constituir el toc de crida a un nou impuls cultural que s'aniria concretant en allò que ha estat una de les èpoques més brillants de la cultura catalana -sino la que més-, manifestada de manera especialment viva en el bienni 1890-1910; justament el de major activitat creativa de Joan Maragall.

Jordi Castellanos sintetitza de manera molt diàfana la importància d'aquest moviment:

El Modernisme va néixer a l'entorn de L'Avenç que serví de catalitzador a la joventut catalana més inquieta del moment. Va aparèixer el 1881 i des del primer moment va demostrar voluntat renovadora com a hereva del catalanisme més avançat, republicà, de Valentí Almirall amb una actitud positivista quant al pensament que corresponia en literatura a la defensa del realisme i del naturalisme.

I més endavant afegeix:

Era la primera vegada que apareixia a Catalunya una generació d'intel·lectuals que no eren ja advocats o terratinents, metges o fabricants que escrivien, sino escriptors i artistes -per dir-ho així- "de professió". En realitat era la primera vegada que, col·lectivament, escriptors i artistes catalans preien consciència estamental, com a intel·lectuals i com a catalans. Eren, doncs, el producte d'una societat plenament burgesa, els fills d'una burgesia ja aposentada. D'aquella burgesia que després del 1874, havia renunciat a aventures polítiques, que s'havia acollit a la protecció del centralisme i que, acotant el cap sota l'ala s'havia anat enriquint a base "d'estalviar pesseta a pesseta". La revista aplegava els fills d'aquella burgesia, uns fills que havien sortit "artistes"; uns fills que es rebelaven contra les mesquines persones de llurs pares, disfressades de burgès però amb una mentalitat menestral, que limitaven el sentit de llurs vides a comprar-se una casa de quatre pisos a Barcelona -amb "sillera nova de caoba folrada de domàs", segons Josep Pijoan- i la torreta d'estiueig a La Garriga. L'Avenç lluità, doncs per enrunar, per derruir, tot allò que hi havia darrera d'aquella mentalitat conformista i alienada: un sistema polític i social estancador -el de la Restauració borbònica-, una cultura oficial castellana, plena de mites falsificadors i imposada a Catalunya com arma d'assimilació i de desnaturalització i, també, lluità contra la concepció localista, regionalista, de la cultura catalana, caracteritzada pel folklore

semioficial dels Jocs Florals, conformada amb la situació d'estancament i de retardament ideològic i consolada a fer l'elegia d'un passat gloriós.

El moviment de la Renaixença era vist ara, com una trava, com un impediment per a la construcció d'una cultura que creien que havia de respondre a la realitat nacional del país.⁷

Es tracta, per descomptat d'un diagnòstic molt aprofundit, molt rigorós, encara que potser excessivament dur pel que fa a la burgesia. I la mateixa cita de Pijoan, treta del context i escapçada de la seva totalitat, resulta en part equívoca com tindrem ocasió de comprovar més endavant. A part, queda clar que el Modernisme significà el transcendiment de l'embranchada inicial que va ser la Renaixença; un pas endavant definitiu cara a la consolidació d'un moment d'una molt superior consistència, en tot cas encara no definitiu pel que fa a establir o a redefinir amb major finor analítica la realitat cultural i identitària de Catalunya. El procés continuaria ja de manera definitiva en el Noucentisme, darrera baula de la construcció de l'ideal nacional de Catalunya, tant en la vessant cultural com política.

POLITICA

-1880.-- Primer Congrés Caalanista.

-1882.-- Centre Català.

-1885.-- Memorial de Greuges presentat davant el rei Alfons XII.

-1886.-- Valentí Almirall: *Lo catalanisme*.

-1887.-- Lliga de Catalunya.

-1890.-- Primera celebració de la festa del Primer de Maig a Barcelona.

-189 .-- Unió Catalanista.

-1892.-- Bases de Manresa.

-1892.-- Torras i Bages: *La tradició catalana*.

-1893.-- Cercle Artístic de Sant Lluç.

-1893.-- Enric Prat de la Riba i Pere Muntañola: *Compendi de Doctrina Nacionalista*.

-1893.-- Llançament d'una bomba al Teatre del Liceu i atemptat al general Martínez Campos.

-1896.-- Esclata una bomba a la processó de Corpus.

-1899.-- Centre Nacional Català.

---

⁷ Jordi Castellanos. *Història de Catalunya*. Gran Enciclopedia Vasca. Volum X. Pàg. 625.

- 1900.-- Pastoral del bisbe Josep Morgades instant a l'ensenyament del catecisme en català.
- 1901.-- Lliga Regionalista.
- 1901.-- Candidatura dita dels Quatre Presidents.
- 1901.-- Primera celebració de l'"11 de Setembre" davant el monument a Casanova.
- 1902.-- Decret del govern central prohibint l'ensenyament del catecisme en català.
- 1906.-- Enric Prat de la Riba: *La nacionalitat catalana*.
- 1906.-- Centre Nacionalista Republicà.
- 1906.-- Solidaritat Catalana.
- 1909.-- Setmana Tràgica.

1. 4.-- Envolament del catalanisme polític

Si la protohistòria del catalanisme polític -el corrent polític i ideològic autènticament vertebrador i central de finals del XIX i principis del XX-, l'hem situat en el triomf electoral del Partit Republicà Federal de Valentí Almirall l'any 1869, la història va començar amb la constitució, l'any 1882, del Centre Català, també aquí amb el protagonisme decisiu d'aquest activista polític, en aquest cas acompanyat pel dramaturg Serafí Soler "Pitarra". Aquest partit serà el punt d'arrencada del corrent polític catalanista que vertebrà el panorama català fins a la proclamació de la II República amb l'interregne paralitzador 1923-30 del règim de la Dictadura del general Primo de Rivera, com ja s'ha avançat succintament.

Del tronc inicial del Centre Català anirien sorgint diferents branques que van ramificar i greixar d'ufana l'arbre del catalanisme polític, a partir d'escissions i trencaments de base ideològica i també de pertinença interclassista. Aquest arbre genealògic arranca, per tant, d'aquest partit del qual cinc anys més tard, el 1887, se'n separarà, des de posicionaments conservadors, el grup que formà la Lliga de Catalunya amb noms tan destacats com Angel Guimerà i Lluís Domènec i Muntaner. També Cambó, Prat de la Riba, Narcís Verdaguer i Callís, Lluís Duran i Ventosa i Josep Puig i Cadafalch; aquest grup pertanyent al Centre Escolar Catalanista, així mateix part del Centre Català.

De la Lliga de Catalunya, també cinc anys més tard -1892-, en sorgirà la Unió Catalanista, que el mateix any convocaria l'assemblea que redactà el titulat "Projecte de

Bases per a la Constitució Regional Catalana” conegut de manera sintètica com a “Bases de Manresa”, que va ser el primer programa catalanista estructurat.

L’any 1899, set anys més tard de la constitució de la Unió Catalanista, sorgeix per trencament, el Centre Nacional Català, encapçalat per Enric Prat de la Riba i Narcís Verdaguer i Callís. Dos anys més tard -1901-, el mateix grup fundacional del Centre Nacional Català més la Unió Regionalista, de recent formació sota l’impuls de l’ideari demagògic del general Polavieja aquí protegit per la imatge del doctor Bertomeu Robert, neix la Lliga Regionalista, partit que es va mantenir actiu fins a participar en els comicis de la II República.

Alhora l’any 1904 de la Lliga Regionalista es va escindir el grup que després s’anomenaria de El Poble Català, que fundaria el rotatiu del mateix títol, del qual formaven part entre d’altres, Lluís Domènech i Muntaner, Ildefons Suñol, Jaume Carner i Joan Lluhí i Vallescà. Aquesta escisió es produí des de l’ala progressista de la Lliga i dos anys més tard, 1906, es convertiria en el Centre Nacionalista Republicà, embrió del que seria després, any 1910, la Unió Federal Nacionalista Republicana amb noms com Pere Corominas, Albert Bastardes, Josep Maria Vallès i Ribot, Francesc Layret i Jaume Carner entre d’altres, partit amb el qual el republicanisme s’alineava en el gran corrent vindicatiu catalanista.

Es tracta d’un brancatge no excessivament complex, en el qual es repeteixen arreu noms dels polítics de trajectòria més activa en la consolidació del catalanisme polític en els seus dos posicionaments ideològics bàsics: conservador i progressista, amb l’apèndix final del republicà. De fet es tracta d’unes bases que en el seu substrat més profund romandran, tal com s’ha apuntat, fins a la proclamació de la II República.

Resulta curiós observar com una de les constants més perceptibles és que cadascun dels grans grups dominants en el panorama polític d’aquests anys procurarà disposar d’un mitjà de comunicació afí als seus interessos. Ja en els mateixos orígens, l’any 1879, premitòriament Valentí Almirall crea el Diari Català, primer periòdic en català. Després La Veu de Catalunya serà el gran referent mediàtic de la Lliga de Catalunya, com més endavant el diari El Poble Català va ser portantveu del republicanisme catalanista; i de la mateixa manera La Renaixensa, esdevingut diari el 1881 -deu anys després de néixer com a publicació quinzenal-, va vindicar, encara que sota l’aixopluc de la seva vocació literària, l’ideari catalanista de noms tan importants com Àngel Guimerà i Pere Aldavert i, en definitiva, el grup conegut justament com “de la Renaixensa” del qual també en formaven part al principi Narcís Verdaguer i Callís,

Narcís Oller, Enric Prat de la Riba, Francesc Cambó, i Eusebi Güell Bacigalupi, nucli fundacional de la Lliga de Catalunya l'any 1887.

Observem finalment que en el transcurs d'aquests anys sorgeixen intents de creació d'idearis catalanistes des de diferents posicionaments ideològics, progressivament més elaborats, en un continuum d'intents d'instituir unes bases de pensament sòlides. El procés l'inicià, com ja s'ha fet esment, l'any 1886 Valentí Almirall amb *Lo Catalanisme*, i el va cloure l'any 1906, Enric Prat de la Riba amb *La nacionalitat Catalana*. Pel camí -any 1892-, el bisbe Torres i Bages amb *La tradició catalana* va deixar constància del que s'han anomenat arrels cristianes de Catalunya, i el citat Prat de la Riba amb Pere Muntañola, amb el *Compendi de doctrina catalanista*, va oferir l'any 1893, un altre document de notable transcendència.

De fet la irrupció del catalanisme, o del nacionalisme polític català, va tenir una enorme importància en el debat polític espanyol. L'oposició entre una Catalunya que vivia una època de puixança en tots els àmbits i una Espanya que, tot el contrari, vivia una profunda crisi també en tots els àmbits va transcendir i ressonar a tot l'Estat.

1.5.-- Anys de puixança econòmica

La relació de fets que s'exposen tot seguit, suposen una imatge molt explícita d'una època marcada, a Catalunya, per un desenvolupament econòmic gairebé ostentós, que va marcar especialment els darrers anys del segle XIX. I que va ser el fruit d'una conjunció de circumstàncies excepcionals.

-1835.-- Incendi de naus industrials provocat pels treballadors de la fàbrica Bonaplata de Barcelona.

-1844.-- Banc de Barcelona.

-1847-- La España Industrial.

-1848.-- Primer trajecte de ferrocarril de tot l'Estat que unia Barcelona i Mataró.

-1855.-- Neix La Maquinista Terrestre i Marítima.

-1871-1885.-- Febre d'or.

-1876.-- Banc Hispano Colonial.

-1880.-- Línia de ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses.

-1885.-- Memorial de Greuges o "Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya", presentat al rei Alfons XII.

- 1887.-- Línia de ferrocarril de Manresa a Berga.
- 1888.-- Exposició Universal de Barcelona.
- 1889.-- Foment del Treball Nacional.
- 1890.-- Congrés de la Societat Obrera de les Tres Classes de Vapor.
- 1892.-- Crisi econòmica i devaluació de la pesseta.
- 1899.-- Tancament de Caixes.
- 1901.-- Aranzel proteccionista
- 1902.-- Vaga general.
- 1904.-- Neix la Universitat Industrial de Catalunya.

La puixança industrial de Catalunya a la segona meitat del segle XIX es va moure en el si d'una gran contradicció bàsica. Ben al revés d'Anglaterra, el gran mirall pel que fa a aquest tema, el nostre país no disposava de matèries bàsiques extractives, especialment importants pel que fa les de tipus energètic, determinantment el carbó en aquella època. Les explotacions carboníferes catalanes es van intentar rendabilitzar el màxim, amb especial incidència les de la conca de l'Alt Llobregat; en tot cas eren carbons de baix poder calorífic, fet que suposava el recurs a la importació, encaridora del producte.

El recurs va ser l'explotació dels cursos fluvials dels principals rius catalans, el Ter i el Llobregat de manera especial, i, en menor mesura, el Cardener, al marge del camp d'influència de la capital Barcelona. El Ter i el Llobregat en el seu aprofitament exhaustiu, van densificar-se en una munió de colònies, una figura social, -en el sentit més ampli de l'expressió- que, tal com s'ha apuntat, va produir un profund trasbalsament en la dinàmica de les poblacions on es va instal·lar i en àmbits pròxims. L'estat de pobresa de les zones rurals de recursos menys rendibles -ramaderia i agricultura miserables-, va atreure mà d'obra submissa sota l'esquer d'unes seguretats mínimes de subsistència indiscutibles, com indiscutible era el règim de control social estricte que s'hi contraposava. A la conca del Ter el predomini del sector tèxtil cotoner era esquitxat també per destacades presències del sector metal·lúrgic en la figura de la farga.

A manca també de ferro -l'altre producte bàsic-, la industrialització es va fonamentar en la indústria cotonera que va esdevenir un dels eixos més importants del procés d'industrialització del país. Al capital procedent de l'explotació de les restes de l'imperi colonial espanyol s'hi afegí el procedent de l'onada de riquesa que ha passat

amb el nom de “febre de l’or”, tanmateix fugissera, que va tenir l’origen en la posició d’avantatge de l’explotació de les vinyes en l’interregne en el que la plaga de la filoxera havia devastat els conreus francesos i encara no havia arribat a casa nostra.

Van ser anys absolutament transformadors de l’existència del país, especialment de l’entorn barceloní, com a cap visible i referència absoluta del comandament industrial, ja sigui en les pròpies indústries de la ciutat com de tot Catalunya. I tenint com a incipients satèl·lits pel que fa a la industrialització, ciutats com Terrassa, Sabadell o Badalona, les dues primeres amb dedicació particular al sector tèxtil llaner. Tot això, alhora procurant mantenir un cert control del poder polític, que ja hem vist com es va manifestar ben compromès en la candidatura l’any 1901 coneguda popularment com la dels Quatre Presidents, tres dels quals vinculats al sector industrial i agrari, i que també es va fer visible en altres manifestacions en la lluita per la defensa de polítiques econòmiques proteccionistes per part dels governs centrals. És el cas de la campanya promoguda l’any 1898, pel Foment del Treball Nacional, la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, la Societat Econòmica d’Amics del País i l’Institut Agrícola de Sant Isidre, a favor d’un concert econòmic per a la província de Barcelona. Però de manera particularment manifesta la realització del que ha passat a ser conegut com Memorial de Greuges o “Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya”, la finalitat primordial del mateix era intentar evitar un acord comercial amb Anglaterra que s’estava gestant i que perjudicava els interessos de la indústria catalana. Aquest Memorial es va presentar a Madrid l’any 1885 al jove rei Alfons XII i va ser una iniciativa del Centre Català abonat per, entre d’altres, Àngel Guimerà, Serafí Soler, Valentí Almirall, Jacint Verdaguer i Callís i Marià Maspons i Labrós que presidia el grup. En aquest memorial també es feia defensa del Dret Civil Català.

L’esclat de l’Exposició Universal del 1888 va esdevenir la imatge més ostensible i gairebé luxurient de la realitat. Tanmateix no exempta de profundes contradiccions. Mentre la burgesia, o la nova burgesia, -l’antiga era de tipus nobiliari i del món dels terratinents-, els nous advinguts al gremi de les classes socials més privilegiades, gaudien del moment de bonança, alhora que en les classes obreres creixien corrents contestataris que van contrapesar, en alguns casos fins i tot dramàticament, el context que acabem de perfilar.

Ja des de l’aprofundit segle XIX, al principi de la industrialització, aquesta realitat havia fet evident les seves contradiccions en la dinàmica de relació amb les masses obreres amb un fet de tan elevat grau testimonial com va ser l’incendi de la

fàbrica dels Bonaplata a Barcelona l'any 1835 per causa de que la progressiva mecanització comportava pèrdua de llocs de treball.

La segona meitat del segle XIX viurà l'esclat de corrents reivindicatius que inicialment es basen en els principis del socialisme utòpic significat en les figures, entre d'altres-, d'Etienne Cabet -promotor de l'expedició a la colònia Icària als Estats Units- o Charles Fourier i Pierre Joseph Proudhon. Era una línia de pensament oposada de forma radical al liberalisme imperant, que a Catalunya va tenir una acusada penetració i va comptar amb deixebles destacats com Narcís Monturiol i el músic i activista social Josep Anselm Clavé. Es tractava d'un ideari d'arrel anarquista, oposat a la propietat privada i, per tant, amb una gran capacitat d'incidència en el si d'unes classes obreres progressivament explotades. Tot això a l'empara de la internacionalització i institucionalització en organitzacions dels corrents vindicatius a redós d'aquest ideari i també del marxista; ideari aquest últim que anirà guanyant pes, en bona mesura competint amb l'altre.

A casa nostra aquesta realitat es va visualitzar en realitzacions com va ser, protohistòricament, la creació l'any 1840 de l'Associació Mútua d'Obrers de la Indústria Cotonera de Barcelona i, de manera especialment important, en la constitució del sindicat de les Tres Classes de Vapor de la qual l'any 1870 sorgirà el Primer Congrés Obrer amb l'adhesió consegüent a la Primera Internacional de l'AIT - Associació Internacional de Treballadors-. El sindicat de les Tres Classes de Vapor, d'ideologia marxista moderada, va ocupar un paper central en la vertebració del sindicalisme industrial català. Havia nascut l'any 1868 i aplegava els tres sectors productius de la indústria cotonera: filadors, teixidors i jornalers. Aquest sindicat l'any 1886 va arribar a comptar 30.000 afiliats.

Una fita remarcable d'aquest context seria la vaga general de l'any 1902, la primera gran demostració de força d'àmbit extralocal del moviment obrer, tanmateix resolta amb una considerable repressió i resultats a la fi insatisfactoris per als convocants. Cinc anys abans, el 1887, la classe obrera també havia envaït el carrer amb motiu de l'anomenat procés de Montjuïc, en el que es van jutjar 87 implicats en l'atemptat de la processó de Corpus de l'any anterior al carrer Canvis Nous, que va provocar una forta reacció de les classes obreres en atribuir-se els fets sobretot a persones d'ideologia anarquista. Cinc d'elles van sear executades.

1. 6.-- Barcelona com a gran referència

Barcelona, per raons òbvies de capitalitat i de motor en els àmbits polític, cultural i econòmic de Catalunya, és l'eix a redós del qual, i en una immensa part, gira l'existència del país. Joan Maragall, per tant, des del seu naixement, viu de manera intensa els avatars que impliquen la seva ciutat en el conjunt del país.

Però al marge d'aquesta representativitat, l'època en que va viure el periodista i escriptor coincideix també amb alguns fets d'una enorme importància interna de la ciutat; importància estrictament barcelonina que, tanmateix, transcendeix per força el seu circundant àmbit.

El primer d'ells és sens dubte el de l'expansió urbana de la ciutat enllà de les muralles, com a conseqüència de l'aprovació, el 7 de juny de l'any 1859, un abans del naixement de l'escriptor, del Pla Cerdà que significava l'obertura de la ciutat vers a nous horitzons urbans. La cronologia en aquest sentit és significativa. El dia 11 de maig del 1860 -cinc mesos abans que va néixer Maragall-, Cerdà va publicar un revolucionari Pla Econòmic de 30 punts que pretenia ser un catecisme de caire progressista de com s'havia d'endegar el seu projecte. L'aprovació d'aquest pla, o el que havia de ser el mateix, l'expansió de Barcelona enllà de les muralles, havia esdevingut una qüestió irrenunciable per a una Barcelona absolutament encerclada en els murs d'un nucli urbà, aleshores insalubre i inhabitable a causa de la seva excessiva densitat. A la ciutat hi convivia una quantitat de població elevadíssima amb un teixit industrial menestral actiu, configurant un conjunt de condicions de gran precarietat. Els noms dels carrers, encara existents, donen fe d'un teixit productiu i industrial, amb tot el que cal relativitzar aquest segon concepte, en un context més menestral -insistim en el concepte-, que no fidel al mot. Observem, Cotoners, Sombrerers, Assaonadors, Flassaders, Corretger, Carders, Civaders, Semolers, Formatgeria, Agullers, Argenteria, Pellisers, Mirallers, etcètera.

Aquesta realitat havia provocat que ja el 1784 hom establís una molt precursora mesura medioambiental: la prohibició de que s'instal·lessin noves indústries en el perímetre urbà perquè el fum que produïen resultava insostenible. La densificació del nucli comportà que es sotsgués els habitatges i això aprofundí encara més la problemàtica. L'any 1859, el de l'inici de l'enderroc de les muralles, la densitat de població de Barcelona era de 859 habitants per hectàrea, deu vegades superior a la de

Londres en aquella època. L'enginyer i higienista barceloní Pere Garcia Faria, nascut el 1858, en un informe confegit el 1888, atribuïa els brots de còlera soferts per Barcelona els anys 1870 i 1885 a la insalubritat del nucli urbà i, fins i tot, assenyalava algunes finques concretes, les condicions higièniques de les quals -o la falta de condicions higièniques de les quals-, afavoria aquests fets.

Els testimonis que confirmen aquesta situació límit, publicats en aquells mateixos anys, són nombrosos. L'escriptor i publicista Joan Cortada Sala, (1805-1868) va escriure en un llenguatge amb una acusada càrrega literària naturalista:

Todos corren, todos gritan, dan codazos, estrujan, magullan, a cada esquina se da en la cara de un prójimo; aquí descargando leña, pacas de algodón en otra parte, cajas de azúcar, pipas de rom y de aguardiente, allá se hace corro porque ha habido una desgracia y obstruyen el paso. En una calle angosta se han metido dos carros con dirección opuesta, y no quiere cejar ninguno de los dos conductores, gritan, blasfeman, amenazan, y entre tanto nada pasa. El carpintero pica, machaca el cerrajero, y el aprendiz sale a tirar del fuelle desde el medio de la calle; aquí derriban una pared, al otro lado no se puede pasar porque hay ruinas, o picapedreros, o la balsa de cal donde los muchachos tiran piedras salpicando al que pasa; a la izquierda hay una niña, a la derecha un hombre a quien le ha dado algún mal. Un grupo: es un hombre que hace buñuelos; otro grupo: enseñan tuti le mundi (sic); otro grupo: venden rosquillas y tortas; otro grupo: un chufero.

Esto no es vivir: de día, de noche, a todas horas, ruido, gentes, calles ocupadas, carros, caballos, gritos, empujones. Se atolondra uno, se muele y revienta, y no le queda un momento de silencio para examinar la conciencia.⁸

El mateix Josep M. Domingo a l'esmentat treball reporta un escrit publicat per la també esmentada revista *Arte* en la que en recordar que Barcelona "es una populosa ciudad", la caracteritza:

El denso humo que despiden las chimeneas de los vapores, empañando la luz del sol como las nubes movidas por los vientos; [...] el insonoro rumor de los talleres que hiere el oido como el murmullo del mar agitado; [...] el bulicio del tráfico mercantil que atrae la atención hacia el positivismo de la época.⁹

---

⁸ Abén-Abulema, "Esto es un infierno", DdB 21-VI-1939. Dins: Joan Cortada, *Artículos escogidos entre los publicados del año 1838 al 1868 con los pseudónimos Abén-Abulema y Benjamín*. Edició de J. Sardà. Barcelona, Daniel Cortezo 1890. pàg. 69-72 (pàg. 71). Dins: J. M. Domingo. *Ibidem obra citada*. Pàg 48-49

⁹ J. Manjares, "Introducción", *El Arte*, 1 (1-IV-1859), pàg. 1ª. J. M. Domingo. *Ibidem.*. Pàg. 48.

Aquesta ciutat, que l'any del naixement de Maragall es trobava, com acabem de veure, a la llinda d'una revolució urbanística d'una extraordinària i radical transcendència, tanmateix en aquests mateixos anys, o en els anys de vida de Maragall, va acollir -i en una gran gran part encara acull-, instàncies tan importants com el Palau de la Música Catalana, el Teatre del Liceu, l'Exposició Universal de Barcelona del 1888, la cerveseria Els Quatre Gats, l'Ateneu Barcelonés, el Teatre Principal, l'Hospital de la Santa Creu, l'Escola de Llotja, la Cambra de Comerç i Indústria de Barcelona, el Foment del Treball Nacional, el Cercle Artístic de Sant Lluc, ultra l'Ajuntament de Barcelona, la Generalitat de Catalunya, la Catedral de Barcelona, la Basílica de Santa Maria del Mar, el Port de Barcelona, la seu dels principals sindicats, etcètera. Per tant era una vàlvula mitral importantíssima en la vida de la ciutat, i per extensió, del país. Una vàlvula que va pouar un tot riquíssim i complexe, ple de contradiccions, en què les manifestacions més sublimes -sobretot culturals-, compartien espai i temps amb les més sagnants com atemptats; en que florides en tots els àmbits -polític, social, cultural- eren seguides per tempestes socials abruptes i anorreadores. Odi i amor; creativitat i destrucció; bellesa i abjecció; riquesa i misèria; grandesa i mesquinesa, van desenvolupar-se en antimònies irreconciliables, que, amb tot, no van impedir que Maragall estimés amb un absolut lliurament la seva ciutat; “la gran encisera” com la va qualificar en el darrer vers del poema “Oda a Barcelona”.

Culturalment la Barcelona maragalliana va ser la llar de la majoria de les manifestacions que s'han esmentat i el mateix es pot dir pel que fa a les polítiques i econòmiques. Aquesta immediatesa vivencial va esdevenir inevitablement un esquer per a la sensibilització del periodista respecte del tot que l'envoltava. I des d'aquesta perspectiva el més important és que pràcticament no va renunciar a donar resposta a cap dels fets que acabem d'apuntar esquemàticament, i molts altres no citats, a més dels casos en què hi va tenir un protagonisme directe i manifest.

2. Esbós biogràfic

2.1.-- Temps de formació

A l'hora d'endegar un esbós biogràfic de Joan Maragall, cal advertir, a l'avançada, com és de sorprenent que encara no existeixi cap biografia completa d'aquest escriptor. Que més de cent anys després de la seva mort ningú no s'hagi proposat emprendre aquesta tasca definitiva, enllà de nombrosos intents que, o bé tenen un abast parcial o incomplet, o bé s'han concentrat en diversos aspectes de la seva trajectòria o de la seva aportació literària -sobretot-, i pel que fa al seu pensament. Ni tan sols la frondositat i riquesa de manifestacions que es van realitzar recentment a redós del doble aniversari del cent-cinquanta anys del seu naixement (any 2010), i els cent de la seva mort (2011), no han servit per satisfer aquest buit tan incompreensible.

Potser el que ho fa comprensible sigui el fet mateix que la figura del poeta i periodista sí que ha generat des de fa molts anys, una notable quantitat d'estudis que, com s'acaba d'apuntar, abasten aspectes puntuals i focalitzats de la seva figura i obra, la complexitat i riquesa de les quals, ho ha afavorit des de sempre. Potser aquesta àmplia extensió d'aproximacions parcials ha esdevingut un mur fàctic dificultador de l'empresa que ens ocupa; pertorbadora de l'empresa de fer front a la seva figura des de la seva plena complexitat.

Sobre aquest aspecte, vegeu.¹⁰ No és un recurs fàcil vertebrar una aproximació biogràfica en dues parts molt diferenciades i alhora simètriques pel que fa al temps. Els primers 25 anys de la seva vida i els 26 segons, que a més coincideixen molt exactament amb la realització de les dues parts de les seves memòries: les *Notes autobiogràfiques* acabades el 30 de juny del 1886, als vint-i-cinc anys i les que va escriure el 10 d'octubre del 1910, als cinquanta anys d'edat, poc més d'un any abans de morir. La fi del contingut de les primeres i l'inici de les segones resulten il·luminadores de l'essència dels dos períodes:

---

¹⁰ Jaume Comellas. *Les posicions sobre l'ús de la llengua catalana en l'articulisme de Joan Maragall*. Treball d'investigació de doctorat. UPF. Barcelona, 2000.

Aquí acaba la meua joventut. Una obra de geni, lo *Werther*, me convertí de noy en Jove. Un fet, la pèrdua de la meytat de la fortuna de casa, me convertí de jove en home. Edat la més hermosa de a vida, adéu per sempre! Ilusions d'amor y glòria, a Déu siau.¹¹

Vint-i-cinc anys més tard, Maragall obre el seu darrer testament autobiogràfic:

Y are han passat vint y cinch anys, y avui ne compleixo cinquanta. Só casat ab la mellor de les dones, que m'estima ab passió, tinch dotze fills bons i sans, casa pròpia i esbarjosa, una fortuna suficient a mantenir-me ab els meus, un nom honrat pels ciutadans, una glòria de poeta i salut de cos y d'esperit que no'm fa anyorar els vint y cinch anys. Al contrari en aquest mateix moment acabo de rellegir lo escrit vint y cinch anys endarrera i dono gràcies a Déu que d'aquell jove tant decaigut moralment n'hagi volgut fer l'home qu'ara'm sento.¹²

Com es pot veure Joan Maragall arribava a l'adulthood en un estat d'ànim angoixat, conscient que acabava de viure una epoca bàsicament feliç -amb un lapse a part, com veurem-, i es trobava davant del buit d'un futur front del qual no estava segur que hi sabia respondre adequadament; que tem no saber dominar-lo. Ha acabat una carrera universitària que li permet un ofici pel qual, tanmateix, no sent una autèntica vocació.

Per altra part també tenia seriosos dubtes de si podria desenrotllar la que sí que era la seva autèntica vocació, la literatura i amb ella aconseguir uns somnis de glòria tan seductors com realísticament dubtats.

Y ara hi penso, y la glòria? Sóch o no sóch geni del domini públich?; envio o no envio una poesia a algun certamen de la costa de Llevant que'm dongui lo ruidós triunfo qu'm va proporcionar aquella flor natural guanyada quan era petit, és a dir, cinch anys enrera?; podran o no dirme "llorejat poeta" los amichs quan me dediquen alguna cosa? Això és molt interessant y hasta estich per fer un poema, qu'es tot lo que's pot arribar a dir? Que tinch grans disposicions literàries ho sé de segur, y ho prova l'estar en aquet moment cremantme les celles en comptes de dormir tranquilament, qu'és lo que fa la gent vulgar quant té són. Pro jo, a pesar de no ser vulgar, sóc capàs, "verbo y gracia", de fer una revolució en la literatura.¹³

Aquestes paraules, escrites gairebé al final de les primeres *Notes autobiogràfiques*, a punt de tancar-les, expressen -sense menystenir un cert punt

---

¹¹ Glòria Casals. *Com si entrés en una pàtria*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2007. Pàg. 189.

¹² Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 191.

¹³ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 188.

d'ironia-, el neguit a què ens referíem davant d'un nou horitzó del qual li preocupava molt què podia oferir-li. A la mateixa nota, abans també havia expressat els seus dubtes sobre la capacitat d'enamorar una noia, una altra preocupació d'aquests darrers anys de la joventut.

Tot el contrari, les *Notes autobiogràfiques* dels 50 anys expressen, com ja hem vist, el goig per haver superat de la manera més satisfactòria tots els dubtes en tots els àmbits de la vida en què aquests se li apareixien: glòria literària, amor i també benestar material. En tot cas els processos per arribar a aquesta fi de recorregut que signifiquen les segones *Notes autobiogràfiques* no van resultar un camí ni molt menys lineal en cap de les dues grans etapes de la seva existència.

Joan Maragall va néixer el dia 10 de novembre del 1860 al carrer Jaume Giralt número 5, en un casalot que avui no existeix, en ple cor del que actualment és el barri de Ciutat Vella. Un carrer estret i insalubre, molt propi del nucli urbà on es trobava i pel qual el poeta mai no va sentir cap afecte, circumstància que va immortalitzar en uns senzills i sincers versos:

Quan era petit
vivía arraulit
en un carrer negre.

I a les citades *Notes autobiogràfiques* rebla la imatge del seu entorn residencial:

[...] aquella casa gran i espaiosa, però vella i humida, en aquell carreró estret, fosc i plebeu.¹⁴

Josep Pijoan confirma el poc afecte que sentia el poeta per l'entorn residencial que va presidir la seva infantesa:

En Maragall parlava poc dels primers anys de la seva vida, prova que no devien haver estat gaire agradables: perquè de totes les coses bones se'n recordava molt, i si hagués tingut un jardí on jugar o només una finestra per mirar el cel damunt dels terrats me n'hauria parlat sense cap dubte.¹⁵

I més endavant insisteix:

---

¹⁴ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 179.

¹⁵ Josep Pijoan. *El meu Don Joan Maragall*. Llibreria Catalònia. Barcelona, 1915. Pàg. 10.

[...] ell no sentia cap pietat pels carrers on va néixer i s'estalviava tot el que podia de passar-hi, exasperat per la fetor de les clavagueres.¹⁶

L'evolució del procés residencial de Maragall és indicatiu del gran moment de canvi que l'urbanisme començava a produir a Barcelona amb la posada en marxa del Pla Cerdà. En casar-se va anar a viure e l'inici d'aquesta realització, l'Eixample, a la primera casa del carrer Roger de Llúria ben a prop de les antigues muralles; després va residir al carrer Consell de Cent, posteriorment al Passeig de Gràcia i, finalment, a la gran casa que va adquirir el seu pare a Sant Gervasi i on es va instal·lar definitivament l'any 1899.

Segons el poeta Alfons Maseras citat per Mercedes Vilanova, Maragall físicament no era gaire rellevant:

[...] no gaire alt i poc corpulent, amb el rostre ple de finor, el cap més aviat gros, un xic desproporcionat per a la figura, un front de noblesa i d'intel·ligència, i uns ulls fulgurants de llum i d'inquietud.¹⁷

Josep Pijoan confirma la imatge donada per Alfons Maseras:

El pare d'En Maragall, pel que es veu, era un home alt, lo mateix que la mare; però ell va ésser l'últim fill de la niuada i de quan tots tiraven a vells; per això no és estrany que el noi fos una mica minvat, i amb la sensibilitat que acostumen a tenir els últims rebrols de la parella.¹⁸

Era el quart fill i el precedien tres germanes; per tant esdevenia hereu de la família i continuador natural de la trajectòria familiar en la indústria tèxtil creada pel seu pare. Segons recorda Pijoan la infantesa de Maragall no va ser excessivament feliç:

Els seus primers estudis els va fer en un d'aquells desgraciats col·legis que hi havia al cor de la ciutat -un pis de senyors desmantellat, fred a l'hivern i sens altre esbarjo que un pati amb quatre testos. [...] En Maragall no tenia cap bon record de la infantesa; i d'això en puc donar fe, però no perquè no se l'estimessin molt; tenien per ell un deliri; era l'únic noi, l'hereu del nom i de la

---

¹⁶ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 23.

¹⁷ Mercedes Vilanova. *España en Maragall*. Península. Barcelona, 1968. Pàg. 15.

¹⁸ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 19.

casa, i això compta molt encara a Catalunya, però comptava més aleshores [...] mai no l'havia sentit demostrar a En Maragall una enyorança per la Barcelona de la capella dels Màrtirs.¹⁹

En tot cas a les *Notes autobiogràfiques* de joventut ho desmenteix en una breu i única referència als anys infantils:

He sigut ditxós en dos temps: fins a quinze anys i dels dinou als vint y quatre [...] Vaig ser verament malhaurat dels quinze als dinou. Era ditxós los quinze primers anys de ma vida perquè vivia constantment d'il·lusions que creya se realisarien a son temps, o bé las il·lusions me satisfeyan per si sols.²⁰

Però només esmenta com a moments de diversió la imitació de la cerimònia de la missa a la que jugava en una petita capella de casa seva.

Oh, quines hores més delitoses he passat davant d'aquella capelleta de fusta amb sants de plom que tenia en un racó de casa.²¹

Mai no fa referència a cap altra activitat lúdica de cap mena pròpia de la seva edat, ni jocs de carrer, amics propis de l'edat o algun mestre que li hagués deixat rastre.

Però en acabar el batxillerat també es va acabar la infantesa de Maragall i això li suposà un cop molt dur en el que van ser els quatre anys infeliços que ell mateix explica molt bé a les citades *Notes autobiogràfiques*:

L'edat crítica, la dels quinze als vint, fou per a mi la més ingrata. Comensà lo mal estar un any abans d'acabar el Batxillerat. Envanesat ab allò que'n deyan ser talent, objecte de tota mena de consideracions i alabansas, farsit lo cap de novelas romànticas que devorava ab furor, qu'm feyan plorar a llàgrima viva, que desvetllavan en mi sentiments elevadíssims pro vuyts, *quijotescos*, obtenint las millors notas acadèmicas, tenint, en una paraula, format de mi mateix un concepte elevadíssim, vaig ser brusquement arrancat de davant dels llibres y colocat davant de la taula de treball en la indústria a la què venia destinat, y posat en cert modo, en la condició de poch menos qu'un aprenent. Lo cop fou terrible y retrunyí en tot lo meu ser, y d'aquell desballastament d'aspiracions contrariades s'alsà, portant l'estandart de la rebelió, ma passió per la poesia. [...] L'amor a la poesia es manifestà en una mena de ràbia per omplir de munió de versos, ab fecunditat verament asombrosa y en tots els ratos que podia robar al treball, llibretes

---

¹⁹ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 19-20.

²⁰ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 178.

²¹ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 178.

qu'amagava entre mitx d'altres més prosicas y plenes de números referents a la nostra indústria".²²

Resulta inevitable mostrar la gran similitud d'aquesta situació amb l'escena de *L'auca del senyor Esteve* de Santiago Rusiñol, quan el patriarca descobreix, -dolent-se'n molt-, que el seu nét amagava dibuixos també entre mig de papers seriosos del negoci. I seguint amb la mateixa escena, la similitud es va traslladar també a l'existència del poeta. La coneguda admonició de l'avi Esteve al seu net: "Tu seràs escultor però jo pagaré el marbre", es va complir en Maragall i el seu pare amb una suggestiva exactitud ja que van ser les rendes deixades pel progenitor el que va permetre al poeta una existència alliberada de dificultats subsistencials.

És la imatge de la rebel·lia de les noves generacions -els modernistes-, que trenquen amb la dinàmica i amb la rutina instal·lada de la generació anterior. Joan Maragall, en aquesta explicació és confesa un "Estevet" molt exacte entre els que van afavorir les circumstàncies generacionals d'aquella època.

Josep Pijoan ofereix una precisió sobre la figura del senyor Esteve que, encara que sigui com a contraimatge de la "rusiñoliana" tòpica, i tanmateix sense desmentir-la en la seva essència, aporta components dignes de consideració.

És clar, que molts d'aquells senyors Esteve, quan es van veure rics, van acabar fets uns simples, comprant títols al Papa, vestint les mullers com galls de panses i edificant una casa amb més rajoles que la dels veïns. És clar hi ha hagut senyor Esteves ridícols, com aquells que compraven llibreries fetes a En Bonay que sobretot tinguessin relligadures cares, o aquells que deien ensenyant les culleres: "suspesi, suspesi, que tot és plata" i feien trepitjar les catifes perquè palpessin el gruix i amb orgull deien:

casa, torre i dona
lo millor de Barcelona.

Però també quants d'aquests senyors Esteve van fer una vida digna de treball fins a la mort com el pare d'En Maragall! I sobretot com eren millors que els que els critiquen... Els quals han demostrat la mateixa vanitat tal com s'han posat a fer art o literatura gastant-se els diners dels pares, en guarnir-se amb mal gust les cases o els caus, i en vestir maturrangues de preu mentre els ha durat la fal·lera. Quants pocs tenien com el noi Maragall el dret a refusar-se a seguir els

---

²² Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 180.

legítims negocis del seu pare! Quina bestiesa s'hauria estalviat Barcelona si més d'un dels nostres artistes s'hagués resignat a ésser el senyor Esteve Hijo, el segon de la nissaga.²³

En la darrera part d'aquest paràgraf apunta amb força claredat el model o la imatge de Santiago Rusiñol. Com a colofó d'aquest nucli argumental, resulta suggetiu i interessant mostrar com Maragall va perpetuar aquest tot de rebel·lia juvenil en un divertit poema, que esdevé una síntesi ben explícita del que s'acaba d'exposar:

“El Barret de copa”²⁴

Alt monument de mal gust
de la gràcia negre abisme
ideal de l'estrabotisme
d'etiqueta tirà injust;
del cos humà contrapès,
invent d'algun home roí
que de tu es volgué servir
per pujar sobre els demés.
Tu, amb qui els homes petitons
semblen botigues tapades,
o carbasses coronades,
xemeneies amb talons:
tu per a qui els homes alts
semblen canyes d'haver nius,
puix desprovist d'atractius
desfigures els mortals.
Ja ens has esclavitzat prou!
i encara que et sàpiga greu,
t'esborraran Viva Déu !
nyapa del segle dinou
dels de tota professió,
dels de cotxe, i dels de a peu,
de vosaltres que formeu
la nova generació.
Vinga aquell que es determini
a allista's baix mes banderes
i farem a les “chisteres”,
una guerra d'extermini.

---

²³ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 27.

²⁴ Joan Maragall. *Poesies*. Edimar. Barcelona, 1947. Pàg. 326.

El barret de copa constitueix una metàfora molt gràfica del sentiment de ruptura amb la generació anterior tan pròpia dels membres de la de Maragall.

Enmig d'aquell context tan poc procliu a la creació literària, tan clandestí gairebé a aquesta activitat, es produeix un petit èxit literari quan comptava setze o disset anys; fet que queda explicat en el capítol 7 d'aquesta tesi. Josep Pijoan assenyala que aquells anys passats al negoci del seu pare no van resultar del tot improductius.

D'aquells anys vagarosos de la joventut, passats a casa del seu pare, En Maragall a més de lectures desconcertades que fa tot jove espanyol a la seva edat, va treure encara dues coses profitoses: aprende alemany fins a entendre'l a la perfecció i va dominar el piano fins a llegir la música bona a cop d'ull. Com va disfrutar del seu piano! Com en vàrem disfrutar tots els que el voltàvem! [...] L'alemany el va aprendre, segons ell mateix contava, amb un furor que tenia espantat al pobre mestre. Al primer dia li va demanar que li fes traduir el "Werther". El mestre s'hi resistia, però l'endemà En Maragall va venir amb el començament traduït al català, valent-se, no cal dir-ho, d'altres traduccions. Més endavant En Maragall llegia i parlava alemany sense cap dificultat com una mica l'anglès que necessitava per entendre's amb la família de la muller.²⁵

Remarquem que, pel que fa a l'època en que Maragall va estudiar alemany, no hi ha acord entre la versió de Josep Pijoan, que la situa en la que va romandre a l'empresa del pare, i la d'Ignasi Moreta²⁶, que la situa en els dos primers anys de la carrera. A més cita com a professor Jaume Sturzenegger. Maragall no n'esmenta res a les *Notes autobiogràfiques* ni tampoc en la seva correspondència coneguda. Hom s'inclinaria per la tesi de Moreta tot acceptant alhora l'explicació de les circumstàncies inicials sobre la facilitat en l'estudi de l'idioma que fa Pijoan.

El trencament d'aquests anys negres de la vida de Maragall va ser la seva entrada a la universitat. Després de constatar:

[...] la meua situació era insostenible; passats dos anys vingué la convicció de que jo no servia per a industrial y se'm donà a escollir carrera.²⁷

Aleshores va prendre la decisió definitiva d'estudiar dret:

---

²⁵ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 30.

²⁶ Ignasi Moreta. *No et posis cendra. Pensament i religió en Joan Maragall*. Fragmenta Editorial. Barcelona, 2010. Pàg. 461.

²⁷ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 178.

Ab poques paraules; vàrem acordar ab lo meu pare mon cambi de rumbo; fou moments avans d'anarmen al llit. Un cop al llit, ab llàgrimes de tendre remordiment, m'acusava a mi mateix d'haver tirat a terra tot lo castell d'esperansas y projectes que mon pare devia haver anat formant desde mon naixement de que jo, com únich fill varó, estendria lo negoci de nostre acreditat establiment, seria un industrial il.lustrat y l'orgull y descans de sa vellesa.²⁸

Josep Pijoan justifica l'elecció de la carrera:

Els nostres fabricants creien que la carrera d'enginyer era massa difícil i no insistien; la qüestió era que el noi tingués carrera. Així es va trangir en moltes coses; els estudis de lleis no semblaven tenir insuperables dificultats fa cosa de vint anys. En Maragall a la Universitat no va fer res de bo, i ho confessava sense remordiment. Mai com aleshores la nostra Universitat no havia estat tan trista i esmorteïda [...] quan En Maragall hi estudiava , fins el meu temps, fora dels dies que hi entraven els civils a cavall i nosaltres els hi tiràvem bancs des del claustre de dalt... fora d'aquells esbarjos, que justificaven la nostra presència allí, no sé què hi anàvem a fer en aquell temple de la Ciència.²⁹

Els cinc anys transcorreguts a la Universitat van resultar extraordinàriament feliços per a Maragall. Era un món a part que li obria les portes a l'alta cultura, al debat, a la relació intensa amb amics. La figura del Círcol, un reduït grup de set condeixebles esdevé la imatge més vistent del goig de viure d'aquells anys:

Ab quina fruició pronuncio sempre aquesta paraula que simbolisa lo temps més ditxós de la meva vida! [...] Oh amichs meus!, quins ratos hem passat tots junts [...] esperas en lo claustre en qu'ens destorbàvam mútuament d'estudiar encara que no volguéssim, los ratets després de la classe arreglant los "apuntes", las "campanes" celebrades al entorn de la Universitat [...] les converses al entorn de la taula del Cafè Nou.³⁰

La fi de la carrera per a Maragall significarà un altre moment de ruptura, com la del batxillerat, complicat i sense sortida. Ha dit adéu a "lo temps ditxós de ma joventut" i es troba davant d'un mar del que no domina ni l'atreu la navegació previsible i de moment inevitable: l'exercici de l'advocacia, mentre que, altrament, el de la seva vocació autèntica, la literatura, no sap com emprendre-la. De moment es consola amb l'adquisició de les *Obres Completes* de Goethe en alemany i comença a introduir-se,

---

²⁸ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 178.

²⁹ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 25.

³⁰ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 184.

amb poca convicció, en l'advocacia, com a passant del despatx de Can Danés. També en aquests inicis post-carrera dóna classes particulars de dret. Però tot plegat dista molt de satisfer-lo.

Aquests seran anys indecisos, mig perduts, inconsistents i sense nord fixe. A vegades sembla que troba gust a l'ofici d'advocat i fins i tot comunica als seus amics determinats avenços. Un exemple és la carta que adreça al seu amic Josep Maria Lloret, el 7 de novembre del 1888, quatre anys després d'haver acabat la carrera, en que es mostra resignat a no ser mai més altra cosa que advocat.

Yo no vacilo ya, y mi camino es llegar a ser un abogado de tercera o cuarta fila; despacho de lo que se presenta del modo que sé, sin romperme mucho en la cabeza, ni solicitar ni ambicionar más trabajo del que se viene a mi por los pasos contados.³¹

I al costat d'això, la permanència de la nostàlgia per la glòria literària somniada. En carta a Antoni Roura escriu:

Com deia, ara informo molt sovint i ja començo a tenir aplom per a dir el que vull dir i res més; així és que em vaig encarinyant relativament amb la meua carrera (com el pagès amb el càvec) i sembla que definitivament seré advocat tota la vida. Ai! Renoi! Jo que volia ser poeta com Byron o Heine i ...dones casades que m'estimessin i tenir una cara "ombrageuse", un front "rêveur" I córrer món i no viure més que per a la Bellesa i l'Art!³²

I tot seguit cita algun cas en el que ha intervingut.

Hi ha altres exemples d'aquest itinerari per la carrera d'advocat en aquests anys transcorreguts primer a Can Danés i posteriorment al bufet Brugada. Fins i tot alguna vegada esmenta que fa el torn d'ofici.

Aquí cal fer un incís. La figura del bufet Danés sorprenentment no és gaire present a la bibliografia sobre Maragall i ell mateix el cita de manera directa només en una carta i indirecta en una immediatament posterior, les dues adreçades a Antoni Roura. El motiu és la primera entrevista que va mantenir amb Joan Mañé i Flaquer, quan entre els presents a aquella trobada com explica a Antoni Roura en carta del dia 20 d'octubre del 1890:

---

³¹ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 124.

³² *Obras Completas I*. Editorial Selecta. Barcelona, 1960. Pàg. 1098.

Sr.Martí (de can Danés).³³

I a la següent carta de dos dies més tard, s'hi torna a referir just a l'inici i li atorga un protagonisme determinant:

El Sr. Martí, va venir a proposar-me ser lo secretari particular d'en Mañé.³⁴

Sembla, per tant, que va ser aquesta persona qui va esdevenir el protagonista del contacte de Maragall amb el poderós director del DdB, però desconeixem cap detall de com es va arribar a aquesta situació. El fet, a més, es produïa en un moment en el que Maragall ja no col.laborava amb l'esmentat bufet d'advocats, ja que ja ho feia en el de l'advocat Brugada.

Reprenem el fil de la relació de Maragall amb el bufet Brugada. En carta a Roura del 9 de gener del 1890, Maragall escriu:

Te puc donar com a última notícia meva que avui lo condeixeble Brugada [...] m'ha vingut a casa a oferir-me d'entrar a dur lo pes del despatx de son pare que està un xic xacrós [...] Me penso que ho acceptaré perquè en tot cas no hi vaig a perdre res, i tot és anar sembrant per a obtenir amb lo temps un despatx decent. Potser mai arribaré a guanyar-me la vida amb res, però si amb alguna cosa me l'haig de guanyar treballant, ha de ser fent d'advocat. Ja saps que fa temps que ho dic.³⁵

Maragall restarà col.laborant en aquest bufet ben bé fins el 1894, quatre més tard de la seva incorporació al DdB, quan manifesta a Antoni Roura en carta de l'any 1894 sense data específica que no hi té feina i que només compta amb un sol client, el seu pare:

[...] lo d'advocat (que es redueix a un sol client, el meu pare; perquè a can Brugada no hi ha res a fer.³⁶

Mentrestant el deler literari segueix viu i Glòria Casals, en el peu de pàgina consegüent a la reproducció de la carta a Lloret que acabem de citar recorda que el 30 d'abril anterior La Il·lustració Catalana li havia publicat l' "Oda infinita" amb tota

---

³³ *Obres Completes I*. Pàg. 1100.

³⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 1101.

³⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1092.

³⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1116.

seguretat pedra angular de l'edifici de la seva obra poètica. I dos anys abans -3 de novembre del 1886-, Maragall explica al seu amic Lloret:

En Puigcerdà encontré Mateu el cual me tendió la mano de compañero en el campo literario y me suplicó que le diera composiciones para la Ilustración Catalana y me ha insertado ya “A dues violes marcides”, la que compuse en tu cuartito de huésped hará unos dos años cuando me diste aquellas dos violetas.³⁷

Dubtes i lluita entre l'ofici d'advocat i ànsies de glòria literària es barregen convulsament en uns anys infeliços, esquitxats a més per neguits amorosos, de resultats insatisfactoris. El més esclatant, el prometatge amb Teresa Ferran iniciat a Puigcerdà l'estiu del 1886 de manera preliminar i confirmat l'estiu següent, també a aquesta població ceretana, on les dues famílies acostumaven a estiuejar, i interromput abruptament per la mare de la noia per causa de que ell no gaudia de recursos per a mantenir una família. Va ser, doncs, aquest estat d'evanescència, de manca d'arrelament en ell mateix tan propi d'aquests anys, el que va impedir a Maragall portar a bon port una relació amorosa iniciada i desenrotllada dintre dels canons formals més estrictes de la classe social a la que pertanyien els dos protagonistes. A Maragall aquest desengany li causà una sensació especial com mostra la carta a Lloret del 30 desembre 1887.

Por lo demás todo esto me ha abatido bastante; si bien el proyectado matrimonio me ofrecía una perspectiva de quebraderos de cabeza, al fin era un objeto, una idea que me ocupaba. Ahora vuelvo a aburrirme de lo lindo, y en tanto que espero mayo para tomar el turno de oficio, pienso emprender un trabajo cualquiera, desde luego tener ocupadas todas las horas del día; y eso no porque tenga en la inteligencia ni me importe un comino ser útil a la sociedad, sino por mera higiene, para no volverme loco. En cuanto a mujeres, creo que tardaré algún tiempo en fijarme en ninguna, sobre todo en ninguno de estos seres híbridos llamados señoritas.³⁸

Com es pot observar el prometatge és vist gairebé com un entreteniment, com un ajut a superar la situació anímicament insatisfactòria que viu aquests anys.

Josep Pijoan, sintetitza de manera exacta què van ser per a Maragall els anys que van des de la fi de la seva carrera l'any 1884 i l'entrada al DdB i el casament amb Clara Noble, fets, aquests dos últims, esdevinguts amb un any de diferència: respectivament

---

³⁷ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 103.

³⁸ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 119.

22 d'octubre del 1890 i 27 de desembre de 1891. A Clara Noble la va conèixer l'estiu del 1888.

Per molts que el voltaven [escriu Pijoan], els anys que van des del dia que En Maragall va acabar la carrera fins que es va casar-se van ésser uns anys completament perduts. En Maragall mateix ho deia, que li semblava que no havia fet res de bo fins que havia trobat la que va ésser la seva muller. Eren per això, [...] els anys de les lectures furioses, de les llargues converses i el passejar amb Soler i Miquel cada nit sortint de l'Ateneu. En Maragall es feia creus, més tard, de la disbauxa de retirar-se a altes hores de la nit tot aquell temps, quan després no podia sortir de casa el vespre sense que se'n ressentís. Es de creure que de no haver-se casat i més endavant, encara, de no haver-se casat amb qui es va casar, hauria arribat com tots els seus amics, que tots van acabar neurastènics abans d'hora. Els amics eren el principal, per ells es vivia, es pensava i s'escrivia.³⁹

Aquest judici de Pijoan encaixa molt bé amb el contingut de la carta que Maragall va escriure a Lloret el 19 de març del 1888:

Me enteré por tu carta de la descansada vida que llevas, que es poco más o menos y relativamente al distinto medio en que nos movemos [...] la misma que llevo yo; sólo que a mi, por una reacción especial el descanso se me vuelve fatiga, y el aniquilamiento frenesí, faltándome por descontado la energía suficiente para sustraerme a tan penoso estado [...] ¿Curaré?, lo dudo; pienso que si vivo será muy desgraciada la vida que me reste. En terribles momentos de concentración, de hastío total, de angustioso malestar físico, no menos angustioso por lo vago, he consultado algunos médicos, y me han dicho que mi enfermedad era la hipocondría, el spleen como verdadero estado patológico, que de eso no se muere [...] pero que tampoco se cura con medicinas, sino con alguna ocupación avasalladora, o aficionándome a algo, o viajando, en fin con una reacción impensda promovida por cualquier suceso inesperado: ocupaciones, aficiones, viajes, sucesos... ¿Qué me importa a mi todo esto?; mi estado es lamentable!⁴⁰

I després afegeix en el mateix ànim dramàtic, aquí tenyit de nostàlgia.

[...] ahora siento revivir en mi imaginación nuestra vida de estudiante, nuestras conversaciones, nuestras lecturas, nuestras reveries...todo, y me siento enternecido y a punto de llorar la pérdida de mi juventud pero esto me hace un bien inefable, porque desde hace tres meses mi

---

³⁹ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg . 38-39.

⁴⁰ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 120.

*corazón y mi pensamiento pesan secos sobre mi de un modo intolerable. ¡Cuán feliz fuera si toda mi angustia pudiera resolverse en llanto!*⁴¹

I és en aquest context que Maragall va viure un fet especialment satisfactori. La tertúlia d'afeccionats a la música que amb el nom de "pequeños" s'onicià a principis del 1890. El nom al·ludeix a que tots els membres eren d'estatura baixa. L'eix era un quartet del que formava part, no gensmenys que el gran pianista, compositor i pedagog, Enric Granados -set anys més jove que Maragall-, juntament amb un quartet de corda. Maragall ho explica a Antoni Roura en carta del 17 febrer 1890.

S'ha format una espècie de tertúlia musical; hi són els següents: Garcia Faria petit (que ens deixa anar a casa seva), Enric Granados, Murillo, Cortada, Lluch, Iturralde, C. (que, ahir, dia de la inauguració diu que mai havia estat tant feliç) [...] Cortada, Freixa, Carreras, Pujolet.⁴²

Aquesta tertúlia va oferir grans satisfaccions a Maragall en un temps que, sense ell ésser-ne concient, es disposava a finir la seva època de vagareix indolent. Que es trobava, per tant, a la llinda de l'inici de l'etapa de maduresa intel·lectual i relacional; de la seva consolidació en tots els àmbits .

En un àmbit molt rotundament divers cal no oblidar que en aquests anys tan especials, Maragall va viure un fet d'una extraordinària intensitat. Va esdevenir-se a mitjans de l'any 1886, quan una mala inversió financera del pare va sotreguejar rotundament la fortuna familiar i fins i tot el seu bon nom. Superat el pare per la greu situació, Maragall es va veure obligat a prendre les rendes de la situació i, molt en solitari, resoldre el problema de la manera més satisfactòria possible. Aquest afer s'explica en el capítol 4 d'aquest estudi.

Fins a quin punt aquest fet va tenir influència en Maragall per acceptar després el paper de rendista, de persona que viu -i així fou ell la resta de la vida-, d'unes rendes determinades, es fa difícil d'escatir. Fins a quin punt haver salvat, no sols el patrimoni, sinó també el bon nom de la família, va afavorir, ni que sigui inconscientment, la seva autojustificació com a persona que no ha de fer front a la tasca quotidiana de fer possible la subsistència pròpia i familiar amb el seu esforç, resulta indemostrable.

En carta del 17/19 de juliol del 1886, un cop resolt l'afer, escriu a Josep Maria Lloret:

---

⁴¹ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 120-21.

⁴² *Obres Completes I*. Pàg. 1092.

*Mi fortuna probable queda algo quebrantada, [...] pero parece que los quebrantos, a no sobrevivir algún cataclismo [...] quedarán reparados dentro de pocos años; nuestro buen nombre no ha sufrido detrimento, al contrario, dicen que se ha acrisolado. Las preocupaciones del buen nombre es una de las pocas cosas bellas que ha inventado el mundo social.*⁴³

Sabem que justament l'ofici de valdre's de si mateix no era per al qual es sentia més dotat. Cal recordar allò que havia escrit a Antoni Roura en carta del 9 de gener del 1890 en la que justificà que acceptava entrar a col.laborar en el bufet de l'advocat Brugada:

Potser mai arribaré a guanyar-me la vida en res.⁴⁴

En tot cas queda clar que va ser conscient de la situació de privilegi que li va deixar el seu pare, amb casa i fortuna segura per a mantenir la seva extensa família i l'agraïment que li va manifestar resulta prou explícit.

En carta a Antoni Roura del 31 de maig 1900, en agrair-li el condol assenyalà:

Una calma, un endolciment relatiu, regna en la família i fins les atencions materials consegüents a la gran pèrdua foren paternalment previstes i atenuades per aquell que segurament ja és al cel després d'haver complert en la terra el seu treball de bondat que tothom alaba i beneeix per gran consolació de tots nosaltres.⁴⁵

Aquí caldrà tenir en compte, encara que només sigui a tall d'incís, l'escassa referència a la mare, molt poc present en els perfils biogràfics de Maragall. La seva mort, esdevinguda el 21 de gener del 1903, gairebé tres anys més tard que la del seu pare, no és objecte d'atenció específica per part de l'escriptor. No s'esmenta a la correspondència, ni tan sols en la amb Antoni Roura, ni a les *Notes autobiogràfiques* -a cap de les dues- no hi apareix, fet que demostra el poc que va influir en la vida de l'escriptor. Ni tampoc en fa esment Josep Pijoan, ni consta en diversos estudis biogràfics de diversa índole consultats com els del seu nét Gabriel Maragall, el de l'escriptor Maurici Serrahima, el de l'historiador Josep Benet i el de l'editor Ignasi

---

⁴³ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 98.

⁴⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 1092.

⁴⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1133.

Moreta.⁴⁶ Les raons són difícils de dilucidar i no sembla fàcil de justificar-ho només en el relatiu pes i protagonisme, en tots els sentits, de que gaudia la figura de la dona -ni que fos esposa o mare-, en aquella època.

Reprenent el fil: no s'expliquen les ruptures en la dedicació professional que més intensivament va viure -el periodisme-, sense comptar amb la subsistència familiar ben resolta. Oimés tenint en compte com ràpidament va engrandir la família amb una successió atepèida de fills. I oimés, també, quan, un cop vinculat a aquesta professió, va iniciar-se el declivi de la d'advocat, malgrat que l'entrada al bufet Brugada (gener del 1890), va coincidir gairebé exactament amb la de al DdB (octubre del 1890). Però ja hem vist que ben aviat la feina a aquest bufet va disminuir ràpidament. Menys de dos anys després d'haver iniciat la col.laboració, escriu a Antoni Roura, setembre 1892 sense data.

[...] amb poca feina d'advocat (la meva pròpia sols per a parents i coneguts gratis a "juicio de la comisión": la d'en Brugada poca i no gaire ben pagada.... quan es cobra.⁴⁷

I ja hem vist abans, carta a Roura, any 1894 sense esment ni de data ni de mes:

[...] lo d'advocat (que es redueix a un sol client el meu pare; perquè a can Brugada ja no hi ha res a fer).⁴⁸

Hem de concloure, per tant, que l'entrada de Maragall al DdB no va resultar ni molt menys tan decisiva en l'aspecte subsistencial com en l'intel.lectual. De la mateixa manera que deu any abans matricular-se a la Universitat va obrir-li les portes a un nou horitzó, vinculat amb la cultura i amb l'esperit, ara, després de cinc anys de zona de ningú, el periodisme esdevé taula de salvació que el sintonitza amb el món de la creació literària, ni que sigui per la via col.lateral, i el situa, professionalment, a l'àmbit de la cultura, del pensament, de la reflexió i també de la creació.

---

⁴⁶ Gabriel Maragall Noble. *Joan Maragall: esbós biogràfic*. Edicions 62. Barcelona, 1988; Maurici Serrahima. *Joan Maragall*. Edicions 62. Barcelona, 1990; Josep Benet. *Maragall davant la setmana tràgica*. Edicions 62. Barcelona, 1963; Ignasi Moreta. *Ibidem*.

⁴⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1107

⁴⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1116

2. 2.-- Anys de maduresa i plenitud

La gairebé simultània doble circumstància del casament i l'entrada al DdB conformen, per tant, la porta a la maduresa a la plenitud, que es manifestarà en tots els ordres de la seva existència: familiar, professional (periodístic) i creatiu. La parcel·la periodística ja es tracta més endavant en aquesta tesi. La creativa com a poeta és una successió ininterrompuda d'atots, de diferents nivells d'importància que, sobretot a partir de la mort de Verdaguer l'any 1902, el convertiran en el poeta català més destacat del modernisme. Superada la vena post romàntica i èpica verdagueriana, Maragall, tot el contrari, esdevé per una part el poeta cívic -els "Cants de guerra" com a referència cabdal-, i sobretot el poeta urbà, no solament per la temàtica de bona part dels seus poemaris com per l'ús del llenguatge quotidià barceloní. Ell, que *de facto* en el seu articulisme va constituir-se en un sociolingüista *avant la lettre*, proclama la validesa del llenguatge quotidià, de la parla del poble i del dia a dia, sense abandonaments retòrics de cap mena, com a plenament vàlid per a la creació literària. Aquesta característica, que històricament no ha estat mai acceptada de manera unànime, es reforça i és plenament conseqüent amb la seva teoria lingüística, defensada tant en el seu articulisme, com en el famós *Elogi de la paraula* i també en la seva aportació al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. La defensa de les varietats dialectals⁴⁹ i del llenguatge elaborat no artificiosament, es confrontava en un moment en el que a l'ambient cultural català hi coincidien per una part l'encara forta empenta de la institució dels Jocs Florals, defensora -explícitament-, dels efluvis lingüístics més inflamats i retòrics, i, per l'altra, el corrent normalitzador gramatical que s'estava iniciant des de L'Avenç i que arribaria a la seva fi amb l'obra ordenadora de Pompeu Fabra, a principis de la segona desena del segle XX.

Maragall, que sempre s'ha sentit sobretot poeta, inicia una doble vessant intel·lectual a cavall per una part del cultiu de la creació literària i per l'altra desenrotlla una línia de pensament personal, potent, que abasta gairebé tots els aspectes de l'existència social: des dels purament artístics als polítics. I aquest segon aspecte el desenrotllarà sobretot des de la dedicació al periodisme; o, més exactament, al publicisme. Ambdues vies s'interrelacionen i es potencien estretament: amb molta probabilitat la poesia cívica de Maragall deu molt a la seva condició d'intel·lectual

---

⁴⁹ Jaume Comellas. *La nació és la llengua. Pensament lingüístic de Joan Maragall*. Galerada. Barcelona, 2008.

implicat intensament -com s'acaba d'apuntar i s'insistirà més endavant-, en tots els esdeveniments que van convocar-se en els anys enormement suggestius i vitals de la seva plenitud: la doble dècada 1890-1910 que marca de manera molt exacta la preeminència del corrent modernista català.

La dedicació al periodisme va servir també a Maragall, sens dubte, perquè la seva figura adquirís una projecció pública que difícilment li hauria pogut permetre la condició exclusiva de creador literari, per altra part d'una obra relativament poc extensa; això malgrat els continuats èxits assolits en diferents convocatòries de l'aleshores encara potent manifestació dels Jocs Florals, tal com s'acaba d'apuntar.

Sense aquesta plataforma de projecció -avui en diríem mediàtica-, amb tot el que en ella s'hi va fer present, molt difícilment Maragall hauria assolit el ressò immediat i la vivència del cabdal protagonisme que va assolir de manera directa en els seu temps.

Giuseppe Grilli, citat per Jordi Casassas, ho centra molt bé :

A diferència de Verdager, però, el prestigi com a literat i la popularitat com a poeta, en el cas de Maragall es completen i modernitzen en la seva condició d'intel.lectual lliure de compromís directe amb cap partit però preocupat per la l'orientació que pren la vida ciutadana. La seva figura intel.lectual s'envolta d'un prestigi moral que li permet ser escoltat quan intervé en les qüestions ciutadanes més diverses. En aquest sentit, l'autor de "El cant espiritual" es pot considerar la figura més representativa en l'àmbit català del nou paper intervencionista que assoleix la figura de l'intel.lectual en el món europeu a partir de les mobilitzacions de final del segle pel cas Dreyfus. L'explicació del seu carisma cal buscar-la en la trajectòria del mateix Maragall, que li permet connectar amb corrents i ambients diversos del catalanisme del tombant el segle. En primer lloc, cal esmentar la seva obra literària, escrita explícitament amb la llengua corrent a Barcelona, i que desenvolpa un model literari urbà modern.⁵⁰

Joan Lluís Marfany abonarà aquesta línia de consideració de la figura de Maragall:

La combinació de condicionaments socials i econòmics que es dona en el cas de Joan Maragall no es repetirà massa sovint, i mai en una forma tan químicament pura; però la concepció de l'artista per ell establerta, serà ja l'adoptada i acceptada pràcticament per tothom i esdevindrà una dada fonamental en la vida cultural del país.⁵¹

---

⁵⁰ Jordi Casassas. *Els intel.lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*. Pòrtic. Barcelona, 1999.

⁵¹ Joan Lluís Marfany. "El Modernisme 1890-1906". Dins: *Història de la Cultura Catalana*. Edicions 62. Barcelona, 1995. Pàg. 17.

Des d'aquesta perspectiva, per tant, Maragall esdevé un avançat, una fita cabdal en la nova concepció de la figura de l'intel·lectual, i en marca unes característiques que s'han mantingut intactes fins als nostres dies.

Maragall va escriure cinc llibres de poemes: *Poesies* (1895); *Visions i cants* (1900); *Les disperses* (1905); *Enllà* (1906) i *Seqüències* (1911). Com a creador cal afegir-hi només l'obra teatral *Nausica*. Aquesta va ser tota l'obra creativa que va publicar. Altra cosa és l'àmbit de les traduccions, de l'alemany, camp al qual va dedicar una extensa dedicació: Goethe sobretot, Novalis i Heine, així com Wagner -*Tristany i Isolda*-, van ser autors traduïts per Maragall. També va traduir versos musicats per a l'Orfeó Català que dirigia Lluís Millet i per a Catalunya Nova d'Enric Morera, entre d'altres, ultra dels citats Goethe i Heine, Reinick, Schiller, Wilhelm Muller i Eichendorf. A part cal fer esment de la traducció del francès al castellà del llibre *Fisonomías de santos* d'Ernesto Hello.

L'èxit assolit per "El cant de la senyera", el conegut himne de l'Orfeó Català que va musicar Lluís Millet i es va estrenar a Montserrat l'any 1896, comportà que fos molt sol·licitat per altres entitats per encarregar-li himnes; i ell ho lamentava convençudament. En carta a Antoni Roura 22 de maig del 1903 li ho manifesta de manera inequívoca:

[...] i ara torno a estar pres per les coses d'aquí, sol·licitacions de col·laboració escrita, himnes a banderes (que ja es veu que totes han de ser cantades per en Millet i jo), allocucions per demanar diners per obres patriòtiques, etc. etc. Com a franco-escriptor no em falta més feina de la que vull.⁵²

Fem esment d'aquesta darrera explicació, car la carta és escrita exactament un mes més tard de la seva primera sortida del DdB, i situa, per tant, el context en què davant l'alliberament de la tasca professional tothom s'atreveix a demanar-li la seva col·laboració. En aquest context cal situar les paraules de Josep Pijoan.

Els pròlegs eren un dels més grans turments d'En Maragall perquè a les darreries no hi havia poeta jove a Catalunya que no acudís a ell pel pròleg de seu primer llibre de versos. Ell s'hi negava tot el que podia. No crec que fora del que va posar al llibre d'En Francesc Pujols, hagués fet cap més pròleg pel seu gust.⁵³

---

⁵² *Obres Completes I*. Pàg 1136.

⁵³ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 78.

També en aquest context cal situar la veneració que sentia per ell Víctor Català, que sovint el cita com a Mestre, malgrat que igualment Maragall refusa sempre aquest tractament fins el punt que, quan l'any 1904 li va ser atorgat el títol de Mestre en Gay Saber, s'adreça a l'escriptora empordanesa en to irònic, en carta sense data específica, i una mica per acabar amb el tema.

Ja ho ha vist; ara sí que em pot dir Mestre, sense fer-me cap compliment, perquè puc posar-me aquest títol fins en la cédula si em convé. Oh! qui pogués dir-ho en esperit i em veritat Mestre en Gay Saber! ¿Ha pensat bé la infinita llum que hi ha en aquestes tres paraules? Però, com les ha entelades l'ús, no és veritat? Sort d'això, si no, quina blasfèmia, dir-nos-les!⁵⁴

Caldria parlar encara de traduccions amb una clara aportació personal, com van ser la de *Ifigenia a Taurida* de Goethe, que es va representar el 10 d'octubre del 1898, als Jardins del Laberint d'Horta a cura del Teatre Íntim que dirigia Adrià Gual. I de manera semblant la versió de *La Margarideta*, tret d'escenes de *Faust* de Goethe representada el 16 de novembre del 1903 al Teatre de les Arts, també a cura del Teatre Íntim; i la d'*Eridon i Amina* -també escena de *Faust*-, en muntatge escènic així mateix del Teatre Íntim realitzada el 3 de novembre del 1903 al citat Teatre de les Arts. Esmentem també la traducció de la rondalla *Ton i Guida* (a l'original *Hänsel und Gretel*) feta per a una versió musical.

Ja a les acaballes de la seva vida, entre 1910 i 1911, va versificar, a instàncies de l'Institut d'Estudis Catalans els *Himnes Homèrics* a partir d'una traducció literal de Pere Bosch i Gimpera.

La vida literària de Maragall, en el seu aspecte creatiu, va estar molt vinculada, tal com s'ha fet esmenet, als Jocs Florals, institució en la qual ho va ser tot; des de guardonat diverses vegades amb diferents premis fins a aconseguir la distinció màxima, ser nomenat l'any 1904 Mestre en Gay Saber, com acabem de referir. També va ser jurat, president i mantenidor. En tot cas això no li va impedir unes considerables dosis de reticències davant la inclinació vers el foment d'una poesia més retòrica que substant i així ho va deixar palès més d'una vegada en la seva condició, també, de crític literari. En el discurs presidencial dels Jocs Florals de Lleida, celebrats el mes de maig del 1907, malgrat el context protocol·lari propi, no es va estar de reconèixer:

---

⁵⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 949.

En veritat que els Jocs Florals han donat lloc a una mena de poesia convencional, a un fals gènere literari ja se n'ha dit floralesc, d'un sentimentalisme superficial, d'una entonació declamatorià i d'una gran buidor en el fons.⁵⁵

Sobre la seva consideració o imatge com a poeta -i també com a periodista-, és interessant observar els seus dubtes i alhora la seva manca d'orgull o sobreestima. Aquest tema l'ocupa especialment a principis de la seva trajectòria. En carta a Antoni Roura del 16 d'agost del 1894 escriu:

Sembla impossible que no entenguis quant poc significa un premi dels Jocs Florals i uns quants articles al "Brusi" més o menys discutits a Barcelona! Són èxits de campanar.⁵⁶

Pocs mesos més tard, carta a Antoni Roura 9 abril 1895 reconeix:

Amb lo correu passat devies rebre dos paquets: en el certificat hi anava, entre altres coses, el meu llibre de *Poesies*. Què te n'haurà semblat? Aquí ha fet cert efecte, encara que en un cercle reduït, com pots comprendre. La crítica fins ara m'ha estat summament favorable. En el correu que ve t'enviaré els periòdics que n'han parlat ja i els que fins llavors en parlaran. Lo que més m'afalaga és l'ésser considerat com a innovador (a Catalunya, a Espanya) i com a tenint personalitat pròpia. En això, modèstia a part, he fonamentat el meu empenyo (sic); *mon verre est bien petit - mais je vois dans mon verre*. M'ho reconeixen: ja estic content.⁵⁷

Com es pot veure es mostra satisfet de ser un poeta amb personalitat pròpia i un innovador, en coherència amb el judici que hem vist ha fet a la poesia habitual jocfloralesca dominant aleshores.

Sis anys més tard tornarà a parlar de la recepció que mereix la seva obra, amb motiu de la publicació del cabdal i definitiu poemari *Seqüències* aparegut el dia 14 de febrer del 1911. En carta adreçada a Josep Pijoan el dia 7 d'abril del 1911 escriu:

M'alegro que el meu llibre li agradés per fora i per dintre. Aquí la crítica li ha sigut favorable, com sempre, perquè tothom em té per un bon noi de Sant Gervasi. Més que crítiques hi ha hagut gasetilles ditiràmiques...sobretot de l'esquerra. Lo que ha fet més furor és el *Cant espiritual*. De la dreta ni el Diario, ni La Vanguardia n'han dit res que jo sàpiga; vegi si és prou. Jo crec que

---

⁵⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 810.

⁵⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1115.

⁵⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1118.

és que els blancs em tenen per negre, i els negres...potser també per negre. Déu meu, i pensar que tot és de color de carn! Però, què hi farem si som aixís, aquí, i qui sap si a tot arreu.⁵⁸

Amb aquest auto-judici Maragall denuncia una de les constants més suggestives que envolten la seva personalitat en el marc d'una dialèctica els orígens de la qual mostra ell mateix en aquesta carta; dialèctica que ha perdurat ininterrompudament i que és ben viva encara avui. La seva figura ha estat objecte de consideració des de diferents, i en alguns casos, diametralment oposades òptiques de pensament. Conservador i progressista per una part i burgès i flagell de la burgesia per l'altra, configuren esquemàticament els trets més vistents d'un debat complex i inacabable.

2. 3.-- L'Ateneu Barcelonés una parcel·la important de la biografia de Maragall

Una parcel·la interessant de la biografia de Maragall és la que es refereix a la seva relació amb l'Ateneu Barcelonés. Aquesta institució havia estat fundada l'any 1860, el mateix del naixement de Maragall: el primer president va ser el jurisconsult Manuel Duran i Bas, amb Manuel Milà i Fontanals com a bibliotecari. Aviat aconseguí un remarcable prestigi i, per tant, va esdevenir una referència imprescindible en el món de la cultura i, especialment de les lletres, no solament de Barcelona sinó de tot Catalunya. La relació de noms il·lustres que l'han presidit és rellevant: entre d'altres, Josep Yxart, Joaquim Pella i Forgas, Angel Guimerà, Valentí Almirall, Joan Permanyer, Lluís Doménech i Muntaner, Bertomeu Robert, Ramon d'Abadal, Pere Rahola, Pompeu Fabra, Jaume Massó i Torrents, Pere Corominas, Lluís Niolau d'Olwer, Eduard Fontseré i Amadeu Hurtado.

Maragall se'n va fer soci l'any 1886, poc temps després d'haver acabat la carrera d'advocat, en aquells anys que hem vist sense objectius definits i sense brúixola pel que fa a la seva auto-consideració personal i professional; i sense un autèntic horitzó existencial. Disset anys més tard, el 4 de juliol del 1903, assoliria la presidència previ pas -any 1895-, pel càrrec de secretari a la junta presidida per Angel Guimerà.

La figura de la institució és reportada molt sovint per Maragall en els primers anys d'ésser-ne associat, en aquell període de joventut al qual ens acabem de referir, però són cites sense més transcendència que el fet de passar-hi hores de lectura, gaudir de trobades amb amics, assistir a alguna activitat escadussera, etcètera. Allò important

---

⁵⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1056.

és que l'entitat per a ell esdevenia una mena de refugi intel·lectual on podia alimentar-se en la seva ja aleshores nodrida biblioteca i on podia fer vida social. Les tardes, especialment, seran hores viscudes de manera gairebé habitual a la seu de l'entitat. Resulta curiós com explica al seu amic Antoni Roura, en carta del 2 de maig del 1890, que des de la seu de l'entitat ha vist els considerables aldarulls que van tenir lloc a Barcelona amb motiu de la celebració per primera vegada a Barcelona de la festa del Primer de Maig.⁵⁹

Dos esdeveniments marquen de manera molt destacada les vivències de Maragall a la institució. Els dos van lligats a la seva condició de dirigent de la mateixa. El primer formar part de la candidatura encapçalada per Angel Guimerà que l'any 1895 assolí la presidència. Candidatura en la qual Maragall figurava com a secretari, tal com s'ha apuntat. Va ser un fet d'una gran transcendència perquè amb ell el catalanisme militant -cultural sobretot, però per extensió polític-, entrava de ple dret a l'Ateneu. Maragall ho va recordar amb generositat argumental en el discurs pronunciat en l'acte d'homenatge a Guimerà que es va celebrar al Teatre Novetats l'any 1909:

I era natural que a l'empendre nosaltres la nova lluita pel catalanisme en els centres més actius de la societat catalana com iniciació a una política més pràctica, cerquéssim per eix de la transició els més alts prestigis de l'època que acabava.

La primera trinxera que envestírem fou l'Ateneu; la bandera nostra la llengua catalana: qui millor que Angel Guimerà per dur-la ben alta? Heu's aquí, doncs, que alçarem damunt nostre, portant ell en ses mans el Discurs sobre la Llengua Catalana, el primer discurs presidencial fet en català en el Centre més representatiu de la nostra cultura.

La lluita era començada: l'elecció presidencial fou disputada pam a pam en les sessions de la junta electora, seguides i tumultuoses: les votacions se repetien, interminablement igualades; ja tot venia d'un vot: ja tot venia de la indecisió d'un votant en passar d'una banda a l'altra: a la fi aquell vot caigué en la nostra; i en Guimerà fou president. Però això només havia sigut la primera escaramussa.

[...] Pronuncià la primera paraula, i la protesta esclatà, primer un esquitx de burla com un fulminant que es dispara i de seguida l'estrèpit de l'ira, formidable. Tot foren crits, i braços en l'aire, i gent alarmada; contraris escometent-se i amics que descompartien; cadires fora de lloc, i gent fora de si; la rotonda del vell Ateneu se'n deu recordar d'aquell vespre del 30 de novembre.⁶⁰

Més endavant remarca també el caràcter polític de l'esdeveniment:

---

⁵⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1097.

⁶⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 870.

[...] fins que al terminar amb la grandiosa imprecació del toscà Alighieri contra els que estimen més la llengua dels altres que la pròpia, esclatà l'ovació unànim coronant la primera victòria, que ja se'n podia dir política, del catalanisme.⁶¹

Maragall en recordar aquests fets confegeix, en aquesta parcel·la del seu discurs un autèntic reportatge periodístic.

Alguna vegada es refereix a la seva tasca com a secretari de l'entitat. S'adreça a Antoni Roura en carta del mes de desembre del 1895 -sense data específica- escriu:

Estem en un gran bullit en l'Ateneu ab lo discurs d'en Guimerà i amb catalanistes i anticatalanistes. Com a secretari, tot ha de passar per les meves mans i hi ha hagut dies que m'he passat allí dematí, tarda i vespre fins a altes hores de la nit; a cada punt hi ha sessions escandaloses (però, de quina manera! Fins arribar als punys i als desafios...que per això encara no se n'ha realitzat cap) i t'asseguro que em fa estar frenètic. Però em sembla que a l'últim guanyarem nosaltres, els catalanistes. Siga com vulga, fins avui són dos fets consumats l'haver-se llegit el discurs en català, i un acord de la Directiva dient que en tots els actes i discussions se pot usar indistintament el català o el castellà.⁶²

Com es pot veure si les flames havien quedat més o menys apaivagades a la institució es mantenien ben vives les brases dels posicionaments oposats.

Resulta molt interessant contrastar l'explicació documentada de Maragall amb la del seu amic Josep Pijoan també present a aquell acte i alhora militant del context. És curiós observar com vincula modernisme amb febre filarmònica, ambdues realitats coincidents en el catalanisme, i com aquesta aliança va resultar tan important en aquells fets. I també resulta significatiu que l'autor vinculi més el modernisme amb l'ambient musical que amb el plàstic, altrament de com és acceptat de manera més o menys implícita:

La passa filharmònica de començament de la centúria va fer molt bé a Barcelona. [...] El Modernisme va ésser a Barcelona una cosa més popular en el ram de la música que de la pintura. Els pintors modernistes per molt temps no van ésser més que uns *quatre gats*, mentre la música trobava gent preparada, tots els qui anaven a l'òpera van anar als concerts i afluixaven la bossa.

---

⁶¹ *Obres Completes I*. Pàg. 870.

⁶² *Obres Completes I*. Pàg. 1120.

I com que entre els modernistas hi havia molts catalanistes, això va fer que els filharmònics s'encomanessin al catalanisme i fos possible per la coalició modernista-catalanista conquistar la presidència de l'Ateneu.⁶³

Pijoan immediatament exposa la seva versió dels fets que no varia gaire de la de Maragall; en tot cas val la pena reproduir-ho per atendre alguns detalls significatius.

[...] sé que anticipo els fets, però ara que hi som posats, explicaré aquí la famosa sessió de l'Ateneu, quan En Guimerà va llegir el primer discurs inaugural en català, essent En Maragall el secretari. Guanyar les eleccions de president de l'Ateneu no havia estat cosa fàcil, perquè segons el reglament el president és elegit pels delegats de les seccions, i es podia tenir majoria entre tots els socis i no guanyar prou seccions per a l'elecció de president. Però amb la coalició de catalanistes i filharmònics es va tombar la balança i En Guimerà va ésser el president dels catalanistes, mentre que En Maragall entrava de secretari com a representant dels modernistes i filharmònics.

Allí jo vaig veure, encara que de lluny, per primera vegada, En Maragall. Semblava més petit del que realment era, a dalt de l'estrada al costat d'En Guimerà. Va llegir una memòria curta en castellà, que ja era cosa convinguda, i després, així que es va aixecar En Guimerà, ja abans de començar el discurs en *bell catalanesc*, van començar les garrotades. Fora de la maledicció de Dant, ningú va entendre res del què es deia. En Guimerà, curt de vista i de natural tímida, llegia difícilment en mig de la remor del públic avalotat. Molts dels que després van ésser més catalanistes que nosaltres, cridaven en castellà ¡Fuera! ¡Fuera! Però no cal dir que el jovent ens vam portar com almogàvers. Hi havia a la sala unes cadires de Viena negres, que cruixien terriblement; un no sabia si eren costelles o cadires les que feien aquell soroll en batre els enemics. Les estàtues de guix emblanquinades de la *Rotonda* tremolaven d'ira davant aquell espectacle: recordo un Apolo de Belvedere, que feia mesos que no l'havien emblanquinat, va perdre el que li quedava de presència olímpica d'un cop de cadira que va plantificar-li sense cap mala intenció En Domènech i Estapà. En Maragall donava ordres fent de secretari, però els criats estaven de part de l'enemic, i vam haver de ser gastadors voluntaris els qui vam expulsar els castellanistes de la sala. [...] decididament el catalanisme amb el reforç del modernisme acabaria per triomfar. No quedava cap dubte; havíem escrit una altra pàgina heroica a la Història de Catalunya.⁶⁴

Observem que tant Maragall com Pijoan remarquen que aquells fets van constituir un afer de fons polític inequívoc.

El dia 20 de juny del 1896 Maragall s'adreça a Antoni Roura i novament es refereix a l'Ateneu, molt de passada; aquí en tot cas resulta més interessant mostrar la

---

⁶³ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 31.

⁶⁴ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 32.

febre traductora de l'alemany que en aquells moments l'ocupava entre de bon grat i per compromís:

De primer havia pensat no moure'm de Barcelona en tot l'estiu, però em van entrant ganes de fugir una mesada a qualsevol banda més o menys a prop per estar en completa llibertat i repòs; perquè encara no he fet res de particular en tot l'any, entre l'Ateneu, el Diari, el traduir alemany, que tothom m'ho carrega a sobre (ara tradueixio *Tristan i Isolda* sobre la música, que em cuida a fer tornar boig; Wagner com a poeta és un neula), he estat amb una agitació continua.⁶⁵

La presidència de l'Ateneu, esdevé, definitivament la gran baula de la seva història a la institució. El procés que va menar a aconseguir-ho es fa present, amb prou feines, a la seva correspondència. Només apareix, i encara molt tangencialment, en una carta adreçada al seu amic Joaquim Freixes datada el 17 de juliol del 1903, pocs dies després d'haver estat elegit:

T'agraeixo molt l'enhonorabona. És veritablement una gran distinció la que m'han mostrat fent-me president de l'Ateneu. Jo no em trobo fusta de Presidència de cap mena, però no he sabut dir que no i ho faré lo millor que sàpiga.⁶⁶

El tema que sí que apareix de manera acusada és el del discurs presidencial, el famós *Elogi de la paraula* pronunciat en una sessió especialment solemne, -i històrica realment sense abusar del mot- com ell mateix explica a Josep Pijoan en carta del 16 d'octubre del 1903:

Ahir va ésser el dia del cop, vull dir la inaugural de l'Ateneu, que em feia tanta angúnia: el frac, les autoritats, el llegir alt i en peus davant de tanta gent que millor s'ho llegirien a casa seva, aquells aplausos, aquelles encaixades... Gràcies a Déu vaig sortir-ne sens pendre cap desgràcia i fins crec que vaig llegir bastant regular. En quant a lo que penetrà la meua lectura, no poguí veure-ho prou clar al través del bon efecte de la major part del públic i dels compliments naturals. "És més d'un poeta que d'un pensador", em sembla que fou la impressió general. Tant de bo que això pogués dir-se en veritat.⁶⁷

---

⁶⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1122.

⁶⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 979.

⁶⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1025-26.

El procés de confecció del discurs apareix de manera sovintejada a la correspondència dels dies i setmanes previs, mostrant la importància que li atorgava. Ho escriu a Víctor Català el 8 d'octubre del 1903.

A Cauterets i pel camí vaig anar fent el discurs inaugural per l'Ateneu: l' *Elogi de la paraula*; és una fantasia inerudita, ja ho verà. S'ha acabat aquí i el llegiré el dia 15. si Déu vol!⁶⁸

A Antoni Roura el dia 1 d'octubre del 1903 ho confirma:

Tots seguim bé: ahir vaig acabar d'enllestir el discurs per a l'Ateneu: *Elogi de la paraula*.⁶⁹

Dues setmanes abans, el 18 de setembre del 1903 escriu a Josep Pijoan:

Precisament ara estic treballant en el discurs per a l'Ateneu. El tema serà *De la paraula*. Ja veig ara que no dic en ell tot lo que voldria i em ve per dins sobre aquest tema immens i gairebé sagrat; he anat escrivint-lo amb influències molt variades a Cauterets, corrent per Espanya, ara aquí sense mirar cap llibre i sols obeint els estats d'esperit, com qui fa un poema.⁷⁰

Recordem que l'esquer o anècdota motora, i fins a un cert punt argument, ja havia estat exposat a l'article titulat "*Las lenguas francas*" que va publicar al DdB el dia 18 d'octubre del 1902, molt exactament un anys abans de pronunciar el conegut discurs inaugural de l'Ateneu. Pel que fa a l'anècdota la cita és ben explícita:

Íbamos de camino para Gavernie en la oscuridad de la noche. Andábamos a pie, y en las cercanías de un pueblecito que lleva un nombre bonito, Gedre, surgió entre las tinieblas preñadas de bosques y de peñas como una pequeña hada, una niña de cinco o seis años pidiendo limosna -¿podríamos negársela?-. La hicimos hablar por el gusto de oirla. ¿Cómo llamas tu a las estrellas? le preguntamos, (a aquellas alturas sólo se ocurre nombrar cosas grandes y maravillosas)-. "Lis esteles" -contestó con su vocecilla de hada en el infinito silencio. "Lis esteles!".⁷¹

---

⁶⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 945.

⁶⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1138.

⁷⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 1023.

⁷¹ *Obres Completes II*. Editorial Selecta. Barcelona, 1960. Pàg. 655.

De fet Gedre i Gavernie es troben prop de Cauterets on Maragall va fer diverses estades terapèutiques -balneari-, aconsellat pel doctor Bartomeu Robert. A l'esmentat *Elogi de la Paraula*, Maragall va pronunciar:

Recordo una nit, a l'altra banda del Pirineu, en "aquehles mountines que tan hautes sount", que sortí de la fosca una nena que captava amb veu de fada. Vaig demanar-li que em digués quelcom en la seva llengua pròpia, i ella, tota admirada, signà el cel estrellat, i féu només així: "Les isteles..." i em semblà que també això era parlar.⁷²

Maragall va donar importància al seu discurs com ho demostra, entre altres arguments, com malda per fer-lo arribar a Miguel de Unamuno en carta del 2 de desembre del 1903, que comença:

*Aguardando con impaciencia la impresión de la Memoria del Ateneo, en que va mi discurso para escribir a usted al tiempo de remitírsela.*⁷³

Sobre la tasca de Maragall al capdavant de l'Ateneu cal fer esment, com a coincidència rellevant, que el primer acte que li va tocar viure va ser assistir a l'acte de trasllat de les despulles de mossèn Jacint Verdaguer a la seva definitiva tomba del cementiri de Montjuïc. En carta adreçada Josep Pijoan el 6 de juliol del 1903 en dóna fe:

En l'acte de l'enterro de Mossèn Cinto hi hagué un moment de gran bellesa. Era a posta de sol quan per damunt dels caps de la multitud s'aixecà el fétre, però tot cobert de flors. [...] Fou el primer acte al que he assistit com a president de l'Ateneu que m'havien fet el dia abans; m'imposà la solemnitat d'un tal començament.⁷⁴

Cal advertir de l'ús inapropiat o no exacte del mot "enterro". Verdaguer havia mort un any abans, el dia 10 de juny del 1902. Maragall havia estat elegit president de l'Ateneu Barcelonès el dia 4 de juny del 1903 i l'endemà es va produir aquest esdeveniment. En ell s'inspirà el seu poema "Del Montjuïc-En la tomba d'en Verdaguer".

---

⁷² *Obres Completes II*. Pàg. 665.

⁷³ *Obres Completes II*. Pàg. 931.

⁷⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 1020.

Maragall es referirà a la feina que li suposa la presidència de l'Ateneu en carta a Pijoan del 3 de març del 1904.

La presidència de l'Ateneu no és pas cosa d'un gran empenyo, però cal estar-hi; allí el president no pot resoldre res sense la junta, però ha de fer-ho tot; i una deserció d'un mes en ple curs, en un càrrec que dura un any sol, i sense una causa poderosa de salut o altra semblant, com fer-se-la excusar?⁷⁵

Pijoan havia suggerit a Maragall de fer un viatge a Madrid, en els seus intents de relacionar la intel·lectualitat catalana amb la castellana.

Més endavant fa referència -de passada- a un tema important en la història de l'entitat. Tot afegint arguments a la negativa de viatjar a Madrid, on per altra part feia poc temps hi havia estat com veurem més endavant, remarca, entre altres problemes, un de tan important com l'adquisició com a seu definitiva de la institució del Palau Savassona que es va concretar l'any 1906, per tant relativament poc temps després d'aquesta carta:

[...] però queda lo del plet de l'Ateneu amb en Parellada sobre la compra de l'edifici d'aquest en el carrer de la Canuda, que ha sigut l'obsessió de la junta en tot l'any i que a cada moment està ocasionant gestions, que pot provocar d'un moment a l'altre la convocatòria de junta general, etc.⁷⁶

Pijoan havia suggerit que l'Ateneu promogués un cicle de conferències a cura de quatre personalitats internacionals rellevants. Maragall no ho veu clar i en carta del 26 de novembre del 1903 mostra la seva dificultat:

Lo que em proposa per a l'Ateneu és realment una cosa a fer, i he començat a temptejar-ho. L'obstacle que trobo primer són els diners: acabem de votar un pressupost extraordinari, de mil i pico de duros, per a reformes de decorat i moblatge, que realment està molt malament.⁷⁷

En carta del 14 de gener del 1904 Maragall dóna per acabat el tema, alhora que fa una confessió molt crítica amb ell mateix, no exempta d'ironia, sobre la seva capacitat per a dirigir un ens com l'Ateneu o fins i tot d'altres menys importants:

---

⁷⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1035.

⁷⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1035.

⁷⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1029.

També en té de raó, i sense extremar, en l'amistós càrrec que em fa de no haver aconseguit per a l'Ateneu les conferències que vostè m'aconsellava: no tinc més excusa que la que vaig dir-li del pressupost (no invencible per un altre temperament que el meu.....). [...] En el fons de tot això lo que hi ha és -i ara no va d'excusa sino de mea culpa-, és la meva poca vocació per a les coses d'erudició, i més que res la meva absoluta falta d'iniciativa social. Jo sóc absolutament inepte per a presidir, no diré ja l'Ateneu, sinó ni una confraria, ni res: no arribo a més que deixar-me dur per lo que es presenta que no em sembli dolent, i a part d'això, badar, badar, estremir-me de tant en tant davant d'una visió, i barbotejar la meva extremitud fins allà on m'és donat. Si els càrrecs es donessin, com caldria, a les aptituds, mai a ningú li hauria passat pel cap conferir-me'n a mi; però com que es donen als noms, baldament s'hagin fet cantant romanços, per això em trobo entre les eminències... barcelonines i en camí d'arribar a ser una patum més, si Déu em dóna almenys força per a resistir-me en lo successiu a les sollicituds de la rutina social.⁷⁸

Resulta curiós, a manera de resum d'aquest apartat, constatar com Maragall relativitza la seva capacitat per presidir una institució com l'Ateneu i ho fa just al bell mig del període en que li va pertocar assumir el càrrec. Ja hem vist que el dia 1 de juliol va ser elegit i aquell mateix estiu va emprendre un viatge en vaixell que en principi l'havia de portar a recórrer tot la costa peninsular i que, tanmateix va acabar a A Coruña per causa del malestar que li va provocar la mala mar soferta en l'inici del recorregut previst en un vapor, per altra part poc dimensionat. De retorn va passar per Madrid. Ho reporta en carta a Pijoan del 6 de setembre del 1903 en que, pel que fa a la incomoditat del viatge, precisa:

Vaig sentir fins a quin punt el mar no em volia, i renyírem per sempre més; me'n restarà l'amor merament platònic, es dir, des de les platges adoraré el mar en idea.⁷⁹

Després es referirà a l'estada a Madrid, farà esment de la visita al Museo del Prado, i l'admiració per l'obra de Velásquez. Però el retorn a Catalunya:

[...] al reveure Catalunya m'hi vaig reconèixer tan vivament, m'hi vaig reconèixer de tal manera, que em van venir les llàgrimes als ulls.⁸⁰

Després arriba una reflexió interessant:

---

⁷⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1032.

⁷⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1021.

⁸⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 1022.

I aquí em té altra vegada en aquesta Barcelona que trobo un xic petita. Només amb la poca perspectiuva d'un mes d'absència veient terres i gent del món, trobo que aquest món del "Brusi" i La Publicitat i La Veu i l'Ateneu és una espècie de Perpinyà, amb grans homes i glòries i passions de Perpinyà; és dir; tot petit i un bon xic brut.⁸¹

Curiós judici també, d'una entitat que es disposava a començar a presidir.

2. 4.-- Refractari a intervenir en afers públics

El prestigi assolit per Joan Maragall com a escriptor i com a publicista i la seva ideologia difícilment encaixonable en motlles pre establerts, però indubtable pel que fa al catalanisme, van fer que la seva figura fos cobejada pel partit catalanista dominant, la Lliga Regionalista, per formar part de les seves candidatures. També alguna altra instància institucional va sol·licitar el compromís de Maragall. Ell sempre refusà aquests requeriments, vinguessin d'on vinguessin, mostrant-se poc apte per aquestes tasques i, també, segurament, perquè s'adonava que cercaven en ell no tant l'home d'acció política, com el seu prestigi i la seva capacitat d'aparador i de veu amb influència pública

Josep Pijoan situa un intent no reeixit de convèncer-lo que va protagonitzar a instàncies de Francesc Cambó i de Prat de la Riba. Maragall es trobava de vacances a Olot amb la seva família i s'hi desplaçà expressament des de La Seu d'Urgell:

Volien que anés a Olot a entabanar En Maragall perquè es deixés posar a la candidatura de les eleccions a diputats que es feien pel setembre.⁸² [...] Doncs seguint amb la nostra història, ja us podeu afigurar la sorpresa d'En Maragall, qui em feia encara a La Seu, quan l'endemà li vaig enviar a dir que era a l'hostal d'Olot malalt i que volia parlar-li. Així que em va veure, amb aquella cara de desenterrat, se'm va portar a casa seva, i per més que el sogre em volia curar amb l'homeopatia, menjant i bevent, al cap de dos dies ja estava tan bo com els altres [...] Des del primer dia en les passejades que fèiem pels volts d'Olot, em vaig posar a catequitzar En Maragall perquè es deixés portar al Parlament en les pròximes eleccions. N'hi vaig dir de totes; vaig aprofitar moments solemnes per convènce'l, que era l'hora de sacrificar-nos tots, i que uns quants com ell fèiem més efecte que tota la morralla de diputats cuneros que poguéssim enviar a

---

⁸¹ *Obres Completes I*. Pàg. 1021-22.

⁸² Comicis electorals a les Corts espanyoles convocades pel govern de Montero Ríos que es van celebrar el dia 10 de setembre del 1905. A Catalunya van resultar vencedores les candidatures republicanes.

Madrid. Jo creia aleshores i ho crec encara que va ser un esguerro voler impressionar els castellans.⁸³

El darrer comentari, des de l'anàlisi política realitzada a fets passats, constitueix una constatació d'una errada de la Lliga en el seu afany d'intervenció en la política central.

Els resultats de la gestió, com mostra bé Pijoan, va ser nuls i el seu intent, per tant, va resultar improductiu. Maragall no sembla que vagi donar gaire importància a l'esforç del seu amic, ja que pocs dies després s'hi refereix molt contingencialment en carta a Antoni Roura, amb data 31 d'agost del 1905, en què el recordatori és escàs, ben altrament de com dedica una gran atenció a la malaltia que afectava Pijoan en la seva visita. En referir-se a que està molt ocupat assenyala:

Entre això de les eleccions que no sé si saps que m'hi volien fer ésser de debò en allò, i en Pijoan que vingué en comissió per lo mateix.⁸⁴

L'ús del pronom *allò*, d'una certa connotació despectiva, demostra fins a quin punt li resultava irrellevant i insatisfactòria la proposta del seu amic i dels polítics que l'avalaven.

Aquest intent frustrat d'incorporar Maragall a una candidatura, va promoure un nou enfrontament dialèctic amb Prat de la Riba. L'anterior, com ho veurem en el capítol 4, s'havia produït dos anys abans, amb motiu de la primera ruptura de l'escriptor amb el DdB i la seva resposta poc convençuda al polític a implicar el seu publicisme de manera intensa a La Veu de Catalunya. Ens trobem en ple mes d'agost del 1905. En data 22, Prat de la Riba li envia una carta demanant l'esmentada col.laboració. Encara que la signatura és compartida amb Albert Rusiñol, Ignasi Girona i Francesc Cambó, la lletra, i, per tant, el redactat, és inequívocament de Prat de la Riba. Com que no sabem si aquesta carta és posterior a la renúncia de Maragall a la proposta presentada per Pijoan, -no coneixem exactament en quins dies Pijoan es va trobar amb Maragall a Olot-, no podem establir que en sigui causa, ja que el redactat no ho permet determinar amb tota certesa; encara que, a la fi, tot sembla indicar que aquest escrit ve a ser com una carta de presentació prèvia o preparatòria a la gestió immediata de Pijoan. Prat de la Riba, i els

---

⁸³ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 64.

⁸⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 1140.

seus companys de partit mostren una actitud educada, formal, i en certa manera, sibil·lina front Maragall:

Els que carreguem amb les responsabilitats de la direcció del moviment català en la fase política, volíem estalviar-li a V. [...] el sacrifici de posar-lo en una candidatura i enviar-lo al Parlament, però no ens ha estat possible. Tots els elements que aquests dies hem estat consultant, elements polítics, elements productors, elements de tota mena que integren la nostra (*il·legible*), tots, tots volen que V. hi sigui; que el poeta, el representant de la llengua catalana ocupi el seu lloc d'honor en la candidatura al costat del fabricant, de l'agricultor, de l'artista, del polític.

Vostè que ha donat al nostre moviment nacional fórmules tan vives sabrà apreciar la força imperiosa del deber que ens ha obligat a proclamar-lo candidat per Barcelona i sabrà escoltar també la del seu, que és formar a la causa de la terra un cop més el seu nom.⁸⁵

La carta acaba amb un to gairebé imperatiu:

Ni vostè ens pot dir que no ni nosaltres podríem escoltar-ho encara que ens ho digués. En una reunió numerosa tinguda aquesta tarda, tothom l'ha proclamat espontàniament. És cosa feta.⁸⁶

Un final de carta concloent, tanmateix gens realista, perquè és evident que la cosa -resposta afirmativa de Maragall- no estava feta; ni molt menys.

En aquest punt es produeix un intercanvi de cartes entre l'escriptor i el polític, en el qual tot indica que en falta una del polític -no l'hem pogut trobar a l'Arxiu Maragall-, i tan sols podem disposar d'una de cada corresponçal, que, amb tot resulten prou aclaridores dels posicionaments de les dues personalitats.

Maragall va justificar la seva postura en carta a Prat de la Riba del 27 d'agost del mateix 1905. Per tant pocs dies després de l'ambaixada de Pijoan i de la carta anterior. Aquesta carta, que val la pena transcriure en una gran part, a l'encapçalament fa referència a una anterior de Prat de la Riba, -que és la que manca-, i en la qual aquest lamenta el contingut crític d'una anterior de Maragall. Difícilment aquesta carta de Prat de la Riba és la que sí que disposem, i veurem, que no té data precisa -només consta a l'Arxiu Maragall que es del mes d'agost del 1905-, en la que el polític es refereix a la de Maragall del dia 27 d'agost. En tot cas el que importa és, insistim, mostrar les diferències tan radicals de les dues personalitat respecte del tema de la candidatura.

---

⁸⁵ Font: Arxiu Joan Maragall.

⁸⁶ Font: Arxiu Joan Maragall.

A la seva carta Maragall ofereix una declaració de principis d'una claredat inqüestionable:

També la seva carta m'ha adolorit, ha augmentat el dolor que em féu ja la que em dirigí junt amb els altres amics, [òbviament la reproduïda del dia 22] i després de la intervenció personal d'en Pijoan, que, malalt, rendit pel llarg i penós viatge d'on tornava, emprengué no obstant aquest de venir-me a veure amb missió de vostès.

Per tant hi hauria una carta intermèdia de Prat de la Riba, car Maragall es refereix a una altra que la ja mostrada. Maragall continua:

Quan ni vostès amb el seu primer i generós envit, ni vostè especialment [...] ni en Pijoan [...] han lograt mudar-lo, cregui que la meva resolució havia de tenir arrels més fondes que les d'un superficial egoisme.

Jo a totes les excitacions i a totes les paraules plenes de raó de vostè i dels altres, sols puc contestar, en substància amb el dictat d'aquesta veu interior que em diu avui: -Tu no has d'ésser diputat a Corts. És com una veu divina. De desobeir-la crec que pervindria en mal per lo que més estimem i per nosatres mateixos.

Mes no cregui tampoc que obeir-la hagi sigut sense lluita i dolor, al sentir la discordància d'ella amb el parer i el voler de tants bons amics i de persones tan entenimentades i coneixedores de les exigències del moment. I a més, encara, per què no li haig de dir?: a un home dels meus anys o de les meves circumstàncies l'oferiment de vostès, presentante-se-li com un enaltiment de la pròpia personalitat i com el medi d'acció més poderós en l'actual ésser social era una temptació d'aquelles que difícilment es resisteixen.⁸⁷

Maragall acaba la carta eixamplant aquest tipus d'arguments que semblen, sobretot, compliments educats.

Prat de la Riba no sembla acceptar-los de bon grat i per això li adreça la segona carta, extensa, en resposta a la que acabem de reproduir de Maragall. I que alhora aclareix força bé els seus objectius i dels companys de partit. En conjunt sembla tractar-se d'un definitiu i gairebé desesperat esforç per aconseguir canviar l'opinió de l'escriptor. Després de lamentar el contingut de la carta de Maragall, assenyala:

La seva carta ens ha causat una impressió molt dolorosa, a mi sobretot que tant l'estimo...⁸⁸

---

⁸⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1061.

⁸⁸ Font: Arxiu Joan Maragall.

S'esforça a rebatre la idea de Maragall de que la iniciativa seva i dels correligionaris "és un moviment en que s'aïlla lo polític de lo demás. Això, és un error [insisteix Prat], que Déu ens en guard de que prosperés".

No som un partit polític, som un poble que reneix i del mateix modo que tots contribuim al moviment literari o al musical o a l'artístic i l'econòmic tant els que intel·lectuals com els que mai no hem fet cap vers, ni sentim la música, ni hem tocat cap piano, ni participem en cap empresa industrial del mateix modo han d'ajudar-nos tots, que aquest canvi de forma és el que fa els pobles i és el que multiplica la seva potència. Pensi que la literatura és un arbre sec sense la política i que la força que de la política rep, la política té dret a reclamar-li quan la necessita. I en el cas d'ara no es tracta de que V. perdi ara cap de les seves activitats favorites predilectes, que per aquestes qualitats precisament el necessitem, ni menos que hi perdi la vida ni solament de que perdi res, que no es tracta de perdre sino de guanyar i el primer que guanyarà és el prestigi del seu nom que jo tant com vostè m'estimo per ser de V. i sobretot per ser una fama al servei de Catalunya.⁸⁹

No renuncia al llenguatge retòric:

Però no està al servei de Catalunya, totalment, integralment [...] si deserta el lloc d'honor en la lluita per la llibertat, en un moment en que més decisiva influència la seva acció pot exercir.⁹⁰

Com es pot veure Prat de la Riba es mostra enormement persuassiu, tanmateix des d'un llenguatge clarament polític, que de cap de les maneres podia resultar sensible a una sensibilitat -valgui la redundància- com la el seu interlocutor. Amb l'afegitó que es tractava d'un càrrec a desenrotllar fora de Barcelona, a les Corts de Madrid. A més tot seguit mostrarà les seves cartes, ara ja sense embuts; allò que pretén exactament aconseguir de Maragall. Després d'indicar-li que podrà escollir el lloc que vulgui a la candidatura, afirma, o confirma:

[...] no li demanarem res més que un article exposant els motius d'acceptar abans de la elecció.

[...] no esperem discursos a les Corts sinó articles de la seva visió de la vida política espanyola.⁹¹

---

⁸⁹ Font: Arxiu Joan Maragall.

⁹⁰ Font: Arxiu Joan Maragall.

⁹¹ Font: Arxiu Joan Maragall.

Clarament es tracta d'un intent de manipulació de les capacitats de Maragall com a director d'opinió pública al servei de la causa del moviment, partit i ideologia dirigits per Prat de la Riba.

La carta acaba de manera conseqüent i gairebé admonitòria. Després de recordar que havia enviat a Pijoan a Olot, i com esperant encara un canvi en la resposta, assenyala:

Si després d'Olot vostè no modifica la seva resolució, nosaltres haurem complert amb el nostre deure i estem segurs que un dia o altre ens donarà la raó i veurà que V. s'ha equivocat a l'apreciar el seu.⁹²

Aquest no va ser l'únic intent de comprometre Maragall en afers públics. Pijoan s'hi refereix i en certifica uns resultats idèntics. En la continuació del mateix escrit que acabem de reportar ho explica amb molt detall.

Jo el vaig temptar encara dues vegades més, i ¡malaventurat de mi!, perquè sortís de la cloaca i es llancés a la saltabrega una vegada que va quedar vacant el lloc de Comissari Regi d'Ensenyança per la dimissió del "Conde de no se cuantos"... [...] El càrrec era importantíssim, el decret el va fer en Romanones per tenir ell el càrrec de Comissari Regi a Madrid, i perquè no semblés tan romanonada va crear un càrrec semblant a Barcelona. El Comissari Regi que sembla pel nom un títol honorífic podia fer-se un dictador i transformar sense entrebancs l'ensenyança primària a Barcelona. Havíem estudiat el decret amb el petit grup d'amics que ens preocupàvem aleshores de l'ensenyança a Barcelona i vam escriure a En Luis de Zulueta demanant-li el miracle que aquell càrrec no anés a parar a un poca-solta com semblava fatal. Als pocs dies va arribar un telegrama dient: "Demana a En Maragall si acceptaria el càrrec de Comissari Regi d'Ensenyança". Qui firmava el telegrama era en Luis de Zulueta però qui l'havia escrit era Francisco Giner que havia anat a trobar a En Moreto i havia aconseguit la promesa del nomenament d'En Maragall.

Amb el telegrama vaig anar a Sant Gervasi i espurnejant-me els ulls de passió i quasi d'ira vaig demanar-li que acceptés, que l'ajudàriem en tot i per tot... [...] Doncs vaig parlar-ne en nom dels seus fills, vaig parlar a la seva muller ja entrada la vetlla i me'n vaig anar amb la promesa que s'ho pensaria i que hi tornés de bon matí. I també que no, que ell no era home d'acció, que ell era un poeta, que Déu li havia donat un do de dir al bon punt unes quantes paraules encantades i que per altra cosa no servia, ni es volia fer malbé inútilment.⁹³

---

⁹² Font: Arxiu Joan Maragall.

⁹³ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 64-65.

Josep Pijoan, com s'acaba d'apuntar, encara reporta un tercer intent, així mateix amb resultats decebedors respecte dels seus objectius:

L'altre altercat que vaig tenir amb En Maragall per coses així, va ésser quan es va fundar la "Junta per Ampliació d'Estudis" de Madrid [...] però també aleshores bona gent (que pertot n'hi ha, fins a Madrid) es van interessar perquè entre els vint membres de la Junta n'hi hagués de Barcelona i volien fer una excepció amb En Maragall. Jo també vaig portar l'ambaixada i també em va dir que no.

Altres vegades va ésser En Prat el qui directament va provar de convènce'l. I En Maragall li tenia una gran por, perquè En Prat era una mica malaltís com ell i podia forçar-lo amb el seu exemple. Fins una vegada hi van fer intervenir el Dr. Torras i Bages, perquè sabien el que s'estimaven el Bisbe i el poeta.⁹⁴

Sorpren fins a un cert punt l'afirmació que Maragall temia a Prat de la Riba, encara que les mateixes excuses que hem vist que li va donar amb motiu del rebuig a formar part de la candidatura electoral ho explica subliminalment.

Una carta tramesa per Maragall a Pijoan el 27 de novembre del mateix 1905, deixa el tema definitivament acabat. Bona part del seu contingut es refereix a la militarada a la seu de Cu-Cut i de La Veu de Catalunya, amb la corresponent reflexió dels fets que en fa l'escriptor. Obviament el contingut és molt seriós. A la fi de la carta, Maragall escriu:

En aquest estat acabo de rebre la seva segona carta. Veig que lo que ha vist del Parlament li ha fet ferma la creència de que jo no era bo per diputat, i això em plau tant que no s'ho pot figurar, perquè m'aferma en la meva gran fe en l'impuls, en aquella veu interior que és més sàvia que tota la nostra saviesa. Jo no l'he vist mai, el Parlament, però sé que no és el meu lloc.⁹⁵

Maragall responia d'aquesta manera a una carta anterior de Pijoan, que a l'original consta com a datada el dia 26 de novembre -un dia anterior a la resposta del periodista-, cosa que resulta impossible. I de fet la data que figura a l'original és escrita en llapis, o sigui no pel mateix Pijoan. Per tant, tot fa suposar que va ser escrita algun dia abans. En ella Pijoan explica la seva visió del funcionament de les Corts i com descobria la poca adequació amb la forma de ser i actuar de Maragall:

---

⁹⁴ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 70.

⁹⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1044.

Primer de tot de nou li demano que em perdoni aquelles excitacions irreflexives amb que jo l'aconsellava que acceptés d'anar aquest estiu a la candidatura de diputats. Vaig ser el Congrés el dimecres (com no anar-hi?) i no em sabia treure a vostè del cap! Quina pena si per culpa meva vostè s'hagués trobat en el lloc d'en Rahola o d'en Girona. A mi sempre em quedava el recurs de pensar que si vostè hagués sigut al lloc d'aquesta gent ja les coses no haurien arribat a aquest port. Però, qui sap? La política és sempre l'imprevist i els homes reflexius i conscients no poden ésser-ne hàbils. [...] Jo no sé què hauria fet un home just i natural com vostè, al Congrés aquell dia però sento que no era pas el seu lloc.

Després la carta parla de l'odi que es mostra al Congrés contra al catalanisme, en una argumentació que manté una actualitat ben viva avui.

Alhora l'argument de la inadequació de la figura de Maragall com a diputat ja l'havia avançat Pijoan en una carta anterior, -17 de setembre del 1905-, encara que no amb la convicció que ho feia en la que s'acaba de reproduir. Ja ho ha acabat d'advertir Pijoan a l'inici del paràgraf en precisar “de nou” en referir-se a la demanda d'excuses.

Ja ho veu com han acabat les eleccions! Quines coses passen pel món! Aquests dies quantes vegades m'he penedit d'haver-li proposat que entrés a la candidatura. Cada dia volia escriure cantant la pecadora. Jo he seguit amb més interès tots els accidents de la lluita perquè sempre em figurava què faria si hi fos vostè pel mig. No m'ho podia treure del cap.⁹⁶

En tot cas encara li queda una mica d'espai per al dubte.

El què hi ha és que hi ha hores que encara no em penedeixo. Estic en el mateix de si vostè hi hagués sigut tot haguera anat com una seda i vostè al davant de tot.⁹⁷

2. 5.-- Amistat amb intel.lectuals castellans

Joan Maragall, que, com veurem, va prestar una gran atenció a l'etern contenciós Catalunya-Espanya, va traslladar aquesta realitat al pla personal, en forma d'unes relacions amb intel.lectuals castellans en les quals se sentia prou còmode, malgrat que això no impedia que sovint mantingués dissensions de fons prou evidents. D'antuvi en aquestes relacions es manifesta un to de cordialitat bàsica, fins i tot refinada, un context d'admiració mútua i un respecte educat i formal; però, cal insistir en això, sense que

---

⁹⁶ Font: Arxiu Joan Maragall.

⁹⁷ Font: Arxiu Joan Maragall.

aquestes formalitats impideixin mostrar, en determinats moments, discrepàncies molt profundes i fins i tot radicals.

És el cas de manera especial de la relació que va mantenir amb l'escriptor i pensador basc Miguel de Unamuno amb el qual va aprofundir lligams d'autèntic afecte ampliat fins i tot a un projecte comú no reeixit, com veurem més endavant en aquest mateix capítol. Tanmateix, també sense que això no evités desacords ben consistents.

El primer intel·lectual castellà -de fet havia nascut a Cadis-, amb qui va fer amistat Maragall va ser Francisco Giner de los Ríos. Vint-i un any més gran que el poeta, el va sobreviure quatre. La seva figura forma part de la història com a teòric de la pedagogia espanyola. L'any 1876 fundà, junt amb altres intel·lectuals progressistes, la Institución Libre de Enseñanza; iniciativa promotora d'un model pedagògic ideològicament avançat, que s'enfrontava amb els idearis conservadors i caducs que dominaven la pedagogia espanyola a la segona meitat del segle XIX.

Amb els altres intel·lectuals la coneixença es va produir en el curs del viatge que va fer a la capital espanyola el mes d'octubre de 1900 a instàncies de Mañé i Flaquer: entre d'altres va relacionar-se amb Juan Martínez Ruiz "Azorín", Gaspar Núñez de Arce, José Canalejas, Pío Baroja, Manuel Cossío, el mateix Francisco Giner de los Ríos, Luis Zulueta, etcétera.

Josep Pijoan explica la importància i el context d'aquest viatge:

Els primers articles d'En Maragall van confirmar a En Mañé i Flaquer la idea que ja tenia que el seu jove redactor era de bona pasta i va aconsellar-li un viatge a Madrid. Per tant li va donar cartes pels corresponsals del "Brusi" a la capital, especialment per a En Fabié. D'aquest En Cánovas deia que era "un asno estropeado por el estudio", però era prou bo per al "Brusi" d'aleshores perquè en aquell temps els castellans encara tenien una mica més de pesquis que nosaltres. [...] En Maragall no va veure de Madrid més que el desagradable, especialment l'Ateneu, fosc i tronat, i el Saló de Conferències de Congrés, pobre, cursi i brut. La ignorància en que estem els catalans de Madrid és sols comparable a la que tenen els castellans de Barcelona [...] Són sobretot els Fabié que hi ha a Madrid, els que tenim també a Barcelona els qui fan impossible la comprensió. En Maragall recordava que quan va dir que volia visitar a Don Francisco Giner de los Ríos, [...] En Fabié es va escandalitzar: "*!Como puede usted ir a ver a aquellos del obelisco!*"⁹⁸

Alhora Mañé i Flaquer en carta del 15 d'octubre del 1900, exposa clarament l'objectiu pel qual va fer viatjar a Maragall a Madrid:

---

⁹⁸ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 52-54.

Veo que se va aclimatando V. a Madrid y que se realizaron mis previsiones. Se va encontrando V. bien ahí, como me encontraba yo, siendo tan poco madrileño como V. porque al fin y al cabo aquí se reúnen las inteligencias que sobresalen en España, y a pesar de todos sus defectos, se respira una atmósfera de inteligencia que no se encuentra en nuestra casa, cada día más decadente, digan lo que quieran nuestros catalanistas.

Ahora vamos a lo principal. Me dice que no podrá asistir a la apertura del Parlamento, por verificarse este acto en noviembre. Esto no es posible ni siquiera verosímil. Si viniera sin haber asistido a alguna sesión del Parlamento se podría decir que ha estado en Roma sin ver el Papa. Sería un acto de “burgués barceloní” que le reprobarían todas las personas sensatas. Se comprende que hiciese V. eso si hubiera ido a Madrid a informar en una vista del Supremo y que esperara asistir al Parlamento en otro viaje por el estilo. V. ha ido a Madrid con dos objetos: 1º. Para conocer esa Villa que vive con el Parlamento y para el Parlamento y que sin el Parlamento está poco menos que decapitada, y para reponer su salud, más que con el cambio de aire y alimentos dando complacencia al espíritu con nuevos estímulos. Sin el Parlamento su viaje es un viaje “manqué” y yo no lo he de consentir.⁹⁹

La primera trobada amb el pedagog s'havia produït a Barcelona a finals del 1897 com ho comprovem, en la carta que Maragall va escriure a Roura el 4 de gener del 1898. Roura feia poc que havia tornat de Filipines i pres possessió del Registre de Barbastre, on Maragall li adreça la carta:

Tu has conegut an en Costa [...] Jo he conegut a D. Francisco Giner de los Ríos, que ha vingut aquí a passar aquestes vacances amb la taleia d'enterar-se del moviment català. No sé si se n'ha anat gaire enterat, però és un home molt simpàtic i menys solemne del que jo m'afigurava. Va ésser a casa i em va fer moltes preguntes sobre el “movimiento religioso y filosófico de Cataluña”. Li vaig dir que no hi havia res d'això, com és un fet. -¿Qué entienden ustedes por nación catalana? -Ja ho veurà ... no ho sabem gaire de fixo... una pila de coses... Ha estat a les tertúlies de l'Ateneu, i em sembla que se n'ha anat bastant desconcertat. Però vaja, és molt “charmant”. ¡Quina alegría hauria tingut en Pep si fos viu! Me va semblar que en Giner no el tenia gaire present; que el recordava amb certa vaguetat.¹⁰⁰

De fet el Pep, Josep Soler i Miquel, gran amic de Maragall, va ser un deixeble, o el principal deixeble català del pedagog gadità, amb qui va estudiar a la seva càtedra a Madrid. Quan Giner va visitar Barcelona, Soler i Miquel feia poc més d'un any que s'havia suïcidat. Cal tenir present que en aquells temps només la Universitat de Madrid

---

⁹⁹ Font: Arxiu Joan Maragall.

¹⁰⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 1125-26.

tenia potestat a Espanya per impartir cursos de doctorat i atorgar les consegüents titulacions. Això va comportar que figures rellevants de la cultura i la universitat de Catalunya de l'època haguessin de traslladar-se a Madrid; entre ells Josep Pijoan de qui veurem tot seguit el paper que va jugar en les relacions entre intel·lectuals catalans i castellans i de manera particular entre Maragall i Giner de los Ríos.

La influència de Giner de los Ríos sobre Soler i Miquel seria recordada per Josep Maria Capdevila en els escrits encarregats amb motiu de l'edició de les *Obres Completes* de Joan Maragall edició 1912¹⁰¹ i per Eugeni D'Ors en el pròleg de l'edició el 1936 de les *Obres Completes* de Maragall.¹⁰²

La correspondència entre Giner i Maragall és irrellevant i tan sols es conserven a l'Arxiu Maragall tres cartes de Giner -una de les quals es tractarà més endavant- però cap de Maragall. Tan sols apareix alguna cita esparça en la mantinguda amb altres amics. És el cas de la carta que adreça a Josep Pijoan de juny de l'any 1905 sense data concreta. Pijoan es trobava a Madrid.

La impressió que em dóna d'En Giner no m'estranya: és la que em féu a mi el primer cop. És estrany, però, lo que passa amb aquest home: de lluny un en sent parlar com d'un mestre greu: un s'hi acostava i troba la movediza (sic) figura d'un estudiant eixerit que ha posat cavells blancs: i en el fons potser és aquest el seu gran mèrit i no en té d'altre; però agafat així, a la llarga és molt simpàtic. Torni a veure'l amb els seus deixebles i em sembla que acabarà per complaure-s'hi. Al capdavall allí hi trobarà un petit ambient intel·lectual, de grup, que em sembla que és tot lo que es pot trobar a Espanya.¹⁰³

Aquest final de paràgraf resulta indicatiu de l'opinió que li mereixia a Maragall l'ambient intel·lectual madrileny, i per extensió espanyol. I tot seguit confirma la seva impressió:

A Madrid [...] d'ella em penso que hi trobarà alguns homes de gran valer, cadascun a casa seva, però lo que és un ambient general, ni major del que li he dit, ho dubto. Després fixi's amb el poble i veurà -no crec il·lusionar-me per passió-, quant superior és el nostre. Quant més expansiu, més viu, més ple de forces i fecunditat.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ *Obres Completes I*. Pàg. 1210.

¹⁰² *Obres Completes I*. Pàg. 1254.

¹⁰³ *Obres Completes I*. Pàg. 1039.

¹⁰⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 1039.

Un any i mig més tard en carta del 19 desembre 1906, Maragall demanarà a Pijoan que saludí als seus amics de la Institución Libre de Enseñanza:

Saludi'ls de part meva, especialment a D. Francisco, Cossío, Acebal.¹⁰⁵

Abans s'ha referit a que el govern tenia previst que la Institución Libre de Enseñanza acceptés l'encàrrec de planejar la reforma de la primera ensenyança. Maragall posa en dubte l'intent:

Però, ¿hi tenen fe, ells, en que pugui arribar a haver-hi una Espanya nova? Aquesta és la qüestió.¹⁰⁶

Sobre aquest encàrrec, Pijoan havia escrit a Maragall, en carta del 14 de novembre del 1906. Després d'indicar que havia anat a la seu de la Institución Libre de Enseñanza, escriu:

a dintre D. Francisco amb Cossío [...] intervenien poderosament en la redacció del pressupost d'instrucció. L'endemà en Cossío estava desesperat. Em va fer una gran pena aquell home. Es veu que els havien agafat per la paraula i els havien lligat a realitzar una reforma de la primera ensenyança. Diuen [...] que ells poden fer-ho; no hi cap proposar un pla perquè els realitzin uns altres. Ells hauran de fer de recaders de la pròpia obra. I en Cossío, que en el fons és un simple estudiós, deia que li anaven a prendre inútilment els anys que li queden de vida. “Criarem gent que farà la renovació”, deia jo. “Vostè és jove, però nosaltres que venim fent gent i mestres i professors [...] des de fa vint anys...ja comencem a desesperar. Esmolem un ganivet amb el que no anem a tallar res.”¹⁰⁷

Pijoan, al marge d'aquesta carta, havia escrit sobre la relació entre Francisco Giner de los Ríos i Maragall:

[...] va venir [Giner de los Ríos] a Barcelona després del rebombori de la Solidaritat i aleshores es van fer amics En Giner i En Maragall. Com van gaudir l'ún i l'altre! En Giner admirava la receptivitat plena d'amor d'En Maragall i aquest estava encantat de la joventut eterna del bon vell. En Giner i En Menéndez y Pelayo van ésser els dos últims castellans que van estimar

---

¹⁰⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1048.

¹⁰⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1048.

¹⁰⁷ Font: Arxiu Joan Maragall.

Catalunya com En Maragall i jo vam ésser els dos últims catalans a fer esforços per estimar Castella.¹⁰⁸

Pijoan recorda també que Maragall va traslladar una de les converses dels dos amics en l'article titulat "*El Maestro y el padre*", publicat al DdB el dia 9 de gener del 1906. Immediatament a aquest -16 gener del 1906-, va publicar també al DdB l'article "*La levadura*", en base a les converses esmentades. En aquests articles Maragall es refereix al personatge "mestre" que en realitat és Francisco Giner de los Ríos. La justificació de l'anonimat l'expressa el mateix autor en el segon paràgraf d'aquest article quan memoritza les paraules de Giner de los Ríos:

*Hable usted de ello sin reparo; pero no mencione nombre alguno personal, porque éste no interesa al público, no debe interesarle. ¿Qué importa la persona, qué importa el nombre? La virtud está en las ideas, en los actos; pero nombrar a quien la concibió o los ha ejecutado no puede ser sinó ocasión de vanidad para éste y de pasión en el juicio de los demás.*¹⁰⁹

Pijoan més endavant treurà de l'anonimat a Giner respecte d'aquest article. També anònims figuren tres dels protagonistes de "*El Maestro y el padre*". El mestre és, evidentment, Giner de los Ríos, el pare és Maragall i el fill, no nomenat en el títol com a tal, és el mateix Josep Pijoan. Aquest aporta una opinió contrària a la del mestre quan l'alias de Giner postula enviar arreu del món els joves perquè retornin a Espanya la saviesa adquirida i així enriqueixin la seva pàtria.

La referència a Pijoan queda explícita en aquest paràgraf de l'article:

*Pero a todo ello objetaba amargamente otro interlocutor más joven, es decir joven, pero aleccionado por recientes y dolorosas experiencias en cabeza propia y ajena, que tal emigración y tal repatriación resultaba una doble tragedia.*¹¹⁰

Maragall fa una mica d'àrbitre sense prendre partit alhora que situa amb arguments rotunds el clima de postració de la societat espanyola, criteri plenament compartit pel seu amic Giner.

En aquest sentit cal fer esment a un breu paràgraf de la tercera i última carta de Giner de los Ríos a Maragall, datada el 20 de maig del 1911, en que assenyala:

---

¹⁰⁸ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 56.

¹⁰⁹ *Obres Completes II*. Pàg. 714.

¹¹⁰ *Obres Completes II*. Pàg. 713.

*!Qué raíz tienen Cataluña y Barcelona en mi espíritu, que la echaron en él por medio de usted!*¹¹¹

Aquesta estima de Giner per Catalunya serà confirmada diverses vegades per Josep Pijoan. Albert Balcells ho exemplifica en boca de l'amic comú, sense citar procedència del text:

*Según don Francisco, la rebelión espiritual catalana era saludable para el resto de España porque la forzaba a reconocer su propia decadencia y a preocuparse de la necesidad de tomar nuevos rumbos. Ocurría a menudo que al discutir delante de sus discípulos el problema catalán, don Francisco tomaba con calor la defensa de Cataluña -para cotrarrestar el odio y mal humor que veía en sus amigos-. [...] Además de amarlos y perdonarlos todos sus defectos en gracia a su originalidad, don Francisco conocía bien a los catalanes. Conocía su pasado, las condiciones históricas de su actual rebeldía. No era como tantos de su tierra, que creían que Cataluña tenía el deber y la obligación de ser española y que los castellanos tienen el derecho y la facultad de imponerles su soberanía.*¹¹²

No és per tant estrany, entendre la sintonia i bona relació entre els dos intel·lectuals.

2. 6.-- Miguel de Unamuno, una relació excepcional

La relació entre Joan Maragall i Miguel de Unamuno constitueix un fet excepcional de diàleg intel·lectual i afectiu entre dues figures de les lletres espanyoles. Quatre anys més jove que l'escriptor català, Unamuno el va sobreviure vint-i-cinc. Nascut a Bilbao però amb una llarga i arrelada trajectòria a la Castella vella - Salamanca-, es tracta de dues personalitats profundament distants en molts aspectes, però que tanmateix van confluïr en unes bases ètiques indestructibles. Els agermanava, entre altres valors, un pensament crític front la decrepitud moral i anímica en que es trobava l'Espanya del moment i en una proclivitat a la dialèctica sobre els valors més essencials de l'ànima individual i de l'ànima col·lectiva -en ells estretament integrades-,

---

¹¹¹ Font: Arxiu Joan Maragall.

¹¹² Albert Balcells. *Puig i Cadafalch president de Catalunya i la seva època*. Rafael Dalmau Editor. Barcelona, 2013. Pàg. 100.

i en un envolcall místic d'arrel cristiana, tanmateix transcendidora del context de l'ortodòxia i del dirigisme institucional.

Maragall i Unamuno van aconseguir, i molt fàcilment, que el seu combat dialèctic -que va arribar fins a les envistes de la mort de l'escriptor català- amb a vegades profundes dissensions, no impedís alimentar, ans tot el contrari atiar, un context d'afectivitat que el temps va consolidar.

La correspondència que van mantenir esdevé testimoni eloqüentíssim del que s'acaba d'exposar, encara que no l'únic. El pròleg que va escriure Unamuno per a l'edició de les *Obres Completes* del 1930 amb el títol de "*Entero y verdadero*", és una demostració d'estima raonada i alhora emotiva d'una inequívoca autenticitat.. En tot cas, cal observar que aquest títol, o aquest doble adjectiu -entero y verdadero- l'aplica i el defineix l'escriptor a un amic seu a qui recomana a Maragall. Es tracta d'Eugenio de Castro, de qui en la carta del 13 de desembre del 1906, diu:

*Y cuenta que para mi el mayor elogio de uno es decir que es un hombre. Porque ser hombre entero y verdadero, es más que ser semi-dios.*¹¹³

Per tant el títol del pròleg constitueix en si mateix una definició molt sentidament elogiosa envers Maragall. Alhora els testimonis que ofereix Maragall a amics -en algun cas no exempt de matisos crítics superficials-, confirma així mateix la manera assumida com estimava l'intel.lectual i la persona.

Literatura, Espanya, Catalunya i afecte personal són temes que sovintegen en llur correspondència, que aplega un total de vint-i-cinc cartes trameses per l'escriptor basc, contra dinou per Maragall. Guarisme aquest que pot no ser exacte, car, com és sabut, a l'Arxiu Maragall figuren les cartes dels corresponents que la família Maragall va aconseguir que li fossin lliurades; per tant és possible que Unamuno n'hagués perdut alguna de Maragall.

Bona part d'aquesta correspondència es concentra en el període que va de finals del 1906 -amb motiu de l'estada de l'escriptor basc a Catalunya a viure el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana- i desembre del 1907. En total són catorze les cartes trameses per l'escriptor basc, mentre que Maragall n'hi va escriure onze.

---

¹¹³ *Obres Completes II*. Pàg. 1055.

Maragall havia obert el foc en la carta del dia 1 de Juny del 1900, molt curta, en que saluda amb complaença la tramesa de l'obra d'Unamuno *Tres ensayos*. La carta comença:

*-Ay, amigo mío (deje que le llame así)*¹¹⁴

I acaba:

*Nos hemos hecho amigos. Disponga de mi.*¹¹⁵

Sis anys més tard, carta del 2 de novembre del 1906, després de l'estada a Barcelona citada, Unamuno escriu:

*Vuelto ya al reposo de esta mi sosegadora Salamanca, saludo a usted desde ella para decirle por carta -ya que mi pluma es más mi expresión que mi lengua y no me cohibe el pudor que la presencia impone-, cuan prendado he venido de usted y como el afecto admirativo que antes de conocerle personalmente le profesaba, se ha corroborado y acrecentado con este conocimiento personal, y espero y deseo que esta nuestra amistad sea duradera.*¹¹⁶

A la relació entre els dos escriptors i pensadors hi ha de tot: des d'intercanvi de producció literària -acabem de veure com així va començar la correspondència-, a una tardana iniciativa publicística, passant per la dialèctica sobre el que avui en diríem encaix de Catalunya en Espanya, meditació sobre l'essència d'aquests països, intercanvi d'estats d'ànim, mostres de mútua estima i si cal solidaritat: d'Unamuno front el procés d'empresonament de Maragall.

Pel que fa al primer tema les diferències de postures són manifestes: basc de naixement però profundament arrelat a la Castella més idealment definitòria com s'acaba d'apuntar, l'altesa ètica, moral i intel·lectual no impideix una visió diametralment oposada a la dominant a Catalunya aleshores, en plena efervescència del catalanisme polític i de la renaixença -amb majúscle o sense- cultural; valors dels quals tan representatiu era Maragall.

---

¹¹⁴ *Obres Completes II*. Pàg. 930.

¹¹⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 930.

¹¹⁶ Font: Arxiu Joan Maragall.

L'estada a Barcelona el mes d'octubre del 1906 a participar en el Congrés de la Llengua Catalana va marcar de manera molt acusada la seva visió de Catalunya. Ho explica molt diafànament a la citada carta del 2 de novembre del 1906, pocs dies després de la fi de l'esdeveniment:

*En breve publicaré mis impresiones de Barcelona, impresiones que serán poco del agrado de la mayoría de los barceloneses que las lean. Usted, hombre de vida interior y recogida me sorprendió en esa Barcelona bullanguera y jactanciosa, en que hay muchas nueces pero mucho más rudio que nueces y en que a ratos cree uno estar en un vastísimo arrabal de Tarascón. [...] he oido respecto a Castilla las cosas más peregrinas y me ha dolido ese desconocimiento mutuo, creo que mayor de parte de Barcelona (no me atrevo a decir Cataluña, pues en mi propio país he aprendido a conocer como el alma de mi Bilbao, jactanciosa también [...] no es el alma ingenua de una parte sencilla de mi Vizcaya). ¿Sabrán ustedes, los espíritus serenos, encauzar eso?*¹¹⁷

Maragall li respon i en certa manera el consola pel fet d'haver-se trobat tan malament a Barcelona com exposa. La carta és del 7 de novembre de 1906:

*Eso que dice que piensa volver a Barcelona sin darse al público es lo que más deseo. Porque crea que me dio mucha pena verle o saberle andando del modo que anduvo usted aquellos días por estos arrabales de Tarascón como dice usted, con cierta justicia, aunque no con el mismo sentimiento -me parece- que yo se lo reconozco [...] Entre usted y nosotros se interpuso esta furia barcelonesa, que ahora no puedo detenerme en explicarle a mi manera, ni nunca podría juzgar sino con mi corazón catalán, pero que comprendo resultara a usted profundamente antipática.*¹¹⁸

Com es pot veure el pas d'Unamuno pel Congrés de la Llengua Catalana, va resultar dolorós i ingrati i va mostrar un antagonisme molt sentit d'òptiques i visions de la realitat cultural i política catalana.

Posteriorment -carta del 26 de novembre 1906- Maragall tornarà a recordar el pas d'Unamuno pel Congrés però sense entrar matisos polèmics i, tot el contrari, mostra el molt que es va valorar a Barcelona la presència de l'escriptor basc.

Porque, créame usted que, en medio de todo, y apartada ya cualquier ligera vejación mutua de mero contacto, aquí "se le pesó a usted", no diré que con exactitud, pero, en fin, que se sintió

---

¹¹⁷ Font: Arxiu Joan Maragall.

¹¹⁸ *Obres Completes II*. Pàg. 932.

*pasar por Barcelona alguien de los que ya no se olvidan. A muchos -yo soy uno-, el paso de usted, con todo lo que personifica y representa, por aquellos días en el Congreso de la Lengua y de recrudescimiento y excitación social por varias causas les tomó el aspecto de un acontecimiento histórico.*¹¹⁹

La carta tot seguit fa una extensa referència a la traducció que ha confegit Unamuno del poema de Maragall, “La vaca cega” damunt la qual l’autor li fa unes lleugeres objeccions lingüístiques.

Curiosament amb posterioritat Maragall va fer en part seva la imatge mesquina de Barcelona emprant la mateixa cita de la població provençal.

A l’article “La ciudad de ensueño” publicat a La Lectura el mes d’abril del 1908 ofereix una visió molt aprofundida dels trets essencials de Barcelona. En un paràgraf assenyala:

*A no ser que estemos en un delirio de grandezas. ¿Será esto realmente un “inmenso arrabal de Tarascon”?*¹²⁰

En data del 14 al 21 d’octubre del 1906 figura l’article o escrit -no se sap exactament on i si es va publicar-, amb el títol de “La gran setmana d’octubre”. Es tracta d’una autèntica crònica del Congrés de la Llengua Catalana. En referir-se a la presència d’aquest escriptor, Maragall diu d’ell, entre altres coses que és:

[...] l’espanyol que en un sentit carlil·lià podria ésser nomenat l’hèroe de l’extrema decadència castellana. [...] ¹²¹

I més endavant:

La seva alta, dreta, noble figura de basc recriat a Castella, travessà imperturbable i desdenyosa per aquests dies per aquest “*vastísimo arrabal de Tarascón*” (com jo sé que ell digué a algú), sense dignar-se sinó llençar un cop d’ull a la superfície, tornant de seguida disgustat l’esguard cap endins de si mateix on hi retrobava la pau de la noble estepa immensament quieta i deserta, per a reprendre-hi en silenci la terrible batalla al Déu invisible de ses nits d’insomni.¹²²

---

¹¹⁹ *Obres Completes II*. Pàg. 934.

¹²⁰ *Obres Completes II*. Pàg. 946.

¹²¹ *Obres Completes I*. Pàg. 762.

¹²² *Obres Completes I*. Pàg. 762.

Com es pot veure un retrat particular, especial que demostra que havia interioritzat molt la metàfora de l'escriptor basc.

Encara hi dues cites més del concepte. La primera a la carta adreçada a Josep Pijoan el dia 4 de setembre del 1910.

Hauríem de retrotreure el catalanisme al període idíl·lic i prendre increment en allò, sense moure'ns-en; perquè d'allà endavant -potser té raó Unamuno-, tirem cap a Tarascó o cap a Bàbia.¹²³

No podem oblidar que havien passat sis anys de l'expressió unamonià. L'esment que fa la carta a Roura del dia 28 de març del 1896 és molt menys destacable i en tot cas resulta curiós observar que ha estat escrit deu anys abans de la referència d'Unamuno. Es refereix als problemes derivats de la reforma de la Plaça de Catalunya en curs i informa al seu amic que tal com està per travessar-la a l'estiu al migdia s'hauran d'organitzar caravanes amb camells. Maragall precisa:

Almenys a Tarascon així ho farien.¹²⁴

Tot sembla indicar que la cita d'aquesta població en aquella època devia ser un hàbit intel·lectual molt arrelat.

La manca de sintonia pel que fa a la visió de Catalunya per part d'Espanya i viceversa queda palesa en l'intercanvi de correspondència que es produeix el mes de maig del 1907. Unamuno escriu a Maragall el dia 15 d'aquest mes:

¡Ay, querido Maragall!, ustedes me tienen por un genuino representante del alma castellana, por una especie de ultra castellano, y no saben bien lo que sufro entre esta gente! Esto es imposible! He querido darles el conocimiento de si mismos. Todo inútil! Choqué con mis paisanos, choqué con ustedes, y, sin embargo, es en Bilbao, mi pueblo, es ahí en Barcelona donde se me ha tomado en serio y se me quiere.

Esto es imposible. Cuantos esfuerzo hacemos por entrarles en razón se estrellan en su (i.legible). El ¡visca Espanya! de usted no lo entienden, no quieren entenderlo.

Leí no ha mucho en "El Heraldo" [...] que en la estación de San Sebastián lanzó uno el grito de ¡gora Euzkadi! (¡muera España!) -así lo decía el corresponsal- y hubo un tumulto. Y, en efecto, ¡gora Euzkadi!, quiere decir: arriba Vasconia! No saben traducir y alzan la tranca. No quieren

---

¹²³ *Obres Completes I.* Pàg. 1051.

¹²⁴ *Obres Completes I.* Pàg. 1121.

*entender. Van a oír no lo que les van a decir, sino lo que les figura que van a decirseles. Declaran a un autor latero sin haberlo leído.*¹²⁵

Més endavant es refereix a Catalunya i a una instància política aleshores central de la política catalana i molt sensible a Maragall:

Estoy contristadísimo. Y lo que más me contrista es que, en el fondo, no creo en la eficacia de la Solidaridad. Rechaza este espíritu que quiere usted infundirla [...] Desengáñese; usted -y los poquísimos que como usted sienten-, está ahí tan aislado como estoy yo aquí. Usted me cree un representante del espíritu castellano, yo a usted del catalán en lo que tiene de más elevado, pero ni creen aquí lo primero, ni ahí lo segundo. Seremos los no catalanes los que le imponamos a usted en Cataluña. Hoy ya son más aquí que ahí los que le comprenden y estiman.

La Solidaridad no tiene la conciencia que ustedes quieren darle, no tiene conciencia. Es la petulante vanidad de un pueblo que se cree oprimido concertando un haz de egoismos y de miras interesadas. Devorará a los caudillos.

La Solidaridad ha acabado con la tranca de Lerroux pero si caen ahí los brutales millonarios de mi país, con sacos llenos de billetes, acaban en las elecciones con Solidaridad.

L'anàlisi d'Unamuno si més no va tenir el mèrit de la profecia, car els lerrouxistes aviat van començar a imposar-se en futures conteses electorals. Maragall li respon en carta del 23 de maig del 1907 amb arguments oposats:

*¡Oh, mi amigo, mi amigo! ¿Por qué está usted siempre triste, y desespera tanto? [...] No cree usted en los bárbaros que le rodean, ni en sus hermanos, ni en nosotros; y a todos dice las verdades, pero son las amargas, que son las únicas que siente. Pues yo en nada le niego la razón y, sin embargo, no me entristezco, porque espero.*¹²⁶

Referint-se a Solidaritat:

Dice usted “La Solidaridad no tiene la conciencia que ustedes quieren darle”. Pues yo digo: basta con que la tengamos nosotros, pues si sabemos comunicarla en palabras vibrantes de poesía, el pueblo creará que siente lo que nosotros sentimos. [...] ¿Cómo puede usted decir que los millonarios de parte alguna del mundo hubieran volcado el sufragio y acabado con la Solidaridad Catalana? “¡Oh, como desconoce usted el reciente movimiento! Ha sido una avalancha sentimental ante la cual los millones nada valen. La Solidaridad podrá, si usted

---

¹²⁵ Font: Arxiu Joan Maragall.

¹²⁶ *Obres Completes II*. Pàg. 939.

*quiere [...] devorar a sus caudillos, hasta devorarse a si misma; pero Cataluña quedará en marcha encima de ella, porque ha sido tocada por el fuego del espíritu.*¹²⁷

Sens dubte la reflexió de Maragall té més base sentimental i lírica que pròpiament d'anàlisi política objectiva. Almenys, vistos els resultats. Unamuno insistirà en la manca d'acceptació per part seva de Catalunya en la carta escrita el 19 de desembre del 1907, que clou així:

*Y de ahí, de esa su Cataluña, de esa su Barcelona ¿qué puedo decir yo? ¿No están ustedes soñándola como no es, usted y otros cuantos? ¿Es acaso mejor que su sueño? Yo, lo confieso, no lo entiendo. Hablan ahí demasiados y todos a un tiempo y todos a voces, y todos con gestos, para que les puedan entender. No siendo de usted, de nadie me llega el susurro recogido. Y de usted por lo que hace a catalanismo, no me fío. Como no me fío de Zulueta. Ustedes escuchan, oyen, aprecian las observaciones, las estiman [...] y no se les ocurre motejar de inquieto [...] de prevenido, de lo .... que sea a quien no les dice siempre lo que querrían que les dijese. Es cosa terrible cuando las multitudes, y tal es un pueblo, engreidas no están dispuestas a oír sino lo que las halaga y confirma en sus prejuicios.*¹²⁸

Com es pot observar, Unamuno fins i tot desconfia de Maragall pel que fa a catalanisme. Maragall el va respondre en carta datada a Nadal del mateix 1907, de contingut bàsicament íntim sense oblidar referències a la festa nadalenca, però sense insistir en la dialèctica política.

La insatisfacció de l'escriptor basc respecte del moment que viu Espanya es manifesta també a la carta del 28 de desembre del 1909. A l'inici lamenta el llarg període de manca de correspondència -pràcticament no hi ha cartes entre finals del 1907 i desembre del 1909-. D'entrada es pregunta:

*¿Por qué se interrumpió nuestra correspondencia, mi querido amigo?*¹²⁹

I ben aviat remarca:

Desde que nos escribimos han pasado muchas cosas ahí y algunas aquí. Pero yo vivo con el espíritu más en Bilbao que en esta Salamanca. En Bilbao estaba durante la semana trágica.

---

¹²⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 939.

¹²⁸ Font: Arxiu Joan Maragall.

¹²⁹ Font. Arxiu Joan Maragall.

Condenado a parecer blanco a los negros, negro a los blancos e incomprensible a unos y otros, me apena el espectáculo de la grosería y la vulgaridad. No quieren levantar el corazón y a las insidias de unos responden las violencias de los otros.

*Mucho, mucho se ha progresado en España en estos años pero también en vulgaridad. Esas baratas bibliotecas de vulgarización han desencadenado una tormenta de la vulgaridad, de pseudo-ciencia. Ante ello me refugio en lo más íntimo, en lo más profundo de nuestro pobre pueblo.*¹³⁰

Al final de la carta torna a parlar de Solidaritat Catalana, i ho fa una vegada més en un to de menyspreu evident i gairebé incorrecte tenint en compte com estimava aquest moviment el seu interlocutor:

*He presenciado sin extrañeza el hundimiento de la famosa Solidaridad. Le quitaron el artículo y le pusieron letra mayúscula muy pronto. La ha deshinchado la envidia, que es aguijón diestro. Veo ese Ayuntamiento dominado por los lerrouxistas. ¡Pobre pueblo! Es claro; tiene sed, unos le dan vinagre y lo devuelve, otros vino y se emborracha. ¿No hay quien tenga agua para darle? Entre un abogado y un demagogo el pueblo se irá con el demagogo siempre. Y frente a Lerroux, yo apenas he visto ahí sino abogacía.*¹³¹

Efectivament en les aleshores recents eleccions municipals els lerrouxistes es van imposar quan ja Solidaritat s'havia trencat en diverses candidatures.

Maragall el va respondre en carta del 31 de desembre del 1909 i només al final es refereix a Solidaritat.

*Sí, vuelva usted a Barcelona calladamente, se lo suplico; verá como aquí vamos viviendo por la fuerza de vivir; la semana de julio -(òbviament la Setmana Tràgica)-, podría ser aquí cada semana, y sin embargo no es. La Solidaridad ya no es, pero también está en potencia siempre, y será cuando convenga.*¹³²

Aquest context de contrast radical de postures respecte del contenciós Catalunya Espanya, tanmateix també va tenir moments d'inflexions en el sentit de la sintonia. Com és sabut l'article titulat "La patria nueva" publicat per Maragall al DdB el dia 11 de setembre del 1902, va estar molt a punt de costar l'empresonament a l'escriptor català. Recordem que entre altres coses, Maragall va escriure:

---

¹³⁰ Font : Arxiu Joan Maragall.

¹³¹ Font : Arxiu Joan Maragall.

¹³² *Obres Completes II*. Pàg. 942.

*Aquí hay algo vivo gobernado por algo muerto, porque lo muerto pesa más que lo vivo y va arrastrándolo en su caída a la tumba. Y siendo ésta la España actual, ¿quién puede ser españolista de esta España, los vivos o los muertos?*¹³³

Fem un incís per mostrar els moments més vius, més aguts, més emotius i més directes del fet empresonament segons ho explica Josep Pijoan:

Un día, per un article del “Brusi” es va estendre l’acta de presó i En Maragall ho sabia i fins va tenir la maleta feta per quan el vinguessin a buscar. Tota la tarda van estar arribant “avisos” del “Brusi” dient que ningú posaria cap entrebanc perquè desaparegués de Barcelona, però En Maragall es va resisitir a escapar. Vestit de carrer estava tranquil tocant el piano, mentre la muller i les cunyades debatien si tenia prou abrighalls en el “fato” que li havien fet, per quan el vinguessin a buscar.

Fins aquí va arribar, fins anar a la presó si fos necessari pels seus escrits, però mai no va voler participar de la cosa pública, més que com escriptor i poeta.¹³⁴

La reacció d’Unamuno davant d’aquest fet resulta d’un gran interès. En la carta del 3 de novembre del 1902 escriu.

A la soledad -en gran parte voluntaria- a que estoy recluso en este viejo ciudadón castellano me llega en un folletito su artículo La patria nueva, por el que fue perseguido. No lo conocía sino de referencia y ahora que lo he leído no acierto a comprender como pudieron encarcelarle por escrito tan llano, tan sincero, tan noble y tan patriótico, en cualquier sentido nacional que esta palabra se tome. Lo que usted dice es la verdad y es lo que sienten los españoles verdaderos ahí, en mi país y aquí mismo en Castilla. Nada más horrible que el romero-roblecismo.

*Usted es de los catalanes que conozco que se coloca siempre en la posición más real y más sensata.*¹³⁵

Unamuno, molt a l’inici de les relacions amb Maragall, mostra una sintonia pel que fa a la visió de les relacions Catalunya-Espanya, que com hem vist més endavant s’aniria esvaïnt, alhora que feia palesa la seva solidaritat front del fet objectiu empresonament des de pressupòsits estrictament intel·lectuals, apart dels relacionals.

---

¹³³ *Obres Completes II*. Pàg. 653.

¹³⁴ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 62-63.

¹³⁵ Font: Arxiu Joan Maragall.

La resposta de Maragall té un gran interès per un doble motiu; perquè situa la importància com a institució del DdB i per l'anàlisi política del moment. La carta és del 6 de novembre del 1902.

*No llegaron a encarcelarme por La Patria nueva porque el Diario de Barcelona es aquí una institución. Me procesaron tontamente y después sobreseyeron. A nuestro delirio de grandezas corresponde un delirio de persecuciones del Estado; sus agentes han dicho aquí que se sienten dispuestos a transigir con el anarquismo (en el mal sentido de la palabra) antes que con el catalanismo; y lo hacen: en todo ven separatismo, y ésta es la peor señal. Así lo ha perdido todo España, y así se perderá a si misma. Se siente perseguida por sus propios movimientos de vida y no descansará sino en la muerte.*¹³⁶

2. 7.-- Projecte de revista de continguts d'abast ibèric

Un episodi poc conegut, és el d'un intent d'editar una revista dedicada a promoure els valors de totes les cultures ibèriques. Ja és reconeguda la proclivitat de Maragall a defensar l'arrel profunda i comuna dels pobles peninsulars i a integrar-los en una sobreestructura immaterial en el qual cadascuna pogués manifestar-se lliurement i independentment alhora que en relació estreta i agermanada amb les altres. Sens dubte una parcel·la de l'ideari maragallià que ha estat relativament valorada i atesa.

Maragall s'adreça a Unamuno en carta del dia 5 de març del 1911. Feia més d'un any que no l'havia escrit. Aprofita de manera forçada un comentari fet per Unamuno respecte del "Cant espiritual", per exposar-li:

*Su impresión de mi "Cant espiritual" al lado de su propia obra poética, me ha dado una gran sensación de alma ibérica en la que yo creo como usted y... ¿por qué tampoco más?*¹³⁷

Després d'una llarga argumentació sobre la solidesa de l'ementat concepte i d'insistir en que cal trobar aquesta ànima, fa la proposta concreta:

¿Por qué no empezar ya con algo concreto, aunque pareciera pequeño? Una Revista Ibérica, o Celtibérica, escrita indistintamente en nuestras lenguas, de modo que se acabase por leer y entenderlas ya indistintamente. Nadie como usted podría emprender esto; usted tan cercano

---

¹³⁶ *Obres Completes II.* Pàg. 930.

¹³⁷ *Obres Completes II.* Pàg. 943.

*materialmente y espiritualmente a Portugal; usted tan vasco-castellano; usted tan discutido, porque en el fondo tan interesante, tan querido aquí. ¿Por qué no, gran amigo? Empecemos.*¹³⁸

Unamuno, que no havia escrit Maragall d'ençà del mes de juny de l'any anterior, li respon el dia 9 de març. És una carta en la que es mostra molt contristit per la situació d'Espanya. Fa una llarga digressió sobre què és l'ànima ibèrica i també què és Europa; així mateix, també fa esment del seu estat de salut, afectat per una cardiopatia. Avançada la carta escriu:

Y voy a lo concreto de su carta, a esa proposición de una revista ibérica, redactada en nuestras lenguas todas indistintamente. Lo he soñado antes de ahora y por mi me pondría en actividad desde luego escribiendo a mis amigos de Portugal, a los de Galicia, Asturias, etc. y si fuera menester americanos y hasta a judíos orientales de lengua española, que algunos conozco. Y con que usted me ayudara ahí algo se intentaría. ¿No sería acaso lo mejor ponernos de acuerdo unos cuantos de las distintas regiones, de ahí, de aquí, de Portugal etc. y redactar un especie de manifiesto que lo firmáramos todos? Algo como un programa con toda la amplitud necesaria. La dificultad mayor aquí es la parte material o económica del asunto. [...] Es decir que la idea en principio me parece excelente, excelentísima y no sólo la acepto sino hasta la prohijo. Sólo falta lo pragmático ¿Qué se le ocurre de esto? ¿Y que [...] cooperadores tendríamos ahí? Los de Portugal yo los buscaré.

El tema s'acabarà en la resposta de Maragall, carta del 25 de març del 1911:

*Y usted hará esa Revista Ibérica y todos le ayudaremos; aquí a cuantos he hablado de ello se han entusiasmado con la idea y estoy seguro que por esta parte no faltará cooperación. También he sondeado algún editor. Se me ha hecho observar -y encuentro razón en ello- que si la revista saliera de aquí, en seguida parecería a muchos de ahí cosa de catalanismo, algo así como un rodeo para ir disimuladamente a lo nuestro, a lo que suponen nuestro Y eso aislaría en seguida la empresa, podría asfixiarla.[...] De todos modos es indiscutible lo que usted dice: Que necesitamos un editor, esto es, un hombre que haga de ello su negocio, o que lo haga al margen de su negocio.*¹³⁹

Aquesta va ser la darrera carta que Maragall va adreçar a Unamuno. Aquest encara en va enviar dues més, la primera, sense data, molt breu en que s'excusa per no atendre'l per causa de que està ocupat en acabar el *Tratado del Amor de Dios* i una

---

¹³⁸ *Obres Completes II.* Pàg. 942-43.

¹³⁹ *Obres Completes II.* Pàg. 943.

darrera en la que es limita a reproduir el seu poema “*En el desierto*”. El projecte conjunt de revista d’ampli avast de contingut, per tant va quedar en un no res.

Un cop esvaïda la iniciativa publicística no es coneixen més contactes directes, ultra els dos darrers escrits citats d’Unamuno sense transcendència. Maragall ha entrat en la seva darrera època com a escriptor i columnista i li quedaran amb prou feines nou mesos de vida, malgrat que aleshores -març del 1911-, el seu traspàs era inesperable.

Però hi ha un darrer contacte entre els dos amics. I és en forma de l’article que Maragall va publicar al DdB el dia 5 d’octubre del 1911, l’últim important, amb el títol de “Catalunya i avant”. En ell es mostra definitivament en desacord amb el seu amic respecte de valors essencials de Catalunya i de manera particular el paper central de la llengua com a tret individualitzat i nuclear de la seva personalitat.

Maragall posa a part i com entredeta les paraules solemnes de l’escriptor basc:

La sangre de mi espíritu es la lengua. Mi patria es allí donde resuena.

Recordem que Maragall havia dit al seu amic Pere Corominas que per ell la nació era la llengua.¹⁴⁰ A partir del citat concepte es refereix a un argument del mateix Unamuno:

*Dijo [no especifica quan ni en quina circumstància] y sostuvo que los catalanes debíamos esforzarnos en catalanizar España, y que debíamos hacerlo en castellano.*¹⁴¹

Rebutja categòricament aquest pensament.

*Pues yo creo que esto no puede ser: que la personalidad catalana no está bastante fuerte para tal intento; y que emprenderlo por este camino sería nuestra ruina definitiva, sin provecho alguno para la nación española.*¹⁴²

Fa una anàlisi basada en fets històrics i recorda personalitats catalanes que han actuat en castellà -Boscan, Balmes, Piferrer, Capmany i Milà i certifica:

---

¹⁴⁰ Jaume Comellas. *Ibidem* Pàg.144.

¹⁴¹ *Obres Completes II*. Pàg. 759.

¹⁴² *Obres Completes II*. Pàg. 759.

*¿Sabe alguien fuera de ella (de Cataluña) -ni cuantos dentro de ella-, de un modo general y eficaz, sábese siquiera que estos hombres fueron catalanes? [...] En cambio, desde que se levantó el catalanismo como reivindicación de una personalidad nacional particular, y habló en su lengua propia, Cataluña empezó a significar algo por si misma y -atiéndase bien- empezó a significar algo para España.*¹⁴³

I més endavant entra en una zona argumental gairebé èpica:

*¿Podremos arrancárnosla esta lengua? ¿Podremos hacer nuestra, injertar en nuestra garganta y en nuestro corazón la gloriosa lengua de Castilla? La prueba está hecha también: cinco siglos ha durado y la lengua catalana no se quiso morir. [...] Ahuyentada de la altura, se refugió en la vivacidad de la boca popular, y después de cinco siglos -¡después de cinco siglos!- volvió a la altura. ¿Queréis mayor señal de inmortalidad? ¿Podéis aconsejarnos todavía su oblación? Nuestra mano temblaría como ante una cosa sagrada. Primero caería nuestra mano herida de muerte misteriosa.*¹⁴⁴

L'article, d'una considerable potència dialèctica, continua mostrant arguments molt rigorosos d'anàlisi política, rebutjant la idea intervencionista d'un poble o d'una cultura en uns altres i acabant en la defensa del seu ideal ibèric tan insistit en els darrers temps de la vida del poeta català.

*En todo lo demás, nada de intentos de intervención ni de ensayos de imposición mutua, con lo que no lograríamos más que estorbarnos unos a otros en la gran obra nacional [...] hurgando cada pueblo en su terruño, en su alma particular, hasta llegar a la raíz común, a la raíz ibérica que indudablemente existe. Allí hemos de encontrarnos, allí hemos de entendernos (y por cierto hablando cada uno en su lengua).*¹⁴⁵

Maragall a la mateixa època denuncia l'argument d'Unamuno a què ens acabem de referir, en carta adreçada a Joseph Maria de Sucre el dia 22 d'agost del 1911 cinc mesos més tard que l'article transcrit suara.

L'Unamuno sempre amb la seva de fer catalanisme en castellà.¹⁴⁶

---

¹⁴³ *Obres Completes II.* Pàg. 759-60.

¹⁴⁴ *Obres Completes II.* Pàg. 760.

¹⁴⁵ *Obres Completes II.* Pàg. 761-62.

¹⁴⁶ *Obres Completes I.* Pàg. 1054.

Això no impideix que expressi sovint opinions favorables respecte del seu amic basc. En carta adreçada a Carles Rahola el dia 19 de setembre del 1911 escriu:

Gràcies també per l'article que m'inclou d'Unamuno. M'hi sento molt a la vora jo, de l'esperit d'aquest home; molt més a la vora que de l'esperit d'un Maeztu, per exemple.¹⁴⁷

El mateix Carles Rahola, a l'escrit publicat a l'edició de les *Obres Completes* del 1931, amb el títol de "Un lluminós sembrador d'esperances", posa en boca de Maragall:

Sobre Unamuno observa: "És un home singular: s'impressiona poc o deformement del que veu, perquè està massa preocupat de si mateix, és a dir, del problema de l'ànima individual. Aquesta en sembla la seva feblesa i també la seva gran força".¹⁴⁸

El pare Antoni M. de Barcelona, en el pròleg al Volum II de les *Obres Completes -Fisonomies de sants-*, escriu quelcom que deixa el tema de les relacions entre les dues personalitats definitivament resolt.

Però Maragall amà, d'una manera vehement, tots els lluitadors de l'ideal, àdhuc els iconoclastes de tota mena de formulismes sense ànima, per durs i agressius que fossin en les seves formes. L'amistat entre en Maragall i l'Unamuno, posem per cas, n'és una prova. En Maragall estimà l'ardidesa noble i forta de l'antic Rector de Salamanca (aquell basc transformat en encarnació viva de la vella Castella) a malgrat de les diversitats irreductibles que hi havia entre els dos. Varen unir-se espiritualment perquè eren dues fortes personalitats ben destriades, totes dues robustes, però cada una a la seva manera.¹⁴⁹

Cal afegir a tall d'apèndix que la revista que Maragall havia proposat promoure a Unamuno finalment es va fer realitat com explica l'historiador Albert Balcells:

Cuatro años más tarde de haber formulado Maragall su idea de revista, aparecía en Barcelona el semanario Iberia, en abril de 1915 y en plena Primera Guerra Mundial. Unamuno, en el editorial del primer número, declaraba que aquella era la revista que Maragall y él habían proyectado en 1911, y que iba a ser una publicación en las distintas lenguas peninsulares.

---

¹⁴⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1087.

¹⁴⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1196.

¹⁴⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1283.

Había que conocer las diferencias sin temor, para descubrir aquello que las unía frente a otras naciones, declaraba Unamuno.

Por lo que respecta a las lenguas, Iberia no respondió a esta idea. Al principio una sexta parte de sus páginas estaban escritas en catalán pero acabó apareciendo toda la revista en castellano, hasta los artículos de Antoni Rovira i Virgili, que parecían destinados a salir siempre en catalán. Del portugués nada de nada y del gallego igual.¹⁵⁰

Pel que fa als continguts, Balcells després d'assenyalar que va ser una revista:

[...] dedicada únicamente a la propaganda a favor de los aliados y contra los alemanes.¹⁵¹

Més endavant afegeix:

De la cultura de cada pueblo peninsular y de las ideas existentes en cada uno para la reestructuración de España, casi nada, ni siquiera cuando la guerra terminó en Europa y tuvo lugar inmediatamente la campaña catalana autonomista de noviembre de 1918 a febrero de 1919. Acabada la guerra, se acabó Iberia, en febrero de 1919. Perdidos protectores y lectores, faltó voluntad suficiente para reconvertirla en la dirección que se había diseñado en el proyecto de 1911. En definitiva, Iberia no fue la revista soñada por Maragall.¹⁵²

Conclusió final concloent, valgui la redundància, que, d'haver viscut, amb molta probabilitat no hauria estat l'única decepció que hauria sofert Maragall del seu amic basc castellà. No oblidem que l'any 1932 Unamuno va combatre l'Estatut de Catalunya en el si d'una trajectòria amb diverses giragonses pel que fa a l'estima i valoració de la identitat política, cultural i lingüística de Catalunya.

2. 8.-- Altres relacions rellevants

Ja hem vist com Maragall va cultivar amistats sinceres i intenses amb Giner de los Ríos i especialment amb Unamuno, que van ser els grans referents d'un diàleg inacabat respecte de l'etern debat de les relacions entre Catalunya i Espanya.

A Catalunya, pel que fa a amistats duradores, cal partir del Cercle, aquell grup d'amics que durant l'època en que cursaven dret van mantenir una relació especialment

---

¹⁵⁰ Albert Balcells. *Cataluña ante España*. Milenio. Barcelona, 2000. Pàg. 49.

¹⁵¹ Albert Balcells. *Ibidem*. Pàg. 49.

¹⁵² Albert Balcells. *Ibidem*. Pàg. 49-50.

intensa, tan en el pla personal com en l'intel·lectual. Ja s'ha parlat d'això: aquests amics, a mesura que cadascú va anar fent llur pròpia via professional i personal, va allunyar-se progressivament dels contactes, cosa que Maragall en algun cas lamenta.

Veurem els intents de mantenir la relació amb Josep Maria Lloret al qual va integrar a l'òrbita de la seva aleshores incipient professió, el periodisme, relacionant-lo amb Mañé i Flaquer a la ben aviat fracassada aventura de la revista La Velada que el director del DdB havia creat. Finalment l'amic tornà a les seves terres gironines i es decantà per l'exercici segur de la notaria.

D'aquest nucli universitari tanmateix en restarà un amic important, que ho va ser fins a la seva mort: es tracta d'Antoni Roura, que va ser Registrador de la Propietat; el seu primer destí va ser nogensmenys que l'aleshores colònia espanyola de Filipines. El seu trasllat a Ultramar, marcà de manera central llur relació i afavorí una correspondència intensa que per part de Maragall està formada per l'important xifra de vuitanta-set cartes. Dissortadament, i per raons que es desconeixen, no s'han pogut trobar les que li va trametre l'amic.

Roura, especialment en el curs del set anys que van des del 1889 en que viatjà a Filipines i al seu retorn l'any 1896 que amb l'ajut de Maragall aconseguí la plaça a Barbastre, esdevingué el confident fidel i puntual de totes les seves inquietuds, fins i tot les més íntimes i personals. La correspondència amb ell constitueix una font inesgotable d'informació valuosa i fiable sobre el què i el com de la vida de Joan Maragall. En aquest període acabat de citar, Maragall va escriure seixanta nou del total de les cartes confegides. L'adéu de Roura el va afectar en gran manera i aquell mateix moment de la partida va ser recordat a la correspondència. És el cas de la carta que va escriure en data 11 d'octubre del 1894 que demostra com tenia interioritzat i com l'afectava el fet:

D'aquí a una setmana farà cinc anys que vas marxar. Adéu.¹⁵³

La nostàlgia resulta molt més viva un any més tard, en carta sense data precisa, només posa any 1895. També és en el paràgraf final en que reviscola l'enyorança:

Avui fa sis anys que vas marxar. També era divendres com avui; anàrem cinc o sis al barco; tu estaves emocionat, però feies el cor fort i deies: "Adiós, "Isla de Panay" -por debajo pasa el mar -Encima registradores- que se van a hacer matar". Després me vas donar cinc cèntims per

---

¹⁵³ *Obres Completes I*. Pàg. 1115.

escripòl -deies- de si jo t'havia pagat més gelats an a tu que tu an a mi. Després marxàrem sense grans paraules. Després la despedida mímica de la boca del port. Després ens en tornàrem per la "Escollera del Este"; en la Barcelonesa prenguérem un tranvia que era tot nou i brillant.....i.....ruuuu... jo sentia un buit i un aixafament! Després anàrem al Café Suís.... Després han passat sis anys i moltes coses.... Bueno, adéu. T'envio les diaris d'aquests vuit dies últims. A l'altra cara te copio la impressió poètica de la mort del meu cunyat.¹⁵⁴

Maragall es refereix al poeta Joan Lleonart, casat amb una germana seva. El poema és "En la mort d'un jove".

No és fàcil escatir de quina manera i en fets concrets Maragall va afavorir el retorn del seu amic; sí que queda clar el seu interès en que aquest fet es produeixi i l'alegria que va sentir quan va esdevenir. En carta del 28 de març del 1896, ja citada per causa d'un altre tema, escriu:

¿T'aconhortes per a indefinidament del teu estat, com jo suposava en la meva última carta? O ¿quins són els teus projectes i les teves esperances? Me sembla que tan de retard com sofreixes és un càstig de Déu per la teva idea fixa de veure Barcelona reformada.¹⁵⁵

I tres mesos més tard, el 20 de juny insisteix:

Sí, Cuba i Filipines pinten malament; per'xò faràs bé d'anar-te'n d'Oceania i no anar a Amèrica, sinó a Barbastro o a una altra plaça que et donguin a Espanya. Potser aquí també qualsevol dia hi haurà un terrabastall de generals, però quan pateixin els registradors peninsulars ja hi haurà molta gent que gemegarà; i de tots modos, que deia aquella beneita, aquí ets a la vora de casa i qualsevol cosa farà de millor passar.¹⁵⁶

Cal fer un incís per observar el acusat canvi d'òptica de Maragall respecte del conflicte colonial. El dia 11 de març del mateix 1896, tres mesos i mig abans d'aquesta carta havia escrit a Roura:

Ja has vist com el conflicte dels Estats Units no ha sigut res; com tampoc lo que semblava havia de ser el daltabaix italià; [...] lo de Cuba ja veuràs com també s'arreglarà.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 1119.

¹⁵⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1121.

¹⁵⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1121.

¹⁵⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1120.

Tornen al tema del retorn de Roura a la metròpoli. Maragall es mostra exultant davant Roura en la carta del 14 d'agost del 1896, que comença:

Sembla que Déu ho hagi portat. Vaig arribar de Montserrat ahir a la tarda, i aquest dematí a primera hora, quan encara dormia, la minyona ha entrat al quarto amb un telegrama que diu:

“Nombrado Roura para Barbastro por correo hoy escribo espere carta- Romero”.¹⁵⁸

Les consideracions que fa després sobre el fet resulten interessants per mostrar el pensament de Maragall respecte d'aspectes personals molt fins:

Ja tens Barbastro. Sé que és lleig i rònc i un xic lluny. Però pitjor si haguessis anat (en quant a distància de Madrid a Barcelona) a Jijona, Tordesillas o Cangas de Tineo. D'aquí a Selgua hi està el tren unes tres hores, i de Selgua a Barbastro potser un parell. De modo que del dematí al vespre et plantes a Barcelona i jo a Barbastro. [...] haig de confesar mon egoisme. Més m'alegro que estiguis a deu hores de Barcelona que a dugues de Madrid, ja suposo que tu, no, però, ¿qué vols que et diga?¹⁵⁹

El retorn de l'amic a la península, primer a Barbastro i després a Vilafranca, sempre com a registrador, va significar una nova etapa, en la qual, tanmateix, la correspondència continuà jugant un paper important mentre s'intensificaven els contactes personals. Josep Pijoan recorda com ell mateix i Roura sovint compartien taula a casa del poeta.

Era quan el senyor Roura i jo solíem arribar-hi com excrecències o berrugues de la família. De vegades érem més de vint a taula. [...] Aquesta idea de la família omplia la casa d'En Maragall de vells servidors del seu pare, dides seques que venien a veure les criatures i s'estaven una temporada a la casa; amics afillats com el senyor Roura i jo mateix, que molta gent no sabien si érem allegats de la parentela.¹⁶⁰

Troband-se Roura ja a Vilafranca, l'any 1901 Maragall hi va fer un sojorn per recuperar-se d'una greu depressió que sofria. La correspondència dels darrers temps, progressivament va perdre interès i es va reduïnt a l'àmbit de les relacions personals i familiars. Antoni Roura va morir el mes de febrer del 1910. El mes de juny anterior

---

¹⁵⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1121.

¹⁵⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1121.

¹⁶⁰ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 75.

Maragall li havia tramès la darrera carta. Segons Jordi Maragall Noble, la mort de Roura va ser per a Maragall:

[...] *-el mayor disgusto de su vida después de la muerte de su padre-*¹⁶¹

L'altre gran amic català va ser Josep Pijoan (1881-1963). La seva va ser una relació en principi presidida per la notable diferència d'edat -gairebé vint-i- anys més gran Maragall-, circumstància que probablement va resultar més esquer que no fre en llur relació. Com en el cas de Roura ja hem tingut ocasió d'observar com aquesta va il.luminar i va resultar influent en fets importants de la trajectòria de Maragall, especialment en aquest cas, en els darrers anys de la seva existència.

Es pot afirmar que si Roura va ser el gran amic de Maragall des de la dimensió personal i humana en un sentit afectiu de l'expressió, però només col.lateralment atenent la parcel.la intel.lectual, Pijoan, tot el contrari, des d'un substrat humà i afectiu també prou intens, per a Maragall va ser sobretot el gran confident d'inquietuds intel.lectuals i fins i tot professionals. Tot allò que va afectar a Maragall a partir de la coneixença, a l'àmbit de la creació i de les activitats intel.lectuals en general, va passar per la confiança íntima al seu amic. I a la inversa també pel que fa a aquest.

Una demostració del que acabem d'afirmar es troba en en un paràgraf de la carta que Pijoan va trametre a Maragall el dia 21 d'octubre del 1903. En aquells moments estava fent un recorregut per la Toscana, del qual li trametia les seves joioses descobertes en cartes molt seguides. La que ens ocupa es refereix a les impressions causades en conèixer Assís, fet que li va produir una sacsejada emocional i mística d'una gran profunditat. Pijoan mostra, com a les anteriors cartes atiades pel viatge, la intensitat del desig de trametre al seu amic el seu estat d'ànim i les seves vivències i ho justifica d'aquesta manera tan explícita:

Voldria explicar-li tot a vostè, l'única persona a qui les meves coses interessin com a mi, però no sé com fer-ho, omplo ratlles i ratlles i no sé per on començar.¹⁶²

La resposta de Maragall, també resulta significativa: en carta del 25 d'octubre de 1903:

---

¹⁶¹ Jordi Maragall Noble. "Maragall, en casa". *Destino*. Núm. 1179. 12 de març de 1960.

¹⁶² Font: Arxiu Joan Maragall.

[...] i avui diumenge, rebo la seva gran carta, la d'Assisi, la més gran que he rebut de vostè i de ningú. Oh! la seva tribulació de la infinita dolçura! Què puc dir-li amic? Em sento tan xic davant de vostè, que temo la vanitat de tot el que podria dir-li.¹⁶³

Ja s'ha apuntat que la primera vegada que Pijoan va veure a Maragall va ser a la tumultuosa sessió del discurs presidencial d'Àngel Guimerà a l'Ateneu Barcelonès l'any 1895. Sorpren la presència allà de Pijoan car aleshores amb prou feines comptava catorze anys d'edat; circumstància que en tot cas reforça la imatge d'inquietud intel·lectual que va caracteritzar sempre aquesta persona. En tot cas el primer contacte personal, segons explica Pijoan es devia produir més endavant d'acord amb les pròpies explicacions:

Vaig fer la coneixença de Joan Maragall quan ell s'anava a tenir quaranta anys. En Marquina m'hi va presentar, millor dit, va llegir uns versos meus que anava a publicar a *Pèl&Ploma*, i ell va dir que volia conèixer'm. Jo vaig anar tot sol l'endemà a casa seva i com ell diu mai més no ens vam descompartir; jo era aleshores magre i malaltís, i ell ho havia estat tota la vida. Ens ho dèiem tot; almenys tot el que val la pena d'ésser dit, però amb respecte l'un per l'altre; jo mai no vaig deixar de tractar-lo sinó de don Joan, i ell mai no em va tractar sinó de vostè, encara que fos la meitat d'anys més jove que ell.¹⁶⁴

Observem que si Maragall comptava quan es va trobar amb Pijoan uns quaranta anys, havia de ser cap el 1900 mentre que els fets del discurs de Guimerà a l'acte inaugural del curs de l'Ateneu van produir-se l'any 1895. L'any 1900 Pijoan comptava dinou anys, fet que confirma la referència de que el poeta i periodista doblava l'edat del jove amic.

Home d'una gran potència i inquietud intel·lectual, obert a interessos molt amplis, ultra la seva carrera bàsica d'arquitecte, Pijoan va ser també, molt més que professional d'aquest ofici, historiador i crític d'art, poeta, assagista i agitador cultural. En aquest sentit la seva aportació va resultar molt important en la constitució, l'any 1907, de l'Institut d'Estudis Catalans al costat d'Enric Prat de la Riba.

Maragall farà referència a aquest capacitat d'activista cultural del seu amic en carta adreçada el 2 de gener del 1909 a Josep Conangla i Fontanilles, el dia 2 de gener del 1909; escrit en el que al mateix temps confirma la mútua estima.

---

¹⁶³ *Obres Completes I*. Pàg. 1026.

¹⁶⁴ Josep Pijoan *Ibidem*. Pàg. 9.

En Pijoan sols té publicats en volum els seus versos amb el títol de *Cançoner*: [...]. L'obra d'en Pijoan, per lo demás, està dispersa en diaris i revistes, i encara la seva millor obra és la seva acció social de cultura en juntes, comissions, obres que impulsa, etc. precisament el seu defecte és, consisteix, en un excés de la que és la seva qualitat: és dir, que la seva acció arriba a ser inquietud: però val moltíssim, en Pijoan i jo me l'estimo molt, i ell a mi.¹⁶⁵

Així mateix estava dotat d'una considerable proclivitat vers el cosmopolitisme, virtut que en ell significava en el pla més immediatament vistent una gran predisposició a conèixer contextos culturals diversos i allunyats -Madrid, Florència, Roma, Londres-. Alhora això comportava una gran obertura de criteris ja sigui des de la perspectiva de l'anàlisi intel·lectual com política. Per a Maragall va resultar un company de viatge dels darrers anys de la seva vida que l'esperonà, i que des del seu entusiasme i vitalitat unit a un profund respecte i estima pel poeta, esdevingué un factor d'enriquiment mutu importantíssim.

La relació de fets compartits resulta extraordinàriament significativa del que s'acaba d'exposar. Ultra el que ja s'ha apuntat, recordem les estades a la casa de pagès de La Figuera situada al Pla de la Calma de la serra del Montseny, entre els anys 1902 i 1903, incloent la relació amb la nena néta dels propietaris de la masia, Lola Grau, la Lola de la Figuera, poetitzada per Maragall. Relació especial de naturalesa inclassificable però que va afectar els dos vivament malgrat la diferència d'edat amb aquesta persona.

Maragall va escriure l'any 1905, el pròleg del llibre *Cançoner* del seu amic, en forma de poema: "En el "Cançoner" d'en Josep Pijoan".

Amb ell visità el monestir de Poblet la Pascua del 1905 junt amb Cambó, Roura i Rubió i Lluch. I el mes de març del 1906 visitaren el bisbe de Vic, Torres i Bages, junt amb Antoni Gaudí.

Maragall intercedí amb Eugeni d'Ors per un malentès entre aquest i Pijoan i a ell el va fer confident de l'escassa sintonia amb Gaudí pel què fa al pensament religiós -carta del 25 de maig del 1903-¹⁶⁶, i a ell exposà, en una extensa carta del 30 de maig del 1903, aspectes cabdals del seu concepte de poesia. Aspectes que queden al marge de l'interès puntual.

---

¹⁶⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 955.

¹⁶⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1017.

Ja hem vist altres confidències importants entre els dos en diversos moments de la seva relació -especialment vinculades a l'actuació de Maragall a l'Ateneu-, i també de les crisis de Maragall amb el DdB, viatges, consideracions i elogis de les respectives obres, Setmana Tràgica, etcètera.

És d'un interès especial el judici que Maragall va fer de l'assalt d'un grup de militars a la redacció del setmanari Cu-cut! i de La Veu de Catalunya. Maragall, que en aquell moment publicava una columna setmanal al DdB, per raons desconegudes no va dedicar cap atenció a aquest fet, ben altrament de com havia fet amb motiu d'un acte de característiques semblants que s'havia produït a Madrid el mes de març del 1895, o sigui poc més de 10 anys abans. Es tracta de l'article titulat "Militares y paisanos" publicat al DdB el 28 de març de l'any esmentat. L'article, extens, abordava en profunditat diversos aspectes, entre ells els jurídics, relacionats amb tot el que representaven aquells esdeveniments. Per tant és un treball rigorós, profund i documentat, tanmateix amb un final ambivalent i des del punt de vista de la identificació i de la defensa dels drets genuïns de la professió periodística:

*Si todos nos sintiéramos un poco militares, tal vez los procedimientos militares nos escandalizarían menos, porque tendríamos más confianza en nosotros mismos que en vanas fórmulas y abstracciones; y con ello seríamos más realmente hombres.*¹⁶⁷

Per això sorprèn que davant d'un fet semblant i proper, ara no deixi sentir la seva veu públicament, oimés quan s'hi jugaven interessos directament vinculats a Prat de la Riba; i a més tenint en compte que en aquells moments havia recuperat la col.laboració amb el DdB; per tant disposava, tal com s'acaba d'apuntar, d'una tribuna pública. No ens ha estat possible descobrir si la causa d'aquest silenci públic pel que fa al DdB obeeïa a pressions de la propietat del rotatiu. Ni del pròleg de Miquel dels Sants Oliver a les *Obres Completes*, ni de la correspondència entre ells es pot deduir res. Per altra part la del DdB no era l'única tribuna en que hauria pogut expressar-se. Sigui com sigui, Pijoan, ben significativament, va ser l'únic destinatari dels sentiments que li van produir uns fets tan rellevants.

Ho va fer en carta del 27 de novembre del 1905. El posicionament de Maragall és d'una absoluta dignitat. Es tracta d'una carta extensa, molt narrativa -exposa un recull d'opinions exemplars de ciutadans diversos-, i a la fi d'una enorme conseqüència:

---

¹⁶⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 466.

La gent de més bona voluntat esperava que el govern aparenteria almenys voler castigar els delinqüents; però pels telegramas d'avui es veu que la passió de tota Espanya contra Catalunya s'ha apoderat també del Govern, no deixant-li veure l'enormitat de que l'exèrcit s'hagi posat fora de la llei. Diran que també s'hi posà algun xicotet al sortir del Frontón;¹⁶⁸ [...] però, n'hi ha prou amb això? Hi ha un rau-rau i un cruixir de dents: però que no s'espanti el govern: tot el que havia de passar ja ha passat i és la sembra espantosa de dissabte: de moment no passarà res més, com el camp sembrat queda llis i solitari com si mai més s'hi hagués de veure res. És ridícol ara que vinguin aquí a sufocar amb gran aparato de força material, lo que no té cap força material, perquè encara no compta amb turbes, ni de baix ni de dalt; com fou ridícol que per a fer malbé els mobles de dues cases indefenses s'haguessin de reunir tres-cents militars espanyols. En els bons temps, amb un n'hi hauria hagut prou. Per revenja de Cavite i Santiago és cosa poc lluïda.¹⁶⁹

Aquests són un tipus d'arguments molt distants dels que emprà en l'esmentat article "Militares y paisanos" al qual ens hem referit. La diferència potser té a veure amb que aleshores, any 1895, començava la seva trajectòria com a periodista -amb prou feines feia dos anys que havia publicat el primer article al DdB-, i ara portava dotze anys d'articulisme intens.

Cal remarcar els testimonis que Pijoan deixa dels darrers mesos de la vida del poeta. A l'esmentada obra escriu:

La traducció dels *Himnes homèrics* la va fer per quedar bé amb l'Institut d'Estudis Catalans que l'havia elegit membre de la Secció de Filologia. Crec que en Bosch i Gimpera li traduïa el text paraula per paraula i ell després, tot sol, a casa seva anava teixint aquells versos que fan tan goig. ¡Quin exemple més preciós d'humilitat i aplicació, per un home ja consagrat com a un gran poeta! Només fa llàstima que En Maragall i En Bosch i Gimpera no triessin coses més modernes, com Teòcrit, o Leònidias de Tarent, Anacreont o Safo.

De totes maneres En Maragall el 1910 estava molt engrescat en les seves traduccions homèriques. Em va escriure que pensava matricular-se a les classes de grec de la Universitat. Tant de bo ho hagués fet. A Madrid ja estaven fets a veure la petita figura de don Francisco Giner amagar-se entre els estudiants d'una classe de ciències, però a Barcelona, qui va a la Universitat, no és per força?

Si En Maragall hagués viscut amb la seva ànima eternament jove, ens hauria ensenyat encara moltes coses.¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ Famós miting en forma d'àpat elebrat al Frontó Comtal per celebrar la victòria electoral de les candidatures de la Lliga Regionalista als recents comicis municipals.

¹⁶⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1044.

¹⁷⁰ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 115.

Efectivament el poeta havia manifestat a l'amic una concreta disposició a estudiar grec. En carta del 4 de setembre del 1910, després d'anunciar-li que ha acabat *Nausica*, li recorda que:

[...] m'han recreat molt unes traduccions de grec de Leconte de Lisle: himnes òrfics, Hesíede, Teòcrit, etc. [...] També un jove deixeble d'en Segalà em deixà una traducció catalana literal de l'"Himne a Demetera" (dit homèric) que m'ha fet un efecte grandios.

¿Sap que estic mig temptat d'anar a classe de grec amb en Segalà aquest curs vinent? Déu meu, si l'hagués après de jove! Quina font perduda per la bona set!¹⁷¹

Tanmateix aviat es van esvaïr les bones intencions. A la carta següent -datada el dia de Sant Francesc de 1910-, mostra que ha posat la il·lusió en el camp de la realitat, alhora que tanmateix anuncia el projecte -vinculat a la cultura helènica-, que com s'ha vist va omplir part dels darrers temps de la vida de Maragall:

Amb tot això el meu propòsit d'estudi del grec ha quedat enlaire: [...] quan m'ho he mirat de prop m'ha semblat que anava a donar una campanada en va: és dir, que fins suposant-me la constància necessària, quan jo arribés, si hi arribava, a saber prou grec per lograr interpretacions personals de les grans obres clàssiques [...] potser ja no fóra a temps a utilitzar-les per a mi ni pels altres. ¿I què en restaria allavors del meu esforç? L'exemple? Un esforç frustrat sempre resulta més llastimós que exemplar.

Després de referir-se a que Giner estudia a la Universitat, tal com hem vist que havia reportat Pijoan, parla del projecte de traducció dels *Himnes homèrics*:

Em sembla més adequat a les meves forces, i fins potser més útil, lo que ara m'ha proposat, de col·laborar a una edició de clàssics grecs, començant pels *Himnes homèrics* en text original i traducció literal, i jo faria la versió poètica catalana, tal com he fet a l'*Oda* de Píndar, que Segalà m'escrigué ponderant-la com una endevinació, és dir -deia ell- que resultava més pindàrica que la de Fray Luis. Descomptant lo que en això hi hagués de cortesia, m'ha animat de tots modos a provar lo dels *Himnes homèrics* amb l'esperança de no fer una tasca enterament vana: i en tinc per tot l'hivern.¹⁷²

---

¹⁷¹ *Obres Completes I*. Pàg. 1052.

¹⁷² *Obres Completes I*. Pàg. 1053.

Amb una existència molt marcada per una salut feble, a la segona meitat del 1911 va anar caient en un estat de progressiva debilitat, de pronòstic aleshores difícilment definible. El fet que hagués estat un fumador gairebé compulsiu sembla que va tenir força a veure en que es precipités el fatal desenllaç.

Pijoan entra en detall:

A la tardor del 1911 em va escriure que no se sentia bé, però jo no en vaig fer cas, perquè ja estava acostumat a veure'l delicat i En Maragall deia que cada deu anys tenia una malaltia cançonera de la que sortia amb treballs, però sempre millorat per dintre. Doncs acostumats a l'espècie d'equilibri inestable de salut en que vivia En Maragall, no ens va estranyar que es trobés fatigat; ell mateix feia temps que preveia una altra crisi. Més tard va escriure'm que es trobava malalt al llit, però tampoc en vaig fer gaire cas, li vaig contestar recomanant-li que així que estigués bo vingués a Roma on em trobava jo altra vegada.¹⁷³

La carta de Maragall a la que es refereix aquí el seu amic no s'ha trobat. La darrera de què hom té constància està datada el 27 de maig del 1911, molt abans que es precipités la seva crisi de salut, i per això en ella no fa referència a cap afecció. Òbviament el viatge a Roma no es va produir.

2.9.-- Joan Mañé Flaquer i Joan Maragall Gorina: una relació transcendent de l'àmbit professional

Iniciem aquest apartat amb un significatiu text de Carles Soldevila:

L'entrada de Joan Maragall a la redacció del vell "Brusi" per a molts biògrafs seus ha estat un episodi completament paradoxal. ¿Quina força empenyia el poeta de la "paraula viva", el llaminer de novetats, el panteista anarquitzant, dins d'aquell baluard de la tradició provinciana, del seny burgès i de l'autoritarisme. Quina afinitat acostava aquests dos esperits vigorosament característics: Mañé i Maragall? Cap! Ara ja ho podem dir. Cap. És el mateix poeta que ens ho comunica en una carta inapreciable.¹⁷⁴

Soldevila es refereix a la que va adreçar al seu amic Antoni Roura en els inicis dels contactes amb el DdB, carta que es mostrava en el capítol 4 i en la qual, certament, Maragall s'acosta al món Mañé amb tota mena de prevencions.

---

¹⁷³ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 116

¹⁷⁴ Carles Soldevila. Pròleg. *Epistolari de Joan Maragall. Obres Completes I*. Pàg. 1002.

En abordar aquesta parcel·la de l'existència de Maragall hom tenia dubtes si havia de situar-la en el capítol que recorre la biografia en la seva dimensió professional o bé en el que es refereix a la seva peripècia professional. En principi aquesta semblaria l'opció més idònia, ja que de fet els lligams entre les dues personalitats van establir-se de manera intrínseca en el camp justament professional. Però tanmateix, ens avancem, ja que llurs relacions transcendiren profundament aquest estricte àmbit fins abastar la dimensió afectiva, atorgant a aquest concepte el seu sentit més exacte.

Miquel dels Sants Oliver mostra aquesta dimensió tot refermant, alhora, la mateixa antimònia personal -el concepte és del tot insuficient-, expressat per Carles Soldevila:

Trabajando al lado de Mañé, se nos aparece en unos aspectos como su discípulo, en otras como su contrapeso y aún como su oposición. [...] Mas, ¿como pueden leerse entre líneas las afinidades verdaderas y las discrepancias, no obstante la veneración entrañable que Maragall profesara siempre al férreo varón de quien fue tan paternalmente preferido!"¹⁷⁵

A aquesta dimensió afectiva s'hi referirà també Maragall de forma explícita i sentida com és el cas del pròleg al llibre *Artículos* editat el 1904, que li va ser ofert per un aplec d'amics amb motiu del seu primer abandó del DdB. Maragall, després de rememorar els anys d'estada al diari, escriu:

*[...] recuerdo dulcemente aquellas horas de trabajo al lado de Don Juan Mañé y Flaquer: su paternal afecto, y como me indujo a empezar a escribir en el Diario: como me declaró periodista de buenas a primeras, y me enseñó lo que dentro de este arte había de conseguir aun, lo que debía evitar, con que bondadosa severidad censuraba las volubilidades y fantasías de mi pensamiento, y se entusiasmaba por exceso de afecto por la brillantez de algunas frases [...]. Detrás de cada artículo de este libro, [...] volveré siempre a sentir más vivamente su amor y cómo le era correspondido.*¹⁷⁶

És evident que aquest escrit publicat tres anys més tard de la mort de Mañé conté quelcom de regust nostàlgic, que produeix que el substrat afectiu s'engreixi enllà de l'estricta objectivitat. Perquè el cert és que les relacions entre les dues personalitats no van estar exemptes de tensions, sobretot en els primers temps en què Maragall va

---

¹⁷⁵ Miquel dels Sants Oliver. Pròleg. *La vindicaión y el desquite de Cataluña. Obres Completes II*. Pàg. 976.

¹⁷⁶ *Obres Completes II*. Pàg. 221.

començar a escriure, justament a instàncies de Mañé. I aquí caldrà remarcar aquesta insistència del director del DdB ja que en principi la funció per la que havia estat cridat no era precisament la d'articulista; i molt menys articulista principal com va arribar a ser.

Hi ha el conegut incident amb motiu de la censura de l'article que Maragall va intentar publicar sobre la figura de Friedrich Nietzsche. Maragall en aquell moment se sentia molt prop del pensament d'aquest filòsof .

Les referències de l'admiració de Maragall al pensador sovintegen en la seva obra, i les influències són observades de manera intensa. Heus-ne un mostuari.

El dia 17 de maig del 1893 escriu al seu amic Josep Soler i Miquel:

Ara estic molt entusiasmat amb Nietzsche. N'he trobat un estudi a la Deutsche Rundschau que el rebenta bastant, però expressa les seves idees, que és lo que m'engresca; l'aristocràcia dels forts, dels que viuen la vida forta. [...] ¿com m'ho arreglaria jo per explicar tot això an el "Brusi" afegint que tota predicació de "renoncement" inicia una decadència, que Sócrates era un esclau neula i que el cristianisme és el platonisme *at unum plebis?*¹⁷⁷

A l'article titulat "Ruskin" publicat el dies 1 i 8 de febrer del 1900 -dividit en dues parts-, observem que és la mateixa època en que escriu a Soler i Miquel, exposa:

[...] puedo decir como el Zarathustra de Nietzsche: "Yo soy un precursor de mi mismo".¹⁷⁸

A "Enfasis literario" publicat el dia 14 de novembre del 1901, igualment que l'anterior al DdB, esmenta:

*Nietzsche, en los relámpagos intuitivos de sus delirios por lo absoluto.*¹⁷⁹

A "A propósito de un poema" -DdB del 8 de maig del 1902- escriu:

*En esto Nietzsche ha sido mal comprendido y se han formado falsos discípulos de él.*¹⁸⁰

---

¹⁷⁷ *Obres Completes I.* Pàg. 1150.

¹⁷⁸ *Obres Completes II.* Pàg. 118.

¹⁷⁹ *Obres Completes II.* Pàg. 161.

¹⁸⁰ *Obres Completes II.* Pàg. 185.

Per no ser exhasutius, Nietzsche també apareix citat als articles de temàtica tant distant com: “La reforma electoral de Bèlgica” (DdB 28-IV-93)¹⁸¹; “Lecturas piadosas” (DdB 29-IX-900)¹⁸²; “Arte y patria” (DdB 14-III-01)¹⁸³; “Sobre educación de los niños”, (DdB 12-II-03).¹⁸⁴

De part aliena, Carles Rahola, escriu.:

Nietzsche l’interessa fortament.¹⁸⁵

Josep Maria Capdevila també hi fa referència:

Potser a la primera part del poema [“Cant espiritual”] hi ha alguna influència de Nietzsche.¹⁸⁶

Carles Riba afirma:

Sentint aquestes paraules de Nausica, se’ns acudiria de pensar en Nietzsche.¹⁸⁷

Josep Sebastià Pons escriu:

Així havia de rebre la sanitosa influència de Goethe, i la de Nietzsche, com un vigorós embat, i la de Novalis encara.¹⁸⁸

Manuel de Montoliu també s’hi va referir.

[...] no hi ha rastre [a “El comte Arnau”] de la influència de Novalis (la ben visible és la de Nietzsche).¹⁸⁹

Finalment Francesc Pujols exposa:

---

¹⁸¹ *Obres Completes II*. Pàg. 364.

¹⁸² *Obres Completes II*. Pàg. 610.

¹⁸³ *Obres Completes II*. Pàg. 624.

¹⁸⁴ *Obres Completes II*. Pàg. 672.

¹⁸⁵ Carles Rahola. Pròleg. *Un lluminós sembrador d’esperances. Obres Completes I*. Pàg. 1194.

¹⁸⁶ Josep Maria Capdevila. Pròleg. *La poesia de Joan Maragall. Obres Completes I*. Pàg. 1202.

¹⁸⁷ Carles Riba. Pròleg. *El tema de Nausica. Obres Completes I*. Pàg. 1214.

¹⁸⁸ Josep Sebastià Pons. Pròleg. *Aspectes de Joan Maragall. Obres Completes I*. Pàg. 1233.

¹⁸⁹ Manuel de Montoliu. Pròleg. *L’apòstol del recomençament. Obres Completes I*. Pàg. 1244.

Novalis, Nietzsche, Wagner, i tots els que mantenien, poetes i músics, la flama del nacionalisme germànic, inflamada de tots els nacionalismes, li tenien el cor robat i l'ànima encisada.¹⁹⁰

Queda ben explícita la devoció del poeta per la figura i obra del pensador alemany i com va influir en el seu pensament i en la seva obra.

I va ser aquesta personalitat, tal com s'ha apuntat abans, la causa d'un enfrontament amb Joan Mañé i Flaquer, profund en el contingut i tanmateix formal en les maneres. Acabem de comprovar com Maragall el dia 17 de maig del 1893 expressava al seu amic Josep Soler i Miquel el seu entusiasme pel filòsof i com es neguitejava per poder-ho expressar als lectors del DdB. La seva inquietud aleshores era l'avançada del conflicte que s'anà descabdellant de manera immediata. Dues setmanes escasses més tard, el dia 1 de juny del 1893, torna a escriure a l'amic:

Ja he fet l'article de Nietzsche, ja està imprès de proves, però ara me'l faran passar pel sedàs de la censura eclesiàstica. Això a la llarga m'e...., què tantes camàndules! I, és clar, des del seu punt de vista tenen raó que els sobra. El Mañé diu que sóc com un xicot que *flâne* pel carrer i se'n va saltant i picant de mans darrera de cada música que passa. És molt just. ¿Però, per ventura no és això bonic? Diu que lo que em falta és vertader esperit cristià, que si el tingués a dins veuria totes les coses d'una altra manera i no tindria l'entusiasme tan fàcil: que entre uns articles i altres portaré la confusió a l'enteniment dels lectors del "Brusi". Jo trobo que no hi fa res que es confonguin una mica. Què tantes certituds i què tantes conviccions! Veiam què farà la censura: "per supuesto" que jo no passaré per més que per allò que pugui bonament passar. Suprimir lo que vulguin fins a cert punt, segons com atenuar; variar l'enfocament no.¹⁹¹

La postil·la final constitueix una mena d'esgarip contestatari ingenu i irònic:

Me sembla que si vull continuar escrivint en el "Diari" m'hauré de decidir a fer sèries d'articles sobre la "izquierda del Ensanche" o "las palomas mensajeras".¹⁹²

Aquí caldrà recordar que aquets fets es produeixen molt als inicis de la col·laboració de Joan Maragall al DdB, car feia tan sols set mesos d'ençà de la publicació del seu primer article "El Paraguay" el 29 d'octubre del 1902. Hi ha en les explicacions del poeta al seu amic una manifestació gairebé explosiva, i un pèl ingènua des del punt de vista del coneixement de l'ofici i de l'ideari del mitjà; encara que

¹⁹⁰ Francesc Pujols. Pròleg. *El gran transformador. Obres Completes I*. Pàg. 1244.

¹⁹¹ *Obres Completes I*. Pàg. 1151-52.

¹⁹² *Obres Completes I*. Pàg. 1152.

portava ja dos anys com a secretari del director. I realment l'article no es va publicar. Maragall, per tant, no va poder fer avinent als seus incipients lectors l'entusiasme gairebé juvenil si tenim present que comptava tot just trenta-tres anys d'edat; juvenil almenys com a publicista, ja que, com acabem d'apuntar, es trobava les beceroles d'aquest ofici.

En aquesta mateixa carta Maragall insisteix, des d'un altre afer, en les diferències de pensament pel què fa a ideari religiós, entre ell i Mañé i Flaquer. A les acaballes es refereix a un escrit titulat "Ciudad de Dios" del P. Blanco el qual cita a Maragall en comparació amb el poeta Francesc Casas i Amigó tot confegint un comentari que afecta l'ortodòxia del seu pensament religiós. Maragall escriu:

El P. Blanco en "*La Ciudad de Dios*" diu que d'en Casas i Amigó a mi va tanta diferència como de "*la nostalgia del cielo al neopaganismo clásico a la manera de Goethe*". Afegeix que jo he "*interpretado las elegías romanas y otras composiciones del Júpiter de Weimar, a quien sigue también en los originales, aspirando a una serenidad de ánimo aunada con la pasión amorosa y el hondo sentimiento de la naturaleza sin los velos postizos el énfasis retórico. Por desdicha no anda en el modelo elegido a la altura de la elegancia de la forma el nivel moral y aún está contrapuesto a ella en numerosos pasajes*".

Maragall es dol no sols del judici sinó de que hagi estat Mañé i Flaquer qui li ha ha fet conèixer:

Això de l'*elegància de la forma* i del *nivell moral* de Goethe pinta a un crític. De lo que diu de mi és molt més de lo que jo podria desitjar. En Mañé m'ho va ensenyar molt cofoi com si es tractés de quelcom seu, però em va semblar notar-li enmig de sa satisfacció un cert aire paternal de *reproche*. Que suposo que seria per mor del *nivell moral*. Ja veieu doncs, com es la meva vida actual, no hi falta moviment d'emocions de tota mena.¹⁹³

Set anys més tard (29-IX-90), amb el títol "Federico Nietzsche"¹⁹⁴ sí que va poder escriure sobre el filòsof alemany al DdB amb motiu de la seva mort; però aleshores, amb un bagatge superior d'experiència en l'ofici i de reflexió del seu ideari, aquell entusiasme s'havia calmat i no va tenir problemes amb la vigilància i supervisió interna del mateix DdB. Una tasca en la que hi tenia un pes molt destacat el censor eclesiàstic com recordava molt bé Maragall en l'escrit que va confegir amb motiu de

---

¹⁹³ *Obres Completes II*. Pàg. 1151-52

¹⁹⁴ *Obres Completes II*. Pàg. 136.

l'homenatge que va tributar l'Ajuntament de Barcelona al desaparegut periodista; homenatge consistent en la col·locació del seu retrat a la Galeria de Catalans Il·lustres.

Amb el títol de "Joan Mañé i Flaquer" apareix datat el dia 24 de maig del 1911. Maragall va confeccionar un extens document en el que feia una síntesi força detallada i significativa dels fets més importants que van acotar l'atzarosa trajectòria del seu amic, i situava també el context en que es desenrotllà la seva vida com a director del DdB, així com les vivències comunes. Finalment, i importantíssim, aquest document retratava amb aprofundiment analític, l'ideari polític i religiós i el seu tarannà personal.

Referint-se al tema de la censura eclesiàstica, Maragall recorda:

En ses relacions amb els redactors era familiar i rígid ensems, dissimulant més difícilment les faltes a les formalitats exteriors, les incorreccions en la conducta, i les incorreccions gramaticals en l'escriure, per exemple, que no pas les més fonamentals de criteri i judici personals, en lo qual deixava una amplitud que, en un home de la seva rigidesa de principis, admirava, fins i tant que no es travessés la línia terminal d'aquests, que llavors sense irritar-se'n ni reprendre [...] deia no i barrava senzillament el pas. I encara per ell, això que en diem principis, era principalment l'ortodòxia religiosa; i per restar tranquil en aquest punt, tingué sempre un censor eclesiàstic del Diari, i a la seva inspecció enviava tot original que de prop o de lluny es referís a substància religiosa, fins els seus escrits propis; i lo que deia el censor, allò era llei sense discussió.¹⁹⁵

Però ben aviat les discrepàncies de fons, que mai no van afectar la dinàmica de creixent afecte entre els dos protagonistes, van anar atemperant-se i Maragall passà a esdevenir un suport fonamental de Mañé i Flaquer en les darrers anys de la seva vida. Afectat sovint de malalties, en gran part dirigia el DdB des de casa seva, on Maragall l'havia de visitar regularment, com ho explica, per exemple, a Antoni Roura en la carta del 15 de setembre de 1893 que acaba amb:

Adéu Antón; és un quart de nou; me'n vaig a fer un quart de camí i agafar el tramvia de vapor que em durà a Sarrià, a can Mañé.¹⁹⁶

El 27 d'abril del 1894, de fet és continuació de la datada el dia anterior, torna a escriure a Roura:

---

¹⁹⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 883.

¹⁹⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1110.

Continuo la carta a can Mañé, tenint enfront meu, a l'altra banda del cuarto, junt a l'hermèticament tancat balcó [...] en Lloret que està treballant pel setmanari La Velada. Biombos i "portiers" davant de totes les portes, les parets cobertes de llibres, o de cuadros (Shakespeare, Balmes, el general Cotoner, un bust de fang de la Reina, un quadro amb una branca del l'arbre de Guernica, un retrat del bisbe Urquinaona); jo a dintre d'una espècie d'alcova, també vestida de llibres, i davant meu a l'esquerra, a darrera d'en Lloret, el dormitori de D. Joan. D. Joan com tots els dematins està sentat al llit, vestit de mig cos per munt, amb una espècie de tamburet que li fa de tauleta, i allí llegeix o escriu els seus articles amb llapis, i de tant en tant em crida per dir-me alguna cosa de les seves que li ha passat pel cap al llegir o escriure. Pel demés completa quietud a casa; solament a baix al Passeig de Gràcia, pugem i baixem els tranvies. Adéu. Me'n vaig a la redacció (carrer de les Tàpies), a veure aquells vuit senyors asseguts entorn d'una gran taula amb tapet verd, brut, tota coberta de periòdics.¹⁹⁷

La descripció que fa Maragall del context en el que actuava Mañé i Flaquer no difereix del que exposà abans al mateix Roura en explicar-li la primera trobada. En tot cas, confirma, tres anys i mig més tard, la permanència d'una situació personal del director del DdB i de la seva peculiar forma de comandar el periòdic.

L'afecte que es van professar el dos personatges es manifesta de diverses maneres. Pel que fa al de Mañé per Maragall, en, per una part, amb quina convicció l'animà a escriure, malgrat les discrepàncies de criteris i de rerafons ideològic; i també per com va voler que es mantingués prop seu, i exigia sempre que o ell o en Teodor Baró, fossin presents a la redacció del diari, combinant els períodes vacacionals; essent, per tant, ambdós, els seus principals ajuts. I també van ser ells als qui va nomenar com a marmessors a la seva mort, juntament amb el canonge Rivera.

En tot cas ni aquesta estima que és evident que Mañé professava a Maragall, ni el fet de ser un col.laborador fonamental, no afectà la possibilitat que Maragall el substituís a la seva mort al capdavant del diari. Els motius pels qual no va ser així no ens són coneguts, ni s'entreveu cap indicatiu a la correspondència del poeta; ni tampoc es pot saber si la decisió va ser de l'empresa, en aquest cas de qui aleshores n'era responsable, Josep Antoni Brusi i Mataró. Sigui com sigui ni en la correspondència, ni en cap altre document, es manifesta ni ambició, ni pruija de Maragall per ocupar la direcció del DdB; ni tampoc cap sensació de desengany per no haver-ho aconseguit.

Cal fer esment a la manera sentida com Maragall va defensar Mañé i Flaquer del desprestigi que aquest tenia en les files del creixent catalanisme polític que es congria

---

¹⁹⁷ *Obres Completes I* Pàg. 1113.

en els darrers anys del segle XIX. El poeta intentà mostrar als militants del nou corrent, amb els quals mantenia relacions intenses i identificades, que el seu director participava del seu ideari encara que, amb tot, reconeixent les diferències. Unes diferències que mostra o apunta en el mateix escrit d'homenatge com veurem més endavant. Un punt de partença d'aquest tema és el paràgraf que Maragall dedica a Mañé a l'article "L'alçament" publicat a La Veu de Catalunya 13 d'abril del 1907, article en el que alhora explota el seu entusiasme pel que fa al moviment Solidaritat Catalana:

Sempre me'n recordo de lo que tantes vegades m'havia dit don Joan Mañé: "El dia en què Catalunya tingués quaranta diputats ben seus al Parlament espanyol, ningú més li faria la llei".¹⁹⁸

Set anys abans l'escriptor aprofita un escrit de Mañé i Flaquer per adreçar-se a Prat de la Riba defensant la catalanitat de Mañé. És una carta en la que exposa amb generositat argumental el substrat catalanista del seu director: la insistència i la manera entusiasta amb que ho defensa constitueix una mostra col.lateral afegida de l'estima que sentia per Mañé i Flaquer. La carta és del 24 de gener del 1900:

Ja haureu llegit el davantal del *Diario* d'avui amb el *Bando* del Conde de Cheste. Ha sigut una pensada de Don Joan que té a dins un veritable catalanista que s'adreça sobretot quan alguna cosa es malparlada per la gent de fora de casa.¹⁹⁹

Després d'entrar en el detall de la mala salut de Mañé, continua:

Aixís que com aquell qui diu ha tornat a obrir els ulls [...] a l'enterar-se de lo que havia passat amb lo Bisbe ha començat a barrinar com podia tornar la pilota als de Madrid, i havent-se-li acudit lo del bando d'en Cheste no ha parat fins a desentaforar-lo d'on es pogués trobar [...] i insertar-lo en el Diari amb el comentari que ell ha dictat, perquè no està pas per agafar la ploma. Per què us ho conto tot això? Ahir vespre, després de veure les proves, em deia amb emoció fondíssima que el seu estat malaltís convertia en entendriment quasi fisiològic: "Jo voldria que els catalanistes, sobretot els de La Veu -sempre us té al cap-, ho sabessin amb quina satisfacció he fet això, jo, de quin catalanisme han dubtat tantes vegades! Voldria que ho sabessin que el meu primer, únic i tossut pensament, quan amb prou feines torno al món i puc pensar en res, ha sigut la defensa del catalanisme, malparlat durant la meva malaltia! Voldria que ho

---

¹⁹⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 765.

¹⁹⁹ *Obres Completes I* Pàg. 1059.

comprenguessin si el meu catalanisme és o no veritable i fondo! I jo li he dit: “Lo que és per això no s’apuri que ja ho sabran”.²⁰⁰

Els fets concrets tenen com a base l’enrenou promogut a Madrid per l’aleshores recent pastoral del bisbe de Barcelona Josep Morgades, instant a que l’ensenyament del catecisme es fes en llengua catalana. Enrenou que va arribar a les Corts de Madrid i que fins i tot va provocar la imposició d’un decret específic, enmig d’un debat que, tant a la capital de l’Estat com a Catalunya, va tenir una gran importància; debat en el qual el mateix Maragall va jugar un paper rellevant.²⁰¹

La cosa queda evident en el paràgraf de la carta de Maragall en referir-se al “que havia passat amb lo Bisbe”...

El davantal a que es refereix Maragall a Prat de la Riba va ser publicat l’edició del DdB del dia 24 de gener, el mateix de la carta de Maragall; comença:

Por su calidad de documento histórico, y ahora de oportunidad, vamos a reproducir la alocución que en 1868 publicó el entonces Capitán general de Catalunya. Dice así:

I tot seguit reproduïx la llarga allocució esmentada, escrita totalment en català, en la que el militar ofereix informació sobre l’atac de l’almirall Topete a la guarnició de Cadis el 18 de setembre del 1868, que va iniciar la revolució dita d’aquest mes i que acabaria amb el regnat d’Isabel II. El Conde de Cheste era Juan González de la Pezuela y Ceballos, nascut a Perú, fill d’un virrey d’aquell país. Va ser un militar conservador que sempre es va mantenir fidel a Isabel II. També va ser escriptor i membre de la Academia de la Lengua des de 1847 i president des del 1873 fins a la seva mort l’any 1909, als 96 anys d’edat. El ban destaca especialment pel fet d’estar totalment escrit en català, i també per com afalagava els catalans: “avui som amics [...] i si pel meu cor ha de judicar-lo grans i veritables amics; puig ens uneix un llaç indisoluble: l’amor sant a la pàtria”.²⁰²

Al mateix temps es mostra clarament oposat a l’acció iniciada per l’almirall Topete amb expressions com:

---

²⁰⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 1059-60.

²⁰¹ Jaume Comellas. *Ibidem*.

²⁰² Diari de Barcelona, 24 de gener del 1900.

Excreció de tan pèrfide atemptat [...] Catalans, estimeu lo trono dels Peres i els Jaumes; dels Alfonsos, Isabels i Fernandos, ¡Viva Isabel! La religió i la monarquia legítima són el port de naufrags nacions.²⁰³

Mañé després d'exposar tot el contingut d'aquest document, que des del punt de vista del moment històric en què era reproduït no tenia cap interès, escriu el seu missatge particular:

*Como se ve, el conde de Cheste, actual presidente de la Academia de la Lengua Española, en 1868 apeló sin escrúpulo ni reparo a la lengua catalana para lograr que sus deseos y órdenes llegaran hasta las últimas capas del pueblo catalán, halagando además su amor propio con el elogio de sus virtudes y el recuerdo de sus glorias. La conducta del señor conde, no solamente no alarmó a nadie, sino que mereció la aprobación de todas las personas sensatas, a pesar de que quien apelaba a estos medios disponía de 50.000 hombres armados de fusiles, y hoy pone en alarma y se predicen grandes e inminentes catástrofes porque acude a los mismos recursos un pobre Obispo que no tiene a sus órdenes más que unos centenares de curas, armados sólo de hisopos. ¡Cómo han variado los tiempos, y cómo ha descendido la formalidad de los políticos!*²⁰⁴

Cal valorar aquesta confessió de catalanisme de Mañé en la perspectiva que es trobava en els darrers temps de la seva vida, que finiria un any i mig més tard d'aquest escrit. Hi ha la possibilitat, per tant, d'un cert acostament als postulats del catalanisme emergents; una determinada conversió.

O caldria considerar fins a quin punt aquestes expressions seves lligaven estretament amb el que defensava el mateix Mañé i Flaquer anys abans, reportat per Maragall en el seu article "Patria y Región" publicat en dues parts al DdB els dies 19 i 28 d'abril del 1897. Maragall escriu:

*Ahora, si por regionalismo se entiende, como lo definió nuestro director y querido maestro señor Mañé i Flaquer en su obra sobre el mismo: "la legítima aspiración de los pueblos a vivir las leyes de su existencia social". [...] entonces el concepto de región es hasta cierto punto indiferente para tratar de regionalismo de una manera más general y desembarazada.*²⁰⁵

---

²⁰³ Diario de Barcelona, 24 de gener del 1900.

²⁰⁴ Diario de Barcelona, 24 de gener del 1900.

²⁰⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 513-515.

Maragall, passat els anys, gairebé deu d'ençà de la mort de Mañé, a l'esmentada semblança d'homenatge situarà amb més precisió el sentit del catalanisme del seu amic i mestre:

En quant al catalanisme, al nostre catalanisme, ell no sabé mai pendre-se'l ben seriosament. Ell certament era un catalanista al seu modo, i dintre d'aquest modo ho era fermament i de sempre.²⁰⁶

Més endavant es referint-se a l'esmentada definició de regionalisme, comenta:

[...] definició que en la seva vaguetat podíem fer nostra els que llavors sentíem el catalanisme com un nacionalisme immanent abans d'haver començat a anomenar-lo aixís; però ell no donava aquest transcendència a la seva definició [...] Per això no pogué mai acabar d'entendre's amb el catalanisme militant d'aquells últims anys de la seva vida; duia aquest esperit que no podia ésser el seu; el nostre llevat sentimental arribava a manifestacions que les unes el feien mig riure desdenyosament com lirismes puerils i estèrils, i les altres l'indignaven per un to que en les seves orelles sonava a una procacitat.²⁰⁷

D'aquesta manera Maragall certificava, malgrat els esforços anteriors en sentit contrari, la incompatibilitat del sentiment catalanista del seu amic amb el que s'havia imposat a la política catalana. En tot cas també cal valorar l'acusada atenció que Mañé dedicà al tema. A la mateixa semblança Maragall fa esment a dos volums d'articles sobre la matèria. El primer és el titulat "El Catalanismo" que recull catorze articles publicats al DdB l'any 1878. I el segon, titulat "El Regionalismo", és també un aplec d'articles que com afirma Maragall dedicà a rebatre:

[...] l'agressió que contra el catalanisme realitzà el poeta castellà Núñez de Arce, amb son discurs presidencial de l'Ateneu de Madrid l'any 1886.²⁰⁸

Acabem el capítol amb una referència explícita, d'un profund contingut afectiu, que va exposar Joan Maragall, a sangs calentes, en l'article que va publicar al DdB el dia 26 de novembre del 1901 dos mesos i mig després de la mort de Mañé. S'ha de tenir en compte que pel mig hi havia el període vacacional. En l'escrit, titulat "Mi Don Juan

---

²⁰⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 902.

²⁰⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 902.

²⁰⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 902.

Mañé”, Maragall segella de manera més personal que no ho va fer en el parlament d’homenatge de l’Ajuntament de Barcelona -de caràcter obligadament formal i acadèmic-, la seva profunda estima, i l’estima mútua de les dues personalitats.

Por este camino pude llegar yo a la íntima estimación de D. Juan Mañé. El, hijo de la voluntad, vio en mí a un hijo de la fantasía. Y tras algunas tentativas, tan cariñosas como vanas, para educar mi voluntad en su escuela, resolvió que yo era solamente un poeta, y se resignó a mi compañía. En la entonación un poco ambigua con que él pronunciaba la palabra poeta en general, había todo el secreto de la complejidad de su temperamento. Poeta, en su boca, parecía querer decir algo sublime e infeliz al mismo tiempo; un ser que veía mucho más y mucho menos que los demás hombres; un hombre a quien había que considerar mucho, pero con quien se podía contar poco. Con todo ello, a mí me tuvo mucho en su corazón; en los momentos más solemnes de mi vida tembló por mí como un padre; los acentos de su corazón yo los oí de sus labios como pocos, creo, los hayan oído; hízome todo el bien que supo, y mi trato y mi compañía yo sé que llegaron a serle muy caros.

Este era mi don Juan Mañé; un don Juan Mañé que no era el de todo el mundo, y cuyo espíritu invoco sobre estas páginas, las primeras mías que no habrán revisado sus ojos mortales.²⁰⁹

---

²⁰⁹ *Obres Completes II. Pàg 152-53.*

3. Situació de la premsa a l'època de Joan Maragall

*Es a través de la prensa como mejor se puede aprehender el movimiento de las ideas en su curso, en sus agitaciones, determinar la persistencia de las corrientes de pensamiento y sus resurgimientos, sus progresiva desaparición en provecho de las ideas que poco a poco se van abriendo camino y lentamente se implantan o se imponen.*²¹⁰

3.1.-- Aproximació històrica

Aquesta cita resulta interessant per situar el tema que ens ocupa: observar i estudiar la realitat de la premsa barcelonina a l'època en que hi va col·laborar i hi va estar vinculat Joan Maragall. Perquè d'aquesta íntima relació entre actuació de la premsa i evolució de la societat en sorgeix la imatge més exacta del dia a dia i de la història d'aquesta, entès el concepte societat en el sentit més obert i històric.

Maragall que va néixer l'any 1860, va viure esdeveniments tan importants -i ens limitem a l'àmbit del seu ofici- com les Constitucions del 1869 i la del 1876, ultra la no proclamada del 1873. Importants històricament en si mateixos i també, insistim pel que fa a quelcom aquí tan fonamental com va ser la instauració, en les dues lleis bàsiques de convivència, de la llibertat d'expressió.

De fet aquestes dues constitucions marquen el camí vers la modernitat, en posar fi al llarg i retardador -històricament-, període isabelí. Des d'aquestes fites fonamentals Espanya puja al carro de la sintonia amb Europa sobre la base de fets tan importants com la industrialització i el progrés científic-tecnològic; i en l'ordre constitucional, la instauració d'un règim participatiu, progressivament obert a estrats més amplis de la seva població.

I en aquest context la llibertat de premsa exercí, forçosament, un paper d'una acusada importància. La Constitució de l'any 1869 es va proclamar pocs mesos després de l'abdicació i exili de la reina Isabel II -fets referenciats popularment com la *Revolució Gloriosa*- mentre que la Constitució del 1876, que tancava el sexenni de tall liberal-progressista -l'assimilació semàntica dels conceptes cal ser acceptada amb reserves des de contextos tan allunyats-, sexenni nascut justament amb la *Gloriosa*, obria el pas formalment a la Restauració, preascuda el 1874 amb motiu del cop d'estat

---

²¹⁰ R. Marrast. Introducció. Dins: "Prensa y sociedad en España 1820-1936". A. Elorza, M. Pérez Ledesma. Madrid. Edicusa. (Citat per Gregori Mir a "Una polèmica sobre catolicisme i catalanisme. A propòsit de Miquel dels Sants Oliver i la crisi del Diari de Barcelona". Recerques, 1976. Pàg. 93).

del general Martínez Campos a Sagunt i el corresponent retorn de la monarquia borbònica en la figura d'Alfons XII.

Des d'aquesta perspectiva cal assenyalar que vinculada a la Constitució del 1876 va sorgir la nova llei de premsa que s'aprovà l'any 1879, la qual tanmateix contenia limitacions a la llibertat d'expressió. Alguns dels trets eren que les autoritats tenien llibertat d'acceptar o rebutjar la sol·licitud de la publicació, calia que els propietaris complissin unes determinades condicions com són dos anys de residència prèvia a la població on tenia la seu el periòdic; plena disposició del lliure exercici dels drets civils i polítics; manteniment d'un impost de contribució territorial de 250 pessetes, etcètera. Una posterior llei -1883-, liberalitzà aquesta. Amb tot, allò més important era la capacitat de les autoritats governatives i militars per expedientar els periòdics amb suspensions, un fet que es va produir de manera sovintejada, arribant fins i tot a l'empresonament: cas de Prat de la Riba per La Veu de Catalunya i encausament amb imminència no complerta també de detenció, de Joan Maragall, per altra part dues figures senyeres i respectades de la política i de la cultura catalana. I a més per articles publicats en diaris d'ideologia ni molt menys radical. Un cas especial en aquest ordre de coses va ser l'empresonament l'any 1907 de Secundí Puig de Franch, com a director titular que era oficialment de El Poble Català, quan qui realment n'exercia les funcions efectives era Francesc Rodón, i com a tal ha passat a la història d'aquest rotatiu.

En tot cas cal fer esment d'una prerealitat, o d'un cert prolegomen respecte de la llibertat d'expressió ja que, *de facto* en certa mesura ja estava acceptada d'ençà de l'accés al poder de la *Unión Liberal* l'any 1858, coalició que va esdevenir precursora del que després seria substrat constitucional de la Restauració, ja que avançava les dues línies polítiques -conservadora i liberal-, que després donarien cos a la Constitució del 1876. Hi ha, per tant, una més o menys real prenormalitat democràtica que es va concretar, entre altres fites significatives, en la reforma electoral a iniciativa del general O'Donnell, cap visible de l'esmentada coalició, que ampliava de 150.000 a 400.000 el nombre de ciutadans amb capacitat de vot -sempre exclusivament masculins-. Aquest clima va tenir efectes com que a Barcelona durant aquest període es visqués una certa febre promotora publicística amb l'aparició de periòdics sempre d'escassa durada com *El Fomento*, *El Barcelonés*, *El Bien público*, *El Locomotor*, *El Telégrafo*, -aquest el més consistent-, etcètera, alhora d'infraestructures humanes i de capital migrades. És evident que aquesta onada hauria estat impossible sense el substrat d'un ambient de llibertat d'expressió, ni que fos tàcit.

Aquí resulta significatiu observar que si la prenatalitat constitucional prèvia a les cartes magnes del 1869 i del 1876 va afavorir la suara esmentada onada publicística, la que podríem anomenar plenitud constitucional que marquen aquestes fites n'afavorí una altra que, en correspondència amb una major maduresa -institucional-, així mateix es va concretar en l'aparició de rotatius de superior capacitat d'incidència i supervivència com van ser *El Correo Catalán* (1876), *La Vanguardia* (1881) i *El Noticiero* (1888). Observem en aquesta tessitura que *El Correo Catalán*, d'inicial i convençuda ideologia carlina, va poder aparèixer deu mesos més tard de la fi de la Tercera Guerra Carlina (1872-76) quan va ser autoritzada la premsa afí a aquest corrent ideològic i polític.

Entrem, per tant, en el període periodístic maragallià en unes condicions especialment favorables a la pràctica del periodisme, sense que, tanmateix, s'hagi d'entendre la preuada llibertat d'expressió en un sentit literal i absolut; cal insistir en això. La història dels tancaments governatius de publicacions en el darrer quart del segle XIX és espessa i frondosa i les maniobres defensives -o contraofensives-, per evitar-ne les conseqüències més greus formen part d'un capítol molt característic de la història del periodisme espanyol. Una de les estratagemes més insistides va ser la de fer aparèixer un nou rotatiu amb nom diferent però d'idèntic substrat ideològic, ultra, és clar, propietat, redacció, domicili, etcètera. El mateix *El Correo Catalán* -entre els mitjans importants-, n'és un exemple ben manifest. I abans ho havia estat *El Telégrafo*, nascut el 1858, que sobre la base d'aquest recurs, i després de diversos canvis de nom, desembocà en el de *El Diluvio* l'any 1879, que amb aquest nom resistí fins el dia 25 de gener del 1939, un abans de l'entrada de les tropes acceptadament dites nacionals a Barcelona. I fins i tot el mateix DdB no se n'escapà quan l'any 1876, als inicis de la Restauració -curiosament un règim que li era procliu- va ser suspès dues vegades i durant dos dies aparegué amb el nom de *El Catalán*.

En aquest magma que es va concretant, emergeix la figura del DdB que presideix el panorama periodístic català de la segona meitat del XIX, sense gairebé competència. El DdB havia nascut com un fulletó o gaseta amb voluntat funcional en el sentit d'informar de fets que afectaven directament a la vida quotidiana dels ciutadans i en relació directa amb les institucions de govern: ordres disposicions, bans de les autoritats, moviment portuari, etcètera.

El mateix Joan Maragall l'havia definit amb prou exactitud:

El diari [escrivia], havia nascut essent una mena de gasetta oficial de Catalunya, en contacte directe amb les autoritats, publicant les seves disposicions i donant-ne la interpretació més autèntica: duia, doncs, en l'ànima el sentit de respecte a l'autoritat i d'adhesió a les institucions fonamentals de l'Estat.²¹¹

Alhora Josep Pla ho explicava d'aquesta manera:

*Tuvo una mocedad larguísima, durante la cual se limitó a ser un órgano de avisos y noticias.*²¹²

I de fet l'epítet de *Diario de avisos y noticias* que va incloure a la capçalera Antoni Brusi i Ferrer, va figurar-hi fins ben avançada la post Guerra Civil (1936-39).

La història del periodisme barceloní de l'època de Maragall coincideix amb gran exactitud amb la del DdB, que just en els anys de la seva col.laboració i en els antecedents més propers va viure l'època de major pes i protagonisme. Nascut d'un privilegi reial concedit pel rei Carles IV a l'impressor napolità fincat a Baracelona, Pere Pau Huson de Lapezaran, -de manera semblant a altres periòdics de l'època editats a Madrid, València i Sevilla-, tenia la finalitat comentada de publicar *avisos y noticias* en general vinculats a les informacions pròpies de les institucions de govern.

Els descendents de la família del fundador van veure com el privilegi de l'edició del DdB passava a Antoni Brusi i Miravent (1782-1821) per mèrits polítics, car aquest primer membre de la família Brusi relacionat amb el periòdic, durant l'ocupació francesa s'havia declarat contrari a aquest fet històric, cosa que no havia fet el rotatiu. Brusi i Miravent durant aquest període havia publicat la *Gaceta Militar y Política del Principado de Cataluña*, circumstància que afavorí que posteriorment la Junta de Gobierno del Reino li atorgués la concessió del rotatiu, fent inútils les demandes judicials de la família del fundador.

Brusi -cognom que la veu popular acabaria atorgant com a propi al rotatiu pel pes d'aquesta família-, començà la modernització del DdB tant des del punt de vista periodístic com industrial, aquest sobretot amb la incorporació l'any 1820 del procediment d'impressió litografia inventat amb prou feines 20 anys abans per Aliys Senefelder, procediment del que Brusi va aconseguir l'exclusiva a tot l'Estat durant cinc

---

²¹¹ Diversos autors. *200 anys de premsa diària a Catalunya 1792-1992* Fundació Caixa de Catalunya, Arxiu Històric de la Ciutat. Institut Municipal d'Història. Col.legi de Periodistas. Barcelona, 1995. Pàg. 46.

²¹² *Ibidem*. *200 anys de premsa diària a Catalunya 1792-1992*. Pàg. 46.(Es cita a Josep Pla).

anys. Aquest fet resulta significatiu de com en aquesta època el DdB començava la fase d'envolament que el convertiria aviat en el rotatiu més important en tots els aspectes -influència, difusió, innovació de gestió, recursos, etcètera-, del panorama periodístic no sols català sinó espanyol.

La mort prematura de Brusi i Miravent deixà el DdB en principi decapitat, car el seu fill, Antoni Brusi i Ferrer només tenia sis anys. La seva mare atorgà la direcció a Pau Soler, empleat del rotatiu, que quatre anys més tard esdevindria el seu gendre. Soler va ser qui va cobrir el parèntesi 1821-1838, fins que va agafar les regnes Antoni Brusi i Ferrer (1815-78), que va esdevenir l'autèntic impulsor del diari.

Com assenyalen Joan Torrent i Rafael Tasis, Brusi i Ferrer va ser

[...] el veritable organitzador del periodisme seriós i de consciència en fer arrelar a la capital de Catalunya el *Diario de Barcelona*, el periòdic que havia aparegut el 1792. És impossible separar la personalitat de Brusi i Ferrer del periòdic que ha estat el model d'ampla informació, de raonat i assenyat criteri, i que ha comptat amb la col·laboració de totes les plomes més eminents d'Espanya.²¹³

Amb Brusi i Ferrer el diari va establir corresponsalies, inaugurà la figura de l'enviat especial i fins i tot va incloure el recurs dels coloms missatgers. El mateix Brusi explica la seva forma d'actuar:

Malgrat el gran esforç que representava l'aglomeració de despeses i millores, la publicació del "*Album de las Familias*", que repartíem en el fulletó, el suplement que regalàvem, els articles de Coll, els viatges d'en Mola (redactor enviat/especial), etc. no vaig suprimir cap consignació ni vaig introduir estalvis perniciosos, puix estic convençut que sense un bon pressupost en temps normals no hi ha un periòdic decent possible.²¹⁴

La importància de Brusi i Ferrer com es pot veure va ser tant com a director d'empresa periodística com a periodista en si mateix. Va ser qui va saber posar el seu rotatiu d'acord amb les exigències del seu temps. I des d'aquesta perspectiva, una decisió fonamental va ser la crida a fer-se càrrec de la direcció del DdB l'any 1865 de Joan Mañé i Flaquer (1823-1901) que s'havia incorporat al DdB com a col·laborador l'any 1847, quan, per tant, en comptava vint-i quatre. Era vuit anys més jove que Brusi

---

²¹³ Joan Torrent, Rafael Tasis, R. *Història de la premsa catalana*. Vol. 1. Bruguera. Barcelona, 1966. Pàg. 107.

²¹⁴ Joan Torrent, Rafael Tasis R. *Ibidem*. Pàg. 108.

i. formava part d'un aplec de nous valors als qui aquest va donar oportunitat de manifestar-se.

El pronunciament d'O'Donnell l'any 1854, que donà pas al Bienni Progressista, serví perquè Mañé engresqués a Brusi a que el DdB s'impliqués políticament.

Maragall ho explica en el seu escrit d'homenatge a qui va ser el seu director, escrit encarregat per l'Ajuntament de Barcelona amb motiu de la instal·lació del retrat de Mañé a la Galeria de Barcelonins Il·lustres. El títol és "Joan Mañé Flaquer":

Creia Mañé que periòdic que no fos polític, que no prengués posició en aquella lluita, que no tractés d'influir en l'opinió era periòdic ineficaç, i a la curta o a la llarga, mort; per tant aconsellà an en Brusi que convertís en polític el Diari, que llavors era només "de avisos y noticias", com estampava cada dia per subtítol, contenint ademés seccions literàries i de varietats.²¹⁵

I més endavant confirma els seus arguments:

La revolució del 54 fou la que determinà la plena transformació del "Diari" en polític i decidí el pervindre d'en Mañé. Ell personalment, lo mateix que en Brusi, no se sent pas amb vocació per la política militant; però en aquella revolució veu trontollar tot allò que per l'un i l'altre eren principis fonamentals de la societat: la religió, la monarquia, la doctrina conservadora. [...] Volent fer bé les coses, com sempre, i reconeixent en Mañé que, pel cas, calen al "diari" altres autoritats que la seva en política i dret públic, se dóna entrada a la redacció an en Duran i Bas, en Reynals i en Coll i Vehí, encarregant-los l'exposició de la doctrina conservadora. D'aquesta doctrina n'és a Espanya el millor representant el partit moderat; donc al costat d'aquest partit se posa el "Diari" salvant sempre la puresa dels seus principis i mantenint-se en una certa independència política.²¹⁶

La fita, per tant, del 1854 resulta explícita de la primera vegada que un rotatiu català s'implicava de manera indissimulada en política i hi prenia partit. I això, de fet, forma part també del procés de modernització del periòdic en el sentit d'estar atent al batec de la vida ciutadana; advertim, de passada, la idea significativa de mantenir una certa independència.

La nova etapa del DdB significà, per òbvia relació natural, una època de gran protagonisme i activisme professional de Mañé amb sovintejats viatges a Madrid, on contactà i fins i tot es féu amic del mateix O'Donnell i del ministre Posada Herrera, braç

---

²¹⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 888.

²¹⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 889.

dreta d'aquell. Les seves cròniques des de la capital de l'estat tenien una gran repercussió, gairebé més viva a Madrid que a Barcelona, ja que comportaven unes dosis d'informació inusual. Ell mateix ho explicava en una conversa amb Maragall:

Des d'allà enviava correspondències al "Diari" i es pot dir que que eren més llegides a Madrid que no pas aquí. I que feien sensació, no es pensi. L'una, que coneixien que jo era ben independent de les seves conxorxes, que no els anava a disputar cap lloc ni cap empleu, que era lo que a ells principalment els movia; i després que sabien que per això mateix els amos de la situació em deien a mi coses que no haurien dit a cap periodista d'allà.²¹⁷

Mañé i el DdB aconseguiren un gran prestigi i el diari esdevingué, tal com s'ha esmentat, sens dubte el més important de l'Estat amb substancials increments de tiratge i difusió.

Tanmateix en un moment de governs conservadors (1864-65), Mañé va patir intents d'empresonament que el portaren a viatjar per diversos països europeus en els quals va contactar amb polítics i intel·lectuals. Finalment tornà a Barcelona l'any 1865 i Ferrer li oferí la direcció del DdB que exerciria fins a la seva mort l'any 1901. Van ser els 36 anys definitivament de major importància del DdB. El seu traspàs va significar el principi de la devallada del diari per causa, precisament, d'actuar en el sentit oposat a com ho havia fet en aquells anys més gloriosos: no sintonitzar amb el moment polític, social i cultural de l'època. Va ser un declivi lent que va tenir en la marxa de Joan Maragall l'any 1903 un referent molt representatiu ja que va suposar dimitir de la defensa del vigores corrent catalanista, deixant que la balança entre els dos marmessors de Mañé i principals candidats a la seva successió -Maragall i Teodor Baró-, es decantés pel costat d'aquest, estretament vinculat amb els interessos centralistes. El DdB, a partir de la mort de Mañé i de l'adéu de Maragall, va renunciar a respirar els aires del seu temps i això el va empènyer en el pendent d'una via secundària dintre de la premsa catalana.

Alhora, tal com s'ha apuntat, havien anat sorgint nous competidors, i un d'ells especialment, La Vanguardia, va esdevenir el gran rival que progressivament va anar prenent la preeminència del vell Brusi. Havia nascut l'any 1881 també amb l'epítet de *Diario político de avisos y noticias*; i remarquem com resulta significatiu la inclusió del concepte polític. El van crear els germans Carles i Bartomeu Godó i Pié com a portaveu

---

²¹⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 908.

del Partit Liberal que presidia Práxedes Mateo Sagasta. Començà a adquirir protagonisme a partir del 1887 sota el lideratge de Ramón de Godó i Lallana, fill Carles Godó i Pié, i direcció de Modesto Sánchez Ortiz. La incorporació de la seva mà de col.laboradors tan implicats en el moment de renaixença cultural catalana com Narcís Oller, Josep Yxart, Joan Sardà, Santiago Rusiñol o Miquel Utrillo ja apunta el context de sintonia amb el moment que vivia Catalunya. La posterior incorporació de Miquel dels Sants Oliver que va dirigir el rotatiu a partir del 1905, -justament després d'abandonar el DdB- fins a la seva mort l'any 1920, se situa en aquesta línia de sintonia a la que ens estem referint.

Agustí Calvet “Gaziel” va situar molt bé la qüestió:

Ell [Ramon Godó] va ser [...] l'hereu que el destí designà per a recollir la gran herència d'interès públic que el Diario de Barcelona, amb l'irada dimissió de Joan Maragall, seguit dels col.laboradors més eminents que tenia, havia deixat oberta. Sinó que d'aquesta herència, tant important per a nosaltres, Ramon Godó no podia aprofitar-ne ni n'aprofità més que la meitat del material: la popularitat, la difusió i el guany, deixant de banda l'esperit pairal que el Brusi sempre havia tingut i que li havia donat crèdit sobretot d'ençà de Mañé i Flaquer i de la infusió d'idealisme catalanista burgès, que generosament Joan Maragall va aportar-hi.²¹⁸

L'anàlisi es valuós, deixant de banda el judici que mereix l'expressió “irada dimissió de Joan Maragall” que acabem de veure que exposa Gaziel, tema que és tractat en el capítol 4.

Ja s'ha fet esment a l'aparició d'altres rotatius que també per la seva història se situen a l'àmbit del moment del DdB que ens ocupa: El Noticiero i El Correo Catalán, que en tot cas van restar molt allunyats de tenir el pes de La Vanguardia en la competència amb el DdB.

Un diari que se situa fins a cert punt en paral.lel amb el DdB, és El Diluvio, l'aparició del qual i el seu desenvolupament corren agermanats en el temps en llurs èpoques més destacades. De característiques de contingut radicalment oposades, alhora marquen l'existència, en els mitjans de comunicació barcelonins, de dos corrents de pensament polític i d'ideologia de base que van ocupar un lloc molt desacat en el darrer quart del segle XIX i principis del XX.

---

²¹⁸ Agustí Calvet “Gaziel”: *Història de La Vanguardia*. Empúries. Barcelona, 1994. Pàg. 44.

L'origen de El Diluvio rau, tal com ja s'ha fet esment, en El Telégrafo, aparegut l'any 1858 -significativament amb la sotscapçalera tan pròpia i insistida del moment de Avisos, Noticias y Decretos.

Amb un substrat ideològic genèricament progressista, tot sigui dit amb reserves pel que fa a aquest concepte tenint en compte l'evolució semàntica que amb el pas del temps han sofert determinades acepcions, de manera especial els que es refereixen a l'àmbit de la política. En tot cas representà la veu dels corrents antimonàrquics, per tant republicans, i també arrangerats amb les reivindicacions socials en estat de gran vigor a la segona meitat del segle XIX. Intentem mostrar una mena d'aiguabarreig ideològic que comportà un seguit de conflictes amb les autoritats, com, entre d'altres i a tall d'exemple, la suspensió l'any 1886 per ordre del Capità General i la seva reaparició amb el títol de El Principado, de mateix format, adreça, redacció, línia editorial i impremta. La Revolució del 1868 permeté recuperar la capçalera de *El Telégrafo*, fet saludat d'aquesta manera tan eufòrica:

*El Telégrafo vuelve a aparecer en el estadio de la prensa después de la despótica supresión con que la hiriera el despotismo moderado. El glorioso levantamiento de España le devuelve la vida y le abre un nuevo campo. No desperdiciará sus ventajas. Procurará ser digno de la nación, digno de Cataluña, digno de la libertad.*²¹⁹

Com es pot veure un llenguatge que traeix de manera molt clara el brou ideològic al que ens acabem de referir.

Tanmateix noves suspensions el portaren a canviar el nom pel de La Imprenta, La Crónica de Cataluña, La Crítica, Coliseo Barcelonés, El Látigo, i El Teléfono fins que l'any 1879 va aparèixer amb el nom de El Diluvio que no canviaria i que, com s'ha apuntat, es mantindria fins el 25 de gener del 1939, quinze dies abans de complir seixanta anys de vida.

La propietat de El Diluvio era de Manuel de Lasarte y Rodríguez Cardizo que ja havia heretat la de El Telégrafo del seu cunyat Ferran Patxot. A la seva mort el va succeir el seu fill Manuel de Lasarte que va morir a la presó Modelo de Barcelona el 27 d'abril del 1939 als 65 anys d'edat.

Torrent i Tasis fan aquest judici del rotatiu:

---

²¹⁹ Joan Torrent, Rafel Tasis. *Ibidem*. Pàg 118.

La carrera de El Diluvio fou accidentada i sovint escandalosa. L'anticlericalisme a ultrança -era el refugi dels sacerdots i frares exclaustrats, dels qual el més famós fou Fray Gerundio, de nom veritable Albini Juste-, el republicanisme demagògic, més o menys fidel al federalisme, la denúncia vehement dels escàndols municipals, el fet de trobar-se embolicats els propietaris, en un moment donat, en tripijocs financers [...] tot plegat va donar-li una fama excessiva i sovint calumniosa. Era el diari popular per excel·lència, sense tenir gaire en compte contradiccions en una mateixa posició que aquesta popularitat comportava molt sovint. Barceloní en grau superlatiu defensava una tradició molt vuitcentista, xarona, satírica, de la qual els més il·lustres redactors, Robert Robert i Conrad Roure, per exemple, eren brillants models.²²⁰

Entre altres col·laboradors cal fer esment del l'anarcosindicalista Angel Pestaña i el periodista i polític arrengherats amb el catalanisme federalista, Claudi Ametlla. La participació d'aquest, però, fou poc activa. Va escriure, que el periodisme que s'hi feia era "incongruent i anàrquic" i també parla d'un "diari pintoresc, que és un caire curiós d'una certa Barcelona, d'una picaresca política que comptà moltíssim en la nostra vida política".²²¹

Cal fer esment, dins de la premsa editada a Barcelona en castellà del diari La Publicidad que va néixer l'any 1878 i que, incloent-hi el període de catalanització de la capçalera, va publicar-se fins l'any 1939.

D'ideologia clarament republicana, va sofrir les conseqüències de la seva submissió als corrents polítics que li donaren suport, i això suposà diverses giragonses en la seva trajectòria. A la primera època va ser dirigit per Eusebi Corominas i comptà com a col·laboradors amb Eduard Marquina, Lluís de Zulueta i Marcel·lí Domingo i posteriorment Adolf Marsillach Lleó i, fins i tot, Alejandro Lerroux, la firma del qual marcà de manera inequívoca el seu tarannà anticatalanista. Això va abocar a que fos adquirit pel mateix Partit Radical i que passés a ser dirigit pel lloctinent a Barcelona del seu líder, Emili Junoy. Però aquest, i un bon nombre de col·laboradors, s'integrà en el moviment Solidaritat Catalana.

Aquest fet motivà la publicació de l'únic article de Joan Maragall en aquest periòdic. Va ser el dia 20 d'abril del 1907; es titula "Acatament" i és d'extensió reduïda, altrament del que va passar sempre amb el seu articulisme. En ell Maragall saludava la incorporació dels radicals a Solidaritat. L'article comença de manera ben explícita:

---

²²⁰ Joan Torrent, Rafael Tasis. R. *Ibidem*. Pàg. 118.

²²¹ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Ibidem*. Pàg. 118. (Recollit de *Memòries polítiques*. Volum III. Barcelona, 1963. Pàg. 364).

Jo crec que, vinga lo que vinga, restarà sempre com una glòria del partit republicà espanyol l'haver sigut el primer en assumir aquest gran moviment de Solidaritat Catalana.²²²

Entre altres piruetes empresarials i d'orientació editorial hi figura l'intent dels republicans Lluís Companys i Laureà Miró de posar-lo al servei del partit reformista de Melquíades Alvarez, l'assumpció de la propietat per part d'un industrial enriquit durant la Primera Guerra Mundial, Antoni Tayà, que confià la direcció a l'advocat i polític Amadeu Hurtado, a redós del qual entraren a col.laborar, ja en una orientació de caire més catalanista, Antoni Rovira i Virgili, Carles Soldevila, Manel Brunet, Eugeni Xammar, Andreu Nin, Feliu Elias, etcètera. Josep Pla, Josep Carner i Josep Maria de Sagarra van figurar a la nòmina de col.laboradors com a corresponsals a l'estranger. Noves giragonses acabaren posant el diari a l'òrbita d'Acció Catalana, moviment nascut l'any 1922 de l'ala liberal de la Lliga Regionalista, que li donà una definitiva orientació catalanista, passant a ser escrit totalment en català i catalanitzant també la capçalera.

Cal remarcar dues col.laboracions especials. La del filòleg Pompeu Fabra que hi publicà la sèrie d'articles assagístics "Converses filològiques" quan ja havia catalanitzat la capçalera amb la de La Publicitat, i Jacint Verdaguer que hi publicà el seu aplec d'escrits sota el tema de "En defensa pròpia", en els qual exposà el seu enfrontament amb les autoritats eclesiàstiques, sofert en els darrers anys de la seva vida.

3. 2.-- Premsa catalana en català

La renaixença -en minúscula, com a concepte genèric-, que va presidir el país la segona meitat del segle XIX abastà totes les instàncies: culturals, polítiques i socials en un continuum evolutiu imparabile que trasbalsà l'existència de tot Catalunya. Ja hem vist com la premsa -en castellà-, s'hi implicà i hi va estar atenta i hi va donar resposta conseqüent.

Si tenim en compte que en aquest corrent, i moment, la vindicació lingüística i política -en plena sinèrgia-, hi ocupava un lloc molt principal, per força la premsa en català havia de jugar un paper així mateix destacat en l'ambient d'acord amb la transcendència de la seva missió.

Per això en aquests anys va mostrar una vitalitat extraordinària, amb l'aparició d'una quantitat ingent de publicacions, escampades per tota la geografia del país que

---

²²² *Obres Completes I*. Pàg. 766.

pretenien -i van aconseguir-, aportar, la sintonia amb el moment obre la base natural i definitiva de la llengua pròpia dels seus destinataris.

Jaume Guillamet ho fixa:

En cosa de pocs anys, el panorama de la premsa catalana va prendre una estabilitat que no havia tingut fins el moment, de tal manera que els principals diaris apareguts durant els primers temps de la Restauració es van perpetuar fins ben entrat el segle XX i alguns, fins i tot, als anys 80 i l'actualitat. [...] El pluralisme periodístic que s'inicia en els anys 80 del segle XIX va tenir moments diversos i va sobreviure a les nombroses suspensions de les garanties constitucionals dels anys 10 i 20 i fins i tot a la censura i al rigor de la dictadura de Primo de Rivera. L'altra gran novetat és l'aparició dels primers diaris en català, *Diari Català* (1879-81), *La Renaixensa* (1881-1905) i *La Veu de Catalunya* (1898-1936), com a expressió quotidiana de la nova premsa catalana, que a finals de segle ja havia sumat unes dues-centes cinquanta publicacions culturals, humorístiques i polítiques a Barcelona i comarques.²²³

Alhora Torrent i Tasis assenyalen:

Va ser un període de singular riquesa periodística, reflex d'una societat, de la transformació d'un pensament literari i artístic, al marge de l'evolució paral·lela del pensament polític. La separació entre premsa catalanista i premsa catalana estrictament literària és poc clara, però en aquell moment ja va començar a ser possible destriar-ne els dos aspectes, ja que era el moment en el qual van començar a existir unes entitats, uns moviments i uns partits que no van témer de dir-se polítics ni de posar uns adjectius al seu substantiu catalanista.²²⁴

Josep Maria Figueres exposa:

El que si és cert és que la premsa es va consolidar en una activa veu del catalanisme en aquells moments, de la mateixa manera que l'argumentació de defensa del catalanisme, experimentava un salt gegantí. Igualment en el sentit de divulgació: el que abans un escriptor podia dir en un llibre després serà incrementat en nombrosos sectors i en mitjans, que com les revistes i els diaris, tenien una influència social molt major.²²⁵

---

²²³ Jaume Guillamet. *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya 1641-1994*. La Campana. Barcelona, 1994. Pàg. 63. (Recollit de Josep Miquel i Vergés. *La premsa catalana del vuit-cents*. Barcino. Barcelona, 1937).

²²⁴ Joan Torrent, Rafael Tasis, *Ibidem*. Pàg. 178.

²²⁵ Josep Maria Figueras. *Premsa i nacionalisme. El periodisme en la reconstrucció de la identitat catalana*. Pòrtic. Barcelona, 2002. Pàg. 45-46.

En la premsa catalana -consolidada com s'acaba de precisar-, que neix en el darrer terç del segle XIX i principis del XX, cal diferenciar els trets bàsocs del tres tipus de publicacions: diaris, revistes culturals i revistes de tall humorístic, tots tres atents, al marge de la seva especialització, als avatars polítics.

Pel que fa als diaris i revistes culturals, des d'una observació a la distància llarga referint-nos als i a les principals, hom pot establir unes realitats i constants remarcables. En primer lloc la gairebé successió exacta d'un mitjà a la mort de l'anterior, amb escassos períodes de convivència. Una altra característica és que en la immensa majoria dels casos, l'aparició de cadascun d'ells era el fruit d'una escisió o d'una crisi del grup ideològic i polític que li donava el suport i també la seva orientació. Encara fem esment que dos dels quatre diaris més importants -La Renaixensa i La Veu de Catalunya-, el seu origen eren publicacions no diàries.

Una altra característica destacada és que en aquest continuum de successió de mitjans es repeteixen sovint els col.laboradors, tant els que podríem considerar externs al nucli central promotor com els que hi estan més estretament vinculats, els quals no tenen obstacle, si cal, de col.laborar, amb dos mitjans encara que siguin competència entre ells. En aquest sentit Joan Maragall en constitueix un exemple molt clar. Per raons d'edat no va arribar a col.laborar en El Diari Català però sí que ho féu, enllà de la seva pertinença al DdB, a El Poble Català i a La Veu de Catalunya que, com veurem, a més corresponen a dues línies d'ideologia política diferenciades.

Pel que fa a la successió cronològica observem que El Diari Català (1879-1881), només conviu sis mesos amb La Renaixensa (1881-1905) i aquest set anys amb La Veu de Catalunya (1898-36), que alhora conviurà dotze anys escassos amb El Poble Català (1906-18).

Pel que fa a les conseqüències de les crisis polítiques, la fi de El Diari Català rau en el trencament del seu propietari i factòtum Valentí Almirall (catalanista federal), amb Pi i Margall (republicà federal espanyol). Alhora les dissensions entre Almirall i els responsables de la revista La Renaixensa amb motiu del I Congrés Catalanista (1880), portaran a aquests -amb Pere Aldavert i Angel Guimerà al capdavant- a convertir la publicació en diari.

Aquest, posteriorment, va sofrir una forta tempesta amb motiu dels fets històrics corresponents al Tancament de Caixes del 1900 que afavorí el seu propi tancament,

-valgui la redundància terminològica-, mentre que la seva adscripció oficiosa des del 1892 a la Unió Catalanista, i les discòrdies que això va suposar, va afavorir la seva desaparició.

Una altra crisi política, la que va enfrontar un sector de membres de la Lliga Regionalista amb motiu de la visita d'Alfons XII a Catalunya l'any 1904, promogué una escisió de l'ala més esquerrana d'aquest partit encapçalada per Jaume Carner i Joan Ventosa i Calvell que donà pas al Centre Nacionalista Republicà, després dit Esquerra Catalana i finalment Unió Nacional Federalista Republicana. Alhora, d'aquest nou partit sorgí el diari El Poble Català.

Es tracta, com podem observar, de confirmar el paper de la premsa, en aquest cas indefugiblement catalanista, en el terreny tan viu, tan ric, tan inestable i tan complex dels avatars polítics d'aquells anys. I resulta significatiu observar, de passada, que el diari que va tenir més llarga vida –La Veu de Catalunya–, es correspon amb el substrat del partit que també el va tenir, la Lliga de Catalunya, que, de fet, va dominar, amb ziga-zagues de protagonisme, el panorama del catalanisme fins a la II República, règim on des del seu mateix inici hi va desenvolupar un paper secundari.

Pel que fa a les publicacions de caire cultural també s'observa amb força exactitud la successió cronològica en un trajecte que inicia amb La Renaixença (1871-1881), continua amb La Il·lustració Catalana (1880-1894), L'Avenç (1881-1893), Catalònia (1898-1900), Els Quatre Gats (1899-1899), Pèl&Ploma (1899-1903) i finalment tanca el recorregut Joventut (1900-1906).

De fet Catalònia, Els Quatre Gats i Pèl&Ploma es troben en un mateix nucli promotor, seguint per tant una línia de continuïtat no sols cronològica. I en conjunt, i a grans trets, conformen un tot molt coherent, servidor de les inquietuds sobretot estètiques del moment, representants ultrancers del corrent Modernista a tots els àmbits de la cultura i amb un clar substrat catalanista pel que fa a ideologia política. Aquí pràcticament no es produeixen fisures ideològiques, al marge de petits matisos. I això comporta també que les nòmines de col·laboradors siguin fàcilment transferibles, en un conjunt en el que hi figuren els noms més rellevants de la literatura, el pensament i amb un relleu molt vistent, la plàstica. Maragall va esdevenir un exemple claríssim ja que va publicar poemes a Joventut -que li va editar el recull *Visions i cants*-, i a L'Avenç, alhora que va ser un instigador/ideador de Catalònia on va publicar traduccions de Goethe i Nietzsche. També va publicar a Pèl&Ploma que li va dedicar un número monogràfic i així mateix Quatre Gats li va publicar un poema.

Remarquem l'atenció a la plàstica, tan acusada, que es va traduir d'antuvi en un estol de dissenys de capçaleres d'un enorme atractiu i qualitat, -especialment Pèl&Ploma i Quatre Gats-, que en general van comptar amb la col.laboració de part dels més destacats artistes plàstics del moment com Ramon Casas, Santiago Rusiñol, Alexandre de Riquer, Picasso, Feliu Elias "Apa", etcètera.

Aquestes publicacions van ser el suport divulgador i analític del corrent Modernista que envaï tots els àmbits de la cultura catalana de l'època i també van ser els mitjans de penetració i projecció dels corrents estètics més avançats d'arreu d'Europa. Per això resulta difícil, ben altrament del que esdevé amb els diaris, cercar diferències de fons perceptibles.

La història individualitzada d'aquest magma publicístic és extensa i complexa i supera l'àmbit d'aquest estudi. Ens referirem a les publicacions que van tenir més pes i que transcendiren àmbits de projecció, sovint migrats, de les moltes publicacions de vida efímera que hi conviviren, víctimes de manca d'infraestructres de capital i de capacitat professional, eentre d'altres.

Pel que fa a diaris, la primera fita absoluta és el Diari Català, que va fundar Valentí Almirall l'any 1879. Aquesta figura cabdal del primer catalanisme, persona culta i abrandada, va saber crear un mitjà en el seu moment d'una categoria periodística i modernitat remarcables. La seva va ser una vida activa i intensa malgrat haver de lluitar en un context hostil amb la preeminència de la premsa escrita en castellà en la qual el DdB absorbia la meitat del tiratge de tots els rotatius del moment. A més va sofrir també els embats de la censura amb tres suspensions promogudes pel fiscal d'impremta. Naturalment va recórrer a la substitució per noves capçaleres. Ja s'ha esmentat la causa -política-, de la seva mort. Valentí Almirall havia promogut un periodisme innovador, en un diari que comptava amb una xarxa de nogensmenys tres-cents corresponsals a l'estranger, procurant publicar informació de primera mà, fins a l'extrem que ell mateix va viatjar a Sicília per cobrir l'erupció del volcà Etna. Des de El Diari Català es va convocar el I Congrés Catalanista que aplegà la insòlitàment elevada xifra de mil dos-cents delegats.

Mig any abans de la desaparició de El Diari Català, la revista La Renaixensa es va convertir en publicació diària i encara va tenir temps de col.laborar en la promoció de l'esmentat I Congrés Catalanista. Referent del model de reconversió d'una revista, en aquest cas quinzenal, en diari, també en aquest format va ser obra molt personalitzada de Pere Aldavert, Francesc Matheu i Angel Guimerà, que a la primera etapa

n'esdevingué director conjuntament amb Aldavert. Els dos, quan van fundar la revista, tenien respectivament vint i vint-i-cinc anys d'edat.

La Renaixensa en la seva remarcable, atenent el moment, existència de de vint-i-cinc anys, va intentar mantenir una línia d'independència política que es va aigualir en part a partir del 1892 quan va sintonitzar i va esdevenir orgue oficiós de la Unió Catalanista. Aquest fet posteriorment originaria els desacords que afavoriren que els dissidents acabessin fundant el diari La Veu de Catalunya, ensems orgue de la Lliga Regionalista filla, -mitjançant el pas intermedi del Centre Nacional Català-, d'aquesta escisió. Aquests fets, i el ja citat de la situació caòtica que va viure Barcelona amb motiu de les bullangues conegudes com Tancament de Caixes, precipità la devallada del diari, que el 1902 ja havia sofert la defecció de Guimerà i d'Aldavert, que n'havia estat la seva ànima junt amb Francesc Matheu.

Comptà amb una nòmina de col.laboradors rellevants com Víctor Balaguer, Josep Pella i Forgas, Antoni Rubió i Lluch, Jaume Maspons i Camarasa, Josep Yxart, Joan Sardà, Lluís Doménech i Muntaner, Frederic Soler "Pitarra", Raimon d'Abadal, Carles Bosch de la Trinxeria, Lluís Duran i Ventosa, Narcís Oller, Enric Prat de la Riba, Alexandre de Riquer, Conrad Roura, Frederic Rahola, Emili Vilanova, Josep Vidal i Valenciano, Jaume Carner i Josep Aladern, molts dels quals veurem repetits també a La Veu de Catalunya.

La Renaixensa no va poder complir l'ideal, o l'ideari, exposat a la secció de política del seu primer número:

Encetem, en fi, anar no pel camí del provincialisme exclusivista, sino de l'esperit provincial, no pel camí del partidisme polític, sinó de l'esperit patri, no pel fraccionament sinó per l'atracció, per la unió, per la germanor de criteris, d'afeccions i de voluntats a reconstitució de l'element nacional en la seva més alta potència civilitzadora dels pobles.²²⁶

Aquests principis són confirmats per Magí Valls:

Era aquell catalanisme de La Renaixensa un catalanisme desinteressat, romàntic, si voleu; però d'una puresa indiscutible. Eren els homes de La Renaixensa que meresqueren el qualificatiu de *cuatro locos*, i foren aquells abnegats patricis els vertaders abrandadors del catalanisme polític que, més tard, havia de derivar en les grans manifestacions i en els grans triomfs de la lluita política.

---

²²⁶ Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Mai no es preguntà des de les pàgines de La Renaixensa, les tendències religioses socials o polítiques que tinguessin els seus col.laboradors. Mentre aquests se sentissin essencialment catalans, ja sabien que havien de trobar-se enquadrats dintre de la ideologia d'aquell diari.²²⁷

Entre altres accions col.laborà amb el Congrés de Jurisconsults (1881), amb la fundació del Centre Català (1882), el II Congrés Catalanista (1883), i al Memorial de Greuges (1885). El dia 9 de maig del 1905 va publicar el seu darrer número.

Ja s'acaba de fer esment de les circumstàncies del naixement de La Veu de Catalunya, encara que cal recordar que en pura exactitud ja havia nascut dinou anys abans, però la seva vida aleshores es va circumscriure al mes que va de juliol a agost del 1880. Alhora encara hi hagué un altre pas intermedi, més immediat, que va ser la revista setmanal del mateix títol fundada per Narcís Verdaguer i Callís, Joaquim Cabot i Rovira i Jaume Collell, que va publicar el seu primer número el dia 11 de gener del 1891, i en aquest format acabà reconvertint-se en el diari. Ens trobem, per tant, davant d'un altre diari amb precedents de revista.

Amb els seus molt exactament trenta vuit anys de vida va ser el diari en català de més llarga durada entre els que es va crear abans de la Guerra Civil. Inequívocament i indissimulada vinculat a la Lliga Regionalista, va tenir el seu principal home fort en la figura del cap de files i ideòleg d'aquest partit, Enric Prat de la Riba, que en va ser el director i ànima i amb ell prohoms del partit com Francesc Cambó, Lluís Duran i Ventosa, Josep Puig i Cadafalch, etcètera. Torrent i Tasis ho expliquen:

Però foren els homes de la famosa Comissió d'Acció Política de la Lliga Regionalista -els Cambó, Ventosa, Puig i Cadafalch, Duran i Ventosa i Raimon d'Abadal-, fou, sobretot el primer director Prat de la Riba el qui va donar al nou diari el seu to i el seu esperit polític, obertament polític. Home de gran intel.ligència i d'un excepcional patriotisme, Prat de la Riba donava al diari l'orientació política que li semblava més adient per tal d'aconseguir els seus ideals.²²⁸

El vademècum de col.laboradors conforma una gran part dels homes més destacats de la cultura catalana, entre els quals, i a part de Maragall -de qui es tractarà a part la seva aportació- figures com Joan Sardà, Joquim Rubió i Ors, Raimon Casellas, Ildefons Suñol, Prudenci Bertrana, Josep Maria Junoy, Jaume Maspons i Camarasa, Enric de Fuentes, Josep Aladern, Esteve Sunyol, Francesc Matheu, Antoni Bori i

---

²²⁷ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Ibidem*. Pàg. 120. (Reportat de l'article: "La Renaixensa" diari de Catalunya", publicat a El Matí, 7 juny del 1936.

²²⁸ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Ibidem*. Pàg. 168.

Fontestà, Josep Lleonart, Josep Carner, i ja més avançat el segle XX, Manuel Brunet, Carles Sentís, Ferran Agulló, Josep Pla, Jaume Bofill i Matas (Guerau de Liost), Irene Polo i Eugeni d'Ors que hi va publicar els articles que van formar el seu *Glossari*. La capçalera la va dissenyar Lluís Doménech i Muntaner. Vinculat a La Veu de Catalunya i amb la mateixa seu, es va publicar la revista satírica Cu-cut!, que es tractarà més endavant en aquest mateix capítol.

El mes de juliol del 1936 van ser intervingudes les instal·lacions de La Veu de Catalunya però continuà publicant-se amb sotstítols indicatius dels canvis d'orientació política com: Diari de l'Autonomia i la República, Diari Antifeixista controlat pel Comitè Obrer, i CNT-Diari antifeixista-AIT. Havia nascut el dia 1 de gener del 1899 i va morir el 8 de gener del 1938.

La Veu de Catalunya va ser el gran diari català previ a la Guerra Civil, el portaveu d'un ideari i d'una línia política conservadora catalanista, sostinguda per un ampli sector de la societat catalana, la burgesia, prou potent dins de la seva ambivalència i de les seves contradiccions. Va ser un grup social dirigent partidari d'una difícil convivència harmònica amb els governs centrals i, alhora, defensora dels valors culturals, i identitaris de Catalunya i, compte, o molt determinant, dels interessos econòmics i empresarials de la pròpia classe.

El Poble Català tanca el circuit de grans diaris catalans nascuts en el si de l'empenta catalanista de finals del XIX i principis del XX. Com s'ha vist, va nèixer d'una dissidència, de tendència més d'esquerra, de la Lliga Regionalista, per causa del posicionament possibilista de part dels dirigents d'aquest partit amb motiu de la llarga i suava estada del rei Alfons XII a Catalunya l'any 1904. En van ser els principals promotors Ildefons Sunyol i Jaume Carner. Aquest grup va formar el Centre Nacionalista Republicà presidit pel citat Jaume Carner. Havia nascut el dia 11 de maig del 1906 i va publicar el darrer número el dia 14 d'abril del 1918.

La redacció estava formada per noms tan il·lustres com Pompeu Fabra, Antoni Rovira i Virgili, Josep Pous i Pagès, Manuel de Montoliu, Gabriel Alomar, Claudi Ametlla, i Eugeni Xammar i també hi van col·laborar Andreu Nin, Alfons Maseras, Carles Soldevila, Santiago Rusiñol i Rafael Campalans, entre altres. Al principi en va ser director Joan Ventosa i Calvell i posteriorment Francesc Rodon. Eugeni D'Ors hi va assajar el seu *Glossari* que poc temps després traslladaria a La Veu de Catalunya.

L'evolució i la deriva política del partit que li donava suport van condicionar l'existència del diari. L'any 1909 es va fer càrrec de la direcció Pere Corominas, cap

aleshores de la Unió Nacional Federalista Republicana, en que es va inquirir el Centre Nacional Republicà en coalició amb altres grups. L'esmentada deriva cap posicionaments per una part més d'esquerra en abstracte i alhora d'un catalanisme més laxe, va desembocar en el políticament detonant Pacte de Sant Gervasi amb les forces del republicanisme radical d'Alejandro Lerroux, amb motiu de les eleccions generals del 1914. Aquest fet va tenir conseqüències profundament negatives pel partit que havia sostingut el diari i arrossegà a aquest cap a la seva desaparició.

3. 3.-- Revistes culturals i artístiques

El dia 10 de juliol del 1880 aparegué el primer número de la revista La Il·lustració Catalana. Es tracta de la primera publicació d'aquest tipus il·lustrada que va tenir una trajectòria rellevant i que de fet va obrir, insistim com a referent remarcable, la línia de publicacions en català amb una dedicació específica a totes les manifestacions culturals pròpies i d'acord amb el corrent vital conseqüent a la Renaixença. Va néixer un any més tard que El Diari Català i set mesos abans de l'aparició del diari La Renaixensa, per tant en un moment -ja s'ha apuntat-, de clara efervescència publicística alhora que també ple d'incerteses per la manca de maduresa del sector com a tal, en el sentit professional i empresarial de l'expressió.

Les seves intencions figuren en el seu primer número en el que s'explica:

La Il·lustració Catalana, serà, donchs, si'l públich nos hi ajuda una crònica contemporània dels fets més importants de Catalunya, una revista literària redactada per literats acreditadíssims, una "Il·lustració" que honrarà principalment les obres dels més eminents dibuixants i escriptors de la nostra terra, y ahont a la vegada que es prestí un tribut a aqueixes manifestaciones artísticas, se'n rendeixin així mateix al grau d'avans en que's troban los coneixements científichs, a qual adquisició hi han consagrat també tants catalans il·lustres, que sols en l'armonios maridatge de l'art i de la Ciència podem concebre nosaltres lo progrés Intel·lectual dels pobles.²²⁹

El primer director va ser Josep Franquesa i Gomis però ben aviat se'n va fer càrrec l'editor Carles Sampons, i en morir aquest el 1882, el va substituir Francesc Matheu que el va dirigir fins a la seva desaparició el 31 de març del 1894. Matheu va ser l'ànima d'aquesta revista a la qual va fer reaparèixer nou anys més tard, l'any 1903, i la va mantenir fins a la seva definitiva desaparició l'any 1917; en aquesta segona etapa

---

²²⁹ Font. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona..

sense l'article "La" a la capçalera. En tot cas la nova revista no es va considerar mai seguidora de l'anterior, encara que les semblances fossin notables.

La Il·lustració Catalana des del primer moment s'esforçà en ser una publicació moderna, amb molta cura de la seva edició, sobretot les il·lustracions, fent honor al seu nom, i cercant també la col·laboració dels millors artistes de l'època. Va ser guardonada en el marc de l'Exposició Universal de Barcelona del 1888. En aquesta primera època hi van col·laborar entre d'altres Àngel Guimerà, Víctor Balaguer, Joan Sardà, Conrad Roura, Jaume Collell, Dolors Monserdà, Valentí Almirall, Sebastià Farnés, Frederic Mistral i Narcís Oller, i s'hi van publicar poemes de Verdaguer. Hom ha atribuït la fi de La Il·lustració Catalana a l'aparició del sistema d'impressió fotogravat, que substituïa les tècniques artesanals de reproducció d'imatges fetes al boix i al zenc.

Maragall va publicar a La Il·lustració Catalana el cabdal poema "L'oda infinita" en el número de 30 d'abril del 1888, quan, per tant, comptava vint-i-vuit anys d'edat. I l'any 1889 hi va publicar la traducció d'"Elegies" de Goethe. L'any 1905 va publicar-hi cinc articles de caràcter literari i elegíac.

Francesc Matheu fou un convençut opositor a les normes ortogràfiques endegades per Pompeu Fabra i promogudes des de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest fet aillà la revista del corrent normativitzador que anaven acceptant les publicacions del país, alhora que l'encariment dels productes bàsics de producció en plena Primera Guerra Mundial també va ajudar a l'adéu definitiu de la revista el mes de desembre del 1917.

En la primera etapa va ser deutora de l'empenta de la Renaixença i ensems una avançada del corrent Modernista, que des dels seus principis -de base progressista que la mateixa publicació hem vist que va imposar-, no va tenir temps d'immergir-s'hi, ni ésser-ne portaveu. Aquesta missió correspondria a les tres revistes que la seguiren: L'Avenç, Quatre Gats i Pèl&Ploma, i en darrer terme -cronològic-, Joventut, que van ser les publicacions plenament indentificades amb el nou corrent que ho envaïa tot.

L'Avenç havia nascut l'any 1881 i va desaparèixer l'any 1893; pel mig hi va haver una època de silenci entre 1884 i 1889. Va sortir pràcticament al mateix temps que desaparegué el Diari Català, exactament tres dies després. I l'ombra d'aquest, en la figura de Valentí Almirall, hi va planar força en els dos anys que va durar la primera etapa, encara que l'home fort era Jaume Massó i Torrents que és qui la va fundar. Aquest va ser un intel·lectual i persona d'acció de gran protagonisme dintre del corrent esmentat. I amb ell en la primera etapa també va ser important Joaquim Casas-Carbó,

que formà part de l'empresa editora amb Massó i que l'any 1890 inicià la campanya lingüística a favor de l'ordenament gramatical de la llengua catalana, endegada per la publicació. La tercera columna va ser Ramon D. Perés que en va ser director .

L'esperit d'Almirall es mostra en el caràcter beligerant en la defensa del catalanisme i dels corrents intel·lectuals més avançats de l'època. Aquesta orientació la va portar a fer seva una línia editorial en oposició al periclitant moviment jocfloralista amb el qual va mal conviure. En aquest sentit resulta clarificador observar com va adoptar el lema "Progrés, Virtut i Amor", que era el claverià, en contraposició al dels Jocs Florals, "Pàtria, Fe i Amor". I, definitivament, va donar preferència als valors progressistes sobre els catalanistes.

En el pòrtic editorial del primer número, queden clars els propòsits:

El Diari Català ab sa desaparició ha deixat un vuit en lo camp avansat catalanista qu'es necessari que s'ompli a la major brevetat.

I en un altre paràgraf, s'exposa que

[...] en lo catalanisme, existeixen avui dos partits completament oposats. Los uns són sectaris de les idees més endarrerides i rebusquen per làpides i pergamins, termes antiquats per a que els que ells creuen ignorants no els entenguin; los altres, vislumbrant lo lluminós astre de la Llibertat, se fan càrrec de que les coses canvien amb lo transcurs dels sigles...²³⁰

En el marc d'aquest ideari progressista, L'Avenç va ser sensible a una necessitat que estava al carrer, oimés en el context de florida de creació literària i publicística: l'esmentada campanya a favor de l'establiment d'un marc ortogràfic i gramatical normatiu. I ja el va exemplificar des de la mateixa casa en canviar la "s" final del títol de la seva capçalera per la "ç". Però va ser Joaquim Casas-Carbó qui va dirigir i realitzar aquesta iniciativa entre el 31 de juliol del 1890 i el desembre del 1892; i encara que no va aconseguir un resultat normalitzador definitiu, serví per a sacsejar l'ambient i afavorí els esforços que més endavant va activar Prat de la Riba des de l'Institut d'Estudis Catalans i que va acomplir i dirigir Pompeu Fabra l'any 1913.

L'Avenç proposava la creació d'un model unitari, en sintonia amb el llenguatge escrit i parlat correntment, despullant-lo d'impureses populars no generalitzades. Hom

---

²³⁰ Font. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

discrepava del recurs a formes arcaïtzants i decadents de la llengua literària i es dolia de la diferència entre la llengua parlada i la culta. No cal dir que Maragall s'havia de trobar còmode en aquests principis, tenint en compte que va ser, com a poeta, un servidor d'una llengua normal, urbana i natural. Encara que, tanmateix, alhora tenia un tarannà anti-acadèmic, ben clarament manifest, pel què fa a la llengua, en el seu discurs de presa de la presidència de l'Ateneu Barcelonès, titulat "Elogi de la paraula". O sigui la defensa de la paraula viva, espontània i lliure.

Pompeu Fabra planava a la campanya, ni que fos com a orientador o consultor i també com a incitador de la normativa integral ortogràfica i gramatical. I va ser Massó i Torrents qui, l'any 1891, va publicar a la seva llibreria l'*Ensayo de gramàtica del catalán moderno*, curiosament en castellà, el primer llibre de Pompeu Fabra; llibre que, igualment que tota la campanya de la revista, no va aconseguir gaire resposta.

Ramon D. Perés va dirigir la publicació des de juliol del 1883 fins a la fi de la primera etapa el 1884, comptant amb un consell editorial format per Narcís Oller, Josep Yxart, Joan Sardà i Jaume Massó i Torrents. Impulsà el contingut literari com reconegué aquest:

[...] en Perés va aixecar la revista a un punt que mai abans s'havia assolit. Tots els escriptors que ja havien arribat a la revista ens oferien la flor de llurs produccions.²³¹

Tanmateix la situació econòmica es feia difícil i a aquesta circumstància s'hi afegí que Massó i Torrents anà a residir a Anglaterra per motius de negocis familiars.

El seu retorn va fer possible la reparició de la revista en una segona etapa que va durar fins el 1893. La periodicitat primer va ser mensual i a partir del 1892 quinzenal. Massó va incorporar com a col.laboradors Santiago Rusiñol, Raimon Casellas, Joan Maragall i Alexandre Cortada, com a noms especialment rellevants del moment publicístic i literari. L'Avenç passà ser més combativa i crítica amb el moment literari i polític. La incorporació com a redactors de Jaume Brossa i d'Alexandre Cortada, aquest, crític musical i wagnerià convençut, accentuà el caràcter provocatiu de la revista respecte de la burgesia i la cultura catalana, a la qual fins i tot van arribar menystenir. Aquesta actitud, aquesta nova línia editorial, transcendí en una menor projecció social -pèrdua de subscriptors-, i ajudà a precipitar la seva fi.

---

²³¹ Jaume Massó i Torrents. *Cinquanta anys de vida literària*. Barcelona, 1934. Pàg. 14.

Eudald Canivell, tipògraf i escriptor, col.laborador destacat de la revista, ho explica d'aquesta manera:

[...] en Jaume Brossa, assidu col.laborador del periòdic, cada dia afermava més les seves idees ultra-avançades. La seva grandesa de cor, no l'alliberà dels retrets. Per desgràcia de tots, esclatà la bomba del Liceu. La gent s'indignà, ens miraven de retill. Figureu-vos, teníem un anarquista a casa. Quin anarquista el bo, l'intel.ligent Jaume Brossa! Sigui com vulgui, sovintejaven les lletres de persones queixoses pel to que les tendències d'en Jaume Brossa donaven a la revista: L'Avenç estava en una situació violenta davant de tota la ciutat; els subscriptors es donaven de baixa. Què havíem de fer? Separar-nos d'en Brossa? Massó i Torrens decidí plegar.²³²

La radicalització de la línia editorial, inserida en un context polític complicat amb el rerafons maragallà tan explícit de "la ciutat de les bombes" com a baix continu contextual, va precipitar l'adéu d'una de les revistes catalanes de contingut més transcendent de la història d'aquest tipus de publicacions, que ha quedat com una fita visible i emblemàtica, enllà del tòpic d'aquest concepte.

Maragall a la segona època de L'Avenç hi va publicar els poemes "Enviant flors" (1891) i "La vaca cega" (1893), i la traducció d' "Epigrames venecians" de Goethe. També hi va publicar l'article que amb el títol de "Nietzsche" havia estat censurat al DdB -el tema serà tractat més en el capítol 4-, i que a la revista va signar amb el pseudònim de Panphilos. A les *Obres Completes II*, que correspon a obra castellana, a l'índex d'articles per ordre alfabètic hi figura dues vegades: una amb el títol del cognom del filòsof i l'altra amb el del nom i cognom i s'indica la mateixa pàgina, la 136. En els textos -pàgina 136-, apareix primer un article titulat "*Federico Nietzsche*" amb l'epígraf numeral I, datat febrer 1893. I a continuació, -pàgina 138-, apareix sense títol i amb l'epígraf II, l'article que sí que es va publicar al DdB el dia 19 de setembre del 1900 amb motiu de la mort del filòsof Alemany. I a la relació de títols amb detall de mitjans on es van publicar, l'any 1893 figura el títol -sorprenent-, de "*Nietzsche II*", ja que a l'esmentat índex porta el títol de "*Federico Nietzsche*", però sense especificar ni on ni la data exacta. Aquest article a les *Obres Completes II* figura en la seva versió en castellà. En tot cas consta que aparegué a L'Avenç segons explica el mateix Maragall a Antoni Roura en carta datada el 29 de setembre del 1893:

---

²³² Joan Navarro Costabella, "Reportatges reatroactius. Conversa amb Eudald Canivell (III i últim)". La Veu de Catalunya. 17 de febrer 1927.

El número de L'Avenç que va amb el present, te l'envio perquè vegis l'estat del meu pensament en l'article *Nietzsche* que va firmat "Pamphilos", que sóc jo.²³³

I de fet així va ser. El número 13-14 de la revista, corresponent a 15-31 juliol del 1893 es publica l'esmentat article amb el títol del filòsof, escrit en català i signat Panphilos. És el segon de l'exemplar, precedit del que amb el títol de "El monestir de Ripoll. Elegia" signà Jaume Massó i Torrents. Maragall, que aleshores comptava trenta-tres anys d'edat encara no complerts, mostra amb indissimulat entusiasme la seva identificació amb els trets més explícits del pensament del filòsof alemany, entusiasme que influencià bona part de la seva obra publicística, de manera especial la de la primera època. El contingut de l'escrit publicat a L'Avenç és del tot semblant, encara que amb petites diferències, i naturalment escrit en català, amb el citat que apareix a les *Obres Completes II* en el primer lloc, escrit en castellà. És versemblant que havent-se fet galerades com certificà el mateix Maragall, es va poder incloure a les *Obres Completes*.

3. 4.-- Quatre Gats i Pèl&Ploma revistes cabdals del Modernisme

Les revistes Quatre Gats i Pèl&Ploma configuren una mateixa realitat pel que fa al seu origen, orientació de contingut i continuïtat. Són dues revistes molt exactament representatives del corrent Modernista amb una atenció especial a la plàstica.

Quatre Gats va sorgir del nucli que s'aplegava a redós de la cerveseria del mateix nom, esdevinguda més un catau polivalent d'efervescència intel·lectual que no un establiment de restauració. I va ser l'inspirador i impulsor d'aquest espai, el polifacètic Pere Romeu, qui en va ser l'ànima en la seva curta història. La revista va aparèixer el mes de febrer del 1899, amb prou feines dos anys més tard de l'establiment citat, i va acabar el seu recorregut el mes de maig del mateix any havent publicat un total de catorze números. Amb Pere Romeu hi van col·laborar Ramon Casas com a responsable de la part gràfica i Miguel Utrillo de la literària. Pràcticament no va tenir temps de definir-se com a ideari encara que sí que va advertir en el seu primer número:

Sense caire polític. Res de cabòries de cap mena... Els treballs seran sèrios o de broma, sempre que la broma siga de bon gust.²³⁴

---

²³³ *Obres Completes I*. Pàg. 1110.

²³⁴ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Ibidem*. Pàg. 229.

Es tracta, per tant, d'una publicació de caràcter esteticista amb especial dedicació a la plàstica i atenció als corrents literaris que transcendien d'Europa amb esment a figures com Nietzsche, Goethe, Ibsen, Maeterlink, noms d'una estima especial pels modernistes catalans. Recordem que a les segones Festes Modernistes celebrades a Sitges l'any 1893, en les que hi participà Maragall, el gran esdeveniment va ser la representació de *La intrusa* de Maurice Maeterlink. Col·laboradors destacats de Quatre Gats, ultra Casas i Utrillo, van ser el novel·lista i crític literari Raimon Casellas, Santiago Rusiñol, els germans Llimona -Joan, pintor, i Josep, escultor-, Dionís Baixeras i Antoni Gaudí, entre d'altres. Maragall hi va publicar el poema "La balada del bes".

Menys d'un mes més tard de la desaparició de Quatre Gats, Ramon Casas i Miquel Utrillo publicaven el primer número de *Pèl&Ploma* que va arribar al centenar fins a la seva desaparició el primer dia del mes de desembre del 1903. Va ser una revista profundament marcada per aquestes dues personalitats. El seu model eren publicacions amb un acusada atenció a la plàstica que s'editaven a Londres i a París, ciutat aquesta que els dos coneixien molt bé per haver-hi sojornat força temps.

Utrillo va ser el responsable de la part literària i Casas es va ocupar gairebé en exclusiva de la part gràfica; sembla ser que amb interessos comercials car la publicació dels seus gravats atiaava les vendes de les seves pintures. Després d'un any de periodicitat setmanal passà a quinzenal i a mensual el tercer any. Amb Casas van publicar també obra plàstica Rusiñol, Pichot, Opisso, etcètera i hi van escriure Apel·les Mestres, Eduard Marquina i Santiago Rusiñol.

Pèl&Ploma va acollir figures tan rellevants com Ignasi Iglesias, Manuel de Montoliu, Eugeni d'Ors, Pompeu Gener, Rafael Moragas, Josep Maria Sert, Lluís Labarta, Eduard Marquina i Joan Maragall. Aquest va escriure a *Pèl&Ploma* els poemes "L'esposa parla", "La dona hermosa", "Sol solet", "Cant de retorn", i "Les promeses d'abril van complint-se" (1900); i aquest mateix any els articles "Música de Mozart", "Poesia popular" i "Una Missa del Gall". I l'any 1901, els poemes "Retorn" i l'escrit "Carta a Eduard Marquina".

Si Quatre Gats i *Pèl&Ploma* es troben en una mateixa línia, tal com s'acaba de mostrar, també es pot referir el mateix pel que fa a Catalunya respecte de L'Avenç; encara que aquí la continuïtat cronològica quedi pertorbada pels cinc anys que van de la desaparició d'una a l'aparició de l'altra. També aquí hi ha el pes de la iniciativa de

Jaume Massó i Torrents, atida, insòlitàment, atès el seu tarannà actuacional, per Joan Maragall com ho explica el mateix Massó i Torrents:

En Maragall va tenir una idea per a fer possible la publicació d'una revista sense que els editors (la nostra imprenta passava moments de prova) se n'adonessin gaire. Es reuniren una colla de redactors i col.laboradors que es distribuïren les despeses mitjançant la reunió d'una certa quantitat per ua sola vegada.²³⁵

El protagonisme de Maragall en la promoció d'aquesta revista és confirmada per Joan Lluís Marfany.

Maragall, com és sabut, va estar molt lligat a Catalònia -en fou un dels promors de fet-, i hi publicà coses ben significatives: el "Cant dels joves", traduccions de "Zarathustra", la de la d' "Ifigènia a Taurida" de Goethe, l'"Oda a Espanya" i, [...] l'article *Cercant el comte Arnau*.²³⁶

Cal advertir que Joan Maragall només una vegada deixa intuir una certa participació activa en la revista i ho fa en una carta a Antoni Roura del 5 d'octubre del 1898. Assenyala que està molt atrafegat i ofereix una fins a cert punt enigmàtica referència:

Anem, adéu, que aquests dies vaig una mica atrafegat (ensaig d'Ifigènies, triar amb en Rusiñol lo que va a llegir aquest vespre, L'Avenç per parlar de Catalònia, etc. etc..).²³⁷

Recordem que en aquesta època no es publicava L'Avenç, motiu pel qual cal suposar que es refereix a la impremta i és possible, per tant, que hi hagués d'anar per causa d'algun tipus de relació en la seva gestió. Recordem que això s'esdevenia set mesos més tard de l'aparició de la revista.

La direcció va ser compartida entre Massó i Torrents, Ignasi Iglesias i Ernest Vendrell, amb col.laboració propera de Joan Pérez Jorba. De manera semblant com havia fet L'Avenç i també de la mà de Joaquim Casas-Carbó i amb la col.laboració de Pompeu Fabra, va endegar la seva pròpia campanya de confecció de les normes gramaticals i ortogràfiques, també sense aconseguir resultats definitius.

---

²³⁵ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Ibidem*. Pàg. 226.

²³⁶ Joan Lluís Marfany. *Aspectes del Modernisme*. Curial. Barcelona, 1979. Pàg. 146.

²³⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1127.

Els lligams amb L’Avenç es manifesten ben explícitament també en la relació de col.laboradors: Pompeu Gener, Ramon D. Perés, Joaquim Casas-Carbó, Raimon Casellas, Santiago Rusiñol, Joan Maragall i mossèn Jacint Verdaguer, entre d’altres, als quals més tard s’hi afegiren Alexandre de Riquer, Joan Puig i Ferrater, Joaquim Ruyra, Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Alomar.

Torrent i Tasis expliquen la naturalesa, ideari i objectius de la publicació:

De fet, Catalònia, la revista que publicà el seu primer número el 25 de febrer del 1898, pot considerar-se com a continuadora de l’obra iniciada pel període de L’Avenç. Políticament Catalònia defensava els ideals regionalistes més extrems i literàriament les tendències més modernes. Hi col.laboraren els mateixos que havien fet les campanyes sobre gramàtica i ortografia catalana, especialment Casas-Carbó i Pompeu Fabra, els quals representaven principalment un concepte de la llengua literària diferent del que predominava en aquella època.²³⁸

La desaparició de Catalònia també va tenir molt a veure amb el convuls moment polític, de fet va sobreviure pocs mesos a l’acompliment definitiu de l’ensulsiada colonial, amb la consegüent desafecció ciutadana, l’apogeu de l’anarquisme nihilista, la constant de l’excessiva contribució de Catalunya a les despeses de l’Estat i els rebomboris populars. Catalònia, amb Quatre Gats, Pèl&Ploma i L’Avenç, van contribuir, des d’una classe intel.lectual progressista, lúcida i combativa, a bastir un dels moments més vitals de la història de la cultura catalana.

Joventut tanca el cicle de les principals revistes representatives del Modernisme català. En realitat es tracta de la plataforma del que ja és la segona i definitiva etapa d’aquest corrent. La seva fi el darrer dia de l’any 1906, ja apunta una època en la que s’anirà imposant el Noucentisme pel qual malda ja D’Ors des de La Veu de Catalunya amb el seu aleshores encara inicial *Glossari*.

En política mostrà un ideari catalanista progressista i en aquest sentit es vinculà a la Unió Catalanista, com vuit anys abans ho havia fet La Renaixensa, un corrent que mai no arribà a ser hegemònic dins del mateix catalanisme i que a més tampoc no va saber ser homogeni. I de fet l’aparició d’un mitjà que feia la competència en aquest corrent i ideari polític com El Poble Català i, també, en part, a Cu-cut!, en la seva deriva final, va ajudar a la pèrdua de protagonisme.

---

²³⁸ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Ibidem*. Pàg. 224.

Intel·lectualment la revista era un exacte defensor dels corrents més avançats, divulgà els grans mestres del món gràfic tant a nivell nacional com internacional, i hi van publicar portades, entre d'altres, Alexandre de Riquer, Adrià Gual, Apel·les Mestres, Sebastià Junyent i Modest Urgell.

El seu lema: “Quan més català, més europeu i com més barceloní més universal” demostra un substrat ideològic que defensa que el món local transcendeix a l'universal. Abonar el catalanisme d'esquerres i modernitzar la cultura catalana esdevindrien fonaments bàsics de la seva línia editorial.

Com altres publicacions del moment hom es basava en una direcció bicèfala: literària -Lluís Via-, i artística -Alexandre de Riquer-, mentre es comptava amb la participació implicada d'Emili Tintorer, Oriol Martí, Jeroni Zanné i amb un relleu especial Joaquim Pena, autèntic apòstol del wagnerianisme que va promoure activíssimament des d'aquesta revista.

En el darrer número l'editorial explicava les raons de l'adéu:

Y la matem per les mateixes raons que la fundàrem: perquè som inactuals, perquè volem dir veritats, fins aquelles veritats que no poden dir-se. [...] nosaltres volíem posar la primera pedra del moviment catalanista revolucionari.²³⁹

Cal destacar que la revista va posar en marxa la iniciativa editorial titulada “Biblioteca de Joventut” que la va sobreviure fins l'any 1914 i que va realitzar una substant tasca editora de literatura. Va publicar entre d'altres *Aires del Montseny* de Verdaguer, *Les disperses* de Maragall, *Solitud* i *Drames rurals* de Víctor Català i també obres d'Adrià Gual i Apel·les Mestres i, així mateix, traduccions d'obres d'Ibsen, Shakespeare, Strindberg i Ruskin.

Maragall va ser un col·laborador actiu amb la publicació de poemes com els cicles “Vistes al mar”, “Pirinenques”, “Oració de Santa Llúcia”, “Als felibres provençals”, “Glossa”, i així mateix la traducció de *Cant de joia* de Schiller; per a la “Biblioteca de Joventut” va traduir; *Tom i Guida* d'Adelaida Wette, text d'una cantata infantil.

---

²³⁹ Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona..

3. 5.-- Ressò popular de les revistes humorístiques

La Campana de Gràcia, L'Esquella de la Torratxa i Cu-Cut! constitueixen les tres publicacions més rellevants de la premsa humorística catalana de l'època i també de la història de la premsa del nostre país. Des del punt de vista de les característiques, són evidents els trets comuns que uneixen les dues primeres, alguns d'ells fonamentals, com és el cas de la mateixa propietat -Innocenci López i Bernagossi-, i també la figura del seu director durant trenta anys -Josep Roca i Roca-. Les dues apareixen en el marc de llibertats consegüent a la Constitució del 1869 i fins i tot gaudiran del provisional context més favorable a la llibertat d'expressió dels onze mesos de la Primera República.

Respecte de les publicacions serioses, les dues coincideixen no sols pel tractament humorístic, desenfadat, crític, irreverent, provocador i barrilaire, sinó també perquè, almenys en llurs primeres èpoques, no es mostraven proclius al catalanisme, i aquí caldrà recordar que quan neixen les dues -any 1870 La Campana Gràcia, i 1872 L'Esquella de la Torratxa-, aquest corrent encara no havia aconseguit el paper determinant en la vida política que assoliria una vintena d'anys més tard.

Observem també que el context humorístic, desenfadat i crític a que ens estem referint, no va impedir la col.laboració d'escriptors de notable envergadura; per tant van comptar amb un substrat literari o periodístic de pes. Noms com Valentí Almirall, Frederic Soler, Conrad Roura, Gabriel Alomar, Joan Puig i Ferrater i Àngel Pestaña van omplir pàgines de La Campana de Gràcia; Prudenci Bertrana en va ser director un cert temps. I juntament amb els mateixos Bertrana i Alomar, també Antoni Rovira i Virgili, Francesc Curet i Màrius Aguilar van col.laborar a L'Esquella de la Torratxa. Santiago Rusiñol hi va publicar uns articles que signava amb el pseudònim de "Xarau" amb una evident voluntat d'escarni del *Glossari* que Eugeni d'Ors inseria a La Veu de Catalunya. En ambdues, el paper dels ninotaires resultà d'una gran importància i van acollir el bo i millor d'una generació especialment prolífica i brillant: Apel.les Mestres, Josep Costa "Picarol", Joan G. Junceda, Romà Bonet "Bon", Feliu Elias "Apa", Jaume Passarell, Jaume Juez "Xirinius", Ricard Opisso, Josep Lluís Pellicer, entre d'altres.

La Campana de Gràcia va aparèixer, fundada pel citat López i Bernagossi, el dia 8 de maig del 1870, -recordem; nou anys abans de l'aparició del Diari Català-, i es va editar durant més de seixanta quatre anys amb un total de 3.403 números. El títol,

proposat per Valentí Almirall, té una clara connotació beligerant ja que es refereix a un fet històric clarament revolucionari esdevingut a l'aleshores encara Vila de Gràcia.

En principi la revista estava més interessada en la política espanyola que en la catalana, -es va moure propera al republicanisme moderat de Pi i Margall-, i posteriorment va ser seguidora de Castelar ja a la Restauració; i fins i tot es mostrà crítica amb el creixent context polític catalanista. Tanmateix més endavant, amb motiu de l'assalt dels militars a Cu-Cut!, va donar suport a Solidaritat Catalana i va adoptar una línia editorial favorable al catalanisme d'esquerres. Posteriorment va acostar-se a Esquerra Republicana, partit que l'any 1932 en passà a ser propietària. Els anomenats Fets d'Octubre del 1934, amb la proclamació de l'Estat Català per part del president Companys, van precipitar la seva fi.

Com era habitual, oimés en publicacions crítiques com les que ens ocupen, també va sofrir diverses suspensions, d'una de les quals, i seguint el recurs de la substitució per un altre títol, el dia 5 de maig de l'any 1872 va sorgir L'Esquella de la Torratxa amb el sotstítol de "Periòdich satírich, humorístich, il.lustrat i literari. Donarà al menos uns esquellots cada setmana". La imprecació històrica del seu editor en el número inicial resulta explícita:

Està bé; no volen sentir campanadas, car sentiran esquellots.

La seva condició de *cover*, en un sentit operístic de l'expressió, -o sigui: suplent provisional del titular-, va produir que en els primers set anys de la seva existència només aparegués en funcions substitutòries de La Campana de Gràcia, fins que el 19 de gener del 1879 ho féu ja de forma regular i consolidada.

Malgrat la seva vocació apolítica es mostrà molt crítica amb l'alcalde de Barcelona, Francesc de Paula Rius i Taulet i la celebració de l'Exposició del 1888 que aquest havia auspicat. L'Esquella de la Torratxa, títol definitiu adoptat l'any 1911, va sobreviure el seu predecessor i durant la Guerra Civil fou confiscada per la UGT mentre la seva confecció va ser a cura del Sindicat de Dibuxants Professionals. El context bèl·lic no impedí una considerable revifalla de la mà de noves formades d'escriptors i dibuixants com Pere Calders, José Alloza, Avel·lí Artís-Gener "Tísner", Ernest Guasp, Jacint Bofarull, Martí Bas, entre els més coneguts.

Si La Campana de Gràcia i L'Esquella de la Torratxa van ser les revistes humorístiques defensores d'un ideari, des del punt de vista polític procliu al catalanisme

d'esquerres, Cu-Cut! va ser el portaveu, des de les seves específiques característiques, del catalanisme conservador. Va néixer el dia 2 de gener del 1902, tres anys més tard que La Veu de Catalunya, i va acabar la seva existència el 25 d'abril del 1912. El seu director literari va ser Manuel Folch i Torres i l'artístic, Gaietà Cornet, seguint la fórmula de la direcció bicèfala insistida i pròpia del moment. Els seus lligams amb la Lliga Regionalista el menaren a defensar els seus postulats alhora que mantenien una permanent crítica contra el lerrouxisme. I aquests mateixos lligams es manifestaven, també, en el fet de compartir la mateixa seu i redacció. La puixança del moviment que li donava suport va empènyer la de la mateixa publicació, assolint un considerable èxit de públic com ho demostra el fet que va arribar a tirar fins a 60.000 exemplars, xifra realment important atesa la demografia del país i el seu nivell d'analfabetisme; xifra, a més, que doblava, i fins i tot triplicava, la divulgació de les seves col·legues. Gaietà Cornet dibuixà el ninot emblema, el pagès amb barretina, en clara sintonia amb el tarannà ideològic de la publicació.

Comptà amb la col·laboració dels dibuixants més valorats de l'època, que ensems compartia amb La Campana de Gràcia i L'Esquella de la Torratxa. Són noms que en alguns casos hem vist repetits com Junceda, Opisso, Llaverias, Feliu Elias "Apa" i Lluís Bagaria als qual s'hi afegirien Lola Anglada, Ismael Smith i Manuel Urgellés.

Cu-cut! va protagonitzar un dels fets més impactants de la història de la premsa catalana. Un dibuix de Junceda sobre un acte de celebració d'un èxit electoral de la Lliga Regionalista, dibuix en el qual es ridiculitzava les derrotes dels militars espanyols, comportà que la nit del 23 de novembre del 1905 un escamot de militars entrés a la redacció de la revista, que com acabem de mostrar també era la de La Veu de Catalunya, produïnt destrosses i grans aldarulls. Aquest fet no sols no significà cap càstig per als assaltants, sinó que va servir perquè el govern imposés la Llei de Jurisdiccions que comportava dures penes per aquells que ataquessin l'honor dels militars. La promulgació d'aquesta llei va servir perquè les forces catalanistes s'apleguessin en el moviment Solidaritat Catalana.

Si un dibuix va produir una crisi que va servir per donar una empenta al catalanisme fins el punt d'unir tots els seus corrents, un altre dibuix va precipitar la seva fi. Va ser amb motiu del viatge que va realitzar l'Orfeó Català a Madrid entre els dies 18 i 23 d'abril de l'any 1912, vist amb recel pels sectors més radicals del catalanisme pel fet intrínsec del destí del viatge. El dibuixant Joan Llaverias va confegir una portada crítica respecte d'aquest esdeveniment amb el títol de "Orfeo domesticant les feres". Va

ser en el número 518 corresponent al dia 25 d'abril d'aquell any. En ella es veia la caricatura de Lluís Millet, director i fundador de l'Orfeó Català, amb una lira a les mans tenint davant les figures de diversos animals fers, entre els quals, i de manera destacada, el característic ós de l'escut de Madrid. Aquesta portada era en ella mateixa l'expressió d'una radicalització en la línia editorial que esdevenia progressivament incòmoda per a la Lliga Regionalista, fet que provocà que aquest mateix partit atíés la seva extinció. De fet aquest va ser el darrer número.

Les tres revistes van complir una missió important de sensibilització política, social i cultural amb dedicació a les masses populars. L'elitisme de les publicacions culturals aquí era substituïda, des de criteris així mateix substancials, -no oblidem l'envergadura intel·lectual dels col·laboradors que van aplegar-, per una gran capacitat de penetració en amplis sectors de la societat catalana. I l'èxit assolit, amb tirades d'entre 20.000 i 30.000 exemplars La Campana de Gràcia i L'Esquella de la Torratxa, i els 60.000 que s'acabem de citar de Cu-Cut! així com la seva dilatada i continuada presència social mostren fins a quin punt van respondre satisfactòriament els seus objectius.

Hem intentat situar una imatge global, feta de grans i alhora documentades generalitzacions i molt explícita d'un substrat en el qual el periodista i escriptor Joan Maragall va poder trobar-se molt còmode, molt inserit en el seu cosmos ideològic i intel·lectual, alhora que llurs diferències de matisos li van poder permetre satisfer també la seva varietat d'inclinacions intel·lectuals ja fos com a publicista o com a creador literari.

4. Relacions amb l'ofici de periodista

El dia 20 d'octubre del 1890, Joan Maragall va escriure aquesta carta al seu gran amic Antoni Roura, que aleshores es trobava a Filipines:

Aquesta tarda, a dos quarts de sis mai diries on era jo? Doncs era a can Mañé i Flaquer, en una petita antesala de forma irregular (totes les cases del xamfrà, encara que siguin del Passeig de Gràcia amb el carrer Diputació, tenen peces així esguerrades), guarnides de quadres entre els quals cridava més l'atenció el retrat a l'oli d'En Milà, i tenint sentat davant meu el senyor Martí (de can Danés) que m'havia de presentar l'oracle de la burgesia de Barcelona, a la personificació del modo de pensar dels senyors de la Rambla, a l'home que cada diumenge fa pensar i parlar de política a tanta gent que no se'n recorden tota la setmana (a no ser que sobrevingui alguna huelga), i que el diumenge, amb la camisa neta i planxada i barba afaitada de fresc, se senten una hora més tard a prendre xocolata i no s'aixequen que no hagin llegit aquell parell de planes que acaben sempre amb allò de "esta es la consecuencia de nuestros liberales"; o bé:

(²⁴⁰) Per tot aquests senyors (que són el moll dels ossos de Barcelona) pensa i parla l'home de qui sentia jo la veu mig apagada per la tapisseria a espatlles meves; un veu més aviat atenorada, però mascla, lleugerament esquerdada, però contundent i enèrgica sense esforç. S'ha obert la porta i hem entrat en una saleta quasi petita, quasi fosca, on he distingit en entrar un bulto humà, alt, encorbat (estava d'esquena a la porta), i embolicat en una manta que li penjava un bon tros, i amb estrenyacaps; s'ha assentant en el racó més fosc; jo distingia sols una barba de malalt, grisa, rodejant quelcom demacrat, les persianes deixaven passar tot just l'agonitzant claror vermellova de l'hora baixa, i tota aquella poca claror es concentrava en la tasta sana, acolorada, rondanxona, rubicunda de D. Luciano Ribera, aquell a qui ningú ha pogut llegir mai un article sencer: la seva cara resplandia com un fanal de paper vermell en la fosca, puix absorbia la poca claror esmorteïda, i els objectes de la sala, els mobles sols eren taques i bultos, però no sé com s'endevinava en ells i en el modo d'estar disposats quelcom de bon gust, de modern, de confort; i des del racó més fosc la barba grisa es queixava d'un constipat... d'una afecció als ulls... parlava d'un presidiari que li havia ensenyat taquigrafia... però tot això trencat... dit breument, amb grans pauses embarassoses entremig, silencis penosos entre quatre persones reservades en aquella atmosfera més que tèbia i pesanta d'olors de medicines; del racó fosc ha sortit una mà descarnada, jo l'he tocada i me n'he anat. Però bé - diràs tu-, què hi anaves a fer allí? "*En nuestro próximo artículo trataremos de averiguarlo*".²⁴¹

---

²⁴⁰ A les *Obres Completes I* segueixen dues línies amb puntuació alternada sense text.

²⁴¹ *Obres Completes I*. Pàg. 1100.

Aquesta és la primera referència que disposem del que podria considerar-se la protohistòria de l'entrada de Maragall en el periodisme. L'escriptor s'adreça al seu millor amic, Antoni Roura, amb qui va mantenir la més extensa correspondència -li va escriure vuitanta-set cartes-, afavorida pel fet que aquest va tenir una trajectòria professional viatgera, amb la fita cabdal dels anys viscuts a Filipines on va ser destinat com a registrador de la propietat a partir de l'octubre de l'any 1889 i on hi va romandre fins el 1895.

Fins aleshores res no podia fer pensar en cap mena d'inclinació de Maragall pel periodisme, ni tampoc per cap altra ocupació. En aquells anys vivia en un estat indefinible de cerca d'horitzons, atrapat per dos pols oposats: per una part l'auto-exigència d'esdevenir algú amb aptitud per a mantenir-se i per a situar-se professionalment en una línia de normalitat -amb èmfasi especial en la capacitat per atendre la seva futura subsistència i la de la família que pogués crear-; i, per l'altra, la seva vocació sentidament irrenunciable de poeta que inconscientment veia que podia pertorbar el primer dels arguments. Volia dedicar-se en cos i ànima a la creació literària, a la seva gran estimada vocacional, mentre veia que davant seu s'esmunyien els anys en una zona de no res, després del buit deixat pels feliços anys de vida universitària justament acabats el mes de juny del 1884.

L'objectiu d'aquest capítol és mostrar l'entramat de relacions i de peripècies que va provocar en Joan Maragall la seva dedicació al periodisme i les vivències més importants que li van suposar tant en l'àmbit estrictament professional com en el personal. Hom pretén posar a la llum tot el que va comportar per a ell una activitat que acabaria presidint la seva existència, tant pel que fa al volum d'obra, com al reconeixement públic de la mateixa, categoria i transcendència, i com a continuïtat de dedicació. El poeta Maragall en realitat va ser, per damunt de tot, el periodista Maragall. I el conjunt d'esdeveniments que exposarem ho palesa de forma perceptible, com anirem constatant.

Entre la fita biogràfica exposada suara -fi dels estudis-, i el fet que explica a Roura, hi ha cinc anys llargs de desert existencial i de camí sense fita, tanmateix esquitxats amb fets prou importants com, entre d'altres, la tasca de salvament del patrimoni familiar arran d'unes inversions equivocades del seu pare, l'any 1886, tema que, per la seva transcendència, serà tractat abastament en aquest mateix capítol.

Aquests cinc anys, cal insistir-hi, situen el jove Maragall en un estat d'indefinició sobre el seu futur, cosa que queda meridianament clara en apartats de les

seves memòries *Notes autobiogràfiques* escrites al llindar dels 25 anys, de fet, al punt d'arribada d'una part important de la seva peripècia personal i inici, incert, de la pròxima, un cop finides les seves obligacions universitàries, viscudes, per damunt de tot, amb plena satisfacció, com s'acaba d'apuntar.

Ara les hores del dia són blanques i s'han d'ocupar: la colla d'amics del Cercle, o Círculo com en realitat li deien, que formaren, en el clos de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, ell mateix juntament amb Antoni Roura, Lluís Lluís, Josep Lloret, Jeroni Buxareu, Manuel Rocamora, Joaquim Freixas i Romualdo Mallol, s'ha fos per causes del tot naturals i cadascú ha fet o està fent el seu camí particular; i bé que se'n dol en la seva correspondència, darrer refugi nostàlgic o agonitzant d'un món esclatat a les mans de forma inevitable i, per tant, incapacitat d'esdevenir consol i repòs consistent.

Glòria Casals ho explica de manera molt clara:

Un cop acabada la carrera i amb el títol d'advocat a la butxaca, Maragall tornarà a viure uns anys d'incertesa perquè ara ja coneix per pròpia experiència les possibilitats intel·lectuals, culturals i socials que la universitat podia oferir. Les primeres *Notes autobiogràfiques*, escrites entre octubre de 1885 i juny de 1886, són testimoni aclaparador d'aquella situació. Sota la posa -sota la literatura-, el desengany, la contradicció, el cinisme i el sarcasme obeeixien a una situació límit. La que no conformant-se amb les "grans disposicions literàries" que està segur de tenir, es pregunta amb tota arrogància des dels vint-i-cinc anys si és capaç de "fer una revolució en la literatura". Alhora, però, el mateix fet d'escriure-les -narcisisme inclòs-, és una mesura terapèutica per sortir de la crisi; per encarar-s'hi, no per refugiar-s'hi.²⁴²

En aquest sentit resulta il·lustratiu de la seva inquieta i insegura vocació literària el que escriu a les mateixes *Notes autobiogràfiques* l'octubre del 1885:

La glòria ha sigut mon somni des de ma tendra adolescència; però no ha passat d'un somni. Per què? Per què m'he delitat tant i tant en conèixer detall per detall la vida dels genis més grans de les lletres, i ha sigut ma constant i ardent aspiració l'arribar a ésser com un d'ells i fins he cregut que un dia el món prendria interès en saber les vicissituds de ma existència. Per què l'amor propi ha pres en mi aquesta direcció? I a fe que ni els antecedents de família, ni l'educació, ni l'atmosfera on he viscut han pogut engendrar en mi aquest afany. Ha germinat potser d'aquella vanitat de nen d'estudi que, per sa facilitat en aprendre, era tothora alabat per sos mestres i adulat o envejat per sos condeixebles? No; doncs el resultat d'això havia d'ésser l'empenyar-se en brillar en el terreny científic-literari. Serà cosa de temperament: el meu caràcter és indolent;

---

²⁴² Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 23.

repugna tot allò pràctic; està constituït per una sensibilitat exagerada, a voltes fins extravagant, i un amor propi que va molt més enllà del que poden pensar els que em tracten.²⁴³

Un any i mig després, el juny del 1886, afegia unes ratlles a manera de postdata final, on, amb un punt d'histrionisme, venia a donar per definitivament tancat el seu món de somnis literaris d'impossible realització:

Aquí acaba la meua joventut. Una obra de geni, el *Werther* em va convertir de noi en jove. Un fet, la pèrdua de la meitat de la fortuna de casa em converteix de jove en home. Edat la més hermosa de la vida, Adéu per sempre! Il·lusions d'amor i glòria, a Déu siau.²⁴⁴

La cosa queda clara i, si cal, afegim-hi més claror. A les mateixes *Notes autobiogràfiques*, Maragall havia escrit també:

Pro a mi, que'm fa? La Naturalesa és Déu pare, l'Art Déu fill, l'Amor Déu Esperit Sant que són un sol Déu: la Bellesa. Això per a mi és tot; lo demás (progrès, ciència, ambició, civilització, etc., etc.) és pols, misèria...o evolucions de ser de baixa mà, sers ab qui mai me vull confondre, vers un fi que no conech. I aquesta religió té els seus sacerdots, els artistes; els seus profetes, los genis artístichs; lo seu evangeli, las obras genials artísticas; els seus creyents, los aficionats a les belles arts; los seus místichs, els enamorats; és inútil dir que també sos seus màrtirs, perquè els veyem a todas horas.²⁴⁵

Aquesta reflexió ha esdevingut emblemàtica no sols d'un moment concret de l'existència de l'escriptor sinó també de la totalitat del seu ideari intel·lectual més profundament i íntimament sentit.

Com es pot veure, Maragall viu una època interiorment molt convulsa atrapat entre la solitud i la impotència per lliurar-se incondicionalment i sense reserves de cap mena a la seva vocació; vocació que malgrat creure posseir tan certa, no s'atreveix a lliurar-li tot el seu ser. Fill de burgès, és hereu d'una tradició gairebé més menestral que de gran burgesia que, ni que sigui com a teló de fons, imposa la seva part de llei; delerós també del tast dels efluvis amorosos fins ara desconeguts, es debat entre el somni de glòries literàries incertes i la realitat de les exigències prosaiques en principi segures i inajornables.

---

²⁴³ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 172

²⁴⁴ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 189.

²⁴⁵ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 172

Una sortida professional immediata a l'atzucac, serà la més còmoda i menys arriscada, existencialment, de l'exercici de l'advocacia. Al cap de poc temps d'haver acabat els estudis de dret començarà a col.laborar com a passant de l'advocat Danés.²⁴⁶ Mancat de convicció i d'una autèntica vocació per l'ofici jurídic, tanmateix, en absència d'altres expectatives, s'hi anirà endinsant i, fins a un cert punt, fins i tot hi agafarà gust, a l'extrem que en un determinat moment arribarà a resignar-se a dedicar-s'hi sempre.

No hi ha gaire documentació sobre el desenvolupament d'aquesta activitat professional, però la que hi ha, sobretot en base a la correspondència, resulta prou significativa. Les referències són de característiques diverses i les trobem ja en una carta adreçada a Josep Maria Lloret, el dia 2 de gener del 1885, en què mostra trobar-se a les beceroles de l'ofici:

*En el bufete adelanto mucho; me entero de una porción de cuestiones sobretodo aquellas cuya exposición no es demasiado larga, porque si no quedo allí de cuerpo presente haciendo signos afirmativos como quien entiende el embrollo (aunque creo que los interesados no lo entienden), mientras tanto estoy pensando en los habitantes de la luna.*²⁴⁷

Més endavant insisteix a Josep Maria Lloret el dia 7 setembre del mateix any, escrita des de Cornellà del Llobregat:

Mi padre va todos los días a Barcelona y yo también algunos; sobre todo ahora que tengo en manos un asunto acerca de si un contribuyente amigo mío ha de figurar en la clase 4ª o en la 6ª de la tarifa 1ª establecidas en la vigente Ley del Impuesto; como comprenderás muy bien yo no entiendo ni una palabra de eso, pero he averiguado, no sin sorpresa y después de varias consultas y conferencias que todos entienden menos que yo, lo cual me ha infundido una gran presencia de ánimo y hasta sospechas de que tengo capacidad suficiente para discutir con el ministro del ramo. He presentado el borrador de un escrito que me consta ha sido muy elogiado por el Ingeniero perito de la Delegación de Hacienda y por los síndicos del gremio, los cuales han dicho que se conocía a la legua que aquello había [il.legible] y he sido llamado a una conferencia para pasado mañana; yo estoy muy asombrado, y cuando hablo con los interesados procuro hablar con mucha seguridad (aunque repito que no conozco la Hacienda Pública ni por las cubiertas) pero es el caso que “el de adentro”, me está pinchando continuamente para que vea [il.legible] sobre motivos de intervenir yo en expedientes de administración, lo cual por fuerza debe dar a mis frases un tono singular que extraño llame la atención a “mis clientes”. Esto debe confirmarme en la idea de que las circunstancias hacen a los hombres; nos hemos

---

²⁴⁶ No es coneix el nom; arreu només es referencia el cognom.

²⁴⁷ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 70.

*dicho a menudo que ignorábamos nuestra misión en la tierra y quizás resultemos Colberts o Mendizábales.*²⁴⁸

4.1.-- Insperada descoberta d'aptituds per a l'advocacia

Com és sabut tant Colbert com Mendizábal van ser destacats ministres d'Hisenda. De Lluís XIV el primer i d'Isabel II el segon, autor de la famosa Llei de Desamortització de béns de l'Església de l'any 1836.

Hi ha en aquest escrit una certa complacència en la descoberta d'unes capacitats per a l'advocacia que és evident que ignorava i ni tan sols podia sospitar. Més endavant, carta al mateix Lloret del 3 novembre del 1886, escriu:

*Las circunstancias imprimen tal dirección a mi actividad, que quizá sin sospecharlo llegaré a hacer algo de provecho. No te alarmes. Doy conferencias a un joven que estudia Derecho por enseñanza privada, lo cual me produce quince duros mensuales. Empecé esta ruta por intermediación y a instancias del señor Danés, el cual piensa proporcionarme más conferencias y al mismo tiempo quiere obligarme a que de cualquier modo haga el doctorado; dice que yo sirvo para eso, y si quiero replicar me tapa la boca arguyendo que él me conoce mejor que yo mismo. Al antedicho joven le explico además Derecho civil (1º), Internacional público y la Hacienda ídem, cosas que desconozco, pero que, naturalmente, estudio ahora, como caso de conciencia. Y la verdad es que me aficiono al Internacional el cual me lleva muchos ratos, y a veces me pregunto si en realidad habré nacido yo para diplomático, pero concluyo rodando la cabeza.*²⁴⁹

Com es pot veure Maragall va vinculant dia a dia la seva existència a l'advocacia encara que no es pot pas dir en termes absoluts, perquè només quatre mesos més tard d'aquesta carta, el dia 10 de març del 1887, escriu també a Lloret:

*Mi modo de vivir actual es del tenor siguiente: Me levanto entre diez y once, tomo chocolate, leo el diario y me voy a casa Danés donde no hago absolutamente nada; cerca de la una me voy a comer; después de comer leo, escribo o traduzco hasta que viene, a las cuatro, un joven a quien doy conferencias y él me da quince duros mensuales; a las cinco se va el joven, y yo al Ateneo a leer novelas pesimistas.*²⁵⁰

---

²⁴⁸ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 78.

²⁴⁹ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 103.

²⁵⁰ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 111.

Tot això es produeix en un moment en el qual la seva eclosió literària queda encara lluny de manifestar-se. El seu primerenc, encara que cabdal, poema “L’oda infinita” és de l’any 1888. És curiós com hi ha un cert procés d’autoconsciència d’unes predisposicions o facultats jurídiques que va descobrir pel camí, de les quals no renuncia, almenys implícitament, malgrat les dèries exclusives literàries. Alhora manté una constant que en aquests anys no l’abandona: la ja citada ineptitud per a mantenir-se o per a mantenir una família, per a aconseguir normalitzadament recursos per a aquest fet futur inexorable, pel qual comença a sospirar en aquests temps. Certament, en aquests mateixos anys, les referències a amors més o menys possibles sovintegen en les seves cartes als amics més propers.

Amb motiu de la ruptura de relacions amb la seva primera promesa formal, Teresa Ferran, trencament provocat per la mare d’ella al·legant falta de recursos de l’escriptor per mantenir una família, Maragall escriu a Lloret el dia 30 de desembre del 1887:

*Se me indicó [la mare de la noia] que en cuanto yo tuviera una posición propia, una colocación fija, algo, en fin, sólidamente productivo podía volver a las andadas; pero bonito soy yo para conquistar posiciones sólidas.*²⁵¹

I més endavant, a la mateixa carta, torna a referir-se a la feina d’advocat, que pel que sembla, de totes maneres, exercia de forma no intensiva:

*Ahora vuelvo a aburrirme de lo lindo, y en tanto que espero mayo para tomar el turno de oficio.*²⁵²

Gairebé un any més tard referma la seva dedicació a l’advocacia i, sobretot, la seva acceptació, manifestament resignada i amb escassa ambició, a que aquest sigui el seu ofici, en una nova carta a Lloret del 7 novembre 1888:

Yo no vacilo ya, y mi camino es llegar a ser un abogado de tercera o cuarta fila, despacho lo que se me presenta, del modo que sé, sin romperme mucho en ello la cabeza, ni solicitar ni ambicionar más trabajo de lo que viene a mi por sus pasos contados. He tenido cuatro asuntos de oficio; en el primero subí a juicio oral sin gran emoción, lo hice como tantos otros y

---

²⁵¹ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 118.

²⁵² Glòria Casals. *Idem*.

*condenaron al procesado a la pena pedida por el fiscal, si bien por el resultado del juicio yo creí que buenamente podían absolverle; en la segunda causa me conformé; la tercera (civil) se halla paralizada antes de haber hecho yo escrito alguno; y la cuarta está pendiente de vista que creo que me van a señalar de un día a otro.*²⁵³

On definitivament mostra la seva resignació a l'ofici d'advocat és en la carta adreçada a Antoni Roura el 9 gener del 1890:

Te puc donar com a última notícia meva que avui el condeixeble Brugada, actual catedràtic en l'Escola de Comerç de Madrid, m'ha vingut a casa a oferir-me a entrar a dur el pes del despatx del seu pare que està un xic xacrós, sense retribució el primer trimestre, però després entrant a les ganàncies, segons l'ús i costum en casos semblants. Me penso que ho acceptaré perquè en tot cas no hi vaig a perdre res, i tot és anar sembrant per obtenir amb el temps un despatx decent. Potser mai no arribaré a guanyar-me la vida en res, però si amb alguna cosa me l'haig de guanyar treballant, ha de ser fent d'advocat. Ja saps que fa temps que ho dic.²⁵⁴

Paral·lelament, en aquests anys no hi ha cap declaració explícita de la seva voluntat de dedicar-se a la creació literària i, molt menys, de fer-ho amb una determinada intensitat. La correspondència amb els tres grans amics del Círculo amb els que encara es relaciona, Roura, Lluís i Lloret, no n'ofereixen testimoni i així mateix no figuren en aquests anys ni premis literaris, ni publicacions de poemes, ni d'articles. Però sí que hi trobem alguna escapada significativa que apunta al gran canvi que es produirà més endavant, ben aviat, justament quan entri a la vida intel·lectual amb la seva relació amb el DdB.

Maragall es torna a referir a la seva dedicació a l'advocacia en la carta que adreça també a Roura el 16 de maig del 1890, però aquí el més important és la coda final:

Com deia, ara informo molt sovint i ja començo a tenir aplom per a dir el que vull dir i res més; així és com em vaig encarinyant relativament amb la carrera, (com el pagès amb el càvec) i sembla que definitivament seré advocat tota la vida. Ai! Renoi! Jo que volia ser poeta com Byron o Heine i t... dones casades que m'estimessin i tenir una casa "ombrageuse", un front "rêveur" i córrer món i no viure més que per a la Bellesa i l'Art!²⁵⁵

---

²⁵³ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 124.

²⁵⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 1092.

²⁵⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1098.

En tot cas aquests auguris o somnis que ara entreveu estroncats de socarrel, ben aviat començaran a fer-se realitat adquirint, per tant, les seves paraules, un inesperable caràcter profètic.

En aquests anys tan especials i tan internament convulsos, l'única referència absolutament important a la seva aversió per la "vida pràctica" es manifestarà, i de forma rotunda, amb motiu del tràngol que va passar l'any 1886 amb la desfeta econòmica familiar produïda per una mala inversió del seu pare. Aquest fet, però sobretot l'estat d'ànim en què el va deixar i l'abatiment causat pel, per a ell, sobreesforç esmerçat en la solució pràctica de l'afer, esdevingué un fet d'una cabdal importància que alhora refermà, amb més intensitat que mai, la renúncia als afers i a l'existència prosaica.

L'explicació d'aquest tràfec l'exposa amb claredat el mateix Maragall en carta a Josep Maria Lloret del 13 de juliol del 1886:

Figúrate que por excesiva confianza o debilidad de mi padre, más de la mitad de nuestra fortuna se halla desde hace tiempo comprometida en una empresa industrial ajena [...] Figúrate que desde aquella fecha mi vida ha sido una continuada y angustiosa conferencia con abogados, administradores de sociedades de créditos, representantes de casas extranjeras, deudores, acreedores, y demonios coronados; figúrate, en fin, que en medio de la borrasca he debido tener por fuerza una serenidad y una sangre fría que nunca me hubiera creído capaz, y para evitar escenas desoladoras en mi casa he debido aparecer siempre ante mi familia con la sonrisa en los labios y la tranquilidad de la confianza en los ojos. [...] Hoy el asunto va encaminado a un arreglo que ni comprendo ni tengo ganas de comprender; mi padre ha recobrado algo la serenidad y vuelve a empuñar el timón, lo cual me proporciona algún descanso; pero la lucha no ha concluido para mí. Sin embargo voy acorazado con mi desprecio por todo lo que no sea Naturaleza, Arte o Amor. Lo que he hecho y hago es tan sólo por consideración a mi familia, pues me hace daño verla sufrir. Si no hubiera sido esto, y asimismo el día en que no necesiten de mí, prometo ir a despoblado, a un lugar en el que no se halle población de más de 500 almas a diez leguas a la redonda. Reniego de la sociedad, del progreso, del dinero, de la educación, del derecho de la moral y del que inventó todas estas porquerías.²⁵⁶

Resulta significatiu constatar com enmig del traüt d'una actuació tan intensament executiva i tan pràctica, Maragall no renuncia a assolir un dia els seus ideals d'amor als grans valors: Naturalesa, Art i Amor, i a bandejar de manera definitiva

---

²⁵⁶ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 95.

l'atenció als afers i als valors prosaics. Quatre dies més tard, amplia detalls en carta adreçada també a Lloret del 17/19 de juliol del mateix 1886:

Cuando mi padre reveló a toda la familia (noche de San Juan) lo grave de nuestra situación a causa del desastroso estado de la sociedad mercanti en la que tuvo la debilidad de comprometer su crédito, al verle abatido como no le había visto en mi vida, casi enfermo y completamente anonadado, al oírle decir con voz trémula que se veía incapaz de hacer cosa alguna para remediar el mal, que ya era viejo, que su juicio se hallaba oscurecido y que abdicaba en mi toda acción, toda diligencia, todo esfuerzo entonces una consternación súbita, y por tanto exagerada, hizo que los ojos de cuantos me rodeaban se volvieran hacia mi como el único varón, al joven mayor de edad, al abogado, al “hereu”, al áncora de salvación en fin. Mi primera impresión fue como si algo glacial y repugnante se viniera encima. Esa frialdad suprema que se tradujo en todo mi exterior, hizo el efecto de serenidad ante el peligro y cuando contesté que yo me encargaba de todo me creyeron muy capaz de hacerlo; nada, que inspiré confianza. Mi segundo sentimiento fue una rabia sorda que me impulsó a huir para siempre de entre los hombres civilizados para morir en paz, aunque fuera de hambre en el seno de la Naturaleza [...] Resolví pues sacrificarme, y al mismo tiempo cuanto hay en mi de poesía, de entusiasmo, de sueños, de afectos, de pasión, de cuanto es bello y dulce, hizo explosión inundándome de lágrimas y suspiros, entre los cuales lancé un doloroso adiós al hombre antiguo feliz e indiferente. Pasado esto (cosa de pocos minutos) me eché al combate sin entusiasmo pero sin debilidad, como si se tratara de un asunto ajeno. Entrevistas, diligencias, cartas, etc. me ocupaban todo el día, días que siempre recordaré como una pesadilla; sin embargo tuve estoicismo suficiente para no perder de un modo notable ni el apetito, ni el sueño, y la apariencia de mi acostumbrado buen humor ante la familia. Transcurridos diez o doce días mi padre reaccionó naturalmente; la desgracia, vista de cerca, perdió su espantosa vaguedad y resultó aminorada (lo mismo sucede con la dicha), mi padre comenzó a manejarse, la agitación de todos a fuerza de ser continuada y duradera ya no pareció tal agitación, tuve algunos ratos de ocio, cogí algún libro, volvía al Ateneo, y hoy, sin que haya cesado la causa fundamental de nuestro malestar, me hallo perfectamente en mi antiguo centro: siento como sentía, pienso lo que pensaba y me hallo más dispuesto que nunca a dar una cabriola en medio de la Rambla; eso sí, desprecio a los hombres un poco más que antes y con mayor fundamento: mi fortuna probable queda algo quebrantada [...] pero parece que los quebrantos, a no sobrevenir algun cataclismo que no se puede prever, quedarán reparados dentro de pocos años: nuestro buen nombre no ha sufrido detrimento, al contrario, dicen que se ha acrisolado. Las preocupaciones del buen nombre es una de las pocas cosas bellas que se ha inventado el mundo social.²⁵⁷

Com es pot veure, Maragall s'ha vist involucrat en la difícil tasca de resoldre un afer de característiques oposades a la seva naturalesa. Ho ha fet, però, tanmateix, en el

---

²⁵⁷ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 97.

darrer paràgraf reproduït, com també en el darrer de l'anterior cita, apareixen les constants d'una manera d'entendre la seva existència radicalment enfrontades, alhora que manté ben viu el deler d'inserció plena al seu món intern, de moment només suspirat i d'impossible certesa de materialització.

L'estat d'ànim en què el va deixar aquest afer es manifesta i l'insisteix clarament en la carta que va adreçar a Antoni Roura amb data indeterminada però, amb tota seguretat, de l'any 1886, atès l'ordre en què és publicada. És la primera que consta a les *Obres Completes* i està escrita en castellà, com ho van ser les quatre inicials.

Hom conserva només un part de la carta, just la que comença amb el paràgraf que es transcriu, que apareix de manera sobtada, i, fins i tot, sense salutació prèvia:

A una sociedad que al verme bajar a su región inmundada, por el peso de las circunstancias, parecía que me arrojaba al rostro aquellas palabras del Evangelio: "Et verbum caro factum est, et habitabit in nobis"; esto es: aquel que nos despreciaba y alardeaba de vivir en una atmósfera superior a la nuestra, ya lo tenemos en nuestro terreno, ya está entre nosotros" ¡Miserables! Reniego de vuestras convenciones, de vuestras hipocresías, de todos estos pingajos y palabras huecas con que pretendéis cubrir vuestras repugnantes vanidades, y cuando me creéis tenerme por completo en medio de vosotros, tenéis sólo mi sombra, tenéis sólo a esta agrupación de moléculas que se renuevan constantemente sobre el molde de mi cuerpo, y con las cuales bien poco tiene que ver mi "yo" íntimo, el "yo" libre, que cerniéndose sobre las espesas sombras de vuestra morada goza de la luz eterna y aspira los suaves efluvios del gran Todo en el cual vais vosotros comprendidos como Negativo a causa de ser Él infinito. ¡Cuán poco sospecháis que vaya yo pensando todo esto mientras en vuestra jerga me habláis de pagarés, vencimientos, convenios, plazos, escrituras y otras necedades que oigo como quien oye llover! Pero cuando sin lastimar a aquellos a favor de quienes estoy consumando el sacrificio de mi tranquilidad, pueda arrancar de vuestras garras el "yo externo" que ahora atormentáis, una maldición será el último recuerdo que recibiréis de mi parte, y entonces, completamente libre, me consagraré en absoluto al culto y adoración del Dios Belleza, uno y trino, porque es Naturaleza, Arte y Amor He dicho.²⁵⁸

I després d'aquest final contundent encara afegeix:

Necesitaba este desahogo después de haber tragado tanta hiel.²⁵⁹

---

²⁵⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1088.

²⁵⁹ *Obres Completes I*. Idem.

Observem una línia argumental molt convençuda, que aquí es rubrica amb un llenguatge d'una gran contundència que no renuncia ni a l'ús de les explícites interjeccions, ni als insults així mateix explícits. Maragall resta exhaust després d'una actuació absolutament contra natura -la seva-, i el combat, malgrat que finit amb victòria, no l'allunya dels seus ideals; tot el contrari; excita encara més l'amor per ells.

Encara insistint en aquest moment transcendental, el recordarà vint-i-cinc anys més tard a les seves *Notes autobiogràfiques* dels 50 anys, fet que demostra fins a quin punt van deixar una profunda petja en el seu ànim. Una petja que, en tot cas, cal insistir en això, no va transcendir en la seva futura trajectòria en el sentit de continuïtat actuacional empresarial, sinó més aviat tot el contrari: en el de refermar encara més els fonaments de la seva visió existencial més autèntica. Maragall escriu d'aquesta manera:

Ara miro com el somni d'una sola nit aquests vint-i-cinc anys de vida. Em veig anant pels carrers de la ciutat amb el meu pare, tots dos ajupits igualment, ell pels seixanta anys de treball seguit i de trastorn de la seva fortuna amb ells guanyada peça a peça; jo, amb els vint-i-cinc, pel disgust de veure'm violentament arrencat dels meus somnis indolents per compartir aquella càrrega. Em veig anant amb ell de casa en casa de la gent de negocis sofrint humiliacions, negatives, falses promeses, compassió, misèries. L'esperit se'm revolta, odio a tota aquella gent; m'ofega la inquietud que veig a casa, els sospirs, els ulls plorosos, l'amenaça de la pobresa; però la meua revolta no porta energia, porta sols un impuls de fugir de tot allò, d'anar-me'n, d'anar-me'n lluny, molt lluny, al camp, a la soledat, a fer-me una vida nova d'abstenció d'oblit, de "ahí queda eso". Però és un impuls desesperat, perquè no em sento amb força d'obeir-lo. Els meus em fan una trista pena, perquè ni tinc ganes, ni valor per ajudar-los, ni cor per deixar-los: els "altres", els "enemics", em fan un trist odi, perquè ni tinc paciència per suportar-los, ni força per lluitar-hi. I els moments, els brevíssims moments que tinc per mi, per mi tot sol, em trobo l'esperit marcit i havent perdut el gust per les lectures, per la poesia, per tot deliqui solitari, que era abans el meu refugi.²⁶⁰

Els arguments de Maragall són ben expressius d'uns fets excepcionals que a més l'agafen en un moment de feblesa des del punt de vista de l'autoconsciència de la capacitat d'arribar a esdevenir allò que vol ser: un sacerdot de la Bellesa, de l'Art i, fins i tot, de l'Amor; aquest pel qual malda, de moment sense concreció, ni, tan sols, sense esperança certa.

Ara sent el retruny d'un impacte d'envergadura sobredimensionada per a llurs atributs naturals i només l'imperatiu del tràngol familiar comportarà que no defugi el

---

²⁶⁰ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 192.

combat. Però alhora, en tot moment, fins en els més afrosos i violents del combat, no perd mai la noció de que aquell no ha de ser, ni de cap de les maneres pot ser, definitivament, el seu món. Tot el contrari: el coneixement intens del mateix sobrealimentarà encara més els seus principis, la seva vocació, el seu convenciment de que el seu món és totalment l'altre. Un altre del tot incert, d'ofici més ideal que real, que cerca i al qual aspira però en el que no troba viaranyes d'inserció immediata.

Moments de gran dubtes existencials tenyits, a més, com hem vist abans, per l'horitzó molt viable d'una dedicació intensiva a l'advocacia. Recordem:

Potser mai no arribaré a guanyar-me la vida en res, però si amb alguna cosa me l'haig de guanyar treballant ha de ser fent d'advocat. Ja saps que fa temps que ho dic.

I també:

Ya no vacilo ya, y mi camino es llegar a ser un abogado de tercera o cuarta fila.

4.2.-- Primera aproximació al DdB

Fem un a part i tornem a la cita de la carta a Antoni Roura, en que avança un principi de relació amb el DdB que, ben aviat, just immediatament, es confirmarà. El moment és d'una especial rellevància pel mateix fet en si, però també per com el troba ja que, sense ésser-ne conscient, marca la fi d'una època: la dels anys d'indefinió que van de la fi de la carrera universitària a l'assoliment, per primera vegada, d'un cert status de normalitat professional-manutencional. O sigui el de fer front al seu manteniment i el d'una família.

Pel camí ha provat, des de dins, el goig d'un enamorament i d'una relació convencional -amb Teresa Ferran- encara que finalment frustrat, ha exercit com a advocat i es disposa a continuar fent-ho i, finalment, entrarà en l'exercici de l'activitat creativa -el seu desideràtum- encara que sigui per una porta lateral com és el periodisme.

A nivell funcional cal preguntar-se quines foren les circumstàncies que van facilitar el primer i fonamental contacte de Maragall amb Mañé. No hem pogut trobar enlloc cap indici de relació anterior entre ells, ni cap mena d'aproximació d'amistats interposades, ni tampoc, és clar, el menor senyal d'inclinació de Maragall per l'ofici de

periodista. I encara menys un mínim substrat d'obra prèvia que apuntés uns certs horitzons vocacionals. En tot cas cal advertir aquí que l'entrada de Maragall al DdB, com veurem més endavant, no va ser en qualitat de periodista, o destinat a endegar tasques corresponents a aquest ofici, sinó com a secretari particular de Mañé i Flaquer. També comprovarem com aquest ho va confirmar de manera molt explícita, encara que a la fi acabés essent, i ben aviat, un convençut inductor perquè s'hi impliqués.

Com van produir-se els contactes, qui i com va conduir a Maragall al domicili de Mañé, qui va creure que era la persona adequada que cercava el veterà director del Brusi, és un misteri. En tot cas aquí apareix la figura d'un tal senyor Martí, que reapareixerà dues vegades més a la correspondència de Maragall amb Roura -però a cap altra correspondència- sempre sense el nom. I en aquesta primera referència amb l'afegit, entre parèntesi de ("de can Danés").

Aquesta mateixa persona la trobarem a la següent carta i encara en una tercera, en aquest cas com a membre de la redacció del DdB.

La figura de l'advocat Danés no adquireix una importància rellevant en els reculls biogràfics de Maragall ni tampoc és gaire citat per ell mateix a la seva correspondència; només que molt i molt escadusserament. Tanmateix hem pogut observar que sentia una clara estima per l'escriptor i, de fet, va ser allà on va començar l'exercici de l'advocacia, encara que fos amb relativa intensitat, l'any 1884, després d'aconseguir la llicenciatura en dret. També hem vist -carta a Lloret del 10 de març del 1887, que cada matí anava a aquell bufet, i així mateix que el senyor Danés -carta a Lloret del 9 de novembre del 1886-, li va proporcionar el contacte amb un estudiant de Dret perquè li donés classes particulars i, fins i tot, que l'animà a que es doctorés. Fins a quin punt aquesta figura, o el seu company de despatx, el citat senyor Martí, van tenir poc o molt a veure amb els contactes Maragall-Mañé, constitueix una incògnita de difícil resposta per manca de fonts fiables enllà dels dos esments específics apuntats, especialment el segon, que veurem tot seguit que precisa que va ser qui "va venir a proposar-me ser el secretari particular d'en Mañé". En tot cas, no per simplificar-ho, sinó per complicar-ho, a finals del 1890 Maragall no estava vinculat al bufet Danés, sinó que des de principis del mateix any s'havia incorporat al de l'advocat Brugada, com hem vist abans. Això justificaria el "va venir a proposar-me" que es pot entendre com que el va anar a trobar -on es trobés- per proposar-li-ho. Recordem la referència a la carta que Maragall escriu a Roura el dia 20 d'octubre del 1890 amb què hem obert el capítol:

Aquesta tarda, a quarts de sis mai diries on era jo? Doncs, era a can Mañé i Flaquer, en una petita antesala de forma irregular.²⁶¹

Maragall, com hem vist, fa una extensa explicació del context, que no del contingut de la trobada, amb descripcions carregades d'ironia com és el cas de la figura d'un altre assistent, un tal D. Luciano Ribera, "aquell de qui ningú ha pogut llegir mai un article sencer".

I al final anuncia al seu amic l'esmentada resolució definitiva per a dos dies més tard. I efectivament, només dos dies més tard, amb carta del 22 d'octubre del 1890, del 1890, Maragall compleix amb Roura el que li havia promès al final de la carta anterior:

El senyor Martí va venir a proposar-me ser el secretari particular d'en Mañé i el seu portaveu a la redacció del "Diari". De moment la cosa no em va agradar per la falta d'afinitat entre les seves idees i les del "Diari"; però ben pensat vaig trobar que en quant a idees, allò que se'n diu idees jo no en tenia gaires i que el mateix "Diari" no es podia assegurar que en tingués massa; quedava l'olor de ranci d'aquella Redacció, però un s'ha de fer a tantes menes d'olors en aquest món! A més, era qüestió d'un parell o tres d'hores diàries i en quedaven vint-i-una per desinfectar-se. El Pep Soler em parla de Goethe, de pudor intel·lectual. això ja era quelcom però en canvi m'atreia especialment conèixer amb intimitat el gran Pontífice dels burgesos i aquell grapat d'escriptors mesquins que fan moure la gran potència de Barcelona. Lo "Diari d'en Brusi". El Pep deia que això és un excés d'amor al document humà... Però és tan bonic viatjar per les regions de les idees, conèixer caràcters i institucions, havent-hi estat! A més jo conec queestic ara en l'últim període de formació definitiva, i en aquest cas mai sobren elements si un té ànim per combinar-lo i prendre'n allò que se'n necessiti; a més són 25 duros cada mes, que afegits al que em toqui de can Brugada, me constitueixen en una mena de posició independent; potser aniré una mica carregat de feina, puix cada dia em trobo més ficat en el despatx al.ludit, però d'altres n'hi ha que treballen més, sóc a la flor de la vida, i comprenc que l'acció és també una nota d'harmonia d'ella. Si no treballo ara que acabo de fer trenta anys, quan treballaré? I com a última consideració sempre sóc a temps de deixar allò que no em convingui o no m'agradi. Vet aquí, doncs, el perquè dilluns passat em trobava a can Mañé; ell va dir que conferenciaria amb en Brusi, puix el càrrec era molt especialment de confiança; en Brusi ha dit que sí, i d'aquí a una estona me'n vaig a treballar per primera vegada amb Don Joan. ¿Què et sembla de tot això?²⁶²

Com es pot observar, les motivacions de Maragall per acceptar l'entrada a la redacció del DdB, no eren, especialment, d'interès intel·lectual. Més aviat el contrari, al

---

²⁶¹ *Obres Completes I*. Pàg. 1100.

²⁶² *Obres Completes II*. Pàg. 1101.

marge d'una certa indefinible curiositat més encarada a l'aspecte social que a l'intel·lectual pròpiament dit. Hi ha, sobretot a la primera carta, unes grans dosis d'escepticisme i, fins i tot, d'ironia, una clara voluntat de llevar transcendència a l'afer, cosa que pondera a la segona sense, tanmateix, mostrar un autèntic entusiasme. Observem que no pensa deixar l'atenció a l'advocacia i que, fins i tot, manté ben oberta la possibilitat d'abandonar la nova tasca; o com a mínim poder escollir quina de les dues li convindrà més.

Mostra, ara sí clarament, un interès especulatiu pragmàtic desconegut fins aquest moment en veure la possibilitat d'assolir, a la fi, una posició independent, aquest gran objectiu pel qual sempre s'ha sentit tan poc dotat. Maragall, en l'interregne entre la fi de la carrera i aquest inici de nova etapa de la seva vida, ha madurat en una línia de realisme després d'haver sofert, i superat, els embats d'un conflicte familiar i patrimonial de gran envergadura, d'haver patit un rotund desengany amorós en la seva primera aventura seriosa, d'haver suportat de manera directa i violenta la dura realitat de la lluita sense treva i sense moral de la guerra d'interessos materials i, finalment, d'haver conegut la cuina d'un ofici, l'advocacia, que, de totes maneres ha acceptat no vocacionalment sinó com a recurs.

Alhora en aquest moment ha començat el seu prometatge seriós i definitiu amb Clara Noble i, segurament, sense ésser-ne del tot conscient, no desitja que es repeteixi la història de l'anterior, interromput per una causa que ara no vol de cap de les maneres que es reiteri. En tot cas res no prefigura en aquests primers contactes que Maragall entrelluqui el futur que li oferirà aquest pas des del punt de vista de la realització dels seus somnis de creador literari. En cap moment ni tan sols ho insinua, però malgrat que l'exercici del periodisme no comporti en essència el de la creació literària, sí que en el seu cas, i en tants i tants d'altres, afavorirà una dinàmica atiadora de la creació. En aquest sentit observem com les seves funcions no començaran a estar vinculades a la tasca d'escriure fins al cap de dos anys d'haver començat a col·laborar amb Mañé i Flaquer amb l'article "*El Paraguay*", del 22 d'octubre del 1892, com a primera fita del que serà fonamental opus publicístic del periodisme català de tots els temps.

La correspondència amb Josep Maria Lloret confirma, més que no enriqueix, el context argumental amb el qual Maragall justifica la seva entrada al Diari de Barcelona. En carta del 27 d'octubre del 1890, pràcticament el mateix dia de la incorporació al DdB mostra un cert to d'entusiasme:

Por tu carta me enteré con cierta alegría que eras uno más en los nuestros, en los que aprovechamos (¿) el grado; ¿quién había de decir que del “círculo” saldrían nada menos que tres abogados: Lluís, tu y yo? ¡Y decíamos que no íbamos a parte alguna! Ya ves como hemos ido: ¿no es verdad que es muy hermoso el subir a estrados con toga y todo? ¿No es verdad que ya crees en algo? Yo también: mira, he entrado en la Redacción del “Diario de Barcelona”. ¿Te asombras?, pues no hay más. Allí estoy en calidad de Secretario de la redacción y encargado de cambiar impresiones con ésta y el director, y de representar a éste cerca de las autoridades, y con la obligación a más de banderillar los toros, digo, los sueltos que me correspondan. Vinieron a proponerme esto, lo pensé dos días, y después fui a decir que no aceptaba y... efectivamente, por la tarde ya estaba en casa del Director. Cuando digo que tu y yo estamos destinados a grandes cosas: ya verás, ya verás. Al mismo tiempo sigo ejerciendo a más no poder la carrera. Creo que ya sabes que estoy en el despacho del señor Brugada; sí, allí me estoy despachando como un condenado todo lo que se presenta, y asisto a diligencias judiciales y... en fin, todo. Abogado pues, y periodista, ya puedes figurarte si estaré ocupado. A veces cuando me meto en la cama pensando en el auto verbal de mañana y en la correspondencia de Bélgica de ayer, me pregunto: Señor ¿por qué demonios haré yo todas estas cosas? ¿Qué falta me hacen ellas a mi ni yo a ellas? ¿Pero me he buscado yo tal situación? ¿He hecho algún esfuerzo para alcanzarla? No señor: esfuerzo hubiera sido oponer para no encontrarme en ella. Entonces yo no tengo culpa, las circunstancias me lo han dado, que me lo quiten las circunstancias; y me duermo tranquilo. Y si al día siguiente me instaran para aceptar la Capitanía general de Cataluña diría: bueno, sea; cuando vean que no sirvo ya me la quitarán. Con este gran sistema de mi invención no dudo que llegaré a cualquier parte.²⁶³

Aquest to d'escepticisme davant la gran decisió de vincular-se al DdB -encara que per a Maragall en aquests moments no tenia res de gran- es confirma en la carta, ara ja en català, que adreça a Josep Maria Lloret el dia 1 de maig del 1891:

No sé si t'he dit o saps que estic a la Redacció del Diari de Barcelona, amb el caràcter de Secretari d'en Mañé i Flaquer. Sí ara estic allà. Això si no ho sabies potser t'estranyarà una mica; però t'asseguro que en entrar allà no vaig haver de renunciar a cap convicció; hi hauria pogut renunciar-hi per raons idèntiques a les que va donar un alcalde a un Emperador, excusant-se de no haver fet tocar les campanes a la seva arribada, i va ser la primera que en el poble no hi havia campanes.²⁶⁴

Resulta significatiu de fins a quin punt Maragall no donava gaire importància a la vinculació amb el DdB, que set mesos després d'haver-ho anunciat a Lloret no es recordava de si ho havia fet. I resulta interessant constatar aquesta voluntat de treure

---

²⁶³ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg.138.

²⁶⁴ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg 140.

relleu a la decisió, remarcant que “no vaig haver de renunciar a cap convicció”. O sigui que res de fonamental no pertorbava, almenys en principi, els seus ideals, el més important dels quals el d’esdevenir creador literari. Dóna la sensació, per tant, de que no veia en l’activitat periodística que es disposava a iniciar, o amb la qual ja havia començat a relacionar-s’hi, cap lligam amb aquests ideals.

No resulta massa agosarat establir un paral·lelisme entre aquesta decisió i la que havia pres dotze anys abans en decidir-se a iniciar els estudis de dret a la Universitat de Barcelona després d’uns anys (1874-78) -coincidint amb l’adolescència-, en els quals s’havia dedicat a fer d’aprenent d’empresari tèxtil al costat del seu pare. Període que va estroncar l’entrada a la universitat. Ja hem vist, en el resum biogràfic, fins a quin punt van resultar contra natura els anys passats a l’empresa paterna. Ara observem com la sortida de l’advocacia, o l’escapada lateral a un nou món, li resulta una oportunitat que en principi li permet el benefici del trencament subsistencial desitjat amb el context familiar. Alhora aquesta ocupació li obre unes portes que encara que no siguin exactament vinculades a la seva vocació literària, si més no en resulten menys allunyades i, fins i tot, li apropen pel context genèric universitari i intel·lectual que representa.

A les esmentades *Notes autobiogràfiques* de l’any 1885, escrites, per tant, poc temps després d’haver acabat la carrera de Dret, fa evident aquesta hipòtesi:

Jo desde molt temps venia dient a tothom que volia escoltarme que la meua vocació era la carrera d’advocat. Això, no era cert, però jo no mentia. La meua vocació era sortir-me d’una esfera, que a efecte de tant llegir novel·les i del que havia exagerat mon talent considerava massa grossera pera mi; la meua vocació era fregar-me ab la joventut ilustrada al mateix temps qu’adquirir coneixements superiors, perquè jo creya llavors en la ciencia. I la carrera d’advocat m’era simpàtica per un no sé què d’aristocràtic que jo hi hi veyia y perquè comprenia rams de saber humà que se m’havien fet los més simpàtics durant el batxillerat: filosofia, història, literatura (jo no sabia qu’existís la facultat de filosofia y lletres, y tampoch m’hauria atrevit a sol·licitar una carrera sense aplicació pràctica). Per això vaig escullir aquesta carrera sense saber, com sé ara, lo qu’és en realitat. Ab poques paraules: vàrem acordar ab lo meu pare el mon canvi de rumbo; fou moments abans d’anar-me al llit. Un cop al llit, ab llàgrimes de tendre remordiment, m’acusava a mi mateix d’haver tirat a terra tot lo castell d’esperansas i projectes que mon pare devia haver anat formant des mon naixement de que jo, com únich fill varó, estendria lo negoci de nostre acreditat establiment, seria un industrial ilustrat i l’orgull y el descans de la seva vellesa.²⁶⁵

---

²⁶⁵ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 182

Malgrat aquest context de remordiment filial, el cert és que per a Maragall l'inici dels estudis de Dret va resultar un fet molt important per a ell, cal insistir en això. A les esmentades *Notes autobiogràfiques* ho deixa clar en un llenguatge en el qual fins i tot s'hi barregen elements gairebé emocionals:

Tremolant jo d'emoció, vàrem entrar en lo vestíbul de la Universitat, i vaig dir somrihent ab tot candor a mon company: "Entro per primera vegada en lo temple de la sabiduria".²⁶⁶

Encara que nascut 27 anys més tard que Maragall, Gaziel situa amb força precisió què devia significar l'estudi de la carrera d'advocat en el seu temps, que malgrat el decalatge de pocs anys i amb els matisos que calgui ponderar, no devia ser gaire diferent del que significava a l'època de Maragall. A les seves imprescindibles memòries, *Tots els camins duen a Roma*, en dóna una imatge molt fiable malgrat que hi ha una distància d'uns trenta anys entre l'època en què està escrit aquest judici i en la que Maragall va iniciar els estudis de Dret.

A les Facultats de Dret, hi anaven a raure, generalment, a més dels minyons que sentien una certa tirada pel civil o pel criminal, tots els nois de casa bona que, no sabent fer res de millor, seguien una vaga carrera. La de Dret ho era tant, i oferia ensems tantes sortides -amb el títol de llicenciat en Lleis, a Espanya es podia ser gairebé tot- que constituïa un camí ideal per als qui no tenien vocació determinada, però sí temps i diners per perdre. "Fes-te advocat -aconsellaven els pares benestants als seus fills-, que després ja veurem".²⁶⁷

Josep Pijoan escriu sobre aquest mateix tema i el seu judici no desmenteix el de Gaziel:

En Maragall aleshores -quan la família va anar a viure al carrer Trafalgar- començava a estudiar per advocat. Els nostres fabricants creien que la carrera d'enginyer era massa difícil i no insistien: la qüestió és que el noi tingués carrera. Així es va transigir en moltes coses; els estudis de lleis no semblaven tenir insuperables dificultats fa cosa de vint anys. En Maragall a la Universitat no va fer res de bo, i ho confessava sense remordiment. Mai com aleshores la nostra Universitat no havia estat tan trista i esmortuïda. [...] quan En Maragall hi estudiava, fins al meu temps, fora dels dies que hi entraven els civils a cavall i nosaltres els hi tiràvem bancs des del

---

²⁶⁶ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 182.

²⁶⁷ Agustí Calvet "Gaziel". *Tots els camins porten a Roma. Memòries*. Edicions 62 i "la Caixa". Barcelona, 1981. Pàg. 190.

claustre de dalt...fora d'aquells esbarjos, que justificaven la nostra presència allí, no sé què hi anàvem a fer en aquell temple de la Ciència.²⁶⁸

Ara, una dècada més tard, tampoc és la vocació pel nou ofici, com abans ho havia estat el de dret, el motor de la decisió d'entrar al DdB. Però és evident que, sense ésser-ne del tot conscient i, sobretot, sense conèixer tampoc què era la professió de periodista -com no sabia què era la d'advocat dotze anys abans, entreveu una nova obertura vers el seu definitiu objectiu genuí: la creació literària. Ampliem el contingut de la carta a Roura del 22 d'octubre del 1890:

Lo Pep Soler em parla de Goethe, de pudor intel·lectual... això ja era quelcom, però en canvi m'atreia especialment conèixer amb intimitat el gran "Pontífex" dels burgesos i aquell grapat d'escriptorets mesquins que fan moure la gran potència de Barcelona, el "Diari d'en Brusi". El Pep deia que això és un excés d'amor al document humà... però és tan bonic viatjar per les regions de les idees, conèixer caràcters i institucions, "haver-hi estat!"²⁶⁹

Sigui com sigui la decisió havia estat presa, i en data indeterminada en els darrers dies del mes d'octubre del 1890, Maragall començava a actuar com a secretari de Joan Mañé i Flaquer iniciant una de les relacions professionals periodístiques més intenses i més profundes de la història del periodisme català; unes relacions que només van poder escapar la mort de Mañé i Flaquer el dia 8 de juliol del 1901, poc més de deu anys més tard del seu inici. La formalització d'aquest fet es manifesta en l'escrit de Mañé, datat el 23 d'octubre del 1890, signat "El Director, J. Mañé y Flaquer", amb membret "Dirección del Diario de Barcelona", en el que ho manifesta amb un cert to de solemnitat, alhora que especifica les seves funcions:

*"Nombro secretario de la redacción del "Diario de Barcelona" a Don Juan Maragall y Gorina, facultándole para que represente al periódico cerca de las autoridades y en todos aquellos actos en que tenga representación la prensa diaria".*²⁷⁰

Com es pot observar en principi Mañé no pretenia fer de Maragall el columnista que aviat l'atiraria a ser, limitant les seves funcions a les de caràcter de representació institucional particular del mateix director. Les derivades de la dinàmica quotidiana de

---

²⁶⁸ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 25.

²⁶⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1101.

²⁷⁰ Font: Arxiu Joan Maragall.

la redacció, per tant, eren alienes als objectius del director. Aquest fet queda confirmat en la carta que el mateix Mañé va enviar a Maragall, amb motiu d'un conflicte intern de tipus tècnic. La carta és del 9 d'agost del 1896 i respon a una anterior de Maragall que s'ha perdut:

*Recibo la de V. de ayer y la contesto al momento. A las razones que aduce V. para aprobar que mis quejas no podían dirigirse a V. añadiré otra que quizás se le haya olvidado. V. me fue presentado, no para ser Secretario de la Redacción, sino Secretario del Director, lo cual significa que V. no debía tomar parte alguna en la confección del "Diario". Luego, ya porque el primer cargo no ofrecía bastante ocupación, ya para facilitarle mi representación, le propuse y V. aceptó por complacencia figurar como Secretario de Redacción, pero sin la obligación de contribuir a la confección del "Diario". Ha contribuido V. alguna vez y contribuye accidentalmente señalando los periódicos extranjeros, también por complacencia. Persona colocada en la situación de Vd. no es redactor-confeccionador, con obligación de asistencia "Diaria"; y no veo que por su presencia o ausencia infuyeran en que el "Diario" de la tarde entrara en prensa más tarde o más temprano.*²⁷¹

Malgrat que portava ja quatre anys publicant articles, Mañé considera a Maragall aliè a cap responsabilitat executiva interna. Això reforça la realitat que l'exercici de periodista per part seva va centrar-se en el senyorívol i distingit àmbit de l'articulisme d'opinió i tot el més entrà en la brega quotidiana més directa quan, a més, exercí com a crític literari i teatral. Tanmateix les irreconciliables disputes amb Teodor Baró, que van menar a que passés de candidat a succeir Mañé a abandonar el DdB, confirmarien que no va poder desentendre's del tot del quefer intern del rotatiu.

4.3.-- Dos anys sense articulisme

Els dos primers anys de vinculació amb el DdB no comporten gaires fets importants en la biografia de Maragall. No hi ha articulisme, tampoc en altres mitjans de comunicació, i la seva tasca com a secretari de Mañé i Flaquer no implica unes vivències que ofereixin matisos excepcionals, cosa que no vol pas dir que no siguin significatives.

Un trencament del buit es produeix en una carta adreçada a Antoni Roura, datada el mes de setembre del 1892 sense indicació de dia, en la que l'informa de les

---

²⁷¹ Font: Arxiu Joan Maragall

tenses relacions de Mañé i Flaquer amb el seu amic Josep Maria Lloret, a qui el mateix Maragall havia recomanat al seu director; relacions que afecten també al mateix Maragall:

En Lloret continua en La Velada [revista que havia creat Mañé i Flaquer], i en el “Diario”, però, no sé, a en Mañé no li ha entrat per l’ull dret i sempre està remugant d’ell; és que és sec, que no té gust literari, que és descuidat; i es cansa de corregir-li les quartilles, i al capdavant me les fa corregir a mi. En Lloret sempre diu que aquest home l’emprenya, que quan està sol amb ell no sap què dir; i com que a en Mañé si no se li sap trobar el seu ressort també és molt eixut, resulta que quan es troben sols de vegades estan cinc minuts (sense exagerar) en Mañé tocant el piano amb el braç al silló, i l’altre amb la mirada perduda en el vació fins que Don Joan li allarga la mà i li diu: “Bueno, endavant, passiu-ho bé” i el xicot se’n va remugant i dient que ell no sap com fer-ho.²⁷²

Però més endavant, a la mateixa carta, es refereix a ell mateix en termes interessants:

I jo, haig de confesar-ho em penso ser el més feliç de tots; casat amb una dona de qui segueixo sempre igualment enamorat (t’ho juro, igual que quan en parlàvem), [...] amb més feina de periodista, que hi vaig prenent gust, semblant-me fer molt contents als qui n’haig de fer, anant bastant a les meves aficions literàries: ¿què més puc desitjar no sent ambicions com no sóc?²⁷³

Entre el 6 de novembre del 1891 i el 22 de novembre del 1894 Maragall escriu onze cartes a Lloret -les darreres- en les quals parla del procés que va portar de l’inici de la relació d’aquest amb Mañé i Flaquer i de la seva col.laboració a la nou nada -a la primera carta encara només projecte- publicació La Velada, fins a la seva ruptura i també desaparició d’aquesta revista. Relacions conflictives pràcticament des del primer dia. Maragall primer amoreix i aplanava el camí perquè el seu amic vingui a Barcelona, des de Girona, per incorporar-se a l’esmentada publicació. Després no es cansa de donar-li consells sobre com ha de relacionar-se amb Mañé i Flaquer, en uns esforços que resulten inútils.

Només en una d’aquestes cartes parla de la seva tasca com a periodista, però ja queda al marge del seu bienni de desert de mostració pública com a tal. És la datada setembre-octubre del 1894 en què molt de passada, escriu:

---

²⁷² *Obres Completes I*. Pàg. 1106.

²⁷³ *Obres Completes I*. Idem.

*Yo he puesto dos artículos en el “Diario”: uno el que te dijo Bach, contando una excursión que yo hice; es un artículo muy bonito y está maravillosamente escrito; si Bach no te lo ha traído yo te mandaré un ejemplar con tal que me lo devuelvas porque no es cosa de perderlo y que luego mis descendientes se queden sin enterarse. Después hice otro (no descendiente, sinó artículo) espabilando a los agricultores, que también me salió bastante bien. Y ahora pienso hacer otro sobre política española que ya sabes es mi tema predilecto. Si quieres leerlo, ojo al Diario allá a últimos de la semana que entramos.*²⁷⁴

El primer dels articles és “*En las alturas*”, publicat el dia 12 setembre 1894, i explica l’excursió que va fer amb Soler i Miquel des de Camprodón a Núria. D’aquesta excursió en va sortir el poema “Goigs a la mare de Déu de Núria”. El segon és “*Buenos ejemplos*”, datat el dia 2 de novembre del 1894. En tot cas, Maragall no es refereix a que els que cita són els dos primers articles publicats per ell al DdB, car ja feia dos anys que, com s’ha vist, hi havia aparegut “*El Paraguay*”.

Josep Pijoan es refereix a la inicial tasca com a publicista al DdB:

En Maragall, al començament de les seves relacions amb Mañé i Flaquer no féu sino crítiques de llibres i sense el seu nom. Els articles més seriosos de crítica els escrivia En Miquel i Badia, que era quasi “modernista”, per reacció al naturalisme que començava a passar de moda. Per tant En Maragall sols podia tenir dificultats al “Brusi” pel cantó de l’ortodòxia catòlica i ja hem vist que sense cap insinceritat En Maragall era de “bona pasta” en aquest punt. Tampoc no se’l va posar a prova; En Mañé el vigilava cuidant d’esperar el moment que pogués escriure sense etzagaiar.²⁷⁵

En definitiva el bienni 1890-92 va ser un període amb pocs fets importants des del punt de vista de la vinculació de Maragall amb el periodisme. En tot cas sí que el poc que es coneix és important. Per una part en mostrar el deixondiment de l’activitat com a advocat i, per l’altra, com adverteix que va inserint-se de manera natural en el periodisme. Entre el “potser aniré mica carregat de feina, puix cada dia em trobo més ficat en el despatx al.ludit” [Brugada] -carta citada a Antoni Roura del 22 d’octubre del 1890- i el “amb poca feia d’advocat [...] amb més feina de periodista, que hi vaig prenent gust”, -carta a Roura setembre 1892- hi ha un pont fonamental que travessa dues voreres molt diferenciades de la seva existència: la que va d’un horitzó de consciència de dedicació fonamental a l’advocacia i el que mena al definitiu i a la fi únic

---

²⁷⁴ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 160.

²⁷⁵ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 51.

ofici de periodista, ultra la condició de creador literari que dia a dia s'anirà consolidant a partir d'aquest moment.

L'any 1892, entre el 22 d'octubre i el 10 de desembre, va publicar cinc articles que constitueixen el pròleg del que a partir del 1893 esdevindrà una tasca publicística regular, en alguns períodes fins i tot intensiva i, tanmateix, amb significatius trencaments. En tot cas, en aquests anys la creació poètica tampoc no acusa una activitat especial. Ja hem vist que "L'oda infinita", publicada el mes d'abril a la Il·lustració Catalana, marca el punt de partida cabdal d'un poemari esparç que començà ja l'any 1878, als divuit d'anys d'edat, amb "Al veure't l'ànima entera", i que s'escampà posteriorment amb obres de major envergadura com "Dins sa cambra" (1881) i "A dues violes marcides", aquest poema publicat també a la Il·lustració Catalana el mes de setembre del 1886. Entre 1890 i 1892, els primers temps de vinculació amb el DdB, la producció poètica de Maragall tampoc no és gaire significativa. El 1890 només publica "Montserrat" i la Il·lustració Catalana li acull "El nou Pausias i la florista" que és una traducció de Goethe. I el 1891 publica el mes de maig a l'Avenç, "Enviant flors", "Ella parla", "Festeig vora la mar Cantàbrica" i "Les minves de gener". A la Il·lustració Catalana va publicar la traducció de *Mignon* de Goethe. I el 1892, a L'Avenç, en el número de mes de març, publicà la traducció d'*Epigrames venecians* de Goethe.

4. 4.-- Vers una plena dedicació publicística

El pas de quatre articles publicats al DdB l'any 1892, als vint-i-vuit del 1893, marca, de manera ben explícita, el que va d'un incipient protagonisme com articulista a una dedicació plena, encara que irregular pel que fa a la periodicitat, en allò que progressivament va anar prenent un cos dia a dia més important en la seva trajectòria.

Tenint en compte el protagonisme fonamental del DdB com a receptor de l'articulisme maragallà, cal fer unes consideracions elementals en relació amb les absències de col·laboració en aquest mitjà. En aquest sentit l'any amb més articles publicats a aquest diari va ser el 1902, amb un total de quaranta tres, cosa que significa una periodicitat setmanal gairebé plena si descomptem els buits per causa de períodes vacacionals. Després dels quatre primers articles del 1892, -el primer gairebé a les acaballes de l'any- se succeiran els vint-i-vuit citats del 1893, divuit el 1894, catorze el 1895, quinze l'any 1896, tretze el 1897, vint-i-un el 1898 -any de l'ensulsiada colonial- vint el 1899, vint-i-set el 1900, vint-i-sis el 1901 -any de la mort de Mañé i Flaquer-,

quaranta tres el 1902 i quinze ja el 1903, en només quatre mesos, car Maragall deixà la redacció del DdB al final del mes d'abril. La reincorporació el mes de juliol del 1905 comportarà un total de vint-i-quatre articles aquest any -periodicitat molt exactament setmanal-, mentre que el 1906 en va publicar vint-i-tres fins a la nova ruptura el mes de juny; o sigui que es mantenia la periodicitat setmanal. Periodicitat que retrobarem en els vint articles publicats l'any 1911 en la seva darrera reincorporació a partir del mes de juliol fins l'últim article publicat el 23 de novembre d'aquell any.

Els períodes en els quals deixa la vinculació amb el DdB, ja sigui com a membre de la redacció o com a col.laborador, no comporten una intensificació perceptible de la seva dedicació publicística a altres mitjans. En aquest sentit cal remarcar algunes dades interessants. El primer article que va escriure a La Veu de Catalunya com a diari data del 7 de maig del 1903, dues setmanes més tard del darrer del DdB, i no hi tornà a publicar fins el mes de febrer del 1905, poc abans de reincorporar-se novament al DdB. Els retorns a La Veu de Catalunya es produiran sempre en èpoques en les quals no col.laborava al DdB, amb dos articles l'any 1908, quatre el 1909 i cap els anys 1910 i 1911, després del contratemps sofert amb la censura el mes d'octubre de l'any 1909 de "La ciutat del perdó", un dels articles de major contingut ètic i calat polític que va escriure mai.

També les col.laboracions a El Poble Català, portantveu oficiós del republicanisme catalanista, es concentren en els períodes de no vinculació de Maragall al DdB. Els dos del 1905 corresponen a dates anteriors a la reincorporació d'aquest any; l'any 1907 en publicà dos i finalment el dia 6 d'abril del 1911 va publicar l'últim, també abans de l'inici de la darrera i definitiva vinculació al DdB.

Pel que fa a la Il·lustració Catalana, el major nombre d'articles en un any es produeix el 1904, també al marge de relació amb el DdB. Aquesta característica es reproduïx de manera no exacta però sí com a línia accentuada amb altres publicacions, sobretot aquelles més dedicades a temàtiques d'actualitat i menys a continguts especulatiu de pensament cultural, com és el cas de *El Imparcial*, *Los Lunes de El Imparcial*, *La Lectura*, *Revista Alma Española*, *La Vida Regional* i *La Renaixensa*.

4. 5.-- Primera ruptura amb el DdB

El dia 12 d'abril del 1903 el DdB publicava l'article titulat "Aleluya" que signava Teodor Baró que aleshores, i d'ençà de la mort de Mañé i Flaquer, havia assumit la direcció del rotatiu. Remarquem alguns dels paràgrafs:

Recordemos que al alborear el pasado siglo se nos creyó una nación muerta: recordemos que se llegó a tomar posesión de nuestros despojos; recordemos que el pueblo español quedó abandonado a sus propias fuerzas, aprisionado por las bayonetas y cañones del usurpador; recordemos que nada teníamos, nada; sólo nos habían dejado los corazones porque no podían arrebatarlos, y ellos nos bastaron para devolver la vida a la patria, que resucitó cantando todos los españoles, Aleluya.

También resucitaremos; también cantaremos Aleluya los españoles del siglo XX. No nos hallamos en trances tan apurados como se hallaron nuestros padres, pero es necesario que les imitemos recordando las palabras del apóstol san Pablo: Limpiaros de la antigua levadura para que seáis masa nueva.

[...] Conservemos la fe, conservemos el patriotismo y puesta en el Señor la esperanza, no desconfiando jamás de la patria, lograremos limpiarnos de la antigua levadura, seremos una masa nueva y podremos cantar Aleluya.

[...] ¡Qué grandeza! ¡Cuanto heroísmo! ¡Qué reyes y que pueblos los de Castilla, Aragón y Navarra! Ellos no renegaron jamás del pasado como algunos desdichados, así intelectuales como analfabetos. [...] Creyeron en la patria, cuyas gestas agrandaba la tradición [...] y creyendo en ella vieron resucitar España y cantaron Aleluya.²⁷⁶

Onze dies més tard, el 23 d'abril, dia de sant Jordi, Joan Maragall publicava al mateix DdB l'article titulat "San Jorge patrón de Cataluña". En ell escrivia, entre altres coses:

-Oh! ¡No basta alegrarse con la fiesta de día! Es menester vivir todo su sentido. Esta sobrenatural luz que brilla encima de nuestra frente; esta sonrisa que cambiamos entre hermanos, esta fragancia que deja a nuestro paso el ramo de rosas que llevamos, son el rastro que dejó una lucha heroica y santa. Si queremos que detrás nuestro ese rastro permanezca, es menester que renovemos la hazaña y la victoria, que haya siempre pureza en nuestra vestidura, siempre luz en nuestras almas; siempre aliento de amor en nuestro pecho y siempre una sonrisa serena de fe en nuestra ardua batalla.

---

²⁷⁶ Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

*¡Oh! ¡Fuera hoy el día de ella! Yo estoy cierto de que ese olor de rosas que hay en el ambiente y ese amor de patria que se hace tan palpitante, nos inspirarán a todos en una sola inspiración, que por encima de nuestras divisiones superficiales, de nuestras pasiones de parcialidad, de nuestro dragón, se alzaría solo y triunfante lo catalán puro. Y no habría otra victoria que la de esta tierra catalana que es nuestro cuerpo, y el de este espíritu catalán en el que viven gloriosamente nuestros padres y por el que viviremos nosotros en la gloria de nuestros hijos.*²⁷⁷

Amb aquest article -amb un clar regust de rèplica del de Baró-, Joan Maragall posava fi a dotze anys llargs de permanència a la redacció del DdB a la qual havia ingressat, com hem vist, a finals del mes d'octubre del 1890. I posava fi, també, a deu anys llargs d'articulisme des del primer publicat, el ja citat "El Paraguay" del 22 d'octubre del 1890. L'endemà, el dia 24 d'abril, el DdB publicava una nota sintètica que deia:

"D. Juan Maragall, que durante tanto tiempo ha sido nuestro compañero, se ve obligado, para atender sus asuntos particulares, a separarse de nuestra redacción, cosa que sentimos tanto como el señor Maragall, con quien seguimos unidos por los mismos sentimientos de amistad y afecto que mutuamente nos hemos profesado".

Un pur tràmit que de cap de les maneres obeïa a la veritat, amb un argument justificatiu del comiat -"se ve obligado, para atender sus asuntos particulares"- del tot fals.

Aquest fet, aquest comiat, marca de manera absolutament decisiva el període més transcendental de la trajectòria periodística i publicística de Maragall. Darrera d'aquesta fita quedaven dos-cents quaranta-cinc dels tres-cents dotze articles publicats al DdB i quedava també la part més intensament periodística de la seva trajectòria; la que el va lligar a la professió des de dins de la mateixa, des d'una taula de redacció compartida, del compliment d'obligacions explícites i indefugibles, de l'atenció a responsabilitats concretes internes i externes.

Hem exposat una síntesi àmplia dels continguts dels dos articles perquè en la seva profundíssima antinòmia mostren dos pols que per força es rebutjaven, es combatien i esdevenien incompatibles. En una certa mesura, després d'aquesta mostració ja no caldria dir res més, perquè, en essència, tot quedava molt clar.

---

²⁷⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 680.

La ideologia rotundament nacionalista-espanyolista que exhibeix ostentosa­ment l'article de Baró -no oblidem, tal com s'ha dit, director aleshores del periòdic-, contrasta amb l'expressió arravatada d'un amor a un altre nacionalisme, encara que sigui expressat en un llenguatge de contingut més líric que no explícitament polític com és el cas del de Baró. Darrera d'aquest fet hi ha tot un procés i un recorregut de petites i grans coses, d'esdeveniments i giragonses argumentals i temàtiques, d'una altíssima significació i transcendència, no solament pel que afecta a la persona Joan Maragall, sinó que ultrapassa i es vincula amb realitats externes tan importants com el moment de la premsa catalana, el camí que ha iniciat el DdB després de la mort de Mañé, poc menys de dos anys abans, el que està iniciant La Vanguardia, etcètera. I més enllà el context d'una ebullició política, social i cultural, a Catalunya i així mateix a tot Espanya, que es constitueix en molt més que el marc en el qual es desenrotllen els esdeveniments, fins a convertir-se en autèntics coprotagonismes del drama.

En l'ordre intern i, fins i tot, personal, hi ha les creixentment complicades relacions entre Maragall i Teodor Baró, esdevinguts, en temps previs, col.laboradors principals de Mañé i Flaquer. Maragall ho mostrava clarament a la carta adreçada a Antoni Roura el mes de juliol del 1897, sense data precisa:

T'escric des de casa el pare. Aquest dematí he embarcat la dona, la canalla i dues dones cap a Puigcerdà; però jo no puc anar-hi fins el 7 d'agost que en Baró haurà tornat d'estiuejar, i així no deixarem sol a en Mañé, que diu que n'hi cal un o altre vora seu.²⁷⁸

El 30 de novembre del 1898, una nova carta a Antoni Roura mostra la tensió que existeix entre els dos homes forts de Mañé a la redacció del DdB, i la profunda divergència de criteris i d'ideologies.

Realment en Baró va ser el S (pseudònim amb el que va signar unes notes escrites des de Madrid) encatarinat amb els ducs i marquesos de can Silvela i amb aquells transparents de tela de Vichy que aquí ja són passats de moda. Ara ja torna a ser aquí i ahir vàrem tenir un gran discussió sobre si els ajuntaments obren per poder propi de l'entitat Municipi (deia jo) o per delegació del govern central (deia ell). Per ell tot ve de Madrid. Va voler cercar reforç amb en Mañé fent-lo jutge de la discussió: "Oi, Don Joan?", a l'últim D. Joan tot empenyat diu: "Carall, no ho sé" i vam quedar així.²⁷⁹

---

²⁷⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1124.

²⁷⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1127.

Des de la perspectiva externa, des del context polític, social i cultural, només cal volar damunt una panoràmica que ens mostrarà entre altres fets, aquests, i no ens reca repetir-ne insistir i refrescar-ne algun dels que ja han estat citats en un altre capítol:

- 1891.-- Arancel proteccionista.
- 1891.-- Fundació de l'Orfeó Català.
- 1892.-- Assemblea de Representants d'associacions promoguda per la Unió Catalanista -fundada el mateix any per Prat de la Riba i Lluís Domènch i Muntaner-, assemblea en què s'aprovaren els principis polítics catalanistes coneguts com a "Bases de Manresa".
- 1892.-- Primeres festes Modernistes a Sitges.
- 1893.-- Segones Festes Modernistes a Sitges.
- 1893.-- La policia requisava els gairebé 100.000 exemplars del *Compendi de doctrina nacionalista* de Prat de la Riba.
- 1895.-- Discurs en català d'Àngel Guimerà en la presa de possessió de la presidència de l'Ateneu Barcelonès.
- 1895.-- Josep Martí desembarca a Cuba i comença la guerra de la independència d'aquesta illa de la metròpoli espanyola.
- 1897.-- Estrena de *Terra baixa* d'Àngel Guimerà.
- 1897.-- Obertura de la cerveseria Els Quatre Gats.
- 1897.-- *Els Segadors* establert com himne nacional de Catalunya.
- 1898.-- Ensulsiada colonial espanyola amb la independència de Cuba i Filipines.
- 1899.-- Fundació del Centre Nacional Català, escisió de la Unió Catalanista.
- 1899.-- Tancament de caixes, o negativa dels contribuents catalans a pagar tributs a l'Estat espanyol.
- 1900.-- Pastoral del bisbe Josep Morgades instant a l'ensenyament del catecisme en català.
- 1901.-- Fundació de la Lliga Regionalista per Prat de la Riba, base i gran referent del nacionalisme polític català conservador.
- 1901.-- Neix l'Escola Moderna de Ferrer i Guardia.
- 1901.-- Joaquim Pena crea l'Associació Wagneriana.
- 1901.-- Mor Joan Mañé i Flaquer.
- 1902.-- Vaga revolucionària a Barcelona.
- 1902.-- Campanya contra el Decret del Comte de Romanones que obligava a que

l'ensenyament del catecisme catòlic es fes en castellà arreu de l'estat.

-1903.-- Maragall esdevé president de l'Ateneu Barcelonés.

-1903.-- Congrés universitari català.

-1903.-- Neix el CADCI.

Aquest recull, sense el més mínim objectiu d'exhaustivitat, a manera de pinzellada de traç gruixut, mostra, amb tot, fets molt interessants des de la perspectiva del moment d'eufòria política, cultural i identitària que vivia Catalunya. Aquests són, entre d'altres components, anys en els quals es posen les bases d'una acció política nacionalista dia a dia més estructurada i dia a dia més arrelada a la societat catalana. En el pla cultural fets com la Fundació de l'Orfeó Català i la consolidació del corrent Modernista -Cerveseria Els Quatre Gats, Festes Modernistes, Associació Wagneriana- resulten del tot indicatius d'una eferescència que fins i tot s'instal·la, no sense lluites aferrissades amb protagonisme destacat del mateix Maragall, al bell mig d'una entitat fins aleshores tan refractària a aquest context com era l'Ateneu Barcelonés.

La campanya de protesta política i social contra el decret del Comte de Romanones que imposava l'ensenyament del catecisme en castellà, contravenint la pastoral del bisbe Morgades -campanya en la que Maragall també hi jugà un paper importantíssim-²⁸⁰ constitueix un altre fet de cabdal importància en una línia inequívoca objectivament, no sols de renaixença, sinó sobretot de trasllat dels sentiments que va promoure aquest moviment al terreny de la concreció política i de l'acció damunt la societat.

La ruptura amb el DdB va resultar molt dolorosa per a Maragall ja que encara que s'havia introduït en l'ofici del periodisme amb poca convicció, a la fi se l'havia fet seu amb un entusiasme convençut, al compàs també de l'estima i prestigi que s'havia guanyat dins de la redacció entre els companys -no amb tots com ja s'ha vist-, i també entre els lectors de l'aleshores preminent i més llegit periòdic de Barcelona. I per extensió en els més actius i representatius cercles intel·lectuals per causa justament de la seva tasca com a articulista.

La correspondència mostra aquesta realitat de forma molt clara en un crescendo argumental d'un gran interès. Antoni Roura, que va ser l'interlocutor i destinatari principal de les inquietuds, dubtes i esperances de Maragall en les primeres passes per

---

²⁸⁰ Per aquest tema vegeu Jaume Comellas. *Ibidem*.

l'ofici, continuà essent-ho del seu desenvolupament en el mateix. Però no ho serà, en la correspondència, quan es produeixi la primera ruptura perquè en haver tornat de Filipines, les cartes, naturalment escassegen.

En carta datada Dijous Sant del 1893, Maragall es mostra generós amb arguments respecte de com es va inserint en la tasca de periodista:

Vaig seguint la vida activa. La Reneixença em va investir amb un article de quatre planes sobre els dos articles meus a *La Vida Regional*; diu que jo desprecio el passat i em ve a tractar de racionalista. En canvi, L'Avenç, en un article d'en Cortada titulat "Les idees noves en el Brusi" diu que "poso" de modernista, que puc passar per un refinat, per un "diletante", però que encara miro massa al passat; que no sóc capaç de defensar des del "Brusi" l'anarquia, l'amor lliure, l'abolició de tota religió positiva [...] però que de totes maneres faig una obra meritòria remenant coses modernes en un diari burgès: i acaba posant-me com a candidat a la direcció del "Diari" en oposició a Sánchez Bravo quan es morí en Mañé. ¿Què et sembla?²⁸¹

El 29 de setembre del 1893, Maragall, després de recordar el disgust causat per la prohibició per part de Mañé de publicar un article sobre Nietzsche -tema que es tracta a part-, per una part mostra el seu desànim i, per l'altra, l'estima de Mañé així com també la d'un mitjà progressista com és L'Avenç: en definitiva exposa, amb les contradiccions pertinents, el grau de protagonisme i el prestigi que estava assolint en aquells moments.

Jo no volia escriure més en el Diari, perquè t'asseguro que col·locat com estic entre el "Brusi" i L'Avenç i sent afalagat pels uns i els altres la meua posició és originalíssima. Però en Mañé em va demanar ahir que reprenguéss els meus articles.²⁸²

Sobre la incomoditat pel què fa a la ideologia o inclinacions intel·lectuals amb que es trobava Maragall en els primers temps, resulta interessant mostrar el judici que mereixia la seva aportació en cercles progressistes de Barcelona. Lluís Quintana ho exposa en un assaig, tot partint d'una cita de Carles Casagemes:

"Acabo de llegir un article d'en Maragall qu'es collonut com casi tot lo seu. Tan debó quedés ell de director del Brusi quan reventi en Mañé i Flaquer".²⁸³

---

²⁸¹ *Obres Completes I*. Pàg. 1108.

²⁸² *Obres Completes I*. Pàg. 1111.

²⁸³ Lluís Quintana. *Joan Maragall i el Diario de Barcelona*. L'Avenç número 45, Febrer 1991. Pàgs. 8-13.

Quintana pel seu compte assenyala:

Així de clar es manifesta en una carta un admirador de Maragall, força allunyat, com es veu pel llenguatge que usa, del que suposem lector prototípic del *Diario de Barcelona*. Aquest admirador és Carles Casagemes, pintor integrat de ple en la bohèmia parisina; la carta, del 19 de novembre de 1900, amb uns dibuixos de Picasso, va dirigida a Ramon i a Cinto Raventós, amics dels dos artistes que vivien a Barcelona. Cartes com aquestes i altres testimonis que podem anar recollint ens han de fer reflexionar sobre les peculiars relacions que va tenir el diari amb el periodista que li atreia lectors tan excèntrics.²⁸⁴

Resulta curiós com en carta del 24 de novembre del 1893 a Antoni Roura, Maragall fa broma sobre què representa per a ell formar part de la redacció del *DdB* demostrant, en els inicis de la seva trajectòria com a periodista, una perceptible manca de convicció en la mateixa.

Et mires els toros des de la barrera [...] jo me'ls miro des del "redondel" i formant part de la cuadrilla del *Diario de Barcelona*.²⁸⁵

En carta a Roura datada el 16 d'agost, parla, traient importància als seus èxits com a poeta i com a periodista, en la mateixa línia de relativització de la que atribueix a la seva dedicació professional en els primers temps:

Sembla impossible que no entenguis quant poc significa un premi dels "Jocs Florals" i uns quants articles al "Brusi" més o menys discutits a Barcelona! Són èxits de campanar.²⁸⁶

En carta sense data ni de dia, ni de mes, tan sols es sap que és posterior a la de l'11 d'octubre del 1894 i anterior a la del 31 de gener del 1895, escriu a Roura:

Sembla res, i entre la Secretaria del Diari, els articles (amb llurs antecedents i conseqüents), lo d'advocat (que es redueix a un sol client, el meu pare; perquè a can Brugada ja no hi ha res que

---

²⁸⁴ Lluís Quintana. "Joan Maragall i el *Diario de Barcelona*". *L'Avemç*. Núm. 45. Febrer 1991. Pàg. 8-13.

²⁸⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 1112.

²⁸⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1115.

fer), visites d'amics i de gent que vénen a veure amb mi com a diarista o com advocat del meu pare.²⁸⁷

La primera reacció externa consegüent a la ruptura -o primera ruptura-, de Maragall del DdB la protagonitza la novel·lista i poetessa de L'Escala, Víctor Català, amb qui feia poc més d'un any havia iniciat una correspondència molt interessant.²⁸⁸ I aquesta reacció es produeix molt immediatament si tenim en compte com funcionava en aquells temps tot el que es refereix a velocitat de transmissió de les informacions. El dia 29 d'abril del 1903, cinc després que el DdB informés del comiat de Maragall, l'escriptora escalenca se li adreça:

Vaig llegir en els diaris la seva separació del de Barcelona i de moment va fer-me un esglai; mes, aviat vaig pensar que era impossible que V. es retirés per arreu, tant perquè faria massa falta (no sobren pas a Espanya desgraciadament els periodistes de les seves condicions ni (il·legible) com perquè l'hàbit de fer opinió, el mateix que el de trepitjar les taules, em sembla que és d'aquells que tenen ganxo i que no han de deixar mai més enterament lliures als que una vegada l'han agafat. Jo vull creure que ara V. es sentirà bé amb la seva independència enterament reconquerida, mes també crec que sent (il·legible) aquesta, tornarà vostè un dia a fer de periodista i de crític. I Déu vulga per vostè, i sobretot per nosaltres el públic en general, que així sia; cregui que no pot pas deixar de fer-ho. Pregunti a qui vulgui i tothom li ho dirà amb la mateixa convicció. I en últim extrem si renunciava vostè per arreu al seu repte davant el públic, jo li pregaria amb tota humilitat que volgués seguir fent de crític en aquestes lletres, que no se'n desentengués mai de fer-ne i amb aquella llibertat i franquesa amb què sembla d'oldre-li no havent-ho pogut fer en lletres de motlle.²⁸⁹

El contingut d'aquesta carta resulta interessant per diferents motius. En primer lloc per mostrar la reacció gairebé instantània de l'escriptora davant la notícia del comiat de Maragall del DdB, fet que confirma l'estima personal que sentia; però especialment per com pondera la tasca de crítica literària de Maragall, tasca que curiosament havia estat causa d'un inici de relacions entre ells poc cordial. La crítica, considerada poc grata per Víctor Català, que Maragall va fer de la seva obra *Drames*

---

²⁸⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1116.

²⁸⁸ Per aquest tema vegeu: Jaume Comellas. "Correspondència Joan Maragall-Víctor Català. Mirall d'una relació il·luminadora de realitats importants". Dins: AA.DD. Jornades d'Estudi Vida i Obra de Caterina Albert Paradís, "Víctor Català" 1869-1996. L'Escala 20, 21 i 22 de setembre 2002. A cura d'Enric Prat i Pep Vila, Ajuntament de L'Escala i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. L'Escala-Barcelona, 2002.

²⁸⁹ Font: Arxiu Joan Maragall.

rurals, havia provocat un primer contacte en termes de ressentiment explícit de l'escriptora envers el crític. Ara, tot el contari, Víctor Català reconeix i estima el mestratge de Maragall, amb qui ja sempre mantindria una ferma relació d'afecte.

Maragall respon aquesta carta en data 4 de maig del 1903:

És una gran intuïció la de vostè l'endevinar (no havent freqüentat gaire el món) l'atractiu apassionant del periodisme per tot aquell que l'ha tastat i la justíssima comparança amb la passió per les taules. Té molta raó; i encara que cada dia augmenta en mi l'aspiració a la serenitat i em sento menys apte pel traït enterbolidor del periodisme diari, no em defujo de barrejar-hi el meu crit i alçar-hi el meu braç sempre que em senti mogut per un impuls de noblesa. Lo que no tornaré a fer serà contraure compromís per a lloc o temps fixe; perquè he experimentat el perill de buidor i insinceritat que en això es troba.²⁹⁰

D'aquesta carta es desprenen almenys dues consideracions cabdals: la primera que Maragall s'havia inserit plenament en el món del periodisme i s'hi havia trobat còmode i feliç. I la segona, el compromís, amb tot, de no viure'l mai més des del seu interior, des de la cuina i des de les trinxeres de les redaccions, amb el seu context de lluites internes i mesquineses: només des de la distància que garanteix llur llibertat. En allò que anomenàvem "velocitat de transmissió de les informacions" es produeix un entrecreuament de cartes. Quan Víctor Català escriu la carta referida el 29 d'abril és evident que no ha rebut la que dos dies abans -27 d'abril- li havia tramès Maragall en la qual li anunciava el seu comiat del DdB. Recordem que l'escriptora escalença assenyalava que s'havia assabentat del fet per la premsa. Maragall escriu:

Al tornar aquí se'm van aglomerar atencions preemptòries i em van prendre humor i serenitat per alguns dies dissidències (sobre la qüestió catalanista) amb el Diario de Barcelona del que per fi m'he separat, no sense dol i violència. Això m'ha enterbolit l'esperit; mes ara em sento, encara que adolorit, lliure, i més pur; ja sóc només jo mateix; ja no sóc periodista, no sóc crític, no he d'inventar frases plenes o buides, a terme fixe; ja no haig de mirar els fets o les idees amb els cristalls deformadors de jutge pel públic, quina deslliurança! Però, també, quin buit! De moment aquest passarà i restarà la independència.²⁹¹

Cal precisar que el motiu principal d'aquesta carta no era el d'informar sobre el comiat de DdB sinó continuar la correspondència a redós d'un premi aconseguit per

---

²⁹⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 942.

²⁹¹ *Obres Completes I*. Pàg. 941.

Victor Català en un concurs amb l'obra *Marines*; concurs del qual Maragall n'havia estat jurat. El que importa en tot cas és confirmar com l'adéu del DdB era motivat per la "qüestió catalanista" i que això li havia causat un buit, o sigui, que va ser una decisió presa amb dolor; i alhora mostra, també, la sensació de deslliurament d'una tasca sobre la qual aquest trencament amb el DdB li havia servit perquè reflexionés sobre la mateixa i sobre la seva essència. Això queda palès en la carta adreçada a Miguel de Unamuno el 22 de desembre del 1903, vuit mesos escassos més tard de l'afer, carta que també serà objecte de tractament més endavant en un altre capítol. En aquesta carta al seu amic, Maragall es refereix al trencament amb el DdB en aquests termes:

*Dejé mi colaboración en el "Diario de Barcelona" y ahora no quiero hablar más al público por compromiso porque es pecado contra la santidad de la palabra; sólo quiero hablar cuando tenga algo que decir: -Es que así acabarás por no hablar-, me dicen los amigos que conocen mi indolencia. Tanto mejor -replico yo-; demasiado se pervierte el sentido del público con tantísima charla, que es vanidad pura o necesidad de pan. ¡Ganarse la vida hablando! ¡Hablar por ganarse la vida! ¿Cómo no hemos caído en la cuenta todavía de este enorme sacrilegio? ¿Por ventura el hablar no es el respirar del espíritu? ¡Ganar dinero por enseñar respirando ampulosamente! ¡Qué bajeza! Perdone buen amigo, estas expresiones; ya ve usted; me niego al público, pero no he perdido aun el prurito pecaminoso de la pluma, y los amigos a quienes creo indulgentes, como usted, sufren de ello!*²⁹²

Com es pot veure és una línia argumental que, per una part, referma la seva visió ètica de la professió que veurem més endavant i, per l'altra, sintonitza amb la que expressa a Víctor Català. Hi ha un joc de forces que es contraposen: per una banda la voluntat de no parlar sense sentir una necessitat autèntica i sense tenir quelcom a dir, i per l'altra, la independència aconseguida o recuperada. I finalment el solatge d'atracció i seducció que ha deixat en ell l'exercici de publicar, d'opinar, de projectar la seva veu sobre allò en el que cregui que aquesta pot tenir substància, utilitat i interès per al públic receptor.

Maragall en aquestes cartes posa les bases del seu ideari més genuí de la praxi periodística. A més ho fa reiteradament i amb plena coherència amb el que serà el fons del seu discurs. Aquest ideari es resumeix en el dur doble anatema: "*¡Ganarse la vida hablando! ¡Hablar por ganarse la vida!*" En definitiva es tracta del culte a l'autenticitat

---

²⁹² *Obres Completes II*. Pàg. 931.

de la paraula -referències indirectes amb la teoria de la “paraula viva”- i de l’expressió, de la comunicació i de l’influir sobre els altres, portat a les últimes conseqüències.

4. 6-- Un llarg argumentari justificador

Maragall serà molt explícit amb Prat de la Riba en explicar-li les causes del seu trencament amb el DdB, en carta de 7 de maig del 1903:

També m’alegrà molt la mostra d’afecte que, en les actuals circumstàncies especialment, la seva lletra representa i que jo agraeixo de tot cor. Des de la mort de Don Joan em trobava més que mai violent en el Diari, perquè encara que amb el director del Brusi, i amb tots els companys mitjançava molt bon afecte personal i una mútua condescendència que suatizava certs antagonismes de sentiment, el cert és que quan la lluita pel catalanisme cobrava intensitat i acuitat, el Diari era dirigit irremeiablement en un sentit divergent del meu impuls i fins, al meu entendre, del seu deure i de la seva consciència. De tots modos m’hi anava aguantant per l’afecte que hi tenia posat i perquè em semblava que allà podia fer-hi algun bé més que en altra banda.

Però vingué un “davantal” sobre eleccions que per mi fou l’última empena; i creient llavors que la meua cooperació, per ben intencionada que fos, en una publicació que al costat dels meus articles inspirats en l’amor a Catalunya assenyalava un criteri negatiu que en cert modo comprometia a toda la redacció, resultava una cooperació culpable o dubtosa, vaig posar quatre ratlles al senyor Brusi, separant-me del periòdic. Això m’ha deixat, ho confesso, un bon xic adolorit, però també amb un sentiment d’independència i de dignitat satisfeta que m’aconsola l’adoloriment.

La Veu, La Renaixensa i altre publicacions m’han ofert amablement llurs planes per a escriure-hi; i l’oferiment de La Veu ve ara confirmat i avalat per la lletra de vostè, obligant-me a correspondre-hi com penso fer-ho, no exclusivament, però sí principalment, així que em senti mogut a dir quelcom al públic. Mes desitjo també servir aquesta independència que he recollit, i no sens dolor, segons li he dit, com el millor tresor. Així és que no penso contraure compromís de col.laboració fixa, ni en quant a temps ni en quant a lloc, tot prometent-me, però, portar el meu esforç pel que pugui valer d’ajut a aquells que, a més d’ésser els meus amics, són els meus germans en amor a Catalunya i a la seva santa causa. En aquest sentit, figuri’s doncs, si La Veu pot comptar amb mi i fins a on, i com he d’agrair d’ella, i de vostè especialment. l’oferiment i la mostra d’afecte.²⁹³

No hem pogut trobar a l’Arxiu Maragall la carta prèvia a aquesta que Prat de la Riba va enviar a Maragall, amb tota seguretat gairebé instantàniament a la ruptura

---

²⁹³ *Obres Completes I*. Pàg. 1060.

d'aquest amb el DdB: observem que la resposta de Maragall es produeix exactament dues setmanes després del seu comiat. És evident que Prat de la Riba, com a bon pragmàtic que era, va aprofitar el moment de feblesa -"institucional-professional"- de Maragall per portar-lo a les seves files. Maragall fins a aquell moment no havia publicat cap article a La Veu de Catalunya que dirigia el polític, encara que sí que ho havia fet una vegada -ja s'ha fet esment-, quan la capçalera era revista l'any 1895. Com es pot veure Maragall explica amb gran detall el procés que el va menar a prendre la dolorosa decisió. El nucli argumental de la dissidència política es trasllada també a la dimensió de dignitat personal, de voler evitar tacar-se amb tinta aliena. A part resulta interessant constatar com Maragall adverteix que el DdB actuava "en sentit divergent del meu impuls [...] i de la seva consciència". En bona mesura aquesta circumstància, aquest menysteniment de corrent catalanista del DdB, afavorirà el seu procés de secundarització com a periòdic barceloní en el que entraria ben aviat.

Pel que fa a la futura col.laboració amb el diari de Prat de la Riba, Maragall manté les distàncies, en línia amb el que s'ha exposat sobre escriure només quan hom en senti necessitat de dir quelcom útil o transcendent.

La resposta de Prat de la Riba expressa un regust d'insatisfacció ben evident per la manca de compromís que revela Maragall. Home d'acció i polític, com s'ha apuntat, trasllada la qüestió a aquest pla fins arribar a expressar una mena d'admonició. El llenguatge, com es pot observar, és diametralment oposat al de Maragall en la seva contundència argumental i en l'absència de tota debilitat estilística: tot és directe i tot concloent, sense reserves. La carta data del 14 de maig del 1903:

Sento molt que vulgui per ara ser soldat de sou i res més. És tan bonic no tenir altra llei que la que un es dóna i s'avè tant amb el nostre anarquisme, que és potser l'element més permanent del nostre caràcter nacional. Però és una de les causes també, potser la més poderosa, de la nostra clàssica impotència per fer obra col.lectiva. Vostè prefereix ser guerrillero, està cansat de ser general d'un exèrcit regular. Vol la santa llibertat de cooperar [il.legible] la seva força quan vulgui, com vulgui i amb qui vulgui. Jo comprenc perfectament la seva revolució, i només li demano que no sigui definitiva, que la subjecti a revisió fent més cas dels moviments públics que de la satisfacció particular.

De totes maneres tingui present que al fundar-se La Veu [1899, any en que va passar de revista a diari] vàrem oferir-li la direcció, i això ha de determinar en vostè una preferència. Tenim drets

adquirits que no poden al·legar els que fins ara no li han demanat la cooperació de la seva ploma.²⁹⁴

Tal com s'ha apuntat el llenguatge de Prat de la Riba és contundent i gairebé crispat. És el llenguatge propi d'un home obsedit pels resultats, no per la lírica. Aquí no prega la col·laboració sinó que l'imposa i, fins i tot, si cal, fa ús del xantatge amb el recordatori de l'antic oferiment de la direcció del diari, i amb l'al·lusió a uns abstractes drets adquirits. Oferiment que no hem trobat que hagués produït cap sotragada a Maragall. Enlloc ni amb ningú no s'hi refereix i ens ha estat impossible trobar-ne cap altra esment que el que fa Prat de la Riba.

No sembla que aquests tipus d'arguments afectessin la predisposició de Maragall a vincular-se amb La Veu de Catalunya i ni tan sols a col·laborar-hi amb una especial intensitat. Recordem encara una escadussera i lleu insinuació de Prat de la Riba, escrita en un tarjetó l'any 1905, sense data, en la que el polític aprofita una anterior carta de Maragall -no figura a les *Obres Completes*- per escriure:

Gràcies de la seva enhorabona. No té ganes encara d'estampar un article seu a "La Veu"? Tant de temps vol estar sense dir res a un públic que l'enyora?²⁹⁵

El balanç que es fa en un altre capítol, de les col·laboracions, ho palesa prou. La història de les relacions de Maragall i La Veu de Catalunya no és especialment rica en resultats i compta amb la cloenda desafortunada de la coneguda censura que Prat de la Riba va imposar a l'article "La ciutat del perdó" l'any 1909, que es tracta a part. Abans comprovarem la manera com Maragall lamentava la campanya que el diari catalanista va endegar contra el seu DdB -mai va deixar de tenir-li afecte-, justament amb motiu de la crisi que va provocar la segona ruptura de Maragall amb qui n'era director aleshores Miquel dels Sants Oliver.

4. 7.-- Segona incorporació al DdB

La mort l'any 1901 de Joan Mañé i Flaquer va deixar un buit molt important a la redacció del DdB de conseqüències que el temps va fer enormement destructives. La forta personalitat del director no sols evitava que es desbordessin les aigües internes:

---

²⁹⁴ Font: Arxiu Joan Maragall.

²⁹⁵ Font: Arxiu Joan Maragall.

-pugna entre Maragall i Baró-, sinó també les externes o empresarials, com la pugna entre Josep Maria Brusi Mataró i la seva neboda i hereva de la propietat del DdB, Josefina Brusi Garcia, a la qual aquell va fer de tutor fins a la majoria d'edat. Josep Maria Brusi i Mataró era germà d'Antoni Maria Brusi i Mataró, aquest alhora hereu i, per tant, propietari, del DdB. En morir l'any 1887, als quaranta-un d'edat, deixà la gestió del periòdic a mans del seu germà fins a la majoria d'edat de la seva filla Josefina, esdevinguda tercera dena del marquesat de Casa Brusi. Aquesta es va casar amb el militar Joan Elias de Molins, amb el qual van anar intervenint progressivament en la gestió del diari entrant en conflicte amb l'oncle. Conflicte que es va anar fent més agut a partir del primer adéu de Maragall i que va esclatar definitivament poques setmanes abans de la seva reincorporació, amb la ruptura total i el pas definitiu de la gestió del diari a la neboda i al seu espòs.

En aquest context el mes de maig de l'any 1905 es va fer càrrec de la direcció del DdB Miquel dels Sants Oliver, que des de mitjans del 1904 ja formava part de la seva redacció, circumstància que va fer possible el retorn de Maragall només com a col.laborador, fent honor, d'aquesta manera, al que havia expressat nombroses vegades als seus amics: que no es comprometria mai més en tasques internes de redacció.

Altrament del que va succeir el 1890, amb la primera entrada al DdB, aquesta reincorporació no va venir promoure gaire substrat comunicatiu amb els amics, fet que demostra fins a quin punt per a ell el fet no li resultava massa important. Maragall va escriure el primer article d'aquesta segona etapa el dia 11 de juliol del 1905 i el darrer poc menys d'un any després, el dia 3 de juny del 1906, amb un total de quaranta set articles, -tal com ja s'ha indicat-: vint-i-quatre el 1905 i vint-i-tres el 1906.

No resulta fàcil acceptar el supòsit de Gregori Mir²⁹⁶ de que Oliver es va fer càrrec de la direcció del DdB apadrinat per Maragall, atesa la poca amable sortida d'aquest del DdB just un any abans de l'entrada del poeta mallorquí, encara que es pugui adduir la bona, però gairebé imperceptible relació que, amb tot, Maragall va mantenir amb Josep Maria Brusi i Mataró.

Mir es refereix a una carta d'Oliver a Maragall del 26 de maig del 1904 en la qual, segons l'assagista, li demana feina preguntant-li si seria compatible amb la de la "redacció d'un periòdic, suposem per exemple el Diari de Barcelona, donades les hores d'un i altre".

---

²⁹⁶ Gregori Mir. "Una polèmica sobre catolicisme i catalanisme. A propòsit de Miquel dels Sants Oliver i la crisi del Diario de Barcelona del 1906". Recerques. Núm. 6. Barcelona, 1976.

Abans, a la mateixa carta, Oliver dóna “gràcies, fondes i corals, per la seva benevolença extremada, que desitjaria fes extensiva a tots sos companys de Junta”. Recordem que en aquells moments Joan Maragall era el president de l’Ateneu Barcelonés, i que ja en carta de l’11 de novembre del 1903 Oliver li havia demanat, aprofitant aquesta circumstància, si podria “donar-hi una conferència, o una lectura de mes poesies inèdites”

Del redactat de la carta del 26 de maig creiem que no es pot deduir que l’ocupació que Oliver va demanar a Maragall fos la de membre del DdB sinó una altra compatible amb aquesta, la qual segurament ja tenia assegurada. L’ocupació que sí que li va facilitar Maragall va ser a l’Ateneu Barcelonés, ocupació que molt bé podia ser aquesta “compatible amb la redacció d’un periòdic...”. I això ho confirma un paràgraf de la mateixa carta del 26 de maig -amb paper amb capçalera de L’Almudiana, periòdic balear al qual havia estat vinculat-; capçalera que també emprarà a la carta següent del dia 11 de juny del 1904, en el qual Oliver demana a Maragall “que m’indiqui les condicions concretes així del servei que jo hauria de prestar i de la retribució del mateix assenyalada, com també si aquest treball seria compatible amb el de la redacció d’algun periòdic”, i continua la carta..

Que la relació entre Oliver i Maragall amb motiu del trasllat a Barcelona del primer només es referia a l’ocupació a l’Ateneu ho rebla ja de manera definitiva la carta de l’escriptor mallorquí a Maragall del mes de juny del 1904, sense data, en la que l’informa que està disposat a treballar a l’Ateneu a partir del primer de juliol.

Oliver escriu tot preocupat per un context de malentesos pertorbadors:

He sentit que per una mala intel·ligència no hagi jo pogut contestar a temps a les ofertes de vostès. Esperant que la notícia que se’m donà indirectament, anunciant-me una comunicació més autoritzada, arribés a mi d’un modo directe i oficial, no vaig atrevir-me a contestar el que pensava llavors: que em convé la combinació. [...] Deploro tota dificultat o compromís que això pogués produir-li. Cas de que la solució no oferís dificultat, consti que jo estaria a disposició de vostès des de, és a dir, que podria traslladar-me a Barcelona a comptar del primer de juliol pròxim.²⁹⁷

Oliver havia dirigit a Mallorca el diari L’Almudiana al qual havia infòs una certa ideologia de caràcter autonomista, concepte que resulta difícil establir-ne un paral·lelisme exacte amb el que representa avui a casa nostra. Com és sabut, a partir

---

²⁹⁷ Font: Arxiu Joan Maragall.

d'aquest moment va passar a residir a Barcelona on va morir l'any 1920 després d'una estada molt productiva amb fites com la direcció del diari La Vanguardia a partir de la sortida del DdB el 1906 i la presidència de l'Ateneu Barcelonés l'any 1917.

Els pocs anuncis que fa Maragall de la seva reincorporació al DdB, a més, són escassos en arguments. És el cas de la carta que escriu a Francesc Pujols el 18 de setembre del 1905 des d'Olot, dos mesos més tard del fet, com a col.laborador, i en la que simplement es limita a recordar que escriu un article setmanal per al DdB:

[...] perquè aquí, a més de l'article setmanal per al Diario.²⁹⁸

El seu gran amic i confident Antoni Roura tampoc és receptor de l'anunci, ben altrament del que va esdevenir quan va entrar en el DdB quinze anys abans. El dia 18 de juny del mateix 1905, tan sols tres setmanes abans de la publicació del primer article de la nova època, la referència al DdB es limita a la crisi interna que pateix i de la qual se n'assabenta justament pel seu amic:

Encara em sap més greu lo que dius que passa a can Brusi, perquè al capdavant D. José Antonio era home formal en les tradicions de la casa, un català en el fons i un cavaller. Ara ell se'n surt, preveig forta sotragada que pel que estimo el "Diari" em sap greu [...] Realment amb les noves del Brusi t'anticipares a en Fuentes, i encara no m'ha dit res. Després en Pijoan també m'ha dit alguna cosa.²⁹⁹

Remarquem el caràcter profètic de Maragall sobre el futur de DdB, que amb aquestes lluites internes iniciava el camí de la seva decadència i de la pèrdua de protagonisme social i pes en la premsa de Barcelona, en benefici de La Vanguardia.

Resulta curiós aquesta absència d'alè vivencial de Maragall a les envistes molt immediates de la seva reincorporació al diari i, fins i tot, el fet que s'assabenti dels seus problemes a través d'un amic aliè a la professió periodística. A la següent carta a Roura, del 31 agost del 1905, quan ja havia publicat nou articles, no fa cap esment directe a la seva col.laboració amb el DdB, sí però indirecte:

---

²⁹⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1064.

²⁹⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1140.

[...] i després de lo de l'article de "*La Virgen de Agosto*", que encara està un xic enverinat [...] i haver de fer l'article setmanal.³⁰⁰

Després no hi tornarà a haver correspondència fins el 10 de juny del 1906 amb motiu de la ruptura. Dissortadament no es disposa de les cartes que Roura va trametre a Maragall que podrien afegir, probablement, llum a la crisi interna del DdB.

Altres confidents importants com Lluís Lluís, Josep Pijoan, Enric de Fuentes o Víctor Català, tampoc no seran receptors de la notícia de la nova col.laboració. Tampoc Carles Rahola, qui les setmanes prèvies a la reincorporació al DdB va trametre-li dues cartes, 17 d'abril del 1905³⁰¹ i 30 de maig,³⁰² a més de la que li va enviar poc temps després, 20 juliol 1905.³⁰³ En cap d'elles fa esment del fet. A les dues cartes més properes que escriu a Fuentes, la del 13 de juny del 1905,³⁰⁴ i la del 7 de setembre del mateix any,³⁰⁵ tampoc no es refereix a la col.laboració amb el DdB. La carta següent serà del 12 de juny del 1906,³⁰⁶ i en ella ja anuncia el trencament amb el DdB. La correspondència amb Joan Pèrez Jorba tampoc no és gaire més explícita, encara que precisa amb un cert detall la ruptura familiar del DdB esdevinguda en aquells temps immediats, alhora que desfà un malentès molt acusat. Responent al seu amic, Maragall escriu el 22 de juliol del 1905:

Li agraeixo molt i molt la seva enhorabona per la meva reaparició al "Diario"; però no és pas que en sia Director, no; sinó que he reingressat en ell amb una pura col.laboració setmanal. Fa dos anys vaig deixar aquella redacció per disconformitat amb el criteri dels llavors directors. Ara hi ha hagut allà un fort canvi: la Marquesa propietària es casà, i nomenà director a en Miquel S. Oliver, de Mallorca, que feia algun temps havia entrat a la Redacció; i aquest em cridà a mi, demanant-me un article setmanal que, bons amics com som, no tenia per qué negar-li, i és l'únic que faig en el periòdic.³⁰⁷

Amb Josep Pijoan en aquests moments tampoc no mostra cap referència a la segona incorporació al DdB. Ni a la carta del 15 de juny,³⁰⁸ ni tampoc a la següent,

---

³⁰⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 1140.

³⁰¹ *Obres Completes I*. Pàg. 1069.

³⁰² *Obres Completes I*. Pàg. 1070.

³⁰³ *Obres Completes I*. Pàg. 1071.

³⁰⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 984.

³⁰⁵ *Obres Completes I*. Idem.

³⁰⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 985.

³⁰⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1011.

³⁰⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1038.

datada el dia 11 d'agost del 1905³⁰⁹, i no serà fins la del 18 de juny del 1906³¹⁰ que es referirà a les seves relacions amb el DdB, i igualment com en el cas de Roura i Fuentes per anunciar la seva defecció. A Lluís Lluís només s'hi referirà per anunciar-li l'abandó de la col.laboració en carta del 18 de juny del 1906.³¹¹

Sí, en canvi, que ho explica, una mica sorprenentment, a Josep Conangla i Fontanilles que li ha demanat la col.laboració en una iniciativa periodística d'aquest. No es pot adduir que la raó fos que l'interlocutor residia a L'Havana i això mantindria la discreció en l'afer, ja que quan Maragall escriu la carta ja porta publicats cinc articles al DdB. En carta del 13 d'agost de 1905 escriu:

Amb molt de gust col.laboraré a la "Cuba-Catalunya"; no puc fer-ho des d'ara perquè he passat un estiu agitat per diferents conceptes i estic atrassat de treballs ja compromesos. A més, torno a col.laborar setmanalment al "Brusi", que havent-se casat la pubilla renyiren amb l'oncle que regentava el periòdic i se'n sortí del tot, nomenant ella director a l'Oliver, que feia algun temps formava part molt principal de la Redacció.

I havent-me invitat l'Oliver a col.laborar-hi de nou, jo, que servava afecte a aquelles planes on havia treballat tants anys i que a més trobava en el bon amic Oliver una garantia de que el periòdic no aniria per mals camins, vaig accedir-hi tot seguit.³¹²

Ignasi Moreta, referint-se a aquesta nova etapa de Maragall en el DdB remarca:

[...] no farà de redactor: es limita a col.laborar-hi amb un article de fons cada dimarts. Aquesta col.laboració durarà un any, fins que el director i un grup de col.laboradors abandonaren el Brusi per desavinences ideològiques amb la propietat.³¹³

Ens interessa de manera particular la continuació d'aquest paràgraf:

Els articles d'aquest període constitueixen un bloc clarament diferenciat dels textos anteriors. Maragall hi és molt més autobiogràfic que mai, i els articles es van encavallant els uns amb els altres tenint com a fil conductor la vivència del pas del temps al llarg de l'any. Les festes assoleixen un gran protagonisme, al costat de les reflexions sobre les estacions de l'any i els temps de repòs. La crida a una percepció intensa de les coses acompanya la invitació a una vida

---

³⁰⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1041.

³¹⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 1045.

³¹¹ *Obres Completes II*. Pàg. 910.

³¹² *Obres Completes I*. Pàg. 955.

³¹³ Ignasi Moreta. *Ibidem*. Pàg. 269.

contemplativa i desperta [...] En definitiva, ¿podem parlar de mística a l'hora de llegir alguns textos de Maragall?³¹⁴

La relació de títols que dominen aquesta etapa sembla donar la raó a Moreta, començant pel del primer, “*Montserrat*” (11 juliol 1905), mentre que altres són: “*Santiago, Patrón de España*” (25 de juliol 1905), “*La Virgen de agosto*” (15 agost 1905), “*Pequeña fiesta, gran fiesta*” (22 agost 1905), “*La paz de los campos*” (29 agost 1905), “*Fruta de invierno*” (17 octubre 1905), “*Sensaciones de otoño*” (31 octubre 1905), “*La segunda fiesta*” (26 desembre 1905), “*Vida nueva*” (1 gener 1906), “*El santo del rey*” (23 gener 1906), “*Carnestoltes*” (20 febrer 1906), “*Martes Santo*” (10 abril 1906), “*Alegría de Pascua*” (16 abril 1906), “*El 1º de mayo*” (1 maig 1906); “*La fiesta de la cosecha*” (22 maig 1906); “*Revista de mayo*” (3 juny 1906); que va ser el darrer publicat.

L'actualitat política és relativament objecte d'atenció per part de Maragall. Quan tracta el tema ho fa per elevació respecte dels fets puntuals i concrets, de les lluites partidistes i de militàncies expressives; es mou en el terreny dels grans conceptes, de les idees generals i abstractes i del pensament, més que no de l'anàlisi. I per descomptat aliè sempre a tota temptació partidista, militant o dirigista, o a cap mena de biaix proselitista. Fins i tot quan es refereix a la celebració d'un esdeveniment tan puntual com el Primer de Maig es mou en el terreny de la reflexió oberta i gairebé lírica, més que no genuïnament política.

I això és així malgrat que el 1906 ja es cou la tan important coalició Solidaritat Catalana, i que a partir d'aquest moment i fins el de disordre's el 1908, ocuparà gran part de l'atenció de la vida política catalana. De fet no l'esmentarà explícitament a cap dels seus articles, amb tota seguretat perquè la seva eclosió no s'havia produït de manera plena.

De fet només es referirà a aquesta coalició de manera directa el 13 d'abril del 1907 amb l'article “L'alçament”,³¹⁵ publicat a La Veu de Catalunya, gairebé mig any després de l'abandó del DdB. Observem que, a més, mai esmenta el nom complet de la coalició ja que es limita a citar el de Solidaritat en solitari. Cal recordar que la seva primera gran presència pública no va esdevenir fins un acte d'homenatge als diputats que van votar contra la Llei de Jurisdiccions, acte que es va celebrar el dia 20 de maig

---

³¹⁴ Ignasi Moreta. Idem.

³¹⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 764.

del 1906. Dit de manera gràfica: just el temps abans perquè Maragall pogués afegir els tres darrers articles previs al comiat del DdB. Aquesta llei s'havia aprovat al Senat el dia 13 de febrer i al Parlament el dia 23 de març del mateix any, i el seu origen va ser l'assalt de militars a la redacció del setmanari Cu-Cut el mes de novembre anterior. Com és ben sabut, suposava atorgar immunitat plena als militars pel que fa a actuacions en defensa del seu honor. Tampoc Maragall va dedicar atenció al procés d'elaboració i aprovació d'aquesta tan important i polèmica llei en el seu articulisme al DdB d'aquesta època. De fet només va tractar el tema, i encara de forma tangencial, en una semblança de l'escriptor Josep Pous i Pagès i en un article publicat a *La Lectura* el mes de novembre del 1908.

El primer article, en ordre cronològic, de contingut polític, titulat “*El momento político*”³¹⁶ del 5 setembre 1905 és bàsicament també una reflexió sobre el pas de l'any de la vida política a les envistes del nou curs polític. A “*Aprisa*”, del 20 de febrer del 1906, fa una reflexió en abstracte sobre els atemptats amb bombes, sense especificar-ne cap en concret. A tall d'exemple reproduïm aquest paràgraf:

*Hemos de resolver esta contradicción; hemos de buscar nuestra normalidad; hemos de optar entre una franca barbaridad y una franca civilización. Y puesto que somos muchos los que optamos por ésta, y puesto que el órgano de civilización es el Estado, hemos de quitar la apariencia de Estado que es causa de aquella contradicción, y crear nuestro Estado. Hemos de cambiar el tipo de gobernante desde el primer ministro hasta el último polizonte.*³¹⁷

A l'àmbit de la política se situa també “*Necrològica de Don Franciso Silvela*”³¹⁸ en el qual fa una glossa de la figura de l'esmentat polític en base a la que havia confegit un tal Eduardo Sanz y Escartín a la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas. Tampoc no aporten cap compromís directe els articles “*Si yo fuese rey*”³¹⁹ del 29 de maig del 1906, reflexió molt abstracta, i així mateix “*Revista de mayo*”³²⁰ publicat el dia 1 de juny del 1906, l'endemà de l'atemptat amb motiu de la desfilada nupcial del rei Alfons XIII, encara que l'article s'havia començat a escriure algun dia abans. En aquest escrit en el qual l'autor fa un repàs al mes que acaba de finir, a més es fa referència molt

---

³¹⁶ *Obres Completes II*. Pàg. 694.

³¹⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 721

³¹⁸ *Obres Completes II*. Pàg. 728.

³¹⁹ *Obres Completes II*. Pàg. 739.

³²⁰ *Obres Completes II*. Pàg. 740.

de passada a l'esclat de Solidaritat, terme citat però no en majúscles, per tant com a concepte i no com a figura individualitzada. L'article comença:

*Empezó [el mes], con la fiesta obrera y acabó en boda real y en medio la solidaridad catalana alzó sus mil banderas y el estrépito de sus aplausos;*³²¹

La resta de l'article fins a referir-se a l'atemptat a Alfons XIII, en un afegit que es nota com a tal, és digressió més ètica, moral i lírica que pròpiament filosòfica i, menys encara, ideològica. Quan es refereix a l'atemptat a la parella reial, Maragall ja es mostra més combatiu, més compromès en una línia que enllaça amb els gran articles d'anàlisi política de la primera etapa del DdB:

*¿Por qué el mal, señor, por qué el odio, por qué el estrago innecesario y voluntario? ¿Cómo están hechos por dentro estos hombres que hacen esto? No son fieras, porqué en las fieras no hay crueldad inútil; no son la fuerza ciega de un volcán o un terremoto, porqué son hombres; y, sin embargo, yo que soy hombre como ellos no puedo comprender su acción, no puedo imaginar el estado de su ánimo al cometerla.*³²²

Aquest va ser el darrer article de Maragall a la segona època del DdB. Insistim en la manca d'implicació en els grans temes, ja siguin socials o polítics, ben altrament del que va esdevenir a l'anterior etapa, i fins i tot la qüestió catalanista, que aleshores havia estat tan determinant en la seva defecció, amb prou feines és citada de passada i, a més, de forma més abstracta que no implicada. Afegim que cap dels articles que va publicar en aquest període figuren entre els que han deixat més rastre a les antologies dels que va escriure Maragall al DdB en les seves tres etapes. On sí que la temàtica catalanista es manifesta de manera clara i convençuda, però, insistim en això, oberta, és en els dos articles successius: "*Impresiones de llegada*"³²³ del 26 de setembre del 1905 i en el següent titulat "*Nuestra acción*"³²⁴ del 3 d'octubre del 1905.

El primer constitueix una reflexió al retorn de vacances que abasta diversos temes en abstracte; és una mena de comentari distès, o un repàs a l'actualitat des de l'òptica de l'inici d'un nou curs, i, de fet, aborda diferents aspectes del clima social i polític del moment amb un rerafons ètico-polític molt general i fins i tot avança el conegut

---

³²¹ *Obres Completes II*. Pàg. 740.

³²² *Idem*.

³²³ *Obres Completes II*. Pàg. 698.

³²⁴ *Obres Completes II*. Pàg. 700.

aforisme atribuït generalitzadament a Churchill sobre al sistema democràtic, quan escriu, i com insistirem més endavant:

*[...] en seguida ha acudido muy oportunamente a mi memoria lo que leí una vez en un libro de que, por malo que sea el sistema representativo, todavía no se ha descubierto otro mejor para las sociedades modernas*³²⁵

Quan aborda la temàtica catalanista en el context del moment escriu un comentari, que tot sigui dit de passada, és d'una sorprenent actualitat:

*[...] lo que me ha admirado ha sido la ligereza con que los organismos centrales del Estado español y sus voceros saben crear conflictos de la nada en cuanto toca al catalanismo, y luego jalearlos y exasperar el legítimo y profundo amor de todos los catalanes a nuestra madre Cataluña, hasta el punto de volver ardientes luchadores por ella a los más tibios olvidados.*³²⁶

En el segon article, “*Nuestra acción*”, sempre referint-se al catalanisme, aquí concretat en l'aportació de Barcelona, Maragall escriu una reflexió absolutament traslladable als nostres dies:

*Porqué Barcelona es Cataluña misma palpitando intensamente junto al mar; y Cataluña tiene una historia y tiene una vida nueva, una personalidad y necesita realizarla y desenvolverla, desligándola del espíritu y de los organismos inadecuados del Estado de que forma parte. La conciencia de esta necesidad y los anhelos resultantes son el catalanismo: y el que lo considere de otro modo para contrariarlo o para favorecerlo, el que diga que es simplemente una reacción histórica o una fantasía literaria o un partido político, éste, o está de mala fe o está ciego. El catalanismo es un fenómeno de conjunto social esencialmente moderno, tanto como la revolución rusa, el renacimiento japonés y el imperialismo británico: en otra proporción, ciertamente, pero de igual naturaleza y con la misma fuerza de actualidad.*³²⁷

Aquí sorgeix la pregunta de si continguts com aquests van resultar decisius o suficients, ells sols o fonamentalment, per a desfermar la crisi de la dimissió d'Oliver de la direcció del DdB, tal com afirma Gregori Mir. Si la crisi que va portar a Miquel dels Sants Oliver a deixar la direcció del DdB, i amb ell la de diversos col.laboradors, entre els quals Maragall, fos degut a la tensió provocada per l'articulisme d'aquest, pel seu

---

³²⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 698.

³²⁶ *Obres Completes II*. Idem.

³²⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 700.

contingut catalanista. A l'avançada recordem que si bé aquest tema, el catalanisme de Maragall, és present tal com hem vist en diverses cartes a amics com a motor del primer adéu, enlloc hi serà ara.

Gregori Mir escriu:

Hem de suposar que les relacions director-empresa no eren fàcils tal com es produïren els esdeveniments. I seria per mor d'un col.laborador que la crisi esclataria. Joan Maragall, gràcies al qual n'Oliver havia ingressat al "Diario", era el col.laborador més qualificat d'Oliver. Però Maragall davant el procés ascendent del catalanisme no va recular com feren altres conservadors: cada vegada se sentia més identificat. L'empresa, en canvi, amb manca de visió, cada vegada estava més lluny d'aquell moviment. N'Oliver al mig intentant l'equilibri impossible.³²⁸

Observem que Mir dibuixa una imatge combativa i militant de Maragall que, com hem vist en les seves relacions amb amics en aquells moments, no era el cas. Mir es refereix a una carta que Oliver va escriure a Joan Maragall, (no especifica en quina data, però en realitat és del 2 de setembre del 1905 segons consta a l'original), en què li exposa:

[...] un escrúpol que li sotmeto, no per mi, sinó per la condició de militar de l'actual marquès de Casa Brusi: Del seu article que està tan bé, ¿m'autoritza a substituir la frase nacionalitat catalana, per una frase equivalent: "la esperanza catalana", per exemple? A l'Arxiu Maragall [continua], hi ha altres cartes on queden ben clares les intencions de n'Oliver en els articles d'en Maragall referits al problema català. Aquell es veia entre dos focs: la propietat del "Diari" i l'obligació moral contreta amb el poeta, el qual si bé no tenia cap vinculació professional amb el "Diario", a través de l'Oliver seguia mantenint una influència iniciada en els anys de la seva col.laboració amb Mañé i Flaquer. Les explicacions que n'Oliver es veu obligat a donar a Maragall s'han d'interpretar dins el context de la influència que el poeta encara tenia en el "Diario".³²⁹

Reiterem el dubte de que Oliver hagués entrat al DdB gràcies a la influència de Maragall, i molt més que hagués aconseguit el càrrec de director gràcies als seus oficis. No hem trobat cap document que ho pugui certificar, ni aproximadament. Alhora creiem que en aquesta afirmació tan categòrica de la influència del catalanisme de Maragall en la crisi del DdB, Mir eleva l'anècdota a categoria més enllà del raonable i demostrable. I aquí cal tenir en compte que si bé és cert que a l'Arxiu Maragall hi ha cartes en les que

---

³²⁸ Gregori Mir. *Ibidem*. Pàg. 99.

³²⁹ Gregori Mir. *Idem*.

Oliver proposa un cert “alleugeriment” -concepte emprat per Oliver en una d’elles-, en cap cas es pot deduir de manera irreversible, del contingut d’aquestes cartes, que es refereixi al tema del catalanisme, com podrem confirmar més endavant.

L’expressió que Oliver demana a Maragall que rectifiqui es troba a l’article citat “*El momento político*” publicat el dia 5 de setembre del 1905, concretament en aquest paràgraf:

*Y nosotros los catalanes, los barceloneses, aquí, ahora, ya lo sabemos mucho mejor que en otros tiempos y que lo saben en otras partes. Aquí las dos corrientes son fuertes y claras: aquí todos sabemos lo que está vivo y lo que está muerto entre nosotros. Cataluña, Barcelona, que es su condensación, sienten una poderosa subida de savia de una varia raiz que tiene un solo nombre: la esperanza catalana.*³³⁰

Remarquem que aquest paràgraf se situa en el si d’un tot molt inconcret en què no fa cap esment a cap formació concreta. En tot cas sí que hi plana llunyanament el ressò d’aquell “*aquí hay algo vivo, gobernado por algo muerto*” del cabdal article “*La patria nueva*”³³¹ del 4 de novembre del 1902, pel qual va ser objecte d’actuació judicial. Al mateix temps, considerar que Maragall mantenia influència en els afers interns del DdB resulta arriscat ja que l’únic lligam que hi hagués pogut tenir, l’oncle Brusi, ja no hi estava vinculat, com hem tingut ocasió de constatar.

El 7 de maig del 1906, Oliver escriu una carta a Joan Maragall en la qual, entre altres coses, li demana que:

[...] m’autoritzés per fer unes lleugeres supressions en el bonic article de demà puix [...] m’han entrat temors de que foren mal entesos alguns conceptes per determinats lectors del “Diari”. No havent-hi temps hàbils per veure’l abans de sortir l’article m’he permès atemperar-lo a un estat d’opinió, o si vol, de perjudici que s’ha d’anar modificant però amb el que no és posible rompre.

En el revers del mateix full de la carta d’Oliver hi figura el que podria ser l’esborrany de la resposta de Maragall. I de fet que es tracta d’un esborrany ho confirma la caligrafia barroera i de traç gruixut en què està escrit, del tot diferent de l’escriptura polida de les cartes escrites per Maragall:

---

³³⁰ *Obres Completes II*. Pàg. 694.

³³¹ *Obres Completes II*. Pàg. 653.

He rebut la seva lletra i veig que pel Diari, per vostè i per a mi valdria més que cesi la meua col.laboració per tant penosa resulta a tots. Faci'm doncs la mercè de tenir-me des d'ara apartat d'ella sense que això posi ombra de cap mena en la bona amistat del seu affm.³³²

Gregori Mir troba en aquesta carta un argument seriós en la defensa de la seva tesi sobre el paper cabdal de l'actitud de Maragall en la crisi -total- del DdB. La tesi de Mir, en aquest punt, es reforça amb la carta que Oliver va trametre a Maragall el dia 8 de maig, l'endemà de l'anterior del mateix Oliver. I aquí caldria fer un incís en dues qüestions: la primera és que la carta de Maragall que cita Mir no se sap si realment va ser escrita i tramesa: només ens consta l'esborrany citat. La segona qüestió és que sorprèn que en el lapse de tan sols dos dies, hi hagi un intercanvi de tres cartes. Primera i tercera d'Oliver i resposta de Maragall al bell mig.

Oliver escriu a Maragall, per tant, el 8 de maig:

Amb gran sorpresa rebo la seva atenta carta. Com que la qüestió plantejada per vostè n'implica una altra que considero prèvia, no en obsequi meu, que no tinc títols per demanar-li, sinó en obsequi del "Diario" i de sos propietaris a qui vindrà completament de nou el que ha succeït, li prego que se serveixi suspendre el seu escrit i fer-ne públic esment, fins que hagi tingut nova notícia de son affm.

L'article suposadament objecte de l'atenció era el titulat "*La Marsellesa*" publicat el dia 7 de maig del 1906 al que ja ens hem referit i que, de fet, és un cant elegíac i entusiasta al poble, concretament al de Catalunya, sense cap mena d'ús ideològicament dirigista. El paràgraf més catalanista que inclou és aquest:

*Y pensaba cuanto tenemos que aprender todos del instinto popular para llevar Cataluña a su más alto porvenir*³³³

Pel que fa a les cartes que es guarden a l'Arxiu Maragall, en què Oliver suggereix canvis en el contingut d'articles de Maragall, refermem que difícilment es pot afirmar que la causa sigui el contingut catalanista. Així, el dia 25 de setembre del 1906, l'endemà de la diada de la Mercè, amb motiu de l'article citat "*Impresiones de llegada*" publicat el dia 27 de setembre, li escriu:

---

³³² Font: Arxiu Joan Maragall.

³³³ *Obres Completes II*. Pàg. 735.

Com el darrer paràgraf de son espiritual article d'avui fou escrit de cara a una manifestació que no arribà a prendre cos, m'ha semblat necessari alleugerir-lo un poc perquè no resultés un "auguri" en desequilibri amb la diada d'ahir. Sentiria no haver interpretat degudament aquesta concordança i haver fet mal ús de l'amable autorització de vostè.

No sabem quin va ser el paràgraf que Oliver va suprimir i, per tant, tampoc no podem saber si en ell Maragall es referia al catalanisme de manera diferent a com va sortir publicat i hem vist; cosa poc probable com veurem. Per altra part resulta significatiu que Oliver es refereixi a un "espiritual article" i no a un "polític article", o a un "catalanista article". I, a més, queda clar que el motiu del canvi és per causa que l'escrit fa referència a un esdeveniment o fet que finalment no es va realitzar; no a contingut de fons.

Curiosament, no hi ha cap carta d'Oliver en que digui res del següent també citat suara article de Maragall titulat "*Nuestra acción*" al qual ens hem referit i del qual hem reproduït un paràgraf; article en una certa mesura sí militant des de posicionaments catalanistas. O on el contingut explícitament catalanista hi és més palès.

Mir insisteix molt en la seva tesi, de la mateixa manera que nosaltres, malgrat que aporti noves proves, ens resistim a acceptar-la amb la convicció que ho fa aquest estudiós. Així, en l'esmentat treball, formula dues preguntes, i el mateix fet que ho faci ja resulta tendenciós. La primera és si Maragall pretenia deixar de col.laborar o desfermar la crisi que vingué; i la segona si intentava pressionar Oliver perquè s'enfrontés decididament, però sense rompre amb l'empresa.

Coneixent la trajectòria professional, però sobretot el sentit de l'ètica i de les relacions humanes, resulta difícilment acceptable que Maragall hagués pogut enginyar cap d'aquestes dues línies o estratègies d'actuació. Entre altres raons, perquè no hi tenia res a guanyar. Indolent i allunyat sempre del traüt de l'actuació directa, ja fos en la gran com en la petita política, aliè a tot sentit de l'estratègia i de la manipulació, és del tot impensable que hagués pogut tramar o entrar en una dinàmica d'intriga i conspiració del tipus que fos. Això resulta absolutament oposat al seu tarannà, a la seva forma de pensar i, sobretot, d'actuar. A més, havia quedat molt clar que en aquells moments només era un col.laborador extern, sense cap relació directa amb la gestió i amb la propietat del diari i de cap de les maneres amb ànim d'influència en uns avatars interns que, a més,

després de la separació de Josep Maria Brusi i Mataró del Diari, li quedaven més allunyats que mai.

Retornant a aquestes dues hipòtesis, Mir insisteix:

Jo crec que hi havia un poc de tot. Era evident que per a Maragall l'actitud de l'empresa [...] enfront Solidaritat no era admissible [...] per a la seva consciència que la principal publicació de Catalunya no recolzés definitivament aquell moviment. N'Oliver encara devia tenir l'esperança de poder canviar estats d'opinió contraris o contradictoris. Que no esperava la reacció d'en Maragall ens ho diu la carta següent, enviada immediatament després d'haver rebut, l'original de l'esberrany esmentat de Maragall.³³⁴

I aquí reproduïx la carta d'Oliver a Maragall que acabem de veure.

La referència a l'actitud de l'empresa front Solidaritat i a la influència que això hagués pogut tenir en l'actitud i decisió de Maragall no té força si tenim en compte, com ja s'ha apuntat abans, que la primera presència pública del moviment o coalició es va produir el dia 20 de maig del 1906, dues setmanes abans que el poeta publicés el seu darrer article al DdB. O sigui, no va tenir temps de plantejar-se tractar el tema. I de fet no existeix cap prova documental que ho hagués intentat.

Mir encara presenta dues noves hipòtesis. En la primera es pregunta què seria del DdB i d'Oliver sense la col.laboració de Maragall i el seu suport; i en la segona si el lector podria entendre que Oliver se situés al costat de l'empresa front Maragall. Qüestions més retòriques que amb base atès que la col.laboració de Maragall, amb tot el seu prestigi, en aquell moment difícilment podia tenir la importància estratègica d'empresa que li suposa l'assagista. Una cosa un pèl distinta seria pel què fa a la relació Oliver-Maragall en el DdB. La segona qüestió -si es podia entendre que Oliver es posés al costat de l'empresa front Maragall- ja té més possibilitats de versemblança, si més no des de l'àmbit de les relacions personals, però de cap de les maneres del de les professionals. Això, en el supòsit, és clar, d'existència de problemàtica pel que fa a aquestes últimes. La qüestió és que no hi ha indicis ni evidències explícites d'aquest enfrontament triangular Maragall-Oliver-empresa enllà de l'esberrany de la carta del poeta citada. I molt menys entre Maragall i l'empresa. Entre altres raons, i aquesta és molt important i cal insistir-hi-, per l'actitud relativament beligerant de l'articulisme de

---

³³⁴ Gregori Mir. *Ibidem*. Pàg. 100.

Maragall. Per això crec que Gregori Mir es mostra massa categòric en la defensa de la seva tesi, quan més endavant exposa:

El prestigi del “Diario” tenia en la col.laboració de Joan Maragall la seva més important expressió. D'altra banda el poeta representava la continuïtat, el vell esperit plasmat per Mañé i Flaquer, però els temps eren uns altres. Aquella crisi venia a traduir la lluita per un nou plantejament de les relacions entre els grups dirigents a partir del progressiu ascens del catalanisme. La condició de militar del marquès de Casa Brusi ens explica un aspecte, potser no el més important, de la crisi de la publicació més llegida llavors a Catalunya. En definitiva tal com es presentaven els esdeveniments externs -la Solidaritat-, no hi havia possibilitats per a l'ambigüitat: o s'hi estava a favor o en contra. N'Oliver no tenia més que una sortida, d'acord amb els seus propis pensaments: deixar el “Diario” tal com va fer. Si Maragall no va fer res més per evitar-ho, hem de creure que en definitiva aconseguí allò que cercava amb l'actitud prèvia: la crisi tal com vingut. Amb data sens dubte errada, del 7 de juny i amb la nota “confidencial” n'Oliver escriu una altra a Maragall. “Benvolgut amic: Me crec en el deure de manifestar-li que he dirigit al senyor Marquès de Casa Brusi la carta qual còpia adjunto; i donant-li les gràcies per l'excel.lent cooperació que m'ha honorat fins ara em repeteixo del seu molt affm”.³³⁵

Rebatim que la data de la carta del 7 de juny del 1906 sigui errada, com afirma Mir, ja que en el text consta de manera clara. Recordem, dada que avalaria el nostre dubte, que el darrer article de Maragall és del 3 de juny del 1906. I recordem també de passada, que el 7 de juny és exactament divuit dies després del citat acte inicial, o de manifestació pública inicial, de Solidaritat.

Novament apareix en l'anàlisi de Mir la sospita conspirativa de Maragall en l'afer, insistim del tot incompreensible en l'escriptor i que, per tant, afebleix el supòsit. Pensar que corresponia a Maragall evitar la crisi i que “no va fer res per evitar-ho” és suposar molt. Perquè és evident que almenys va fer quelcom: desenrotllar un articulisme només relativament combatiu i a més escassament militant i beligerant -dins del catalanisme-, com hem posat en evidència. I que, oimés, pocs problemes, més enllà d'alguns puntuals i irrellevants, podia presentar a Oliver.

Alhora també resulta poc rigorós menystenir el pes de la condició de militar de Joan Elías de Molins, pes i transcendència en la crisi que el mateix Maragall remarca en la seva correspondència amb Lluís Lluís en carta del 18 juny del 1906, en la qual ens

---

³³⁵ Gregori Mir. *Ibidem*. Pàg. 101.

extendrem més endavant i observem que fins i tot inventa el neologisme *Eliademolinismo*:

*El nuevo Marqués consorte de Casa Brusi es militar y no se abstiene de intervenir en la dirección del “Diario; y esto que ya creó un situación difícil al periódico cuando la militarada de noviembre, la conservó siempre tirante con el director Oliver,... [...] El “Diario” me temo que vaya a caer en un Eliademolinismo.*³³⁶

Mir continua amb el seu argumentari a favor del protagonisme central de Maragall en la crisi del DdB del 1906. Reprèn el fil de l'anterior cita seva, assenyala:

Sens dubte l'explicació autèntica de la crisi del Diari de Barcelona hi és ben explícita i tot fa suposar que l'actitud de n'Oliver, encara influida per la decisió de Maragall, tenia les seves i personals motivacions. N'Oliver era un “professional” del periodisme i el responsable de la publicació i segurament va creure que podria situar el diari d'acord amb les exigències del nou temps i de la seva pròpia ideologia.³³⁷

Mir, després d'acceptar que no ha trobat la carta d'Oliver citada suara adreçada al marquès, insisteix doncs en la força de la decisió de Maragall, alhora que aporta un matis argumental que sí que té una importància objectiva, tanmateix al marge de la relació Maragall-DdB-Oliver, quan es refereix a que Oliver “va creure que podria situar el diari d'acord amb les exigències del nou temps i de la seva pròpia ideologia”. Aquest “pròpia ideologia”, adquireix una importància segurament decisiva en els fets.

Sembla per tant lògic, aquí seguint el mateix raonament de Gregori Mir, pensar que els problemes d'Oliver amb l'empresa tenien l'arrel més enfondida, en primer lloc en la seva mateixa ideologia i, en segon lloc, en el corrent catalanista que en aquells moments de gestació i eclosió del catalanisme dominava el panorama polític català; especialment irritat per fets com la militarada contra la redacció de Cu-cut i La Veu de Catalunya el mes de novembre del 1905 i per la consegüent Llei de Jurisdiccions aprovada el 23 de març del 1906 al Congrés. La barreja dels dos components -ideologia d'Oliver i context polític-, van esdevenir l'autèntica qüestió de fons de la crisi; sense menystenir, és clar, el que en aquest tot hi va jugar, com un component més -de cap de

---

³³⁶ *Obres Completes II*. Pàg. 910.

³³⁷ Gregori Mir. *Ibidem* Pàg. 102.

les maneres decisiu- la figura de Maragall. En certa mesura el mateix Mir es desautoritza en la cita exposada suara, en secundaritzar, ben altrament a com ho havia fet abans, el paper central de Maragall en la crisi. Mir continua el seu escrit:

Les dues versions donades a la crisi sense localitzar aquesta carta, seran aproximades. La primera és la que donà el poeta a Enric de Fuentes, pocs dies després dels fets.³³⁸

Reprodueix la carta de Maragall a Fuentes datada a Blanes el dia 12 de juny del 1906.

“A l’últim l’Oliver se’n cansà de tantes intrusions i intervencions en la direcció, i va dir prou, i se’n va anar, i ens ho va fer saber; i com que per a nosaltres ell era penyora de la bona marxa del “Diario”, per unanimitat acordarem la dimissió col.lectiva que fou immediatament enviada i acceptada sense compliments”.

Amb aquesta carta [continua Mir], sens dubte volia “cobrir” la retirada d’Oliver, ja que, com hem vist, ell primerament volia actuar sol. Les adhesions, la dimissió col.lectiva, degueren venir després de la carta d’en Maragall i de la de l’Oliver als propietaris del Diari, i era d’una lògica absoluta que així fos, car tots aquells col.laboradors ho eren perquè n’Oliver els havia cridat i en canvi l’Oliver devia el càrrec a Maragall. Això no vol dir que realment n’Oliver no estigués ben cansat de “tantes intrusions i intervencions en la direcció”. (Cosa que segurament explica en la ja esmentada còpia que va enviar a Maragall).³³⁹

Costa admetre que Maragall, amb una carta personal, per tant no pública, a un amic, a més aliè del tot a l’afer, pretengués cobrir la dimissió d’Oliver. I costa també donar per bo que una carta suposadament escrita -només en coneixem l’esborrany-, set mesos abans dels fets hagués resultat determinant per provocar l’enfilall de dimissions de col.laboradors, els quals, per altra part, tampoc no figuraven en el nucli més propers de les seves relacions personals. Com costa, ho reiterem, admetre que Oliver degués la direcció del DdB als bons oficis de Maragall, fet de cap de les maneres demostrat documentalment.

Mir continua el seu assaig prenent el testimoni de Gaziel:

Gaziel, deixeble de Miquel dels Sants Oliver i és de suposar receptor de confidències del mestre, ens diu en canvi que: “Joan Maragall, que havia estat secretari particular del conservadurisme

---

³³⁸ Gregori Mir. *Ibidem*. Pàg. 101-102.

³³⁹ Gregori Mir. *Ibidem*. Pàg. 102.

barceloní de pedra picada, topa amb el seu successor i amb el mateix Brusi, el propietari i abandonà la casa, arrossegant darrera seu la flor dels col.laboradors que tenia”.³⁴⁰

La visió de Gaziell, mostrada des de força distància dels fets en el temps, sens dubte és molt poc precisa ja que d’un tret passa per damunt de les dues crisi, en referir-se al successor de Mañé i Flaquer -sense dir-ne el nom però que era Baró-, i al propietari: hem de pensar que es refereix a Josep Maria Brusi i Mataró, que en feia les funcions ja que Antoni Maria Brusi i Mataró -l’autèntic propietari-, com hem vist, havia llegat la propietat a la seva filla en herència, en morir l’any 1887, tres anys abans de la primera entrada de Maragall al DdB. Amb el primer, ara, en la segona crisi, no podia haver entrat en conflicte car quan va començar a col.laborar l’any 1905, Josep Maria Brusi ja s’havia desvinculat del Diari, com ja hem exposat. Posar aquesta cita com a garantia de la tesi del protagonisme de Maragall en la crisi del DdB de mitjans del 1906, no sembla, per tant, mínimament rigorós.

Els testimonis escrits del mateix Maragall sobre els fets, a través de la correspondència amb els seus amics més propers, ens ofereix una imatge molt distant d’aquesta; com distant era la relació que Maragall mantenia amb el DdB aleshores. Enlloc es refereix a cap mena de protagonisme personal en la crisi i, tot el contrari, ofereix la idea d’estar ben al marge de les interioritats del Brusi; i amb això no pretenem pas afirmar que no les conegués ni que no les visqués per context i, fins i tot, que no en patís les conseqüències en una certa mesura, però no directament.

Acabem de veure com s’adreça a Enric de Fuentes sis dies després d’haver publicat el seu darrer article. Fuentes li respon en una carta molt extensa en la qual mostra, de manera molt explícita, el coneixement de la crisi del DdB i la seva importància. La carta porta data de Corpus -sense especificar dia- del 1906. D’antuvi adverteix que parlarà amb tota franquesa. En un paràgraf molt inicial exposa:

Ja n’és fora del Brusi, ara, ja en torna a ser fora i no torni a entrar-hi mai més, de cap de les maneres, malgrat que li demani el Rei.

Si és cert que es farà un “Brusi” nou tal com l’anuncien, no hi entri tampoc. I consti que dic “si és tal com l’anuncien”; i vull dir si és com l’anuncien El Noticiero i si és tal com l’anuncia “un dels redactors que s’han separat del “Diario de Barcelona”.

---

³⁴⁰ Gregori Mir. *Ibidem*. Pàg. 102. (La cita de Gaziell pertany a: *Història de la Vanguardia (1884-1936)* Edicions Catalanes de París. París, 1971. Pàg. 31.)

La impressió que ha produït la sortida de vostès (i principalment de vostè), del Brusi ha estat un “gràcies a Déu” sortit dels millors cors.

Tothom troba que hi ha coses que són impossibles, i aqueixes coses són l’aparellar el què és sincer del què és fictici, vostè (tot cor i sentiment) amb els encarcerats de tota mena.³⁴¹

Més endavant afegeix:

Vaig enviar un article a Joventut i, pensant que potser a vostè no li agradaria que jo l’hagués escrit, a l’endemà el vaig retirar.³⁴²

La carta aborda també l’àmbit de la rumorologia i el ressò que ha produït la crisi del DdB i, fins i tot, es refereix a una conversa amb la filla de Mañé i Flaquer, demostrant un clar domini de les interioritats del context i de les derivacions dels fets.

Unas dies més enllà, en data imprecisa però en tot cas no massa separada de l’anterior perquè la consegüent resposta de Fuentes és del 22 de juny del 1906, Maragall li escriu una nova carta sense data en la qual exposa la crisi del DdB, més que entrant en el detall, endinsant-se en una reflexió en profunditat que resulta decisiva per entendre aquests fets, i en com la importància dels mateixos transcendia el protagonisme possible de Maragall:

Ja vaig rebre la seva carta del dia de Corpus i li dono moltes gràcies pel què em diu de la seva impressió personal i de les d’altri sobre la qüestió del “Diario”. [...] realment, grans coses haurien de succeir dintre el “Diario”, grans canvis radicals i definitius insòlits, perquè a mi m’estigués bé tornar-hi a escriure. I fins mal per mal que això fos, no tinc pas intenció de tornar-me a comprometre per a col·laboració amb periodicitat fixa amb el “Diario” ni amb cap altre (mentre Déu em mantingui lliure de necessitar-ho per viure jo i els meus), per què sé el què costa i el que en val de menys per dintre i per fora.

És clar que l’article que em diu que havia escrit per Joventut a mi no podia desagradar-me de cap manera; som massa prou amics i ens coneixem prou bé perquè això no sia possible. Però potser sí que m’estimo més que no l’hagi publicat; perquè si el “Diario” ha de morir, bé prou que es morirà tot sol. Nosaltres restem lliures d’agrors per poc que puguem. A més, he de confesar-li que el meu afecte en aquest periòdic és tan fonament arrelat que em fa molt mal el dany que se li faci, encara que sigui just, encara que sigui convenient, encara que sigui necessari, com ho fou la nostra sortida col·lectiva. En aquelles planes, encara que mudin d’esperit, mentre no mudin de forma (hi ha en això un cert fetitxisme, ho confesso), i ompli-les qui les ompli, jo sempre hi

---

³⁴¹ Font: Arxiu Joan Maragall.

³⁴² Font: Idem.

veuré l'ombra estimada d'en Mañé i les de tants d'altres que ja són morts i que en ells eren els meus companys, no sempre del tot units de pensament, però sempre estimats. Per això em fa tanta pena la campanya de La Veu; i no sols, pel mal que fa al Diario, sinó també perquè em sembla una cosa, com li ho diré?, poc noble.³⁴³

Fuentes respon el dia 22 de juny del 1906 la carta anterior sense data de Maragall. Es tracta d'un escrit d'un interès molt especial ja que serveix per a explicar la gravetat, la profundíssima gravetat, de la situació que vivia aleshores el DdB:

En la seva carta hi ha una confessió que explica moltes coses i la confessió ve que és la forma del Diario el que a vostè el commou. I això, que és ben bé de poeta, no sé si és prou de Novalis (el tinc ben ficat a a barretina a aquest senyor). La forma! El cos sense ànima! Que en som de lluny d'aquells temps en que els grans guerrers guanyaven batalles morts i tot!

Deixem-ho córrer...

Diu que la campanya de La Veu li fa molta pena, i ho comprenc però qui sap si s'han de curar així certes malalties? El sistema és de gangrena [il·legible] i cataplasma i purga forta, ja ho veig; però potser la homeopatia no hi faria res, i els aixaropets no treuen la malura.

[...] Els del Brusi no ho fan així per reventar; ja ho sé: sé que en Baró bo i escrivint articles contra Moret ensenya a la néta d'en Brusi les cartes que d'en Moret va rebent: "Ya lo ve.Vd. Marquesa, carta del presidente del Consejo! [...] Però, què vol que li digui? Potser és necessària en aquests moments una cura de moro; potser convenen aquestes xafarderies de La Veu. I li previnc que no és pas La Veu sola la que tira a reventar, és gairebé tothom. [...] Hi ha mar "de fondo" contra el Brusi, cregui'm. Jo, per respecte a vostè no m'hi ficaré en aquest tripijoc contra Baró. [...] No en parlem d'això, ara per ara, no vull mortificar-lo més, ¡"oh, aimador de la forma!". Esperem el dia del judici, esperem, no ens cansem d'esperar i Déu hi faci més que nosaltres. I tingui la seguretat que per culpa meva no perdrà mai un, ni un anuncia el Diario de Barcelona."³⁴⁴

Aquí resulta oportú advertir que Enric de Fuentes Llosella (Barcelona 1864-1935), era col·laborador habitual de La Veu de Catalunya on hi publicava contes. Per això podia dominar bé i tenir coneixement proper del clima que envoltava la resposta de la premsa barcelonina a la crisi del DdB.

No es coneix cap resposta a aquesta carta.

Pijoan s'adreça a Maragall abans que ho faci aquest, en carta sense data precisa i s'avança també als seus sentiments:

---

³⁴³ *Obres Completes I*. Pàg. 986.

³⁴⁴ Font: Arxiu Joan Maragall.

Arribo aquí i em trobo amb la novetat del Brusi i altra vegada m'entra allò d'alegrar-me i d'entristir-me. Però aquesta vegada [...] ja no em dol tant. Perquè? Comprenc que el Brusi li donava a vostè molta força però també quanta n'hi treia. Això de no poder regir les coses on un hi posa l'ànima és cosa molt trista i desconsoladora. Cregui'm val més que s'hagi acabat el seu patir de cada dimarts. Jo comprenc que a vostè li ha de fer pena el cop que d'aquest fet en rebrà el Brusi -nosaltres som gent així-, mai ens acostumem a passar impassibles sobre les coses que tenim l'obligació de combatre i destruir. Aquest diletantisme estètic és contrari a la vida social fundada en l'acció i la reacció, i que exigeix la virtut de la violència.³⁴⁵

Maragall respon a Pijoan el dia 18 de juny:

Ha vingut a punt la meua sortida del Diario perquè jo necessitava altra vegada aquesta pau, almenys per un quant temps. D'aquella sortida no cal que n'hi digui res, perquè suposo que prou l'hauran assabentat uns i altres, a més era ben prevista. El què em sap més greu és aquesta campanya virulenta de La Veu: és malsà i petit, això; que tothom faci el que pugui, i el que hagi de morir, ja morirà tot sol. La violència em repugna i no hi puc fer més, em tira sempre a la banda de l'agredit, encara que sigui el meu contrari. No sé qui empeny això de La Veu; em temo que en el fons hi ha el propòsit d'aplanar el camí cap a l'altre Brusi de què veig que parlen, i això no està bé. Ens manca, encara, generositat, perquè ens manca fortalesa: vostè parla de la lluita necessària; però jo trobo que la noble, la civil, pot ésser, ha d'ésser, indirecta: allò d'Enric IV a les Universitats quan li deien que tragués de davant els jesuïtes: "Faites mieux qu'eux...". Que per ventura el Diari no cauria sol si en sortís un altre millor que ell? Doncs, perquè enverinar les fonts del nou amb l'ira contra el vell? Què en pot resultar d'això, sinó generar el nou amb un mal "sangro" i augmentar la resistència del vell amb la contradicció violenta, que per reacció agrupa i fa més forts i durables els elements contraris.³⁴⁶

Maragall es troba dolgut no solament pel seu comiat, que és evident que no li va resultar satisfactori, però encara més pel context d'aprofitament que en fa l'entorn polític i cultural del tot Barcelona, que demostra la importància de la crisi i com darrera la dimissió d'Oliver i la defecció dels seus col·laboradors amics, hi havia una realitat interna del DdB d'arrels molt profundes.

Amb Antoni Roura el tema no és objecte de gran atenció i se circumscriu a la carta del 10 de juny del 1906. Com es pot veure no es mostra gaire explícit.

Doncs en aquesta pau de diumenge a la tarda t'escriuré de cara al mar. Aquí ens estem pacíficament i tots bons gràcies a Déu. Jo més descansat i tot del que em pensava, perquè ja ho

---

³⁴⁵ Font: Arxiu Joan Maragall.

³⁴⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1045.

deus saber que l'Oliver no pogué aguantar més les menudes però contínues intrusions en la direcció del "Diario" i se'n va anar, fent-nos-ho saber, i naturalment el seguïrem tots els de la mateixa corda. I el marquès digué que "bueno". En poc més de vint-i-quatre hores estigué tot dit i fet. I aquí em tens altra vegada deslliurat de l'obligació setmanal, i havent reemprès la traducció de Novalis. Tinc una sensació de deslliurament molt agradable, sobretot per aquesta temporada d'estiu. Després veurem.³⁴⁷

La forma com Maragall explica la crisi confirma que no hi va tenir cap protagonisme directe, ni molt menys decisiu. Deixa clar que la decisió d'Oliver va ser pròpia i no influïda i que, a partir de la mateixa, es desfermà la defecció dels seus col.laboradors més propers en un gest d'identificació i solidaritat força natural i lògic. Això no exclou que el grup de col.laboradors afins a Oliver, les seves opinions, els seus neguits i les seves frustracions, no pesessin en l'ànim d'Oliver. Però dissortadament per a aquest -i per al periòdic- la problemàtica tenia arrels molt més profundes; insistim en això.

On Maragall es mostra més explícit en les causes de la crisi és en la carta que adreça a Lluís Lluís el dia 18 de juny del 1906:

Mi salida, o, mejor dicho, nuestra salida colectiva del Diario era prevista de tiempo. El nuevo marquès consorte de Casa Brusi es militar y no se abstiene de intervenir en la dirección del Diario; y esto que ya creó una situación difícil al periódico cuando la militarada del 25 de noviembre, la conservó siempre tirante con el director Oliver que él mismo había propuesto tal. Además, Baró, aunque pospuesto a Oliver en jerarquía, no cejó en su odio al catalanismo, mal disimulado cuando convenía, ni en su empeño de hacer del Diario un instrumento aquí de Moret que es gran amigo suyo. En fin, el tío de la Marquesa, que tras tantos años de llevar el periódico fue violentamente arrojado de él por la marquesa al día siguiente de casada, y ahora en pleito de intereses con ella, creo yo que ha influido en agriar a Oliver con el militar y el moretista, y éste halagando aquél contra los catalanistas del Diario.... Vamos todo fue de mal en peor hasta que Oliver dijo, ahí queda eso, y todos los que sentíamos más o menos como él, y sobretodo yo, que, aunque nunca iba a la redacción ni en nada me metía en aquel malandar, al fin y al cabo a instancias y por amistad de Oliver había vuelto a colaborar en el Diario, todos estos, digo, nos echamos fuera y yo de Barcelona el día siguiente de firmada la dimisión colectiva.

De modo que desde entonces nada se de lo que pasa que por La Veu, que ha emprendido contra Baró una campaña lamentable para todos. Lo del nuevo Brusi supongo que si hay algo sólo puede venir del tío depuesto por la sobrina. Si está en inteligencia con alguno de los recién

---

³⁴⁷ Obres Completes I. Pàg 1145.

*salidos no lo se; conmigo no. El Diario me temo que vaya a caer en un Eliasdemolinismo complicado con Baró, que podía serle fatal. ¡Pobre Diario!*³⁴⁸

La cosa queda clara, la crisi del DdB del 1906 queda lluny del protagonisme directe de Maragall i, insistim en això, dissortadament per al DdB era molt més profunda de l'abast on podia arribar el pes i la influència de l'escriptor. De fet el contingut d'aquesta carta contradiu la tesi de Mir de que l'actuació de Maragall va desfermar la dimissió d'Oliver, doncs deixa clar que primer va ser l'adéu del director i que els col.laboradors van deixar el Diari en solidaritat amb ell, que era qui els hi havia portat a col.laborar-hi. I també deixa clar que no intervenia gens en els afers interns del diari. De passada, fem atenció a l'esment de la militarada del 25 de novembre com una de les esques primeres del conflicte: Maragall sorprenentment no va escriure un sol mot al DdB ni a cap altre mitjà sobre aquest fet; tot el contrari del que sí que havia fet amb motiu d'un acte semblant esdevingut a Madrid l'any 1895:

Sí que s'hi refereix en dues cartes, una a Josep Pijoan, el dia 27 de novembre del 1905, i l'altra a Carles Rahola, el dia 2 de desembre del 1905, en què, a més, mostra un relatiu interès en manifestar-se públicament per aquell fet. A Rahola li escriu:

La meva impressió de lo d'avui fa vuit dies fou de moment un gran enterboliment, les sangs al cap i cruixir der dents; després una gran tristesa al comprendre que la separació virtualment ja és feta; després fàstic per la pobresa de la gent de dalt: després... vaig assistir a un concert , i una sonata de Beethoven m'asserenà, i tot l'avenir em somrigué. Ara no somrigui vostè; dimarts me'n defensaré en el Diario.³⁴⁹

Efectivament Maragall se'n defensa, però no per escriure sobre l'actuació dels militars sinó sobre la música de Beethoven amb l'article "*La sonata de Beethoven*" publicat tres dies més tard, el 5 de desembre del 1905, al DdB; article esplèndid , però des del punt de vista de l'anàlisi, la reflexió i l'exaltació lírico poètico musical. El breu darrer paràgraf sintetitza admirablement el contingut de l'article:

*Si quereis saber lo que es ser hombre, acudid a una sonata de Beethoven.*³⁵⁰

---

³⁴⁸ *Obres Completes II.* Pàg. 910.

³⁴⁹ *Obres Completes I.* Pàg. 1072.

³⁵⁰ *Obres Completes II.* Pàg. 712.

Amb Pijoan és força més explícit que ho és amb Rahola. Comença expressant, en una llarga explicació, el clima del gran enrenou social que va provocar aquell esdeveniment, mostrant exemples de reaccions de la ciutadania per, tot seguit, entrar en la via de l'anàlisi.

La gent de més bona voluntat esperava que el govern aparenteria almenys voler castigar als delinqüents; però pels telegramas d'avui es veu que la passió de tota Espanya contra Catalunya s'ha apoderat també del Govern, no deixant-li veure l'enormitat de que l'exèrcit s'hagi posat fora de la llei. Diran que també s'hi va posar algun xicotet al sortir del Fronton [alusió al miting del Frontón de celebració de la victòria de la candidatura catalanista a les eleccions municipals de Barcelona]; però, n'hi ha prou amb això? Hi ha un rau-rau i un cruixir de dents; però, que no s'espanti el govern; tot el que havia de passar ja ha passat, i és la sembra espantosa del dissabte: de moment no passarà res més, com el camp sembrat queda llis i solitari como si mai més s'hi hagués de veure res. És ridícol ara que vinguin aquí a sufocar amb gran aparato de força material el que no té cap força material, perquè encara no compta amb turbes, ni de baix ni de dalt; com fou ridícol que per fer malbé els mobles de dues cases indefenses s'haguessin de reunir tres-cents militars espanyols. En els bons temps, amb un n'hi hauria hagut prou. Per revenja de Cavite i Santiago, és cosa poc lluida.

Ja veu que jo mateix, que tota la meva aspiració és la serenitat, parlant, parlant –i parlant amb vostè- me'n vaig de test.³⁵¹

4. 8.-- Campanya de La Veu de Catalunya contra el DdB

Les brases de l'actitud de Baró, sempre mantingudes actives, esmorteïdes en principi amb l'ascens d'Oliver a la direcció del DdB, es van tornar flames amb l'afegit de la gasolina del marquès consort, important actor entre cortines del conflicte. Maragall esdevé profètic quan anuncia, una vegada més, un futur problemàtic per al DdB, futur que es compliria inexorablement. I, fins i tot, es mostra lúcida a la carta a Pijoan citada del 18 de juny quan assenyalava: “¿Que per ventura el Diari no cauria sol si en sortís un altre millor que ell?”.

Mentrestant l'ombra que planava d'un nou “Brusi” promogut per Josep Maria Brusi, no es va confirmar. En realitat el diari nou millor que ell ja havia sortit feia molt poc, -el 1881- i justament amb la incorporació d'Oliver com a director s'envolava com a principal rotatiu barceloní i català, trencant la primacia del cada dia més destarotat Brusi.

---

³⁵¹ *Obres Completes I*. Pàg.1044.

Sobre el pendent de DdB i l'ascens de La Vanguardia, tan clarament previst per Maragall, Josep Faulí ho precisa d'aquesta manera en el seu assaig *Els diaris de Barcelona. La Vanguardia i els altres*, citat per Jaume Guillamet.

Fins i tot els carlins d'El Correo Catalán varen fer pinya amb la Lliga i la majoria dels republicans en el moviment de Solidaritat Catalana sorgit de l'assalt al Cu-cut! L'altra excepció, a més dels lerrouxistes fou el Diario de Barcelona, que perdé per aquest motiu el director, Miquel dels Sants Oliver i, per un temps, el que era el seu principal articulista, mort Mañé, el poeta Joan Maragall. La Vanguardia, on anaren Oliver i altres col.laboradors, es presentava com apolític i els intents d'Oliver d'acostar-lo a la sensibilitat catalanista toparen sempre amb els recels de Ramón Godó Lallana, que n'havia fet, però, el primer diari català. La crisi de Solidaritat, però, marca simbòlicament el traspàs de l'hegemonia periodística entre el diari que la tingué en el seu passat i el que la tindria en el nou.³⁵²

La campanya de La Veu de Cataalunya contra el DdB en aquelles dates va existir realment i es va posar en marxa ben aviat. Per això Maragall l'esmenta ja a les primeres cartes en què parla del seu comiat del diari. D'antuvi, el dia 12 de juny, a l'edició de vespre i a la del matí de l'endemà, el diari nacionalista publica pràcticament sencera la carta de dimissió que va presentar Miquel dels Sants Oliver al marquès consort, i també la del grup de col.laboradors seus. I ho fa només amb una brevíssima introducció.

El senyor Oliver, en la seva dimissió del càrrec de director del DdB diu que considera “los actuales asuntos de Cataluña y las conveniencias de orden y del espíritu dinástico en forma radicalmente distinta de otros elementos influyentes que coartan y desvían la acción del “Diario” de la forma que juzgo conveniente y que, por tanto es la única que yo puedo desarrollar con honra: la sinceridad. Como juzgo -afegeix- que esta disparidad de criterio es irreductible en la redacción y que el mío no puede desenvolverse con la amplitud necesaria, me es forzoso reiterarle que no puedo aceptar con decoro ante el público la grave responsabilidad de una dirección en la cual no tengo la libertad omnímada y sin cortapisas que toda dirección supone”. Al Sr. Marqués de Casa Brusi. Presente”.

Certament els arguments d'Oliver són d'una calculada ambigüitat i demostren fins a quin punt li resultava incòmoda la seva posició al capdavant del DdB. Resta molt clar que s'identificava amb l'ideari dels dissidents però que “*las conveniencias de*

---

³⁵² Jaume Guillamet. *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya 1641-1994*.

Josep Faulí. “*Els diaris de Barcelona: “La Vanguardia” i els altres*”. L'Avenç. Núm. 18. Barcelona juliol-agost, 1979.

orden y del espíritu dinástico”, o sigui l’ideari de la propietat, coartaven la fidelitat al seu propi i al dels col.laboradors que ell havia cridat al Diari. També resulta important atendre la cita als “*otros elementos influyentes que coartan y desvían la acción del “diario” de la forma que juzgo conveniente*”, sens dubte en clara al.lusió a la vella guàrdia representada per Teodor Baró, els quals, com veurem més endavant pels judicis de La Veu de Catalunya, i com hem vist que havia indicat el mateix Maragall a Lluís Lluís, havia esdevingut factor molt determinant d’aquesta nova crisi del DdB.

Tot seguit, i sense preàmbuls, La Veu de Catalunya reproduceix la carta dels col.laboradors:

-“Distinguido señor y amigo: La renuncia que ha presentado don Miguel de los Santos Oliver del cargo de director del Diario de Barcelona nos obliga a separarnos de la redacción y colaboración del mismo con que hasta ahora nos habíamos honrado por creer que el señor Oliver constituía una garantía y una representación de las ideas en que todos nos inspiramos. Rogándole que nos ponga a los pies de la señora Marquesa, quedamos con toda consideración de V. affm. y amigos”.

B. Amengual, Joan Maragall, Federico Rahola, Boneventura Bassegoda i Artur Masriera.

La nota no podia ser més concisa. Aquí caldria fer un incís. De la resposta que el dia 8 de maig del 1906 Oliver dóna a Maragall demanant-li que no tiri endavant la seva dimissió, és fàcil deduir que la decisió del seu propi comiat estava, o decidida, o molt avançada. Recordem en primer lloc que la carta d’Oliver a Maragall és escrita exactament un mes menys un dia abans de la que va enviar als propietaris del DdB. Una decisió d’aquesta envergadura difícilment es pot acceptar que fos motivada, exclusivament, pel pes principal o decisiu de l’anunci de desig de ruptura -no de ruptura irrevocable- d’un col.laborador per molt important que fos, com era Maragall. I aquí remarquem que Oliver precisa que un gest com el del poeta “vindrà completament de nou [als propietaris]”, cosa que vol dir que l’actuació professional del poeta no tenia pes a l’ànim de la propietat. I alhora resulten indicatives, i confirmen que Oliver tenia pensada la seva dimissió, les darreres paraules de la seva carta demanant que no faci públic esment de la seva disposició “fins que hagi tingut nova notícia del seu affm”. Aquesta notícia serà sens dubte la carta del 7 de juny en que li anuncia la dimissió.

Tornem a la campanya de La Veu de Catalunya contra el DdB. Quan va començar definitivament va ser el dia 14 a l’edició del matí, en la secció, d’aparició regular,

titulada “Al dia”, una columna d’anàlisi i comentari polític signada amb el pseudònim de “Pol”, que algunes fonts consideren que era el mateix Prat de la Riba. Aquest dia el comentarista, d’antuvi, situa la seva posició:

Som en uns temps en que no hi valen equilibris i les mitges tintes. L’actitud dels governs respecte de Catalunya ha decidit els camps. O amb Catalunya o contra Catalunya.

Per això es feia impossible la vida de l’avi “Brusi”. Dintre de la redacció hi havia dues opinions ben diferents: la dels que han quedat i la dels que han sortit. S’havien de fer equilibris per mantenir la unitat de criteris, no sempre aconseguida i havia d’arribar el moment de rompre’l. Els bons patricis Oliver, Rahola, Maragall, Amengual, Masriera i Bassegoda se n’han anat i han fet molt bé. Prou disgustos, prou patir, prou lluitar.

Ara el “Brusi” que s’hi faci bo amb les revistes de toros i amb els progressismes disfressats del senyor Baró. La tradició purament catalana del degà dels periòdics barcelonins s’ha trencat. Els que la seguien adaptant-se a les noves formes, ja no hi són. Podrà seguir essent, el paper, la impremta, les taules de redacció, tot; però l’esperit ja n’és fora.

I heus ací com la Solidaritat Catalana ha fet una altra víctima en la que no podia pensar-hi.³⁵³

Després ataca novament a Baró per haver volgut fer veure a Moret que les protestes de les forces polítiques catalanes contra la llei de jurisdiccions no tenien base:

Jo vaig voler indagar què era el que en Moret tenia. I no em va ser difícil averiguar que eren cartes d’un periodista de Barcelona, català, que li deia cada dia que no fes cas dels telègrams -abans havia dit que adreçats a Salmeron, Rusiñol, Necedal, Mella, Maura i el mateix Moret-, que no representaven l’opinió de Catalunya; que en aquesta tant se li donava la llei de jurisdiccions com la Conxinxina i que tots aquelles telègrams eren producte dels treballs dels republicans i catalanistes per fingir opinió, ¡que tirés endavant sense por! [...] L’Oliver posa ben clar qui eren els sostenidors dels dos criteris; el català i l’anti català.

Pel demés ja hi estem acostumats a llegir entre ratlles els escrits del senyor Baró. El catalanisme no li pot entrar; la Solidaritat Catalana menys encara. Que li aprofiti al “Brusi” la cooperació dels enemics de la idea nova que s’han quedat a casa.³⁵⁴

L’endemà -15 de juny- el mateix columnista torna a tractar la figura de Baró amb motiu d’haver estat nomenat senador vitalici pel Rei:

Felicitem cordialment al “Brusi”.

---

³⁵³ Font: Arxiu Històric de la Ciutat..

³⁵⁴ Font: Arxiu Històric de la Ciutat.

El seu actual director serà nomenat pel Rei, a proposta de Moret, senador vitalici. Això [...] és una paga pels serveis prestats al Govern liberal a favor del projecte de llei de jurisdiccions.

I de l'enemiga que té a Solidaritat Catalana, enemiga que li feia declarar, parlant no fa gaires dies a un periodista republicà, que primer Lerroux que la Solidaritat; frase que té l'explicació en la que alguns dies abans deia a un company de redacció.

“Primer que amb els catalanistas, amb els que tiren bombes”.

Serà bonica la situació del senador vitalici director de “el Brusi” en la vinenta campanya parlamentària.

Agraït d'en Moret formant part de la majoria haurà de votar amb el govern.

I ja el tenim votant la llibertat de cultes, la supressió de les ordres religioses no concordades i una pila de coses més per l'estil, a l'inspirador del diari que creu tenir l'exclusiva dels drets de l'Església i de la religió catòlica.³⁵⁵

És evident que la referència de Maragall a la campanya de La Veu de Catalunya en les seves primeres cartes eren en base a aquest escrit, ja que tenen dates anteriors al dia 19 en que amb què amb el títol de «El Corpus del “Brusi”» apareix un article suposadament irònic i en tot cas crític, en format de diàleg imaginari, signat amb el pseudònim de Pere Engronyat. L'article no té més interès que burxar en la crisi del DdB, via humor i barrila més o menys subtils.

Però on la campanya es va fer més punyent, més extensa i més a fons, és en la sèrie d'articles que, amb el títol comú d'“Història política del director del Brusi, Sr. Baró”, es van publicar els dies 18, 21 i 29 de juny. Signava el pseudònim “Un que té molta memòria”. Maragall, en les cartes citades anteriorment per raons estrictament cronològiques, encara no havia llegit aquests escrits o, com a molt, només el primer. La carta a Pijoan en què denuncia l'esmentada campanya és del 18 de juny del 1906 o sigui, el mateix dia de la publicació del primer dels citats articles de La Veu de Catalunya. La correspondència immediatament posterior no en fa cap més esment; de tota manera la seva denúncia a la campanya resulta, com hem vist, ben explícita fins i tot abans que es precipités amb tota la seva potència.

En el llibre citat “*La nació és la llengua. Pensament lingüístic de Joan Maragall*” s'aborda aquest fet:

En aquests articles, el redactor ofereix molta informació sobre la seva trajectòria [de Baró] i ideologia política en un recorregut documentat i [...] identificable amb el que avui s'anomena periodisme d'investigació; en ell s'exposa una biografia política enormement dura i crítica del

---

³⁵⁵ Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

periodista i polític empordanès. La finor i la subtileza sovint tenen menys protagonisme que el llenguatge directe i cru Reproduïm el paràgraf conclusiu del darrer article perquè ofereix una doble visió en perspectiva i en prospectiva: d'una banda la que confirma les causes de l'empobriment intel·lectual del DdB del qual els adéus de Maragall i Oliver constitueixen una demostració palpable i, de l'altra, la que assenyalava el futur del periòdic; futur que els fets confirmaren plenament al cap de poc temps:

“En Baró no solament no ha volgut fer-se càrrec d'aquest moviment del nostre poble, sinó que li han fet nosa tots els homes que en el Brusi feien olor de regionalisme, o que, amb més o menys intensitat, sentien la necessitat d'orientar la política per nous viaranyes. Recordant-se només que era de la fusta dels tupinaires, no volent veure que els temps han canviat, en lloc de fer del Diario de Barcelona un gran periòdic propagandista del regionalisme segons un criteri eminentment conservador, ha preferit ensorrar-lo, convertint-lo en un diari de casinet, en un diariet d'un partit polític del qual, a hores d'ara, a Catalunya només en queda la cua.

En el concepte públic no sabem qui ha perdut més: si en Baró fent un salt de trapezi des d'un partit a l'altre per assegurar-se un tros de pa a la vellesa, o bé el Diario de Barcelona, prescindint d'homes de la vàlua i el criteri polític de l'Oliver i altres redactors que l'han acompanyat en sa caiguda i posant-se al davant del mateix un trànsfuga polític. Això demostra dues coses: que a can'n Brusi han perdut el cap, o bé que no donen gaire importància a la puresa i sinceritat de les doctrines que per espai de tants anys han sostingut i transmès a dues o tres generacions”.³⁵⁶

A tall de resum podem afirmar que la segona etapa de Maragall en el Brusi, a més de ser curta, va resultar poc productiva en articulisme rellevant,: ja hem assenyalat aquesta circumstància. Fins a quin punt això podia venir afectat pel clima intern del DdB és una incògnita. En tot cas, per descomptat, no es pot negligir. Maragall, que a la primera etapa no havia defugit implicar-se i comprometre's en aspectes fonamentals, punyents i vius del quefer quotidià cultural, polític i econòmic, aquí i ara no ho fa. Certament que l'escàs temps que va estar-hi vinculat no ho afavoria, però en aquell curt període es van produir fets prou imporants tots ells ja citats com l'assalt al Cu-Cut! la irrupció de Solidaritat Catalana i l'aprovació de la Llei de Jurisdiccions. Els tres, cert, temes de context ideològic oposat al que imperava en aquells moments al DdB.

Però al marge del context ideològic de fons en què es trobava el DdB, no sembla que aquest resultés decisiu com a causa d'aquesta línia articulística en general més decantada a l'expansió lírica que no al compromís. En cap moment de la correspondència es dol de limitacions -com tant ho va fer en el cas de l'article sobre “Nietzsche” l'any 1893-, ni enlloc tradueix l'esment al context de crisi interna del diari.

---

³⁵⁶ Jaume Comellas. *Ibidem. La nació és la llengua. Pensament lingüístic de Joan Maragall*. Pàg. 76-77.

Sembla clar, doncs, que no era solament l'estat en què es trobava el DdB el que l'impedia endegar un articulisme compromès sinó el del seu mateix ànim. I això no esdevé solament pel que fa l'articulisme del DdB, sinó també al que va produir per altres mitjans en els quals enlloc hi apareixen referències directes al moment. I quan es produeixen la seva digressió s'eleva per damunt dels fets concrets vers territoris de reflexió més filosòfica que no directament política o de compromís social. Vegem sinó títols com: "A la Sagrada Família", (Il·lustració Catalana 15 gener 1905); "Excursió a Tossa", (Il·lustració Catalana 2 d'abril 1905); "La festa de la bellesa a Palafrugell", (Joventut 27 juliol 1905); "Del llenguatge poètic", Emporium1. (novembre 1905); "Una gràcia de caritat", (La Veu de Catalunya 7 novembre 1905), "Carnestoltes", (Il·lustració Catalana 25 febrer 1906).

Probablement l'article que més fuig del que s'acaba d'exposar és el titulat "Entenem-nos" publicat a La Veu de Catalunya el dia 22 de novembre del 1906, gairebé cinc mesos més tard del darrer article de la segona època al DdB. En ell parteix del contingut d'una conferència pronunciada per Joan Brossa a l'Ateneu i ho reforça amb l'èxit d'un concert amb música de Jaume Pahissa. Aquest article, molt extens, dividit en sis apartats, constitueix una molt elaborada reflexió sobre la identitat -sobretot cultural- de Catalunya. A tall d'exemple, i per constatar la permanència del pensament i l'anàlisi maragalliana, reproduïm el paràgraf final del tercer apartat:

Cal entendre's, cal entendre's...Que procurem fer penetrar l'ànima catalana en l'Europa, està molt bé; però suposar que, per aconseguir això, haguem de negar allò català, està molt malament. Perquè llavors, què hi duríem a Europa? I no podent portar-hi res, el nostre europeisme seria que ella se'ns enduria a nosaltres; i no pels camins dels aires, sinó pels de França o d'Anglaterra, o els de qualsevulla nació ben europea per haver sabut ésser ben bé nació.³⁵⁷

Una altra cosa, i important, seria esbrinar el perquè d'aquest canvi d'actitud, el perquè d'aquesta època poc combativa, el perquè d'una indolència en el camp del compromís, especialment polític i també social i cívic, el perquè d'aquesta tendència a l'expansió lírica, oportunament mostrada, com hem exposat, per Ignasi Moreta en el seu llibre citat. Moreta dedicarà nogensmeys que quaranta pàgines a analitzar l'articulisme de la segona etapa de Maragall al DdB i en elles només es referirà als articles de tall espiritual i religiós. Ho sintetitza:

---

³⁵⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 762

A poc a poc, la religió apareix en alguns textos poètics i periodístics, al començament més com a pretext que com autèntica preocupació vital. Progressivament, però, els textos de Maragall assoleixen una profunditat religiosa nova, que arriba, en els articles de 1905-1906 al *Diario de Barcelona*, a la descripció d'experiències clarament associades a la mística.³⁵⁸

En aquesta mateixa línia se situaria la reflexió de Gabriel Maragall quan escriu:

L'intent de seguir la vida de Joan Maragall a través del que anava escrivint poesies articles, cartes- no és inútil ni difícil. El que escriu sempre està molt a prop del què viu. [...] A començament del 1907, en quedar novament alliberat de la periòdica col.laboració al "*Diario de Barcelona*" i disposar lliurement del seu temps -malgrat les sol.llicituds que el volen i les atencions a què se sent oblidat-, entra en una fase de relativa passivitat.³⁵⁹

No hi ha espai per a pràcticament cap altra temàtica. Per això costa establir que la seva ideologia i el seu catalanisme poguessin ser causa determinant de la crisi del DdB, enllà de la dimensió relacional amb Oliver, i enllà, també, d'una proximitat en el funcionament intern del diari simplement perifèrica. Recordem: "*aunque nunca iba a la redacción y en nada me metía en aquel malandar*" de la carta a Lluís Lluís del 18 de juny del 1906. Maragall no recuperarà el pols de l'articulisme arriscat i compromès fins la crisi de la Setmana Tràgica amb la seva famosa trilogia d'articles que és objecte de tractament més endavant en aquest mateix capítol.

4. 9.-- Darrera i crepuscular incorporació al DdB

Quan el dia 3 de maig del 1906 publica "*Revista de mayo*", el seu darrer article de la segona etapa al DdB, Maragall inicia un camí de davallada profundíssima en la seva producció articulística. Fins a la seva reincorporació al DdB el 7 de juliol del 1911 han transcorregut exactament cinc anys en els quals només ha publicat vint articles i n'hi quedaran vint-i-dos, vint dels quals al DdB -novament apareguts amb gran exactitud de periodicitat setmanal- per a completar la seva trajectòria en el periodisme.

En aquest context constatem que, ben altrament del que havia succeït amb la primera ruptura del DdB del 1903, ara no sembla que els fets li hagin procurat ni la intensitat d'agror, ni d'alliberament de la primera vegada. Alhora tampoc no va rebre

---

³⁵⁸ Ignasi Moreta. *Ibidem*. Pàg. 305.

³⁵⁹ Gabriel Maragall Noble. *Ibidem*.

gran pressió d'altres mitjans per aconseguir la seva firma, ja sigui de forma regular o almenys amb una certa continuïtat. Recordem, en aquest sentit, la correspondència d'aleshores, amb Prat de la Riba. Curiosament el mitjà on col·laborarà més serà *La Lectura*, amb vuit articles publicats tots ells l'any 1908. També a *La Veu de Catalunya*, va escriure vuit articles repartits entre 1906 i 1909. I com a publicacions també destacades a *El Poble Català* tres; i a *la Il·lustració Catalana*, i a *La Publicidad*, un. Per tant es tracta d'un balanç escàs en obra.

Els motius de la seva reincorporació al DdB els anirà explicant als seus amics i així, novament, serà la correspondència la font més fiable i directa per conèixer els fets. El que podríem anomenar primer avís el dóna en la carta que escriu a Josep Pijoan el dia 27 de maig del 1911, un mes llarg abans de la publicació del primer article de la tercera etapa.

Ara acaba d'iniciar-se'm una altra tasca. Ahir vingueren a trobar-me els senyors Monegal (Josep), Arquer i Peira, i em figuren que el seu Círcol Conservador havia posat diners en el *Diario de Barcelona* per veure de realçar-lo d'acord amb en Maura i Cambó. Serà director en Soler i Casajoana (que dirigí l'*Español de Madrid*) i reconstituiran la redacció i col·laboració; em demanaren que hi tornés a escriure; en principi vaig consentir-hi, sempre m'ha tirat, a mi, el *Diario* però en lo pròpiament polític, no penso ficar-m'hi.³⁶⁰

Observem en aquest escrit almenys dos aspectes interessants: el primer, la devoció immarcescible de Maragall pel DdB, i la segona, l'evidència de la davallada en què havia caigut el DdB. I també cal remarcar el fet que no pensa escriure sobre política. Més endavant, en aquests mateix capítol, insistirem en l'ànim en què pretén estar escrivint els articles en aquesta època en confessió feta a Carles Rahola.

Gairebé un més més tard, 20 de juny del 1911, dóna més riquesa d'arguments a Enric de Fuentes :

Fa prop d'un mes els tres senyors que vostè anomena, vingueren a casa a dir-me que ells amb algú més (procedència Círcol Conservador) havien aportat una quantitat per treure d'apuros el *Diari*, a canvi de que els Marquesos es quedessin a casa i ells hi possessin un nou director, en Soler i Casajoana, (maurista), un administrador seu, i refessin a son albir la redacció i col·laboració, apartant-ne a en Baró (amb una espècie de jubilació) i a algun més. Em demanaren que jo tornés a col·laborar-hi; vaig assentir en principi una col·laboració extrapolítica i

---

³⁶⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 1057.

independent. Van dir que anaven organitzant la casa i jo em vaig posar a la seva disposició. Es va parlar també de l'ingrés d'en Rahola com a col.laborador, però més tard he sabut que aquest no acceptà. I ja no en sé res més. Si la cosa va avant serà la meva tercera entrada en el Diari. Moltes entrades són, però la veritat, hi tinc una tirada com a casa pairal del meu publicisme, i no m'he sabut negar. Déu faci que sia per bé de tothom. Ja fa mandra començar a treballar, si fos ara a l'estiu. De tots modos a primers de juliol me'n vaig a Caldetes. Mentrestant, Adéu.³⁶¹

D'aquesta carta resulta interessant confirmar la davallada profunda del DdB i, fins i tot, un moment molt problemàtic des del punt de vista empresarial i financer. També resulta interessant l'al.lusió a la defenestració de Baró, i, encara, detall no negligible, de la mandra que li fa haver d'escriure a l'estiu.

El mateix dia 20 de juny escriu una carta a Lluís Lluís d'un contingut coherent amb els de les anteriors:

Mentrestant no sé si hauré de tornar a escriure al "Diario de Barcelona"; em van venir anunciant-me un gros canvi en la Redacció i demanant-me col.laboració; per amor que conservo en aquella mena de casa pairal del meu publicisme no vaig saber dir no, encara que ja n'he sortit i entrat massa vegades i que ara em vindrà un xic de nou haver d'escriure periòdicament, i a l'estiu!... No hi ha encara res resolt per això. Ara també em dóna feina això que em feren de l'Institut d'Estudis Catalans, una institució molt seriosa i de treball, i molt considerada ja a l'estranger; però no sé si és cosa pel meu esperit poc disciplinat; però no hi ha més, s'ha de fer el que es puga.³⁶²

Encara que tingui caràcter anecdòtic, però no del tot, insistim en com li resulta ingrat haver d'escriure a l'estiu, època en la qual, des de sempre, la seva activitat publicística perdia intensitat. Curiosament en aquest cas va resultar l'excepció, ja que Maragall va publicar dotze dels vint-i-un articles durant el període estival. Irònicament, un d'ells, el que va aparèixer el dia 21 de setembre -últim dia de l'estació- es titula "*La culpa del verano*". També en aquest període la periodicitat va ser setmanal amb tota exactitud.

Molt més important en aquest context serà remarcar unes constants de fons. La primera, la consciència, o la mala consciència, de tantes entrades i sortides del DdB: "serà la meva tercera entrada en el Diari. Moltes entrades són", escriu a Fuentes;

---

³⁶¹ *Obres Completes I*. Pàg. 992.

³⁶² *Obres Completes II*. Pàg. 915.

“encara que n’he sortit i entrat moltes vegades”, escriu a Lluís Lluís; “sempre m’ha tirat a mi el Diari...”, escriu a Pijoan.

Una altra constant és la consideració del DdB com a pilar de la seva obra publicística fins i tot amb la repetició d’un mateix concepte: “casa pairal del publicisme”, carta a Fuentes; “aquella mena de casa pairal del meu publicisme”, carta a Lluís Lluís. I finalment remarquem el compromís que ha fet de no escriure de temàtica política: “col.laboració extrapolítica i independent”, carta a Fuentes; “però en allò pròpiament polític no penso ficar-m’hi”, carta a Pijoan.

S’ha fet esment a que amb Maragall era previst que també entrés a col.laborar en el DdB, Frederic Rahola, cosí de Carles Rahola. Hi hagué un joc de malentesos derivats de la relació de Frederic Rahola amb un amic seu, alhora en conflicte amb la propietat del DdB. La solidaritat amb aquesta persona, que Rahola identifica amb el nom de Josep Antón sense citar cognom en carta adreçada a Maragall el 15 de juny del 1911, és la causa de que no acceptés col.laborar amb el DdB. Joan Maragall se’n disculpa davant de Carles Rahola en carta del 9 d’agost del 1911. En aquesta carta, sense interès, a més explica quin es l’encàrrec que li ha fet l’Institut d’Estudis Catalans i en el que està treballant, ultra recordar la col.laboració amb el DdB.

Quin greu em sap haver quedat malament amb el seu cosí Frederic! Fou, que exposant-me ell en la seva carta els motius que tenia per no tornar a col.laborar en el “Diari” jo volia especificar-li les meves raons de col.laborar-hi que ja li havia indicat bon xic, quedant no obstant en esperar la resolució d’ell per acabar de determinar-me. Sabuda aquesta per la carta que tan amablement m’escrigué, jo dir-li el perquè, amb tot i això, jo em determinava en un altre sentit; però em semblà que de paraula em faria entendre millor, i amb la confiança d’anar-lo a veure d’un dia a l’altre vingué la meva marxa sobtada a Cauterets. I vet aquí que vaig quedar malament amb ell, que em dol tant com és gran l’estimació que ell ja sap que li tinc. [...] tot aquest estiu, a més de l’article al Diario treballa en una versió catalana que faig en hexàmetres (en vista d’alguna traducció literal) dels himnes homèrics: serà probablement publicació de l’Institut d’Estudis Catalans.³⁶³

En realitat Maragall treballava en la traducció poètica dels *Himnes homèrics* sobre la traducció literal feta per Pere Bosch i Gimpera, com ja s’ha exposat en el capítol 2. L’articulisme maragallià d’aquest període, malgrat la seva voluntat explícita de no complicar-se la vida en temàtica política, tanmateix no va estar presidida del tot

---

³⁶³ *Obres Completes I*. Pàg. 1085.

pels efluvis lírics i per les escapades de la realitat. Tot el contrari; va ser la realitat, el moment i els avatars quotidians els que novament van inspirar la seva obra, encara que, amb tot, molt passats pel sedàs d'una reflexió en la qual el component religiós jugava un paper destacat en part dels articles d'aquests darrers mesos de la seva tasca publicística. No oblidem que l'any 1911 és el de la publicació del seu darrer recull de poesies, *Seqüències*, que inclou el cabdal "Cant espiritual" -l'ombra del contingut del qual plana molt en part de l'articulisme d'aquesta època- i també "Dimecres de cendra", un altre poema en el qual es concentra el seu ideari religiós. No oblidem que quan torna a començar a col·laborar al DdB és menys de mig anys abans de la seva mort i els símptomes de la malaltia que el menarà a ella comencen a ser evidents.

Alhora quan, malgrat tot, aborda la temàtica política, ho fa molt per elevació, molt des d'una reflexió que s'envola per damunt de l'anècdota i del fet concret i furga en els components més profunds valgui el contrasentit- tot cercant l'essència i el perquè definitiu dels temes que tracta.

Entre els articles que se situen en aquest bloc cal fer esment de "*La vuelta al caos*", (6 juliol 1911); "*Preparad los caminos*", (13 juliol 1911); "*La espaciosa y triste España*", (17 juliol 1911); "*Catalunya i avant!*", (5 octubre 1911); i "*Réplica*", (19 octubre 1911). Caldrà analitzar els continguts d'aquests articles i ponderar-ne la importància.

A "*La vuelta al caos*", Maragall reflexiona, a partir del fet concret de les campanyes de tipus benèfic i de l'associacionisme assistencial privat -el que avui dia anomenaríem ONGs-, des del seu posicionament individualista tan característic. Tot això lligat, també, al seu concepte crític de la figura de l'Estat com a organització de la l'existència social i de la del socialisme en l'acceptació anorreadora dels valors individuals en què ell el tenia. A l'inici ja deixa ben clar aquest posicionament:

*De algún tiempo a esta parte ha cundido entre nosotros una fiebre tal de obras sociales, que a cada paso nuestro interés y nuestra ayuda son solicitados por alguno que quiere empezar. Y a mi me sucede que, pareciéndome todas muy buenas en su fin, mi corazón no llega a moverse por ninguna.*³⁶⁴

Més endavant justifica la seva actitud:

---

³⁶⁴ *Obres Completes II*. Pàg. 752.

Si puedo contribuir a que un joven sea redimido del servicio militar, por ejemplo, o a proveerle de una bolsa de viaje para que marche alegre al porvenir, lo haré de buena gana estrechándole con efusión entre mis brazos. Pero si me piden para un asilo de niños huérfanos, para un montepío que podrá redimir muchos soldados o proveer muchas bolsas de viaje [...] quedo frío, inactivo, y sólo por debilidad o espíritu de compromiso me dejaré arrancar una cuota miserable. [...] Este hombre que tengo aquí es la humanidad, él es el compendio vivo. Si no, ¿para que la creación ni la formación de Adán? Le bastaba a Dios amarse a si mismo en idea; pero para amarse en verdad hubo de crear al hombre a su imagen y semejanza, en carne y sangre. Somos, pues, el amor de Dios andando, y necesitamos de este estímulo de vernos andar para amar bien. ¿Qué humanidad, ni qué sociedad, ni qué entidad, ni qué Estado? Hombres, hombres, hombres. Sólo el hombre mueve bien al hombre.

Pero ahora veo todo lo contrario: os veo moveros por cosas que pensais, como si todavía fuésemos ángeles; por gentes que ni conocéis ni conoceréis nunca; que no podéis decirles, “toma”, ni ellos deciros “gracias”; por la humanidad, por la ciudad, por la entidad, por la cultura... ¿de quién?; por el Estado; y, ¿quién es el Estado? [...] Y, creéis que el amor dura a través de emisarios? No; llega muerto a su destino; es decir, ya parte muerto, porque no sabéis a quien lo dais; esto es, lo dais a uno que ya sabe que no es para él, y así lo recibe, y lo transmite muerto, explotándolo de paso [...] Este es vuestro Estado, ésta es vuestra sociedad, esta es la “entidad”: fantasmas explotadores de los intereses humanos que los hacen entrechocar para vivir de ellos. Porque si no hubiera choques de intereses ni vuestro Estado ni los demás tendrían razón de ser; y si os entendiérais de vivo en vivo, nunca llegaríais a chocar, porque habéis sido hechos para ayudaros unos a otros y vuestra naturaleza no mentiría; pero eso sí, esforzando en ella el aliento amoroso que le fue infundido. Mas, como no lo sabéis esforzar no, lo queréis esforzar (pues si quisiérais, sabríais)-, de vuestra debilidad, de vuestro no querer, nace el Estado, y nace la “entidad”, y la sociedad, és decir, la cadena de emisarios explotadores, de la que todos acabamos formando parte. Todos somos ya funcionarios de intereses vivos que deshaciéndose en representaciones de representaciones acaban al fin por no existir en realidad, sino en los más miserables, en los más torpes [...] Este es el socialismo en que estamos ya, vamos estando cada vez más; porque os veo muy aficionados a esta farsa de la representación, y hasta contentos, creyendo que vamos por ella a la felicidad; y a lo que vamos es a la perdición; porque estáis completamente olvidados de nuestro origen y nuestro fin, y habéis tomado el camino al revés, y vamos volviendo al caos del que salimos. [...] Aquel que da su millón al Estado, a la “entidad”, para los pobres ¿a qué pobre da? Me decís, a todos. Y yo os digo, a ninguno ¿A qué pobre ha querido en su corazón? ¿Ni qué pobre le querrá a él? Y si no es por el querer, ¿para qué sirve la limosna? [...] En cambio, ¿quién os hace olvidar vuestra hermandad, quien despierta el odio a distancia, quien declara la guerra de clase a clase, de partido a partido, de puebo a puebo? No yo, no tu, ni mi vecino, que moriremos en la guerra, que nos mataremos como fieras con aquellos que tampoco la habrán declarado. ¿Quién, pues?

*La “entidad”, el Estado, la representación que habremos consentido sólo por no esforzar nuestro amor.*³⁶⁵

En data posterior a la d'aquest article, sense especificar, però més tardana a una anterior del 18 d'octubre del 1911, Maragall es refereix al mateix tema i fins tot a aquest article, refermant d'aquesta manera el seu ideari al respecte. S'adreça a Carme Karr de Lasarte:

[.] sinó perquè se m'ha fet vivament present una altra volta aquesta lluita desesperada que vostè sosté des de fa tant de temps per la nostra reforma social; i perquè l'hi confesso- jo mateix he anat perdent la fe en la nostra gent per tot el que sia obra col·lectiva i desinteressada.

Aquest estat del meu esperit es reflectia ja en el primer article de la meua col·laboració en el “Diario” - “La vuelta al caos” del 6 de juliol- i explica la girada que en ell iniciava, i després he seguit, cap a la reforma individual, que entre nosaltres em sembla qüestió prèvia a tant intent social. Això li explicarà també que en els meus articles no hagi tractat de l'obra de vostè ni de cap altra semblant -almenys exteriorment- de tantes per les quals se m'ha demanat igualment l'ajut de la meua ploma. És que he perdut la fe en l'eficàcia de tot el què pogués dir per semblants coses, i sense aquesta fe, amb quin ànim m'havia de posar a escriure, ni amb quin resultat?³⁶⁶

Maragall rebla el clau dels seus arguments i de les seves justificacions:

La tasca del publicista, aquí sols pot ésser, doncs, al meu entendre, aixafar el cap d'aquesta incivilitat nostra, i això sol pot fer-se ometent curosament tota particularització: d'altre modo el drac, ferit encara massa de viu en viu, ben lluny d'ésser vençut, devoraria a sant Jordi que fos que se li encarés.³⁶⁷

Una setmana després de l'article citat suara incideix novament en aquest tema en l'article titulat “*Preparad los caminos*”. Es referma en la defensa de l'acció i del capteniment individual front la imposició d'un ordre social abstracte. De fet aquesta línia argumental no està tan allunyada de la que exposava en els seus primers articles polítics en els quals l'admonició del socialisme adquiria uns tons més directes; es recolza, en el fons, en el mateix substrat de pensament, sinó que aleshores, quan era gairebé vint anys més jove, ho feia amb un menor gruix reflexiu. Aquí la crítica al socialisme es més subtil, més elaborada, més profunda i alhora més per elevació, però

---

³⁶⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 752.

³⁶⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1002

³⁶⁷ *Obres Completes I*. Idem.

partint del seu individualisme. El primer paràgraf ja constitueix una clara declaració de principis:

Dicen que predico un individualismo anárquico y la disolución social y la positiva vuelta al caos. [evident referència al títol del seu article immediatament anterior] Son nombres todo esto. Que me digan si estoy en lo vivo, o si están ellos más que yo, y tal vez nos entendamos. En lo vivo estamos todos [...] Porqué al fin y al cabo, el socialismo, con todas las entidades y representaciones, se realiza también por hombres vivos, con sus afectos y sus simpatías personales. También el funcionario, el representante [...] tiene su alma y su corazón, y los pone en el ejercicio de su cargo; y también en él se encuentra tratar con hombres, y cada cual obrará al fin como es; y así el contacto humano nunca se pierde, y la simpatía, el amor y los afectos personales actúan igualmente.

[...] También os quiero conceder que tales como han venido a construirse las modernas sociedades, por grandes aglomeraciones de hombres, necesitan hasta cierto punto esta organización mecánica que os entusiasma [...] y yo, pobre de mí, no he de cambiar el mundo; pero sí querría poner algo de mi espíritu en él; porqué lo creo bueno. Y en nombre de este algo que creo bueno os pediría, si me prestáis alguna atención, que en vuestro sistema de socialización de todo, que tanto os encanta, que pusierais todo lo posible, todo lo que aun cabe en él de afecto humano [...] también os pediría que os acostumbraréis a considerar esta organización de las multitudes por abstracciones (ésta es para mí la fórmula del socialismo), no como cosa definitiva sino transitoria. Los progresos materiales, en el punto en que hoy están, sólo han permitido ser aprovechados por los hombres aglomerándose; la aglomeración ha producido este estado inferior de humanidad que se llama multitud, público, turba, que se mueve naturalmente por estímulos también inferiores: el instinto, la pasión, el arrebato, el pánico. Para defenderse de estos estímulos inferiores, para contrapesarlos, se ha acudido instintivamente al extremo opuesto; a lo puramente mental, a la abstracción generada en la soledad, al sistema, a la entidad, a la representación, al Estado; esto es, que lo subhumano ha propendido a equilibrarse en lo ultrahumano; y de ahí al socialismo.³⁶⁸

Una mica més d'un mes més tard, 17 d'agost del 1911, Maragall escriu l'article titulat "La espaciosa y triste España" en el qual fa una reflexió política molt complexa i d'intencions molt poc concretes. La defensa de l'individualisme una vegada més esdevé un element important de la seva reflexió, però aquí el concepte s'insereix de manera poc precisa en un context d'abstraccions -mot clau en l'article-, de difícil objectivació:

---

³⁶⁸ Obres Completes II. Pàg. 755.

[...] las tribus con nombres de partidos políticos continúan luchando a intrigas por las oficinas, y también a tiros por las calles mejor o peor adoquinadas; los cabecillas o santones montan programas en vez de caballos, o hacen discursos en vez de milagros; las guerras santas, instentinas siempre son predicadas en el Parlamento, tomando formas de debates parlamentarios; pero la última apelación es siempre a la muerte, la última razón la mano armada. Por esto la suerte de España está constantemente en manos del ejército, que es la única institución fiel a la realidad nacional, y la única, por tanto, que ha movido y puede mover fundamentalmente los destinos de España. El pueblo, políticamente, no existe; todo lo que el pueblo puede dar de sí, es una semana de julio [evident referència a la Setmana Tràgica], pero nunca una revolución de septiembre. [Una altra referència històrica ben definida].

España políticamente es nada, y haría bien en no preocuparse más de cómo y por quién ha de ser gobernada, porque tanto da. Toda su fuerza está en su alma, y ésta nadie en la guerra se la gobernará. Toda su fuerza está en el hombre que cría, en el individuo pequeño, seco, oscuro, reconcentrado, pero que estalla violentamente en alma, en luz, en brillo, en genio, en santidad, en valentía.³⁶⁹

Fins a un cert punt en la mateixa línia de reflexió se situa l'article titulat "Réplica" del 19 d'octubre del 1911. Encara que serà objecte de tractament específic més endavant, en el capítol 7, ja que també aborda la seva forma d'entendre l'ofici de periodista, ens limitem a reproduir un paràgraf que confirma l'esmentada línia argumental:

Para mí, -os lo repito-, para mi espíritu, para mi interés, no existe otra cuestión general que la de la reforma individual, y sobre ella no admito otra generalización que particularizar cada caso. Yo no veo otra cuestión pedagógica, ni otra cuestión obrerista, ni otra cuestión feminista, ni otra cuestión moral que la educación de cada niño en cada familia y en cada escuela, de cada amo con cada obrero, que la posición de cada mujer en cada casa, que la formación de cada espíritu en cada cuerpo.³⁷⁰

A "Catalunya i avant", del 5 d'octubre del 1911, Maragall escriu el que resulta ser l'article més combatiu, més centrat en un tema, el de més permanent i viva actualitat -la defensa de la llengua catalana- i al que ha dedicat una important part de la seva obra publicística de la darrera etapa. Justament en aquest article al que ja ens hem referit en el capítol 2, corona una trajectòria impecable, lúcida i compromesa a favor de l'esmentada causa. I ho fa en un escrit en el qual recupera, a les envistes de la seva

---

³⁶⁹ Obres Completes II. Pàg. 757.

³⁷⁰ Obres Completes II. Pàg. 761.

mort, el nervi del seu publicisme més propi de la millor època: la primera del DdB. Aquí resta al marge d'abstraccions i tot es concentra en un discurs impecable, enèrgic, vital i decididament compromès.

Maragall va posar fi al seu historial de col·laboració amb el DdB amb l'article del 23 de novembre del 1911 titulat "*Bien catalán*". Tracta del fracàs -així s'ha d'entendre per context- de la Festa de l'arbre fruïter que havia institucionalitzat a Moià, la seva vila natal, el tenor Francesc Viñas, a qui està dedicat l'escrit. Novament aquí es manifesta el nervi de pensament que, com estem observant, presideix el moment de l'escriptor. El primer paràgraf és ben eloqüent:

*Usted me lo pide y lo haré pero será inútil. Es decir, como examen de conciencia social, hecho así en público, tal vez no sea completamente inútil, si logramos conocernos un poco más como pueblo a través de este fracaso entre tantos; pero creer que con un artículo de periódico, ni con cien artículos, apologías o discursos, se ha de realizar esta pequeña obra social que usted soñó tan grande, sería contiuar el imperio del ensueño.*³⁷¹

Més endavant la reflexió abasta un terreny ric en l'anàlisi de les constants del capteniment del poble, en abstracte en principi, però a la fi concretat en el poble català:

*Pero -me dirá usted-, ¿no es éste mismo el pueblo de los grandes días, de las grandes agitaciones y las grandes fiestas de la plaza pública, fuera de sus casas y de sus intereses individuales, el pueblo del cierre de cajas y de la Solidaridad, el pueblo de las aclamaciones y delirios y pañuelos blancos? Oh! si le respondo; produzca usted en estas gentes una corriente sentimental, sobretudo si es negativa, levante usted entre ellos un hombre magnético, llámese Doctor Robert o Alejandro Lerroux, lánceles con tales elementos a una empresa heroica, pero rápida, de ataque, no de defensa; a una cosa que parezca imposible, pero que pueda verse pronto si lo es o no, para envanecerse con ella o maldecirla, y verá a este pueblo hacer maravillas, asombrar a las naciones y sobretudo a sí mismo, y cubrirse de una gloria tan resplandeciente como efímera.*³⁷²

No es pot negar la lucidesa del diagnòstic maragallià, l'originalitat i la capacitat d'anar al fons de la qüestió. Afegim que l'esmentada festa promoguda per Vinyes havia estat objecte de tractament, periodístic i poètic, per Maragall en l'article "*Pequeña fiesta, gran fiesta*" publicat al DdB el 22 agost del 1905 i en els poemes "Himne de

---

³⁷¹ *Obres Completes II*. Pàg. 324.

³⁷² *Obres Completes II*. Pàg. 324-25.

l'arbre fruiter" (1905) i "A Francesc Vinyes" (sense data). En tots els casos des d'un posicionament de plena identificació amb el seu substrat d'objectius socials. Maragall, entrava ja a la darrera etapa de la seva existència, finida, com és ben sabut, el dia 20 de desembre del 1911, poc menys d'un mes després de la publicació d'aquest darrer article. A la fi un gran escrit per arrodonir una trajectòria publicística excepcional.

És evident, a la vista del que s'acaba d'exposar, que va ser fidel amb tota exactitud a allò que va exposar a Carles Rahola en carta del 19 de setembre del 1911, la darrera que li va escriure respecte de l'esperit que van inspirar els seus darrers articles:

Només li diré -vostè ja ho haurà observat-, que els meus articles d'aquests últims temps tenen molt poc de raonats, no tracten de convèncer, són lírics; no representen més que una vaga i general posició d'esperit, de reacció contra el corrent dominant que em sembla massa absolut i que veig com ajeu molts esperits dignes de major independència. Doncs, pel mateix que són una reacció, són extremats els meus articles, ho reconec; i per això voldria fer entendre a contradictors tan estimats com [...] que cadascun d'aquests articles no són més que un crit d'alarma, que tan se valen les paraules i els conceptes: que només vull fer-ne sentir l'esperit, l'accent; que no pretenc, pobre de mi! assenyalar cap camí, sinó una orientació que sento ferma en la meva ànima, i que no em sembla va fer-la sentir, perquè crec que pot salvar d'algun mal: que crec que pot ser útil dintre del corrent mateix dominant.³⁷³

4. 10.-- La Veu de Catalunya una relació afectivament ambígua

Les relacions de Maragall amb La Veu de Catalunya mereixen ser destacades per quelcom més que pel conflicte amb motiu de la censura imposada a l'article "La ciutat del perdó".

Ens trobem davant d'un fet paradoxal que arrela en les relacions personals amb el màxim dirigent de l'esmentat diari, Enric Prat de la Riba; relacions presidides per un aplec notable de confluències formals, culturals, socials i ideològiques, però que, tanmateix, no van arribar mai a fer possible que quallessin en resultats vistents i perceptibles. Confluències tan aparentment sòlides com una sincera admiració mútua, el rerafons conservador de la seva ideologia política, -en tot cas més aparent que real-, el seu catalanisme convençut però moderat i els respectius substrats burgesos. Però tanmateix, tot i això, insistim, mai no es va traslladar al camp de cap col.laboració estreta i molt menys continuada.

---

³⁷³ *Obres Completes I*. Pàg. 1086.

A l'apartat dedicat a la biografia de Maragall ja hem fet esment de la inutilitat dels esforços esmerçats insistidament pel polític per aconseguir que l'escriptor comprometés el seu prestigi personal i com a home públic al servei de la praxi política partidista. Aquí ens referirem a les seves relacions professionals com a promotor, editor i director publicístic un, i com a publicista, l'altre.

A la parcel·la professional com a periodista ja acabem de veure, també, la insistència de Prat de la Riba per portar-lo al seu àmbit, amb motiu de la primera ruptura de Maragall del DdB i, fins i tot, l'oferta feta perquè dirigís La Veu de Catalunya. I com això, també com en el cas de l'àmbit polític, va resultar inútil. En aquest sentit cal remarcar que després de la segona ruptura de Maragall amb el DdB, no consta cap esforç específic de Prat per aconseguir la implicació de l'escriptor en el seu rotatiu.

No és fàcil escatir el perquè d'aquesta impossibilitat de cristallització de les relacions en quelcom operatiu, més enllà de la publicació esparça d'alguns articles en el rotatiu catalanista. L'ínfima quantitat dels publicats -els referits onze- al llarg dels dotze anys de convivència amb el periodista, resulten prou eloqüents. De forma significativa onze d'aquests -deu en realitat car el primer cronològicament va ser publicat quan La Veu de Catalunya encara no era diari-, només un va aparèixer a la mateixa època en què Maragall col·laborava amb el DdB. Es tracta de "Una gràcia de caritat" que es va publicar el dia 7 de novembre del 1905, en plena segona etapa de Maragall al DdB. Curiosament, malgrat el títol, està escrit en castellà. És possible que aquest article en principi hagués estat pensat per a aparèixer en el DdB. Alhora el text que aparegué a La Veu de Catalunya no conté els tres paràgrafs inicials que sí que apareixen a l'edició de les *Obres Completes*. A La Veu de Catalunya, és precedit per aquesta introducció:

Amb aquest clam commovedor excita avui en Maragall el sentiment dels ciutadans barcelonins a favor del meravellós temple de la Sagrada Família que està a punt de veure paralitzades les obres, si no hi acut de seguida l'almoina dels devots de Déu, dels devots de la pàtria i dels devots de la ciutat ideal, de la ciutat nova que tots somniem. Veieu el què diu, el què demana? Ciutadà poeta en els principals trossos del seu article, que al mateix temps és himne i crit de plany.

Sembla clar que l'al·ludida impossibilitat operativa, pla de relació amical a part, té el seu origen en la profunda voluntat d'independència de Maragall -ja sigui en l'àmbit personal, polític, social o professional-, que presideix la seva vida. De fet aquest mot és probablement el més usat per Maragall en referir-se a aspectes personals. Per contra, el

capteniment del polític sempre cerca l'adhesió i la carta de resposta de Prat de la Riba a la de Maragall no comprometent-se a col.laborar regularment a La Veu de Catalunya, en constitueix una prova ben evident.

A part, també és discutible que el fons més pregon de les respectives ideologies fos, tal com s'acaba d'apuntar, del tot exacte i fins i tot aproximat. El tan insistit -o més aviat bescantat-, conservadurisme del pensament maragallià resulta difícil de confirmar plenament, ja que té moltes pèrdues argumentals; conté massa zones on resulta qüestionable.

Maragall va publicar a La Veu de Catalunya algun dels seus articles més importants i que han fet més història a redós dels fets de la Setmana Tràgica del mes de juliol del 1909; desafortunadament només dos dels tres van veure la llum i justament el més transcendent, com ha estat reiterat, "La ciutat del perdó", va quedar inèdit. Els fets són prou coneguts.

A part dels articles: "Ah! Barcelona"³⁷⁴, del dia 1 de desembre del 1909, "L'església cremada"³⁷⁵, del 18 desembre 1909, n'hi ha tres més de caràcter polític que també mereixen una certa consideració: "L'alçament"³⁷⁶, del 13 d'abril del 1907, "El fantasma"³⁷⁷, del 21 desembre 1908, i "A en Cambó ...i els altres"³⁷⁸, del 3 de novembre 1909.³⁷⁹

La resta té molt menys interès i quatre d'ells són glosses de figures o de fets concrets. Les de Josep Yxart³⁸⁰, amb el títol de l'escriptor, publicada el 15 de juny del 1985, (recordem quan La Veu de Catalunya encara no era diari); "En Robert, home social"³⁸¹, del 7 de maig del 1903, (el primer de Maragall en el rotatiu com a diari, quatre anys després d'esdevenir-ne), "La casa dels cants"³⁸², del 9 de febrer del 1905, (escrit amb motiu de l'inici de les obres del Palau de la Música Catalana) i el citat suara, "Una gràcia de caritat",³⁸³ del 7 de novembre del 1905 (dedicat al temple de la Sagrada Família).

---

³⁷⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 775.

³⁷⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 777.

³⁷⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 764.

³⁷⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 768.

³⁷⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 769.

³⁷⁹ *Obres Completes I*. Idem.

³⁸⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 873.

³⁸¹ *Obres Completes I*. Pàg. 805.

³⁸² *Obres Completes I*. Pàg. 844.

³⁸³ *Obres Completes I*. Pàg. 705.

Queden encara dos articles més que se situen a l'òrbita de la defensa de l'ús social del català: "A Ivon l'Escop"³⁸⁴, del 18 de setembre del 1908 i "La Lliga del bon mot"³⁸⁵, del 9 juliol 1909 que, per altra, part no són dels més importants dels que escriure sobre aquest tema.

Hom pot constatar que hi ha dos esdeveniments que marquen el nucli de l'articulisme més important que Maragall va publicar a La Veu de Catalunya. Per una part l'eclosió i crisi de Solidaritat i per l'altra la Setmana Tràgica. "L'alçament" és el que se situa amb més exactitud en el primer dels dos temes citats. . Remarquem-ne algun paràgraf:

Solidaritat és la terra, ho sents? És la terra que s'alça en els seus homes. No has sentit mai dir allò de: "Si tal cosa succeís, fins les pedres s'alçarien"? Doncs ara som en això: que les pedres s'alcen; que cada home és un tros de la terra nadiua amb cara i ulls i esperit i braç; i la terra no és carlina, ni republicana, ni monàrquica, sinó que és ella mateixa, que crida, que vol son esperit propi per a regir-se; i ho crida en tots els seus fills, republicans, monàrquics, revolucionaris, conservadors, pagesos, ciutadans, blancs i negres, rics i pobres. [...] Sempre me'n recordo d'allò que tantes vegades m'havia dit don Joan Mañé; "El dia en que Catalunya tingués quaranta diputats ben seus al Parlament espanyol, ningú més li faria la llei.

Doncs, que n'estaria de content al veure que aquells quaranta diputats són els que anem a buscar! I si en aquelles eleccions memorables en què per primera vegada lluità i triomfà el catalanisme amb quatre o cinc diputats per Barcelona, ell ja hi posà tant el coll que determinà o accentuà segurament la gran girada de la nostra burgesia, ¿què no faria ara al sentir la immensa arrencada de Catalunya en pes, i en veure de carn i ossos aquells quaranta diputats de què parlava com d'un bell somni. [...] I heus aquí la necessitat de la unió, de l'avinença del contuberni, del montón. Sant contuberni el de tots els amors d'una terra! Sagrat montón el de tots els fills d'una mare! Sols d'aquests montons surten les grans gestes històriques, les fortes afirmacions nacionals, les guerres d'independència, o reconquesta més glorioses [...] i, sobretot, les resurreccions dels pobles [...] No és un "montón" senyor Maura, amb la companyia, Que no ho veu? És un alçament...³⁸⁶

Amb aquestes paraules eufòriques clou Maragall aquest article publicat, cal recordar-ho, el 13 d'abril del 1907, en plena empenta ascendent del moviment Solidaritat.

---

³⁸⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 783.

³⁸⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 784.

³⁸⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 764.

A “El fantasma”, (21 desembre 1908), Maragall fa una reflexió un pèl abstracta sobre què representa o què és Espanya, i ho fa des de la perspectiva d’una Catalunya que ara ja compta decididament en aquesta Espanya. A l’inici assenyala:

Ara s’ha tornat a veure ben clar l’eix de la política espanyola. Fixeu-vos-hi bé amb quins són els que s’han alegrat de l’èxit electoral de Barcelona, i quins són els se n’han entristit. [...] Ja ho veieu, a Espanya no n’hi pot haver una altra de més forta, de més comprensiva, de més desapassionada. És la qüestió d’ésser o no ésser, de vida o mort. Espanya, és un poble o un agregat de pobles? és un cercle amb centre, o és un joc d’atraccions de centres diferents? és un astre o un sistema d’astres? Ja ho veieu: tota la nostra història és posada aquí en qüestió i ens hi juguem no sols el present, sinó el judici de tot el passat, i sobretot la immensitat de tot el què està per venir. [...] Serà de Catalunya la glòria o la culpa d’haver entaulada aquesta partida. Nosaltres hem de fer que sia glòria. ¿I com? Identificant ja des d’ara el nostre amor viu a Catalunya amb l’amor a Espanya renovada en què la volem veure. I això no ens costarà gaire, perquè la nostra Catalunya ara ja n’és un tros d’aquesta Espanya; [...] ³⁸⁷

Com es pot veure un context d’anàlisi d’una actualitat gairebé plena. A “A en Cambó ... i als altres”, Maragall glossa un discurs pronunciat pel dirigent de la Lliga a la seu d’aquest partit. Ara Solidaritat ja ha entrat ja en crisi després de la desfeta a les eleccions del 8 de maig del 1910 any i el discurs de Maragall resta al marge del to eufòric que havia presidit els anteriors articles citats, especialment, -obvi-, al primer:

Encara que el vostre programa d’avenir fos la més grossa follia, jo crec que és l’única cosa a fer per Catalunya. Ja hi estem acostumats a que ens tractin de boigs, i sols així hem pogut fer el nostre camí. Follia era el programa de Manresa, follia les eleccions dels cinc presidents, i la Solidaritat, què no era més follia i tothom hi acudí brandant llores i palmes? Doncs, què és avui tant d’enteniment?

Que per ventura el vostre programa és altra cosa que la renovació de l’esperit de solidaritat, per dur avant aquell crit de “Catalunya”!, que se sobreposà a monarquia i república, i a avenç i quietud, i a dreta i esquerra i centre, i a tot el que no fos l’amor a la terra que tot ho aguanta? ³⁸⁸

L’article acaba amb un nou crit potent:

Que s’alci cap a la dreta o cap a l’esquerra, amb un rei o un no rei o un dictador o una “cràcia” o “no-cràcia” qualsevulla, tant se me’n dóna: el què vull és Catalunya amunt, és la terra de què és

---

³⁸⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 768.

³⁸⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 769.

fet el meu cos i l'esperit de què es feta la meva ànima, amunt; que tot pujant ja ens partirem l'altura. I entengueu que, en això, tots els catalans som uns, ho hem de ser-ho. Perquè, si no, ¿valdria la pena d'ostentar un sobrenom damunt del d'espanyols i envanir-nos-en?³⁸⁹

Es tracta d'una mena de clam nostàlgic d'una iniciativa -Solidaritat-, en la qual Maragall havia cregut per tot allò que podia ser i ell volia que hagués estat, més que no pel que realment va arribar a ser. El que va ser fou una coalició de partits afavorida per la confluència d'unes circumstàncies concretes i puntuals, centrades en la resposta a l'assalt dels militars a la redacció del *Cu-cut!* i de *La Veu de Catalunya*. El que podia haver estat, el que realment creia Maragall que hauria d'haver estat, era quelcom molt més profund: la fusió íntima de tots els ideals i delers polítics de totes les formacions en un objectiu superior -Catalunya com a país-, transcendint fins al límit màxim les diferències individuals.

Josep Benet escriurà, molt encertadament, al seu cabdal llibre "Maragall davant la Setmana Tràgica".

La Solidaritat Catalana: heus ací un fet que Maragall no oblidava. La Solidaritat li havia fet viure unes de les millors hores de la seva vida. Ell volia veure el poble sempre així, compacte i en marxa cap a un ideal. La seva dissolució l'havia entristit i l'havia embolcallat en el pessimisme. Però, malgrat això, no era un pessimisme infecund, desesperançat. Car esperava que un dia la Solidaritat es refaria; creia que la Solidaritat Catalana havia estat un gran pas endavant, i que les seves conquestes no es podien perdre.³⁹⁰

I a continuació el mateix Benet reproduïx un fragment de Pere Corominas extret del seu llibre "*Del meu comerç amb Joan Maragall*", en el que rebla aquesta línia d'argumentació:

L'esforç de Maragall era per sostenir la Solidaritat. Ell era el poeta de Catalunya, i les nostres divisions, per necessàries i fatals que fossin, li partien el cor..³⁹¹

Pel que fa a la trilogia dels articles escrits per Maragall sobre la Setmana Tràgica, no pretenem, perquè no és l'objectiu, exposar fins a límits molt exhaustius el molt que

---

³⁸⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 769.

³⁹⁰ Josep Benet. *Maragall davant la Setmana Tràgica*. Edicions 62. Barcelona, 1962. Pàg. 226.

³⁹¹ Josep Benet. *Idem*.

va succeir i el molt que ha estat objecte de consideració. Hom compta amb l'esmentat llibre de Josep Benet que constitueix un referent fonamental i molt complet.

Obviarem tot el que es refereix als dos articles publicats, perquè malgrat com va resultar atzarosa la seva publicació, molt especialment "L'església cremada", amb problemes de censura interna del periòdic de tipus religiós, a la fi no van suposar cap ruptura -almenys immediata- de les relacions amb el mitjà. Tanmateix sí que queda clar que la censura definitiva i mal justificada de "La ciutat del perdó" va suposar un trencament definitiu de la col.laboració de Maragall amb el periòdic de Prat de la Riba. Sense pretensió de ser exhaustius, exposarem unes dades documentals que ens permetran enriquir i aportar quelcom de nou al molt de conegut i alhora confirmar els grans trets del nucli dur que va presidir tot l'afer.

Comencem per oferir unes mostres de l'estat d'ànim i de la visió dels fets de Maragall en dates encara llunyanes del moment definitiu: la condemna a mort de Ferrer i Guàrdia. El dia 4 d'agost -dos mesos abans de la confecció de "La ciutat del perdó"- escriu una carta a Josep Pijoan. Recordem que Maragall va confegir l'article el 10 d'octubre, l'endemà del consell de guerra a Ferrer i Guàrdia.

El Govern, volent promoure una acció nacional, provocava una revolució; però com que el poble no té força per fer una revolució deixa que els seus elements més insans facin una bullanga; i els bullanguers vençuts, no per la força pública, que poc podia contra la seva tàctica de grupets incendiàries i trets pels terrats, sinó pel pur cansament d'aquesta mena de guerra, que d'altre modo podia eternitzar-se, fins enmig d'un exèrcit de 100.000 homes.

Així és com tot torna al seu lloc, sense altre rastre ni conseqüència que el dany causat. Jo no puc creure que això acabi amb cap afusellament; fóra una barbaritat més que tampoc crec que el Govern tingui la força de cometre, afortunadament. Així, tot el bé i tot el mal serà degut a la debilitat; essent la suprema, la de les classes mitjes, que ni esma tenen per ajudar a fer la revolució, ni per resistir la bullanga [...] Ens l'estimem molt aquesta terra nostra; i aquesta Barcelona, sia com vulla, és sang i carn nostra; no la sabríem deixar mai del tot. No ens queda més remei que procurar fer-la a la mida del nostre desig, amb esperança o sense esperança; si és sense esperança, la nostra nació cobrarà un valor espiritual superior encara: l'heroisme.³⁹²

El contingut d'aquesta carta, com es pot observar, prefigura tant el de "La ciutat del perdó" com el de "Ah! Barcelona". Del primer destaquem l'esperança de que no hi haurà execucions i l'argument que aquesta esperança es basa en la mateixa debilitat del govern. També la crítica, aquí encara no incisiva, de l'actitud de les classes mitjanes

---

³⁹² *Obres Completes I*. Pàg. 1050.

-burgesia-, de la societat barcelonina. Pel que fa al segon article recordem aquest paràgraf cabdal:

Que no ho veieu que el que ens manca és amor? Mancaça horrible, però és això! Això, que en el descontent de la vida és odi, i en el content, egoisme: tot plegat el mateix, falta d'amor; i l'amor és el primer perquè és social, i el regenerador d'organismes i la potència; única. Més, com cobrar-ho? Jo us ho diré: en el dolor que vingui.³⁹³

El dia 15 d'agost del 1909 s'adreça a Enric de Fuentes:

Ja veig que vostè va passar la batalla al peu del canó. Com a distracció d'estiu "*cela fut un peu excessif*". No li estranyi que comenci a parlar francès perquè sento gent de la nostra que com a remei heroic es proposen...emigrar a països més civilitzats. La veritat és que si aquesta Barcelona no l'estimèssim tant... Però l'estimem amb amor prou actiu? Fem tot el què podem per fer-ne una ciutat? Jo crec que "nosaltres les classes directores", no estem a l'altures, i si nosaltres no hi estem, què té d'estrany que no hi estigui el poble més baix? Aquí no tenim més que la "tropa" (al cap de tants anys de catalanisme) i la "turba" (amb tot i la civilitat) i entre la turba i la tropa es va fent la nostra vida. Però també desesperar-se i fugir fora massa covardia. Cal anar fent Catalunya i Barcelona, baldament fos sense esperances.³⁹⁴

Aquí Maragall està fixant el seu posicionament que esclatarà en els dos articles acabats de citar. Pel que fa a "La ciutat del perdó", la cita de la responsabilitat de les classes dirigents resulta d'una claredat plena. I de fet el mateix Maragall ho va advertir a Unamuno en carta de 31 de desembre del mateix 1909:

*Para periódicos escribo poco. Últimamente (hace doce o quince días) publiqué un artículo, "L'església cremada" (en La Veu) que escandalizó a muchos porque daba razón -según decían- a los revoltosos de julio. Si encuentro un ejemplar se lo mandaré.*³⁹⁵

El mateix dia 15 d'agost escriu a Lluís Lluís en termes gairebé calcats.

Es triste lo que ha pasado en Barcelona porque demuestra que allí siempre estamos a discreción de una turba. El pueblo, propiamente, no peca más que negativamente, esto es, por tolerar y fomentar con su indiferencia el espíritu de turba que lo domina. Nuestras clases directoras no están, no estamos a la altura. Barcelona es una ciudad por hacer; no hay más que la primera

---

³⁹³ *Obres Completes I*. Pàg. 775.

³⁹⁴ *Obres Completes I*. Pàg. 989.

³⁹⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 942.

*materia; gente. Todos tenemos el deber de hacer la ciudad, y no desesperar, como hacen muchos, que por todo remedio hablan de emigrar a países más civilizados ¡Qué vergüenza!*³⁹⁶

Maragall mostra de manera convençuda els trets que, insistim en això, esclataran en els dos grans articles citats. Pel que fa a l'argument de la responsabilitat de les classes dirigents recordem un paràgraf de "La ciutat del perdó" indicatiu del posicionament de Maragall al respecte i amb una càrrega ètica i fins i tot emocional rotunda:

El cor no us diu res, ara, mentre estan afusellant gent a Montjuïc solament perquè en ella es manifestà amb més claredat aquest mal que és el de tots vosaltres? El cor no us diu anar a demanar perdó, de genollons si convé, i els més ofesos els primers, per aquests germans nostres en desamor que volien aterrar per odi aquesta mateixa ciutat que nosaltres els deixàrem abandonada per egoisme? Estem en pau, doncs. I ells han de pagar la pena només perquè la seva acció cau din d'un codi, mentre que la nostra inacció és tan baixa que ja no pot caure enlloc? Aneu a demanar perdó per ells a la justícia humana, que serà demanar-ne per a vosaltres mateixos a la divina, davant de la qual sou potser més culpables que ells.³⁹⁷

El dia 16 setembre 1909 escriu a Carles Rahola en un to força semblant:

El que succeí a Barcelona i altres llocs catalans a últims de juliol fou més que res "*degoutant*". Davant una cosa així, el primer impuls sens dubte, és de fastidi i d'anar-se'n. Ah! Però això no pot ésser; aquesta terreta nostra es fa estimar tant, i ens està cridant contínuament, redimiu-me! I bé, doncs sí; la nostra feina és aquí perquè el nostre cor és aquí; i hem de treballar baldament fos sense esperança; que encara que el nostre treball fos sense resultat, ell per si sol ja és un resultat; és acció per amor, és dir, vida. Doncs, el demés, què importa? ¿Per ventura arribaríem a obtenir mai res que valgués tant com això?³⁹⁸

Rematem l'antologia de textos en els quals Maragall exposa el seu estat d'ànim amb la carta que adreça, el dia 9 d'octubre del 1909, a Francesc Cambó:

Ja deixo a part lo que em repugna sempre la pena de mort, aplicada per la justícia humana amb una pretinguda serenitat que res que sigui humà pot vanagloriar-se de tenir, i per tant m'espanta sempre com un sacrilegi. Deixem-ho córrer, ara, això. Però jo mai havia vist afusellar a sang freda tanta gent com s'és camí d'afusellar pel sol fet d'haver atacat la força pública en un

---

³⁹⁶ *Obres Completes II*. Pàg. 912.

³⁹⁷ *Obres Completes I*. Pàg.780.

³⁹⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 1079.

moviment sedició: i alguns dels afusellats fins ara i altres pels qui es demana pena igual, jo no veig que se'ls acusi d'altra cosa major. On anem a parar? A quanta gent hauran de matar aixís? Això es horrible. Que s'apliqués aquesta pena suprema als que emparant-se a l'estat de revolta han assassinat gent indefensa, i comès crueltats pitjors, fóra fins a cert punt explicable; però als que simplement s'han batut exaltats per una idea! Ja sé lo que diuen de l'estricta aplicació del Còdic Militar; però en un país com el nostre tots sabem que tal aplicació depèn sempre -i no pot menys de dependre per ara i en molt temps- de la política: i aquesta política d'ara no l'entenc. Serà sols per donar gust a l'altra turba.... conservadora?.

Depurar la massa, foragitar gent dolenta, inutilitzar-la pel mal, vigilar-la, impedir noves propagandas criminals, està bé. Però matar, i matar a sang freda... Déu meu: Si vos ho sentiu com jo, no hi podeu fer alguna cosa?.

Perdoneu la interperlació: però no sé a qui dir-ho, ni quina altra cosa fer-hi i és un cas de Conciència.³⁹⁹

La resposta de Cambó es va produir l'endemà, en carta, per tant, del 10 d'octubre, amb el membret *El Diputado a Cortes por Barcelona*. La carta, que reproduïm sencera, és molt breu, fet que denota la manca d'interès del polític, sinó en el tema, sí amb la reflexió de Maragall:

Penso com vos en lo dels fusellaments. I aquest pensar meu vaig escriure'l a en Maura ja fa dies. L'Ossorio creu també que, aixís com en els dies de la revolta el càstig no fou prou sever, ara el càstig sembla crueltat excesiva. Crec que fareu bé d'escriure també en aquest sentit a l'Ossorio.⁴⁰⁰

Una resposta, a la fi, que de cap de les maneres podia satisfer a l'escriptor. Recordem, de passada, que en aquells moments Angel Osorio ja no era governador civil de Barcelona, ja que havia dimitit el 26 de juliol anterior en ser posada Barcelona sota comandament militar. L'havia substituït Evaristo Crespo Azorín, que és qui va dirigir la dura repressió posterior a la Setmana Tràgica.

Fem un salt en el temps. El dia 3 de juliol del 1911 -dos anys després dels fets-, Maragall escriu una carta a Carles Rahola, en què es refereix al resum publicat a *El Baix Empordà* de la conferència pronunciada per l'escriptor gironí a l'Ateneu de Palafrugell, sobre la poesia de Maragall, en el curs de la qual també va al·ludir a l'actitud del poeta amb motiu dels fets de la Setmana Tràgica. L'interès de l'escrit de Maragall rau en el fet que aclareix i justifica el seu capteniment com a periodista alhora que fa un precisió

---

³⁹⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 935.

⁴⁰⁰ Font: Arxiu Joan Maragall.

important: la de per què va trametre “La ciutat del perdó” a La Veu de Catalunya i no a algun altre rotatiu que, per substrat ideològic i polític, hagués pogut ser més favorable a la seva publicació. Rahola a l’esmentada conferència s’havia referit a una suposada inacció de Maragall davant dels esmentats fets, segons reportava la citada publicació:

Però deixeu-me recordar que en els dies tràgics de la repressió en Maragall no va pas alçar la seva veu demanant seny al Govern conservador, que posava fora de la llei els ciutadans i anava complint la seva estúpida obra d’escarment de la que havien de recordar-se les generacions venideres, en els fossos de l’odiosa fortalesa, que taca de sang el nostre ben amat mar llatí. Podria fer-se una censura a en Maragall? Podríem evocar-li el gest d’un poeta com Björson, que va completar l’alçament nacional de Noruega fent-se verb de la justícia? Sigui com sigui, no seré pas jo qui s’atreveixi, perquè a pesar d’aquesta observació, dels homes de Catalunya en Maragall és potser el que més ha enriquit la meva espiritualitat. Perquè en Maragall sinó el pensador, és el poeta de tots els joves de Catalunya, dels de la dreta i dels de l’esquerra. Els joves de les dretes no poden dir exclusivament: “És el nostre poeta”, perquè en Maragall no és pas un home de partit: és el fill de la Música, de què ens parla Emerson, i el seu regne és el del ritme i no pas cap altre: és, doncs, el nostre poeta: el poeta de Catalunya!⁴⁰¹

Maragall, per tant, es veu en la necessitat de justificar-se i, fins i tot, segons com, netejar el seu honor. Un honor que, de fet, Prat de la Riba havia permès que fos conculcat amb la censura de l’esmentat article:

I fins la seva benevolença hi ha anat més enllà del que vostè sap, perquè l’única reserva que vostè fa sobre la meva actuació periodística -i encara amb quina delicadesa!- tot i essent absolutament justa als ulls del públic. -i aixís ha de restar-hi-, a mi personalment, dintre de la meva consciència em deixa el consol d’una mitja excusa. Tres o quatre dies abans de l’afusellament d’en Ferrer vaig enviar a “La Veu” un article titulat “La ciutat del perdó” en que el meu pobre esforç, isolat enmig de la fúria repressiva, intentava una girada en l’opinió del públic i, consegüentment en la política del govern. D’aquest article -que li mostraré l’original quan ens vegem-, se n’enviaren proves a revisar. I després no es publicà per raons que se’m donaren per escrit quan, malauradament, ja havia passat l’ocasió. Fou potser culpa meva no haver-lo enviat de primera intenció a un altre periòdic, però em sembla que “La Veu” podia destacar-se en eficàcia. D’això mai no n’he dit res a ningú -“a quoi bon?”- però vostè amic, té el dret de saber-ho, només per saber-ho ja que ve al cas.⁴⁰²

---

⁴⁰¹ Font: Arxiu Maragall.

⁴⁰² *Obres Completes I*. Pàg. 1083.

Maragall, queda clar, ha mantingut silenci sobre el seu protagonisme en els fets, encara que el seu posicionament ètic ja s'havia fet sentir clarament en els dos altres articles de la trilogia. Només quan es posa en qüestió a més, públicament, la seva actitud ho fa conèixer tanmateix de forma privada. Rahola va respondre a Maragall:

M'agradaria conèixer "La ciutat del perdó". És lamentable que no es publicués. Estic segur que hauria determinat un canvi de conducta en les covardes classes conservadores que es posaren al nivell dels bàrbars impulsius que acompliren els actes de destrucció. La Paraula del poeta, altament dita, hauria evitat, potser, moltes coses. De tots modos, el Perdó que només les ànimes pures i selectes poden sentir, es va fer verb en vostè sensible, sensible que aquest fort crit, que podia semblar de feblesa als filisteus, no el deixessin sentir.⁴⁰³

Les raons que es van donar per escrit a Maragall "quan malaurament ja havia passat l'ocasió", -com hem vist que deia Maragall a Rahola- són explícitament exposades en la carta, sense data, que li va trametre Enric Prat de la Riba. Segons Benet, Maragall la va rebre el 16 d'octubre. Curiosament el membret no és el del diari sinó el de la presidència de la Diputació de Barcelona que ostentava el polític. I, de fet, el contingut i els arguments no tenen cap base periodística i sí totalment política: en el fons un detall de coherència, segurament no pretesa.

Amic Maragall. La repercussió que dels successos que l'anarquisme internacional organitza arreu amb motiu de l'execució d'en Ferrer, i la salva de bombes amb que ha coincidit a Barcelona, produeix un estat d'opinió que fa impossible i contraproductiu en el moment actual el publicar el seu article, fins en el cas improbable que ho permetés la censura. Per altra part el Rey i en Maura s'han hagut de fer gran violència sobre si mateixos en negar l'indult; per complir el seu deure s'entreguen a les ires dels agitadors. Tota acció en el sentit del seu article en aquest moment equival a eludir part de la responsabilitat, a deixar-los sols. Deixant passar la fogarada del d'en Ferrer i la crisi de les bombes aleshores pot ser eficaç la publicació del seu article i a més d'eficaç constituïm un element de pacificació que faciliti l'acció del govern en comptes de perturbar-la. Li sembla?⁴⁰⁴

Com es pot veure és un exercici de cinisme argumental polític, en el qual els valors ètics no compten per a res, ni tampoc els periodístics i comunicacionals, i només compta l'estratègia, l'oportunitat i els interessos -polítics-, tinguin o no tinguin lligams justament amb l'ètica. Cal no oblidar en aquest context que Prat de la Riba i la Lliga

---

⁴⁰³ Font: Arxiu Maragall.

⁴⁰⁴ Font: Idem.

mantenien aleshores una molt identificada relació amb el govern de Maura, fet aquest que va tenir força a veure amb la crisi de Solidaritat.

Josep Benet ho explica a l'esmentada obra:

Atesa aquesta coincidència entre l'il·lusionisme de Maura i la dels dirigents de la Lliga Regionalista il·lusionisme que explica molts aspectes de la crisi del 1909 i sobretot l'aprovació per la Lliga de la repressió maurista-, no és estrany que entre ambdós moviments es nuessin aviat relacions polítiques íntimes, plenes d'esperança vana. Aquesta coincidència i l'esmentada contradicció interna expliquen també que Francesc Cambó [...] amatent a no perdre el suport de l'ala reaccionària del seu partit, maniobrés perquè els moviments que amb la seva capacitat promovia, o ens els quals col·laborava, no ultrapassessin determinats límits. Així s'esdevingué amb Solidaritat Catalana.⁴⁰⁵

No consta que Maragall respongués la carta de Prat de la Riba. La ruptura, malgrat la discreció amb la que va mantenir els fets, va resultar definitiva pel que fa a l'aspecte professional que no al personal, com veurem més endavant. Benet mostra com la carta de Prat de la Riba va afectar Maragall:

Certament, la carta de Prat de la Riba va adolorir Maragall. D'una banda la negativa arribava "quan, malauradament, ja havia passat l'ocasió". Ferrer i Guàrdia havia estat afusellat. D'altra banda, les raons que hom donava a Maragall eren tan poc vàlides, que el poeta, en escriure a Carles Rahola, no s'està de subratllar el mot "raons". Certament enlloc d'exposar a Maragall aquelles "raons", que en realitat eren només excuses i pretextos, més hauria valgut comunicar-li simplement que, ateses les circumstàncies polítiques o socials del moment i la posició del diari, hom no considerava oportuna l'aparició de l'article a les seves pàgines [...] a més hom no podia dir a Maragall que, deixant passar la fogarada de lo d'en Ferrer i la crisi actual de les bombes, aleshores pot ésser eficaç la publicació del seu article, i a més d'eficaç, constituir un element de pacificació que faciliti l'acció de govern, en comptes de pertorbar-la" car l'article [continua Benet], havia estat escrit i lliurat al diari per tal d'ésser publicat abans de l'execució de Ferrer, i precisament per tal d'intentar aconseguir el seu indult. Per tant també abans de l'explosió de les bombes, que tingué lloc el diumenge següent a l'afusellament.⁴⁰⁶

Maragall es trobava immers en un estat d'ànim en què els arguments polítics dominants el superaven i, ni els podia comprendre, ni admetre. Oimés quan els seus

---

⁴⁰⁵ Josep Benet. *Ibidem*. Pàg. 24.

⁴⁰⁶ Josep Benet. *Ibidem*. Pàg. 165.

protagonistes eren persones de la seva estima personal i del mateix substrat de classe burgesa. Benet remarca, referint-se a la carta de Prat de la Riba :

Com podia, doncs, ésser demanat a Maragall que s'avingués a participar de la responsabilitat d'una política repressiva del Govern, que el poeta confesava no entendre i de la qual es declarava contrari?

Més tard insisteix en el fet que Prat ni tan sols va presentar el text a censura:

I, bé [...] el què és cert és que la direcció de La Veu de Catalunya no volgué ni tan sols presentar l'article a la censura. Per què no ho feu? Senzillament perquè el seu text era contrari a la política que el seu diari seguia en aquells moments, de sosteniment a ultrança del govern Maura. Per tant, àdhuc que la censura l'hagués autoritzat, l'article no s'hauria publicat a les planes de La Veu de Catalunya.. La veritat doncs, és que fou la direcció d'aquest diari qui refusà la publicació. I així cal reconèixer-ho, baldament pugui doldre.⁴⁰⁷

De fet a la carta de Prat de la Riba a Maragall ja deixa clar que l'article no havia estat presentat a la censura: recordem el paràgraf, “fins en el cas improbable que ho permetés la censura”.

Les relacions professionals periodístiques de Maragall amb Prat de la Riba mai més no es van refer al marge de la publicació el dia 17 de novembre de “L'església cremada” i, el dia 3 d'aquest mateix mes, de “A en Cambó...i els altres”. Amb tot no es pot pas dir el mateix pel que fa a les personals. En aquest sentit Maragall va tenir un vistent protagonisme a l'acte d'homenatge-desgreuge que es va tributar al dirigent de la Lliga, amb motiu d'atacs que se li havien fet des de corrents catalanistes radicals per algunes actuacions endegades com a president de la Diputació de Barcelona. L'acte, celebrat en el marc íntim del domicili del polític, consistí en el lliurament d'una nova edició de *La Nacionalitat Catalana*, la fonamental obra de Prat de la Riba, edició que va ser costejada per subscripció particular i que es va distribuir arreu del país.

Maragall va escriure -el març del 1910-, la crida a aquest homenatge, que segons explica Benet:

[...] aparegué a les planes de La Veu de Catalunya que atribuïa el text de l'al·locució a “un altíssim poeta” que en aquells moments no podia ésser altre que Joan Maragall.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁷ Josep Benet. *Ibidem*. Pàg. 167.

⁴⁰⁸ Josep Benet. *Ibidem*. Pàg. 251.

I de fet el poeta va pronunciar el parlament d'ofrena de l'esmentat homenatge. A manera de conclusió final, exposem un fet que ens oferirà amb tota seguretat la imatge més diàfana, dins de la seva ambigüïtat, de l'essència de les relacions entre Maragall i Prat de la Riba; oimés si tenim en compte el que ja hem vist respecte no solament de les relacions a l'àmbit de la praxi periodística, sinó de la política.

El dia 26 de desembre del 1906 el filòsof i poeta Francesc Pujols (Barcelona 1818-Martorell 1962), escriu una llarga carta a Maragall des de Madrid on es trobava, tot sembla ser que per primera vegada. Després d'exposar-li diverses qüestions personals i impressions que li causa la que segurament va ser primera estada a la capital de l'Estat, li fa avinent com seria d'útil per a fer comprendre Catalunya allà, que Maragall escrivís a la premsa madrilenya. Recordem que en aquells moments havia abandonat, feia amb prou feines mig any, el DdB per segona vegada. Alhora ho aprofita per demanar-li que intercedeixi davant La Veu de Catalunya, perquè pogués exercir tasques de corresponsal a Madrid:

Vam parlar amb en Pijoan de la correspondència de La Veu de Catalunya però ell se'n va haver d'anar de pressa i no en vàrem parlar més.

Si vostè tingué ocasió que no l'hagi de buscar, i si el fer-ho no li representés trencar el costum que V. tingui de tractar els de La Veu, i que no li és molèstia li agrairia que ho preguntés si jo serviria per corresponsal perquè aquí jo tinc moltes hores per dedicar-me a alguna cosa i a més necessito trobar la manera de guanyar algun diner per no haver de viure amb l'estrictesa que em toca viure. Li repeteixo que si això ha de ser-li molèstia i li representa parlar d'assumptes de que mai no ha parlat amb els de La Veu no hi pensi més i deixi-ho córrer. Jo no vull que li causi cap molèstia.

En Pijoan em va dir que ara no estava gaire bé amb els de La Veu. [...] Suposo que la influència de V. ja bastarà per aquesta corresponsalia de La Veu, si és que V. no ha de fer cap esforç, per això no cal que en Pijoan els hi digui res si ell creu que no és convenient parlar-els-hi per la seva part.

Observeu la insistència en la petició i fins i tot les giragonses en passar el plat de Pijoan a Maragall. La resposta d'aquest és d'un gran interès. És una carta també molt llarga en que fa un repàs l'així mateix extens i divers contingut de la de Pujols. La data és el 2 de gener del 1907 .

Veu? Tampoc me'l puc afigurar a vostè fent correspondències per a La Veu de Catalunya, mes ja que vostè ho desitja hi faré el que pugui, que és poca cosa, perquè, no és precisament que se'm

faci violent demanar-los res als de La Veu, sinó queestic cert que hi tinc poca eficàcia. Per diferents raons no he pogut complaure-re'ls en unes quantes coses que em demanaren seguides, fins que, un dia, un d'ells em diguè: "Vostè de tot ens diu que no!". I jo vaig dir: "No és per mi, sinó pel què em demanen". Però tan se val, vaig comprendre que, com el Thoas de la "Ifigènia" de Goethe, ells no sentien més que el no. Hem quedat amb en Pijoan que ell iniciarà quelcom i em dirà el moment oportú d'intervenir jo, valgui pel que valgui.⁴⁰⁹

Hi ha en les paraules de Maragall un indefinible deix de diàleg -intel.lectual o polític- difícil; d'entesa poc fluïda; de raons de fons enterbolidores perennes de transparència de diàleg. Els fets ho confirmarien de manera evident com hem tingut oportunitat de veure.

---

⁴⁰⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 1065.

5. Balanç quantitatiu i temàtic de l'articulisme de Joan Maragall

Joan Maragall va publicar el seu primer article, titulat “*El Paraguay*” el dia 22 de desembre del 1892 al DdB. Aquest mateix rotatiu escassament dinou anys més tard, el dia 23 de novembre del 1911 va acollir el seu darrer article titulat “*Bien catalán*”. D'aquesta manera establia un arc de fidelitat al DdB, autèntic sant i senya del seu publicisme.

Aquestes dues fites emmarquen un total de tres-cents noranta-sis articles apareguts en mitjans de comunicació dels quals tres-cents vint-i-sis van ser escrits en castellà i setanta en català.

Els guarismes demostren una dedicació molt intensiva al publicisme ja que conformen una mitjana de molt exactament dos-cents articles anuals, fet que pregona, també per via estrictament quantitativa, la gran transcendència de l'aportació maragalliana a la premsa, catalana especialment, però també, en una petita part, madrilenya.

El predomini de l'articulisme en castellà està justificat, òbviament, per la relació intensa que l'escriptor i periodista va mantenir amb el DdB, especialment a la primera època de professió, entre 1890 i 1903 -encara que en el curs dels dos primers d'aquests anys no va publicar cap article-. En tot cas tampoc no es pot negligir la importància que va tenir la manca de protagonisme de la premsa en català en els anys en què va exercir Maragall, limitada a unes capçaleres que no van aconseguir mai el ressò i la projecció del DdB i posteriorment La Vanguardia. Ni La Renaixensa, ni El Poble Català, ni tampoc La Veu de Catalunya, -els diaris en català de presència més visible entre finals del segle XIX i principis del segle XX-, no assoliren la condició de publicacions cabdals pel que fa a divulgació i, per tant, d'influència pública; oimés quan sovint eren víctimes de persecucions administratives, en un enfilall dissortat d'actuacions d'assetjament administratiu i polític.

L'articulisme de Maragall abasta un suggestiu i amplí ventall d'interessos. Tan amplí que es pot dir que res amb una mínima importància cultural, política, econòmica, religiosa o ideològica no va quedar al marge de la seva mirada i del ressò de la seva veu.

Inserit amb tota vivencialitat en tot el que l'envoltava, fos del tipus que fos, resulta complicat establir una classificació eficaç per grans conceptes, perquè ultra el que s'acaba d'exposar de la diversitat de temes, en força ocasions els seus articles

comportaven, ells mateixos, una manifesta diversitat temàtica, o unes ramificacions i escapades que els fa inclassificables amb un rigor absolut, valgui la redundància. Cal, per tant, acceptar aquest fet i no donar per ben exacte els trets definitoris en els que intentarem inquibir i vertebrar el conjunt de l'obra publicística de Maragall.

Elementalment partim de la classificació que ofereix l'edició de les *Obres Completes*⁴¹⁰. Pel què fa a l'articulisme en català, els classifica en dos grans apartats: Articles "Literaris, socials i polítics" al qual n'atribueix quaranta; i "El sentiment de pàtria" al qual atribueix trenta articles.

Pel que fa al Volum II -obra castellana-, els articles es classifiquen en tres apartats: "Ideològics, socials i polítics", amb cent vuitanta-vuit articles; "Literaris i crítics", als quals atribueix noranta-cinc articles; i finalment "Lírics i commemoratius", als quals atribueix quaranta tres articles. A part resten deu "Elogis". D'antuvi la primera imatge que apareix és que Maragall va dedicar una atenció preferent a la temàtica més implicada, més inserida en la dimensió social més peremptòria, més basada en la quotidianitat i en l'actuació cívica, política i social. A aquest tronc temàtic, comptant els dos primers apartats de la classificació, tant en català com en castellà, hi pertanyen dos-cents vint-i-vuit articles.

Altrament als que es refereixen a la dimensió més etèria, - àmbit de l'esperit-, que corresponen a «El sentient de pàtria» en català, i «Articles lírics i commemoratius» i «Literaris i crítics» en castellà, va dedicar cent-seixanta-vuit articles. Aquí encara caldria ponderar que entre aquests articles de la segona gran parcel·la que acabem de fer esment, molts també contenen una acusada càrrega d'implicació en l'existència quotidiana més viva i més prosaica. A tall d'imatge ben clara, més de la meitat dels articles atribuïts a l'apartat "El sentiment de pàtria" corresponen a temàtiques gens etèries, com és el cas d'articles que va escriure amb motiu dels fets de la Setmana Tràgica, i altres com "Sant Jordi patró de Catalunya", "Entenem-nos", "De les reials jornades", "L'alçament", "Acatament", "Visca Espanya", i quatre que aborden la problemàtica de l'ús social de la llengua: "Conversa bilingüe", "A Ivon l'Escop", "La Lliga del bon Mot", "El catalanisme en el llenguatge" i "El sentiment de pàtria".

Avancem en l'anàlisi i determinem amb més precisió els grups temàtics que va tractar. Cal reiterar que la classificació no ha de suposar l'acceptació literal absoluta

---

⁴¹⁰ *Ibidem. Obres Completes*. Índex Volum I, pàg. 1320 i següents. Índex Volum II, pàg. 1280 i següents.

dels conceptes en què l'hem concretat. Hi ha zones confluents entre la classificació que hem establert i articles que podrien caure en un o altre apartat. Esment a part que pel que fa a les crítiques literàries, teatrals o musicals, que gairebé sempre transcendeixen la seva estricta dimensió.

Des d'aquesta advertència, pel que fa als articles en castellà dominen els que es refereixen a la realitat històrica i política espanyola, amb un total de quaranta-cinc articles; d'aquests una desena tracten, en un determinat grau, de les relacions entre Catalunya i Espanya, els quals s'uneixen als vint-i-cinc que aborden la realitat política catalana; cinquanta-set corresponen a digressions ètico-socials-religioses i trenta-dos tenen origen en afers jurídics, tanmateix tots ells vinculats a la realitat més immediata: La Llei del Notariat, la Llei de Jurisdiccions, l'Ensenyament, etcètera. Aquesta parcel·la és especialment viva a la primera època de la seva vinculació al DdB, fins l'any 1895, i en menor mesura a partir d'aquest any. Trenta sis articles aborden digressions de fons ideològic polític i només un d'ells té per objecte una digressió literària. Posats un pèl en el terreny de la caricatura, fins i tot arribà a escriure sobre l'alimentació infantil. Remarquem també, que una desena d'articles tenen per motivació pastorals emeses per jerarquies eclesiàstiques.

Pel que fa als articles en català, ultra els ja citats que apareixen a l'apartat "El sentiment de pàtria", dotze articles es basen en digressió literària, tretze corresponen a evocacions i vivències, tres a temàtica social d'actualitat, nou a la Catalunya política, (set dels quals a les relacions entre Catalunya i Espanya); i catorze són reflexions de caràcter filosòfic, entès aquest concepte de manera tòpica; no en el ple i més profund sentit del concepte.

Una altra vessant de l'anàlisi de l'obra publicística de Maragall que té un gran interès, és observar els pretextos que van inspirar els seus articles; o sigui, l'esquer que va desvetllar el seu interès i van motivar-lo a escriure. També aquí resulta difícil establir una vertebració temàtica ben exactament definitòria, i també aquí hi ha zones transitables d'un concepte a l'altre. En tot cas remarquem com l'actualitat, el dia a dia, domina de manera molt clara en cent-deu articles en castellà que son atribuïbles a aquesta parcel·la, i vint-i-quatre en català. Afegim-hi que altres articles atribuïts a altres apartats de fet es refereixen a realitats immediates, de major o menor incidència en el dia a dia.

La publicació de llibres de creació literària, però sobretot assagística-política, és un altre apartat important amb trenta-vuit articles en castellà que hi pertanyen, mentre

que part dels que hem inclòs en el concepte de digressió literària -articles en català-, tenen aquesta mateixa motivació. La Catalunya entesa des del vessant sobretot política esdevé pretext per a una dotzena d'articles.

Aquest balanç apunta a una realitat que mostra a Joan Maragall com un periodista profundament compromès amb el seu temps, una persona que contempla l'existència que l'envolta, la més immediata, s'hi sensibilitza i hi dóna una resposta. Maragall va viure intensament la vida -valgui la redundància-, i fidel a la demanda del seu esperit inquiet i ètic, va saber i voler oferir-hi una resposta sincera i valenta, profundament compromesa, fins a dos extrems simptomàtics d'aquesta opció: per una banda l'apassionament, amb el recurs retòric, si cal, fins i tot a l'insult i al relaxament de la imatge formal del seu respectable estatus personal i social. Per l'altra, arribar fins al risc personal amb l'inici d'un processament per la publicació de l'article "*La pàtria nueva*" en el DdB, el 18 de novembre del 1902.

Es tracta de dos pols que allunyen Maragall del concepte tan tòpic del burgès benestant, instal·lat i aïllat en torres d'ivori tan concretes, com la seva mateixa i privilegiada llar residencial de Sant Gervasi, l'Ateneu Barcelonès, la selecta tertúlia musical dels "pequeños", o el Gran Teatre del Liceu. En aquest sentit hom ha confós formes amb fons fins a arrodonir una imatge absolutament distorsionada de la realitat "periodista Maragall".

Avancem en el detall de la producció periodística maragalliana pel que fa a grans blocs temàtics. Reiterem que cadascun d'ells correspon a realitats vives, arrelades en la realitat més punyent del moment polític, cultural i social de l'època. Això ho confirmaran els mateixos títols dels articles que ens hi remetent de manera incontesable, ben entès, al marge del judici que ens pugui merèixer la identificació o no amb el posicionament de l'escriptor, o del nivell de qualitat de cadascun dels articles, no necessàriament tots ells màxim. En aquesta línia deixem de banda aquí l'estudi dels continguts, el qual, en molts casos, ja s'oferirà posteriorment en els capítols 6 i 7 d'aquesta tesi.

El que forneix un major nombre d'articles escrits és el que es correspon amb temàtiques vinculades amb el compromís ideològic, polític ètic i social. Àmbit que, per tant, obre les portes a una gran diversitat temàtica, valgui la redundància. La relació no és exhaustiva -seria massa extens- i en algun cas glossarem sintèticament la base del contingut quan el títol no sigui prou indicatiu. La problemàtica política i social espanyola hi ocupa un protagonisme molt acusat, ja sigui des del punt de vista de

l'anàlisi política com també de fets o realitats diverses. Aquesta amplitud i diversitat temàtica mostra que res d'important que va esdevenir en els anys de la seva activitat, no va passar despercebut a la seva inquietud periodística. Vegem l'enfilall de títols: "*La juventud conservadora*"; "*La vida regional*"; "*Gremios agrícolas*"; "*Las formas de gobierno*", (article d'anàlisi polític important); "*Las Batuecas*" (interessant article dedicat a aquesta aleshores especialment marginada comarca castellana); "*Progreso y miseria*" , (tres articles, important digressió sobre el tema); "*Los chinos y los yankees*", "*Juicio a la Restauración española*", (important anàlisi del sistema polític espanyol aleshores vigent); "*Viaje a América*", (la potència emergent d'Estats Units vista des de Catalunya); "*Militares y paisanos*", (polèmic article sobre l'assalt de militars a un diari madrileny); "*El regionalismo*", "*El partido conservador*", "*Asociación de agricultores*", "*Un libro nuevo*", "*La lucha por el oro*", "*Problemas del día*", "*Mortalidad infantil*", "*Bibliografía regionalista*", "*La confesión de un médico*", "*Sobre educación de los niños*", "*Justicia social*", "*La emigración alegre*", "*Revista de mayo*", "*Necrológica de don Francisco Silvela*", "*El maestro y el padre*", Aprisa, (important anàlisi sobre el moment polític -any 1906- espanyol); "*El 1º de mayo*", "*La Marsellesa*", (reflexió sobre Catalunya i Espanya); i "*La vuelta al caos*".

Maragall va abordar no molt extensament, però sí amb intensitat argumental, el tema punyent de la crisi colonial amb articles importants, que han deixat un rastre profund a la periodística catalana com: "*Remedios para Cuba*", "*El problema cubano*", "*La obsesión*", "*La opinión americana*", (dos articles); "*El discurso de lord Salisbury*", (dos articles); "*La escuadra que va a Filipinas*", "*Un episodio*", i "*La escuadra del almirante Cervera*" , (dos articles).

Cal fer esment que gran part dels articles que corresponen a aquest bloc es concentren en el poc temps immediat a la crisi colonial. Es tracta d'un període de poc més d'un any: el que va del primer article, "*Remedios para Cuba*" (21-VII-97), al darrer, "*Un episodio*" (20-VIII-98). "*La escuadra del almirante Cervera*", (17 i 24-I-1900), és el fruit tardà d'una reflexió que Maragall confegí amb motiu de la publicació d'un llibre escrit per un militar que va prendre part a l'esdeveniment bèl·lic.

Un bloc temàtic al qual Maragall va dedicar una gran atenció és el que correspon a la crisi del sistema parlamentari d'arrel democràtic vinculat també a allò que ell considerava corrent socialitzador en el sentit d'uniformitzador de la societat i dels seus membres. Juntament amb això, el substrat nietzschieà del seu pensament, -sobretot en els anys més joves de la seva dedicació periodística-, el menava a defensar l'autoritat

moral dels individus que l'hagin aconseguit per damunt del poble com a unió d'anonimats. Això forma part d'una de les parcel·les més polèmiques de la ideologia maragalliana que més ha contribuït a alimentar -no sempre amb base sòlida-, la imatge de conservador. Deixem el tema per a un altre àmbit d'aquest estudi.

Aquí no ens interessa datar els articles perquè, altrament del que esdevenia a l'anterior apartat, no ajuden a situar el context. Ens limitem a detallar alguns dels títols més destacats perquè el mateix enunciat resulta prou explícit: Són, entre d'altres: "*La República francesa*", "*La democracia*", "*La reforma electoral en Bélgica*", "*El peligro socialista*", "*Crispi el dictador*", "*El zar*", "*La aristocracia*", "*Impresiones de llegada*", "*Libertad, igualdad, fraternidad*", "*La crisis del parlamentarismo*", "*Tomas Carlyle y la democracia*".

Entrar aquí en l'anàlisi dels continguts de cadascun d'aquests articles ens menaria a una tasca excessiva; ha de quedar clar, i això és el que importa aquí, fins a quin punt el tema li va provocar una molt intensa atenció. En alguns casos es realitzarà en el capítol sisè.

La consideració dels valors religiosos, també va ser objecte d'una atenció molt acusada. Aquesta és una matèria que així mateix ha donat oportunitat a analitzar el fons ideològic de Maragall, encara que, a la fi, i especialment amb el cabdal poema "*Cant espiritual*", els dubtes sobre el conservadurisme del seu ideari religiós han estat menys sostinguts que pels que fa al pensament polític.

Gairebé sempre els articles sobre aquesta matèria tenen com a pretext documents -pastorals i discursos-, emesos per jerarquies eclesiàstiques catalanes de l'època. Recordem que en els anys de l'articulisme de Maragall l'església catalana va jugar un paper important no sols en l'àmbit estrictament religiós sinó també en el polític i cultural. En aquest context destaquen de manera especial la figura de Josep Torras i Bages, que va ser bisbe de Vic des del 1899 fins a la seva mort el 1916, i de qui va ser el seu antecessor en aquesta jerarquia Josep Morgades, entre 1892 i 1899, any en que va esdevenir bisbe de Barcelona. El paper d'aquest eclesiàstic en la defensa de l'ús del català en l'ensenyament del catecisme va produir un gran impacte social i també una ensulsiada política de conseqüències profundes. Els títols també aquí resulten prou explícits: "*El sermón del obispo de Vic*", (bisbe Josep Morgades); "*La misión del clero*", "*La pastoral del obispo de Urgel*", (bisbe Casañas); "*La eterna afirmación*", (pastoral de Torras i Bages); "*El hecho y el derecho*", (memorial d'Enric Pla i Deniel); "*De la humildad*", (pastoral de Torras i Bages); "*Para los amos y trabajadores*",

(pastoral de Torras i Bages); “*Artículo sentimental*”, (document de Torras i Bages); “*La bondad redentora*”, entre d’altres.

Ja s’ha fet esment de la notable atenció que Maragall va atorgar a la temàtica jurídica, conformant un dels blocs més intensos en el seu articulisme. Tal com s’ha apuntat, la seva condició d’advocat segurament hi va tenir molt a veure, i el fet que bona part de l’articulisme d’aquest apartat es concentri en els primers anys de dedicació periodística resulta simptomàtic de la dependència de la proximitat de la seva formació universitària. També aquí els títols resulten eloqüents i ens eximeixen d’entrar en ulteriors consideracions. Com en els altres apartats la relació no es exhaustiva i, tot el contrari, només vol adquirir un caràcter indicatiu de l’esmentada atenció que va prestar l’escriptor a la temàtica: “*Un discurso del señor Duran y Bas*”, (recordem il·lustre jurisconsult a part de polític); “*Discurso del señor Permanyer*”, [en defensa del dret català]; “*El discurso del señor Falcón*”, (atac al dret català); “*Una obra de derecho mercantil*”, “*El jurado*”, “*La ley jurídica de la industria*”, “*Las leyes*”, “*Movilización de la propiedad*”, “*Derecho canónico*”, “*Notarios*”, “*¿Nuestro derecho?*”, “*El derecho nuevo*”, “*Derecho inmobiliario español*”, “*Una amenaza al notariado*”, “*De re agraria*”, “*El código de Peralada*”, “*La rabasa morta*”, “*Ya escampa*” y “*Ley y leyes*”.

Dins d’aquest bloc va ser especialment sensible a dos temes. Per una part el notariat i per l’altra el dret civil català. Pel que fa al primer recordem que era una institució relativament jove quan va nèixer Maragall -pràcticament coetània-, i que va ser objecte d’agualiment del seu objectiu inicial especialment per part del ministre Francisco Romero Robledo intentant que l’accés a la seva funció perdés mèrits i requisits. Pel que fa al dret civil català, en els anys de la dedicació periodística de Maragall els governs centrals van promoure la seva marginació i la pèrdua del seu protagonisme. En ambdues realitats Maragall va oposar el seu criteri, d’exigència i rigor en el primer cas, i de defensa dels drets de propis de la idiosincràsia i del patrimoni jurídic històric català en el segon.

Un altre apartat, aquest també obert i una mica cul de sac, afectaria a la consideració d’Espanya en les seves arrels i constants mítiques, històriques i polítiques. De manera semblant a allò que hem vist aquí els límits son prou indefinits. Alguns títols així mateix exigiran una mínima explicació. A “*El Paraguay*”, (dos articles) (aborda la colonització espanyola a l’Amèrica Llatina); “*Alma castellana*”, (glossa del llibre d’Azorín del mateix títol); A “*Elogios que son vergüenza*”, (aborda la visió d’Espanya

des d'Estats Units). Altres articles són: “*Santiago patrón de España*”, “*Si yo fuese rey*”, “*La espaciosa y triste España*”; (important anàlisi del moment de decrepitud de l'ànima política i social espanyola, que també aborda el tema de la relació Catalunya-Espanya).

La ciutat de Barcelona va ocupar, així mateix, un lloc rellevant en el publicisme maragallià. Vivint en uns anys molt convulsos ensems que també il·lusionadors, els contrastos vitals que va acusar la ciutat van ser objecte força preferent de l'interès de Maragall, com de fet, no podia ser altrament. Sobretot, tenint en compte el paper integrador i representatiu de Catalunya que atribuïa a la seva ciutat, com veurem immediatament. Ens estem referint als articles en castellà, i el cas també val per els escrits en català. Política, cultura, àmbit relacional i social, en les seves vessants a vegades falagueres i sovint tot el contrari, van atiar la inquietud apassionada de Maragall. Al marge dels títols que presentarem, una vegada més explícits en ells mateixos, n'hi ha altres en que Barcelona també ocupa un lloc destacat encara que inserida en un àmbit més ampli. Aquí ens ocuparem de manera més específica d'aquells en que la ciutat n'és protagonista i objecte central.

És el cas de “*Un conflicto*”, (es refereix al que es va suscitar entre l'Hospital de la Santa Creu i la Facultat de Medicina); “*Las representaciones de Madame Judich en Barcelona*”, (interessant polèmica sobre la moral social respecte de com s'havia de viure el temps de quaresma pel que fa a la presència d'espectacles); *Coches*, (curiosa reflexió sobre el que aleshores es deia “coches de plaza”, equivalent al taxi); “*Un memento*”, (lamenta la pèrdua de protagonisme de les drassanes de Barcelona, front la puixança de les de Gènova); “*La libertad y la decencia*”, (clama per la censura de determinats espectacles que s'ofereixen a Barcelona); “*El templo que nace*”, (òbviament la Sagrada Família); “*La muerte del doctor Robert*”, “*Nuestra acción*”, (apassionada reflexió sobre l'essència de Barcelona en sí mateixa i com a representació de tot Catalunya); *Una gràcia de caritat*, (cria a la recapta per les obres de la Sagrada Família); *Los mendigos*, (tema de permanent actualitat); “*Galería de catalanas hermosas*”, (a partir d'una proposta d'Eugeni d'Ors); “*Esta es mi fe*”, (reflexió sobre la Barcelona dels atemptats amb bombes); “*La ciudad de ensueño*”, (sobre el mateix tema). I no cal dir també els articles publicats a redós de la Setmana Tràgica.

Les relacions entre Espanya i Catalunya constitueix un altre apartat de gran importància en el publicisme maragallià. Aquest és un tema que resulta d'un interès especial, perquè és un dels en que més evident es fa la perennitat del discurs maragallià,

la seva validesa en el context actual, cent anys més tard en que van ser escrits, i la permanència d'unes constants de base inextinguibles de naturalesa difícil d'escatir -antropològica, cultural, etcètera-, que no sols no desapareixen, sinó que fins i tot mantenen una fidelitat gairebé exacta. Quan ens referirem a allò que anomenarem perennitat de l'articulisme de Maragall hi insistirem i ho mostrarem des de l'exemplificació damunt dels continguts explícits dels treballs de l'escriptor. Ara, una vegada més, l'enunciat apunta, ultra l'interès que va mostrar-hi Maragall i la forma tan dilatada que el va tractar, a una aproximació a la similitud de les situacions entre el moment de l'escriptura dels articles i l'actual.

Citem els següents, entre d'altres: "*La vida regional*", "*La regeneración política*", "*El sentimiento catalanista*", (reflexió sobre l'essència de Catalunya i contraposició amb l'espanyola); "*El trágico conflicto*", (pràcticament el mateix tema); "*La patria nueva*", "*El preámbulo*" i "*Mensaje al Rey*", (ambdós sobre el conflicte lingüístic referit al català); "*La sardana y el género chico*", (contraposició dels dos gèneres i extrapolació de resultants]; *El ideal ibérico*, (en defensa de les seves tesis iberistes); "*El rey en Cataluña*", "*Catalunya i avant*", (interessant polèmica amb Unamuno a redós de les relacions de Catalunya envers Espanya i del paper de la llengua); "*La integridad de la patria*", (sobre el mateix tema).

L'anàlisi temàtica passa també pels articles dedicats a glossar aspectes, o puntuals o en abstracte, sobre Catalunya en unes reflexions en què sovint l'anècdota, un fet concret, permet obrir un aprofundiment analític. També aquí algun títol resulta explícit com és el cas de "*Los Segadors*", "*San Jorge patrón de Cataluña*" i "*Montserrat*". Altres articles ja resulten menys indicadors. És el cas, entre d'altres, dels següents: "*Un buen estímulo*", (sobre la realitat de la literatura flamenca i com pot esdevenir mirall per a la catalana]; "*Por el alma de Cataluña*", (reflexió en abstracte sobre el tema); "*Alma catalana*", (en part el mateix tema); "*En la Sagrada Familia*", (reflexió que transcendeix el mateix temple); *Arte y patria*, (reflexió sobre els lligams dels dos temes amb especial incidència en la realitat catalana).

Sense moure'ns de l'articulisme en castellà abordem l'apartat "Articles literaris i crítics" i posteriorment allò que, seguint la classificació indicada al principi de l'Index de les *Obres Completes*, titula "Articles lírics i commemoratius". Es trobem davant d'unes tipologies temàtiques molt diferents del que acabem d'abordar. És, per tant, el terreny d'allò eteri, no del que es correspon amb la realitat més intensa i més immediatament imprescindible de l'existència prosaica. L'art, especialment en el primer

dels dos apartats que abordem, juga un paper determinant, d'una preponderància gairebé absoluta en l'obra maragalliana. En aquest sentit cal tenir present que Maragall al DdB exercí de crític literari, crític teatral i excepcionalment de crític musical; que des de la seva vasta cultura fou intensament sensible a tota mena de manifestació artística i cultural i que al marge de la dedicació professional periodística i literària, fou un autèntic activista cultural, amb fites tan destacades com, ja hem vist, la vinculació rellevant a l'Ateneu Barcelonés, i també intensament compromès en l'assoliment de la normalització de l'ús de la llengua en aquesta institució.

El predomini de crítiques, especialment de llibres, fa de la cita de títols un exercici gairebé inútil; per això ens limitarem a exposar els que per determinades circumstàncies adquireixen un interès especial, en alguns casos per transcendir el concepte mateix de crítica. En tot cas dintre de l'apartat genèric indicat també s'inclouen articles amb un concret contingut sociocultural; n'hi ha un que fins i tot aborda temàtica jurídica; alguns son específicament hagiogràfics i altres digressions de fons literari-filosòfic.

Cal remarcar que a través d'aquest recorregut es constata, una vegada més, la manera com Maragall va estar atent a l'actualitat -en aquest cas a l'àmbit de què tractem-, i com de res o de molt poc va restar al marge. Alguns dels articles que es citaran seran analitzats en capítols posteriors en merèixer una atenció particularitzada.

En el bloc dedicat als articles literaris i crítics, ens referim als que tenen per objecte crítiques de llibres o esdeveniments artístics. La relació, tal com s'ha apuntat, és extensa i en destaquem: "*Un enemigo del pueblo*", (que transcendeix, en base a la crítica del drama del mateix títol d'Ibsen, el mateix concepte crítica); "Vicente Cuyás i "La Fattuchiera", "*Wagner fuera de Alemania*", "*Una vida de Ramon Llull*", "*La obra de Santiago Rusiñol*", "*La última lamentación de Núñez de Arce*", "*Campoamor*", "*Novalis*", "*Llibre de les hores*", "*Prosa catalana*", "*Poesía de Ignacio Iglesias*", "*Jochs Florals 1902*", "*José Pijoan y su "Cançoner"*", "*El Greco de Cossío*", "*Impresión de la exposición Suñer*", "*A propósito de un poeta*", "*Un libro fuerte e incompleto*", (descoberta de Víctor Català); "*Estudis*" de Enrique de Fuentes", "*Poesías de Mariano Aguiló*" i "*Un libro de historia*", en una relació parcial.

A l'àmbit del caràcter sòcio-cultural se situen articles com "La festa Modernista", (crònica de la Segona Festa Modernista de Sitges esdevinguda l'any 1893); "*Balmes en América*", "*Federico Nietzsche*", "*Un premio al idealismo*", (dura crítica a la concessió del Nòbel de Literatura al poeta francès Sully Prudhomme); "*Ruskin*

en catalán”, “*La gloria y la fama*”, “*Escritor*”, “*El derecho de hablar*”, “*Poesía viva*”, “*Un libro ideal*”, “*Traducciones*”, “*Un acontecimiento literario*”, (glossa de la publicació, prèvia descoberta, per part d’Antoni Rubió i Lluch, del manuscrit de *Curial e Güelfa*); “*El “ismo” i “Un poeta nacional*”. Aquí hi cap un dilatat etcètera.

Hi un grup que qualifiquem de digressió literàrio-filosòfica, en el que analitza de manera especialment aprofundida autors, obres o esdeveniments. També aquí els títols són força il·lustratius: “*Goethe*”, “*La poetización de la fuerza*”, (digressió sobre Rudyard Kipling y la raça britànica); “*La música y el alma*”, (a partir d’una pastoral de Torras i Bages); “*El nacionalismo de “Los Pirineos”*”, “*De la pureza en la poesía*”, “*El rapto de la Gioconda*”, (digressió amb motiu del robatori d’aquest quadre).

Sorpren la inclusió de l’article titulat “*Un apéndice*” en la classificació d’“Articles literaris i crítics”, ja que es tracta d’un escrit de contingut eminentment jurídic en base a la demanda de l’elaboració d’uns apèndixs a la Llei de Bases del Codi Civil, contenint les institucions forals que convingui preservar.

Resta l’apartat d’articles hagiogràfics, els títols dels quals ho diuen tot: “*José Soler y Miquel*”, “*Francisco Soler y Rovirosa*”, “*Víctor Balaguer*”, “*Mi Don Juan Mañé*”, “*Jacinto Verdaguer*”, “*El Rey y el poeta*”, (glossa de la concessió de la Gran Cruz de Alfonso XII a Verdaguer); “*Aniceto Pagés de Puig*” i “*Don Teodoro Llorente*”.

Dins de l’articulisme en castellà encara queda, en la classificació establerta a l’Index de les *Obres Completes*, l’apartat “Articles Lírics i Commemoratiu”. Ve a ser una mena de calaix de sastre enmig del qual, tanmateix, hi apareixen articles de notable interès. En citarem uns quants perquè, d’acord amb el criteri que presideix aquest capítol de la tesi, l’exhaustivitat ens resultaria un exercici d’excés. “*La neurastenia*”, és un títol que amaga una interessant reflexió, partint d’aquesta disfunció psíquica, a redós de la influència que hi juguen les noves formes de vida de la societat moderna. “*La capital*” ofereix una altra reflexió interessant sobre la impressió que li causa Madrid i n’extrapola conseqüències de pes d’una anàlisi sociocultural. “*Lourdes*” ofereix una visió crítica d’una manera manipuladora d’entendre la devoció religiosa. En una línia de pensament semblant es troba l’article “*Un cura*”. Altres articles d’aquest apartat són “*Papel viejo*” i “*Bien catalán*”.

Hi ha articles referits al cicle del pas de l’any o festes assenyalades i estacions, i també records de viatges i excursions. Normalment són evocacions líriques amb un substrat literari, no cal dir-ho, de gran nivell. Són títols com, entre d’altres, “*Navidad*”, “*Canción de Navidad*”, “*El día de San José*”, “*Agosto*”, “*Sensaciones de otoño*”, “*El*

Belén”, “*Noviembre*”, “*Nochebuena*”, “*Alegría de Pascua*”, “*El año*”, “*Pascua de Resurrección*”, “*La paz de los campos*”, “*En las alturas*” i “*La montaña*”.

Ja hem indicat que pel que fa als articles en català les *Obres Completes* estableixen dues categories: “Articles literaris, socials i polítics” i “El sentiment de pàtria”. Pel que fa al primer grup establim un primer apartat que aplega articles al voltant de l’essència i el mite de Catalunya, sobre la base d’evocacions ja sigui d’espais físics -indrets, ciutats- i personatges, o més en abstracte. Els títols també aquí són ben indicatius: “Cercant el comte Arnau”, “Excursió a Tossa”, “La Muntanya”, “Per les altures”, “La ciutat”, “Una visió de Girona”, “A muntanya”, “Carnestolotes”; “Ja hi som”, (evocació de la florida dels ametllers). En aquest capítol hi ha un sots-apartat amb el títol de “Narracions líriques” que comprèn títols com “Vers i prosa”, “Fermentum”, “La parella eterna”, “Una calaverada”, etcètera, que encara que publicats en mitjans de comunicació -diaris i revistes- encaixen poc en el concepte estricte d’article periodístic. Hi referències biogràfiques com “*Damunt la tomba de Carducci*” i “*Salmeron*”. I curiosament s’inclou en aquest apartat l’article “A presidi” que aborda la necessitat d’oposar-se a la construcció d’una presó a Figueres.

Un notable interès periodístic conté l’apartat que amb el títol de “El sentiment de pàtria” inclou gran part del’articulisme maragallià en llengua catalana més transcendent. És el cas dels famosos tres articles escrits amb motiu de la Setmana Tràgica, però així mateix la sèrie citada “De les Reials Jornades” escrit l’any 1904 per a L’Avenç. La coalició Solidaritat Catalana el va menar a escriure dos articles destacats: “L’alçament” i “Visca Espanya”, i de manera tangencial, “A en Cambó...i els altres”. També cal fer esment de “La gran setmana d’octubre”, glossa del I Congrés Internacional de la Lliga Catalana. En aquest capítol hi ha també articles en defensa de la llengua catalana.

6. Classicisme i permanència dels continguts de l'articulisme de Joan Maragall

Un dels fets que més impressionen de l'obra periodística de Joan Maragall és la seva capacitat per resistir el pas del temps i el pes de les circumstàncies en què fou escrita. I això és especialment remarcable si tenim en compte que si bé va escriure força articles de matèries obertes i abstractes, per tant atemporals, també ho és que una gran part de la seva producció, ben altrament va correspondre a temàtiques que eren d'una plena actualitat en, per tant, basades en temes vius i propis del moment. Perquè, cal no oblidar-ho i insistir-hi, Maragall va ser un articulista profundament compromès amb el seu temps i mai no va renunciar a implicar el seu judici en els afers polítics, culturals i socials més vius, actuals i transcendentals. En aquest sentit també en els escrits sobre matèries vives i amb una forta càrrega de circumstancialitat i contingència puntual, el substrat de reflexió que hi aporta transcendeix aquesta dimensió per elevar-se a la categoria de perennitat.

Les causes de que sigui així, amb tota probabilitat rau en la seva condició de poeta, per tant d'escriptor, -en aquest cas periodista-, capaç de sotjar la realitat, per molt anecdòtica que fos, des de la immanència; i consegüentment d'anar a allò més profund, essencial i inalterable: aquest matís serà abordat més endavant de manera més extensa en aquest mateix capítol.

Pere Poy ho exposa clarament:

Un segon aspecte que, analitzat profundament, demostra l'interès enorme de que es revesteix l'obra de Maragall es relaciona amb el seu vessant intel·lectual. Sens dubte es pot afirmar que aquest és un poeta d'idees (més que no un poeta amb ideologia). Quan afirmo que ens trobem davant d'un poeta d'idees, vull donar entenent que, a banda de presentar la creació artística esmentada damunt uns tèmens, proposa al lector uns principis que gaudeixen d'un abast.[...] Cal reconèixer que Maragall escriu amb una finalitat. [...] El poeta barceloní [...] es mira de fit a fit els problemes que sorgeixen a mesura que la societat progressa. Maragall se situa davant dels fets amb el desig d'extreure'n els mecanismes que n'expliquen l'evolució, en tot cas, amb la intenció d'obtenir-ne el desllorigador dels problemes que, conjugats, plantegen. No esdevé, en conseqüència, un escriptor realista la missió del qual consisteix, simplement a retratar la vida amb fidelitat bo i respectant la seva autonomia mitjançant l'aplicació d'un principi

d'impassibilitat que no caigui en l'errada de fer-se antipàtic [...] altrament penetra amb decisió en els esdeveniments perquè anhela transcendir-los.⁴¹¹

Més endavant continua els seus arguments:

Les línies precedents il·lustren fins a quin punt la tasca intel·lectual de Maragall assoleix el rang de paradigmàtica del fet de saber sintetitzar un bon nombre d'inquietuds que es desenvolupaven a l'emparedat d'un moment concret de la història social i cultural de Catalunya.

[...] Però, de més a més, aquesta voluntat universalitzadora entesa com a superació es troba ben present en la necessitat maragalliana d'implicar-se al màxim en tot allò que representa la quotidianitat. En els esdeveniments que propicia l'evolució històrica. El poeta no pot mantenir-se al marge dels successos que ocorren al seu voltant i, des del punt que es nega a recloure's en una torre d'ivori, acaba forjant una literatura d'idees que no es limita tan sols al vers, sinó que pren embranzida (i de forma bastant rellevant) a través de la prosa assagística. Maragall, analitza, doncs, dues de les qüestions més palpitàntes de la societat finisecular: d'una banda es consciència davant el ressò que adquireixen els moviments obrers i, també, davant dels resultats de l'acció terrorista dels grups anarquistes, mentre que, de l'altra contribueix amb intel·ligència a afaiçonar el corrent catalanista amb aquells principis que el catalanisme considera bàsics.⁴¹²

Poca cosa a objectar al raonament de Pere Poy, excepte que Maragall no es va limitar a abordar els dos temes que apunta -el segon dels quals serà tractat més endavant de manera extensa-, sinó que la seva actuació implicada, com comprovarem també més endavant, va anar molt més enllà d'aquest binomi temàtic citat suara.

Alguns hagiògrafs de l'escriptor insisteixen de manera explícita en aquesta vessant de l'actuació maragalliana, evident de manera molt determinant en la seva obra periodística. El seu bon amic gironí Carles Rahola ho sintetitza d'aquesta manera:

Cuando Maragall abandonó este mundo [...] experimentamos un sentimiento de desolación y revuelta [...] pero después hemos visto muchas veces que aquel gran espíritu no nos dejó, que vive en lo mejor de nosotros y nos guía aun por buenos caminos. La muerte, y más en casos como éste, no es más que una vana apariencia... Y Maragall, por otro lado, ¿supo atar tan bellamente las cosas temporales a las cosas eternas, y las cosas eternas a las temporales! ¿No es esto acaso lo que le da un relieve propio entre nuestros mejores escritores? ¿No fue ésta, según confiesa en una de sus cartas, la tensión de su espíritu? Él buscó constantemente en la

---

⁴¹¹ Pere Poy. "La història escrita en categories literàries. Joan Maragall testimoni d'un temps ». Revista de Catalunya. Núm. 180. Gener, 2003. Pàg. 25.

⁴¹² Pere Poy. *Ibidem*. Pàg. 47.

*tierra y en los hombres, el oro de lo que es perdurable y es divino, y lo encontró en la emoción más pura; su verbo en el que existe como un temblor de luz, lo prueba a maravilla.*⁴¹³

La relació entre quotidià, o fet concret i anecdòtic, i perennitat/transcendència, Rahola la certifica també en aquestes paraules extretes d'una carta adreçada per Maragall a Pere Corominas el 22 de gener del 1902, la primera que li va escriure.

*Les inquietuds internes les pateixo tant com un altre, dice él mismo en una bellísima carta a Pere Corominas, pero después el poeta reaccionó -25 de noviembre de 1905 [es refereix a l'assalt de militars a la redacció de Cu-Cut], mientras escuchaba una sinfonía de Beethoven; y ante las iglesias profanadas y quemadas por la multitud -julio de 1909- una vez vencida la primera impresión deprimente, exclamó que hay que amar, a pesar de todo, a nuestro pueblo, y no abandonarlo nunca.*⁴¹⁴

D'aquestes paraules es pot deduir que una altra de les raons que expliquen la capacitat de permanència dels articles maragallians no és solament la seva condició de poeta sinó l'autoexigència interna a l'hora d'escriure: el no escriure des de l'obligació mecanicista o fredament professional, sinó des de la necessitat interior més profunda. Més endavant, en aquest mateix capítol, insistirem en aquest aspecte.

Joaquim Ruyra, narrador, poeta i autor teatral, molt exactament coetani de Maragall, també dibuixa amb gran precisió la dimensió més periodística de Maragall:

Las características del talento de Maragall eran un gran poder de intuición y una decidida repugnancia por el análisis. Veía claramente las cosas de una ojeada o no las veía. Sus meditaciones, más que a la captura de teoremas, tendían a recontemplar la intuición y a gozar de sus derivaciones y armonías. Casi nunca argumentaba; exponía simplemente su idea; pero sabía hacerlo dentro de una gama tal de buen sentido, de honradez y caridad, y con palabras tan frondosas de pensamiento, que en seguida se apoderaba de los corazones y las inteligencias. Resultaba un excelente director de la opinión pública, un periodista excepcional, digno de la mayor confianza. Ni le ofuscaba nunca ningún apasionamiento, ni interés alguno lo desviaba del camino recto, ni las estridencias de los que le rodeaban pudieron llevarlo nunca a la menor destemplanza. Su criterio, siempre orientado hacia un ideal de nobleza y de justicia, era imperturbable. Le sientan muy bien estas soberbias frases con que el Mahabarata pinta la consciencia del hombre justo: “era como una lámpara colgada dentro de un palacio que arde serenamente y ningún hálito de viento la conturba; era como el mar; en él se precipitan

---

⁴¹³ Carles Rahola. Pròleg. “Un luminoso sembrador de esperanzas”. *Obres Completes II*. Pàg. 1007.

⁴¹⁴ Carles Rahola. *Ibidem*. *Obres Completes II*. Pàg. 1008-09.

bramando los torrentes desbordados, y él, magnífico, se muestra en el nivel inalterable". Cuando hervían pasiones, cuando casi no se hallaba un ojo sin mota ni un corazón sin veneno, la palabra de Maragall sonaba como un diapason que conducía el buen acorde a todas las almas bienintencionadas.

[...] Y Maragall, más aún que periodista era poeta, y más que poeta, hombre verdaderamente evangélico.⁴¹⁵

Un altre gran amic de Maragall, Miguel de Unamuno, també es refereix a la capacitat de permanència de l'obra periodística de Maragall:

En estos pequeños ensayos está su nobilísima alma. Escritos al día, en un diario público [...] son para siempre,⁴¹⁶ como con arrogante expresión dijo el glorioso Tucídides de su vivida y viviente Historia de la Guerra del Peloponeso, de la que el presencié y sintió y en que actuó a su modo. Un historiador así, un comentador al día y para siempre, de historia, de la vida civil que pasa y que aun pasando queda, un historiador así es un creador un poeta- de historia. Porque la historia es más de lo que materialmente -iba a decir objetivamente, pero me doy cuenta de no saber que es objetivo...ni material-, pasa lo que los hombres sueñan que pasa, que ha pasado. Y Maragall sí que soñaba lo que pasaba en torno suyo -y dentro de sí-, y se lo hacía soñar a los que le oían. ¿Le oían? Sí, porqué en el artículo "El derecho nuevo", leeréis así que "la prensa es un aspecto de la oratoria". Y los artículos de Maragall son reales, son palabras más que escrito. ¿Quién ha dicho que las palabras vuelan? Según en qué sentido. Vuelan pero se posan. ¿Frases? ¿Frases decís? Leed en el artículo "Crispi el dictador" lo que acerca de las frases hace decir al Crispi viejo nuestro puro y glorioso poeta.

Este sentimiento y esta contemplación de la verdadera historia de lo que pasa y aun pasando queda, es esencial en Maragall. Cabe decir que era no sólo su estética, sino su ética y su filosofía y hasta su religión. Tratando de detener la luz y el color o la tiniebla y el frío, del momento histórico, lo encontramos entero muy verdadero. Releyendo estos artículos suyos -sobre todo los del 1898, año de nuestra gran revelación-, me he acordado de aquello de su "Cant espiritual", de que guardo la primera copia que hizo antes de hacerlo imprimir y que me envié no bien había compuesto.⁴¹⁷

Observem en el raonament d'Unamuno conceptes tan determinants com a explicitadors de la qualitat a la que en estem referint com com "contemplació de la veritable història" i "del que passa ...i queda", d' "aturar...el moment històric..."

Unamuno continua el seu discurs remarcant trets fonamentals per a entendre l'esmentada capacitat de perpetuació i fixació del moment històric i, per tant, de

---

⁴¹⁵ Joaquim Ruyra. Pròleg "Más alma que cuerpo". *Obres Completes II*. Pàg 1011.

⁴¹⁶ Nota: La lletra rodona és del mateix Unamuno

⁴¹⁷ Miguel de Unamuno. Pròleg. "Entero y verdadero". *Obres Completes II*. Pàg. 1055.

transcendidor i afirmador del mateix. Observeu ara també com tot plegat lliga amb el fet de ser poeta, i com, per tant, obra periodística i obra poètica actuen agermanadament sense fisures.

Este “seny”, esta cordura a ras de tierra, que quiere detener cada momento que pasa, es el historicismo que hace de Maragall un poeta, un creador tanto en sus poesías en catalán como en sus artículos en castellano. Nada en él de metafísica, ni de música tampoco. [...] La historia “no se equivoca nunca ni hay camino perdido en ella, sino que los hechos históricos llevan su razón de ser en ellos mismos”, nos dice Maragall en su artículo “Democracia” y ello suena a una sentencia hegeliana. Pero es más bien... escocesa, o mejor, catalana. Ahora, si los paisanos de Maragall se resignaran siempre a la historia...

*¡Y como vivió, como gozó y soñó Maragall nuestra historia española. No he podido volver a leer sin una profunda renovación de mi espíritu los artículos que escribió el 1898, el año de nuestra revelación y de nuestra tragedia. Y más yo a quien se coloca en lo que se ha dado en llamar generación del 1898, la nuestra, la mía y de Maragall. Lo que he sentido y resentido leyendo “La escuadra que va a Filipinas” y “El discurso de lord Salisbury”, y “La obsesión”, y “El final de la obsesión”.*⁴¹⁸

Unamuno insisteix en el seu raonament:

*He dicho que Maragall soñaba al día pero para siempre hacía de la actualidad perennidad o perpetuidad, en rigor: posibilidad. Y no digo eternidad porque esta categoría ha tomado un cierto sentido spinoziano que no cuadra muy bien con el “seny” maragalliano. Estos artículos de actualidad permanente, son ahora en este 1934, actualísimos. Leed, por ejemplo, lo que dice del parlamentarismo. Y eso aunque a veces -uno u otro- no concuerde con él. Porque, esto, ¿qué importa?”*⁴¹⁹

Ja al final del seu escrit tanca de manera concloenet els seu raonament després de referir-se a l'article “Papel viejo” que serà abordat més endavant:

!Verdad! ¡verdad! -y ¡hermosura! ¡hermosura! -como en el fondo de todas las actuales gacetillas españolas y en la cifra de todos nuestros telegramas están Silvela y Sagasta y el almirante Cervera y Durán y Bas, y Balmes, y está sobretudo la revelación de la tragedia de 1898, y está todo aquello a que Maragall, nuestro Maragall, le dio el sello de la perennidad del

---

⁴¹⁸ Miguel de Unamuno. Pròleg: *Obres Completes II. Ibídem.* Pàg. 1056-57.

⁴¹⁹ Miguel de Unamuno. Pròleg. *Ibídem.* Pàg. 1057-58.

*día, todo aquello que sosegadamente, sin meter ruido, olvidando el cuño, por el oro de ley fue dejando en estos artículos volanderos de vuelo para siempre.*⁴²⁰

El filòsof Pere Lluís Font és un altre escriptor que remarca la dimensió de perennitat de l'obra periodística de Maragall, encara que no esmenta aquest concepte de manera explícita. Ho fa a la conferència que va pronunciar el dia 2 de maig del 2007 en el marc del curs d'Alts Estudis sobre cultura, política i societat als Països Catalans (1907-2007), titulada, "*Deu testimonis del segle XX. Deu lliçons per al segle XXI*", organitzat per la Secció Filològica de l'IEC en el seu centenari. Situa el marc de la seva visió de Maragall justament des de la perspectiva de l'aspecte que estem tractant.

Joan Maragall és un testimoni excepcional de la Catalunya de començaments del segle XX, però també un far que projecta encara un potent focus de llum cap el segle XXI. N'hi ha prou per adonar-se'n, de rellegir-ne els escrits pensant en la situació del seu temps i l'actual.⁴²¹

Remarquem l'ús de l'adverbi encara que pot tenir un valor ambivalent: tant pot ser de reforçament de la dimensió de perennitat de l'obra maragalliana, com, tot el contrari, obrir les portes a una indeterminada data de caducitat dels continguts de la seva obra. Pere Lluís Font fa un recorregut selectiu per la seva obra periodística per recolzar l'esmentat argument inicial, i remarca l'envergadura ètica especialment en els articles nascuts amb motiu de la Setmana Tràgica. Però no solament en aquests. D'aquesta manera es refereix a l'article titulat "*Entenem-nos*"⁴²² publicat el dia 22 de novembre del 1906 a La Veu de Catalunya. Va ser escrit després d'escoltar una conferència que va pronunciar Jaume Brossa i d'un concert amb obra de Jaume Pahissa, que recorda Pere Lluís Font "havien donat lloc a una polèmica sobre art i nació. És un text esplèndid [remarca l'assagista] en què Maragall defensa la identitat nacional enfront d'un cosmopolitisme abstracte i postís, amb un argument de gran abast filosòfic":

Fixem-nos que Ibsen i la seva gent són ben noruecs, i que, justament per ésser-ho amb tanta força, són tan europeus, són tan humans.

---

⁴²⁰ Miguel de Unamuno. Pròleg *Obres Completes II. Ibídem*. Pàg. 1059.

⁴²¹ Pere Lluís Font. *Maragall o la consciència civil en el seu temps*. Fundació Joan Maragall i Editorial Claret. Barcelona 2008. Pàg. 7.

⁴²² *Obres Completes I*. Pàg. 762.

En una terminología tècnica [diu ara Pere Lluís Font], diríem que l'universal es realitza únicament en el singular. Per això diu que “enfortint la nacionalitat s'arriba a la mundialitat; però d'una vaga mundialitat, abstracta, mai s'ha arribat a fer cap nació”.

I afegeix: “No podem donar per acabat el procés catalanista, ni menys per ben començat [...] perquè encara no hem tingut cap artista que enfondís prou en lo popular propi per arribar-hi a trobar i a fer-hi sentir l'ànima universal que hi ha al bell fons”. La recerca de l'ànima pròpia [torna Pere Lluís] és l'únic camí d'allò mundial veritable.⁴²³

L'assagista es refereix també a l'article “*La verdadera cuestión previa*” (inèdit, trobat per la família Maragall a la mort de l'escriptor) i remarca:

Per Maragall la veritable “cuestión previa” per entendre el problema català és el paral·lelisme entre la relació Espanya castellana/ Catalunya, i la relació Espanya castellana/Portugal, més enllà dels avatars històrics que han dut Portugal i Catalunya a la situació política tan diferent.⁴²⁴

Pere Lluís Font tanca la seva conferència insistint de manera inequívoca en la capacitat de permanència del discurs maragallià.

En conclusió Maragall és encara per a nosaltres una de les expressions de la consciència civil. És veritat que en els seus escrits no tot manté la mateixa vigència. Eduard Valentí Fiol i Joan Lluís Marfany insisteixen no sense part de raó, unilateralment al meu entendre, en el caràcter conservador de molts dels seus articles. Seria ridícol que jo ara volgués fer d'ell un “progressista”, però cal reconèixer que és una veu lliure, sense amo i per damunt d'interessos partidistas. Prat de la Riba i Cambó van mostrar que no el coneixien gaire quan a l'agost del 1905 li van proposar d'integrar-se en una candidatura de diputat per la Lliga. La resposta de Maragall va ser: “*Jo no sóc un polític; jo no seré mai un polític, jo no soc més que un enamorat de Catalunya*”. És una veu més ètica que no ideològica, capaç de qualificar els “seus”, si cal, com hem vist [fa referència als articles de la Setmana Tràgica], de “turba conservadora”.

Joan Maragall il·lumina, doncs, el seu temps i el nostre. Com diu Maurici Serrahima (l'escriptor català més identificat en conjunt amb el seu pensament) “cada dia el trobem més actual, més a la vora dels nostres problemes i de les nostres esperances”. Però un té també la impressió que ell ja ho va dir pràcticament tot, tant als d'ací com als d'allà, i que a nosaltres, per tant, només ens resta allisonats per l'experiència de tot el segle XX, preguntar-nos si no ens hem de decantar decididament en el punt crucial en que Maragall encara hesitava.⁴²⁵

---

⁴²³ Pere Lluís Font. *Ibidem*. Pàg. 19.

⁴²⁴ Pere Lluís Font. *Ibidem*. Pàg. 24.

⁴²⁵ Pere Lluís Font. *Ibidem*. Pàg. 28.

Com es pot veure Pere Lluís Font insisteix en l'adverbi encara que a més del que s'ha exposat abans també pot entendre's com un gest de precaució o de prudència intel·lectual protector des de la perspectiva del seu propi judici definitiu. Alhora quan assenyala a que "ho va dir pràcticament tot, tant als d'ací com als d'allà" es refereix clarament a les relacions Catalunya-Espanya que va ser un dels temes que l'escriptor va abordar més extensament i en el qual els seus raonament adquireixen de manera especial una actualitat extraordinària; tindrem oportunitat de constatar-ho.

6. 1.-- Vida civil i perennitat del discurs de Maragall

A partir d'aquest apartat del capítol hom exposarà una panoràmica de l'obra periodística de Maragall que ens ha d'ajudar a confirmar els arguments que s'acaben d'exposar i, per tant, tot allò que s'ha dit ja respecte de la permanència del seu discurs.

Evitarem referir-nos a l'articulisme vinculat a l'especulació intel·lectual estricta, tant des del punt de la reflexió filosòfica com artística -literària, musical, plàstica-. Per tant hom abordarà, sense ni molt menys pretendre ser exhaustius, car seria massa extens, aquell articulisme centrat en temàtica referida a la quotidianitat, a la problemàtica prosaica, que presideix el dia a dia de l'existència social.

Ja hem vist, refrendat per opinions del tot autoritzades, que Maragall va ser un periodista rotundament implicat en la realitat dels temps històrics en què va viure, i encara que també la parcel·la que acabem de dir que evitarem -especulació intel·lectual-, també tingui molt de dia a dia, no ho és de manera viva i directament inserida en el context social quotidià. I ho fem així perquè la contemplació d'allò diari, d'allò que mou i fibla de manera immediata la societat, és l'àmbit més específic del periodisme; i també, perquè la permanència i vigència del discurs en aquesta tipologia temàtica fa més manifestes aquestes virtuts en l'obra periodística maragalliana. Començarem per una mostra explícita d'un tema no vinculat a la política, ni de fàcil tan sols tangencial. A aquesta ja li dedicarem una atenció més extensa atesa la importància que van jugar en el publicisme maragallà, i ho farem de manera particular en la dialèctica de les relacions Catalunya-Espanya.

En una línia argumental semblant a la de l'article "*La verdadera cuestión previa*" glossat pel professor Pere Lluís Font, a l'article titulat "*Arte y patria*" publicat al DdB el 7 de març del 1901, Maragall exposa el seu posicionament respecte del tema

de la identitat cultural pròpia -de cada grup social o nacional-, front els corrents uniformitzadors.

Com en tantes altres ocasions Maragall parteix d'un treball aliè, en aquest cas un article signat per Jules Case aparegut a la *Nouvelle Revue*. Com és habitual molt al principi del seu article presenta el tema en indicar que l'esmentat articulista francès es refereix a:

*Este extranjerismo, muy provechoso hasta cierto punto en el sentido de armonizar nuestro sentimiento estético con el general de los tiempos, y de europeizar nuestra expresión, no debe sin embargo, conducirnos a un cosmopolitismo literario y artístico que nos descaracterice, pues entonces, a fuerza de querer ser mucho, nos convertiríamos en algo insignificante, es decir, en nada.*⁴²⁶

El tema és d'una acusada actualitat. Maragall reproduceix part de l'article:

*“No hay aserción más desprovista de fundamento [...] que la gran tontería que corre por el mundo, tan infatuada, que apenas hay quien se atreva a contradecirla, a saber: que el arte no tiene patria.[...] Pero si se pretende que el arte no depende de las circunstancias geográficas e históricas, que es una emanación libre del alma humana aparte o por encima de la naturaleza de cada pueblo, de igual impresión y expresión para todos ellos, entonces contestaremos que estas ideas arbitrarias no tienen consistencia alguna real, pues la realidad contiene diferencias, distinciones y hasta barreras infranqueables entre pueblos. Negarlas o querer suprimirlas, soñar con la fraternidad universal, es tender a la destrucción del arte que vive de la originalidad y del particularismo, que cobra forma y duración no de un sentimiento humano abstracto y vano, sino del hecho preciso individual, innegable, de la raza, del pueblo, del organismo social vivo”.*⁴²⁷

Maragall assumeix aquest raonament:

Tenemos esta aserción de M. Jules Case por una gran verdad, cuya meditación ha de sernos muy provechosa. Hay que meditarla para no darle ni más ni menos alcance del que conviene a la realidad de las cosas. No vayamos tampoco a creer que el artista ha de aislarse en su terruño, rodeándose de una imaginaria muralla de la China y desdeñando cuanto pasa más allá; porque entonces perecería en la mezquindad de su atmósfera estancada.

---

⁴²⁶ *Obres Completes II. Pàg. 622-23.*

⁴²⁷ *Obres Completes II. Pàg. 623.*

*A nuestro entender el artista ha de tener siempre el sentido abierto a toda manifestación de vida, a toda expresión de belleza y del sentimiento de belleza, a todas las voces y ecos de dentro y fuera, de cerca y de lejos, del presente y del pasado, a toda forma estética.*⁴²⁸

Després de diverses consideracions es refereix a la realitat catalana:

Pues vengamos ahora al caso del extranjerismo nuestro. En Cataluña, por razones históricas, geográficas, sociales, etcétera [...] se presta grande atención al movimiento extranjero: Ibsen, Maeterlinck, Tolstoi, Nietzsche, d'Annunzio, tienen muchos admiradores apasionados entre nuestros poetas. Pero algunos de estos por falta de personalidad o por precipitación, en vez de aprender sentir en su alma catalana lo que de arte universal hay en el alma septentrional, o eslava, o italiana del maestro admirado, y dejar que la suya así influida cantara en catalán su canción propia, se han lanzado a producir obras ibsenianas, maeterlinckianas, etc., que de catalán tienen apenas lo más exterior, el vocabulario, de personal el amaneramiento.

Lo que ha sucedido con la literatura ha sucedido también con las otras artes bellas; y así nos ha invadido el extranjerismo en el mal sentido de la palabra. Y cuando el público no ha sufrido con paciencia de "snob" la extraña imposición, y ha murmurado de nuestras extravagancias, nosotros, cuantos más o menos hemos cooperado en ellas, nos hemos erguido arrogantemente y hemos arrojado al público esta frase: "El arte no tiene patria".

*Y es verdad que el arte no tiene patria; pero la tiene el artista, y con tenerla, el deber de injertar en ella, por medio de su alma personal, cuanto pueda absorber del alma del Universo.*⁴²⁹

Maragall no es tanca en el rebost hermètic del món propi, sinó, tot el contrari, malda per obrir les inquietuds a tot allò que envolta, de més a prop o de més lluny. I insisteix en assumir tot allò que val i ho mereix, en la pròpia interioritat de cada creador per transformar-ho, des d'aquesta mateixa interioritat o sensibilitat, en una obra pròpia, personal i caracterològicament individualitzada: no imitativa, no subordinada, no dependent, no gregària; en definitiva no apàtrida.

Per això acabarà l'article amb aquest paràgraf tan concloent:

*Sea éste nuestro extranjerismo. Apoderémosno con amor de los del Norte y de los del Sur, de lo antiguo y de lo moderno, pues hombres somos como cuantos vivieron y viven en el tiempo y el espacio; pero antes de dar nuestro tesoro a la patria, hagámoslo nuestro, hagámoslo suyo, especificándolo en nuestra alma, que suya es también; no fuera que se nos reivindicara por ajeno, y al encontrar la patria en él, se nos la llevaran.*⁴³⁰

---

⁴²⁸ *Obres Completes II. Pàg. 622.*

⁴²⁹ *Obres Completes II. Pàg. 624.*

⁴³⁰ *Obres Completes II. Idem.*

En data desconeguda del mes de gener del 1906, Maragall va publicar un extens article al suplement *Los Lunes de El Imparcial*. El títol és “*El ingeniero*”. A aquest mitjà, les seves col·laboracions tenien més d’assaig que no d’articulisme pròpiament dit. El tema que aborda Maragall tenia aleshores per força una actualitat molt viva. En ple procés explosiu de la industrialització, o sigui del gran protagonisme de la ciència aplicada a tots els àmbits de l’existència social i, amb ella, del concepte progrés social que comportava íntimament, apareixia també el contrapès de la denúncia de l’abandó de l’humanisme, dels valor ancestrals bàsics de la condició humana. Com es pot veure aquest tema també és d’una concreta actualitat. Maragall es posiciona davant del mateix i el seu pensament és d’una lucidesa i, per tant, d’una permanència i frescor intel·lectuals evidents. En el primer paràgraf Maragall ja mostra clarament les seves cartes:

*La importancia del progreso material pocas veces es bien comprendida. A menudo se la exagera hasta el punto de no reconocer otro progreso que el material en si mismo; y otras veces se le desconoce considerando los avances de la vida práctica y de la industria como insignificantes para el bien humano, y hasta anematizándolos por los males que causan. Hay en esto períodos de moda en uno u otro sentido, y hasta fanáticos hay de uno y otro lado como si se tratara de dos sectas contrarias.*⁴³¹

L’article avança mostrant un aplec de testimonis a favor de cadascuna de les tesis:

¡Oh el vapor!”, ¡oh la química!, ¡oh la electricidad, los ferrocarriles, el telégrafo, los explosivos, los microbios...! Esto es el progreso, no hay más que eso, nada más necesitamos: lo demás pamplinas: la ciencia nos ha emancipado de todo otro dominio, nuestro siglo es el del progreso, la Humanidad avanza, etc., etc.
*Así hablan unos; y así hablan la mayor parte en los grandes momentos de embriaguez progresista; y entonces toda otra cosa es desdeñada: la religión es fábula, la poesía es enfermizo entretenimiento, el arte fantasmagoría, la filosofía vago ensueño, el espíritu menos que sueño... humo, nada.*⁴³²

El tema queda plantejat i a partir d’aquí Maragall desplega una llarga reflexió en la que mai no anatemitza cap dels dos pols de la dialèctica encetada, tot fent un ús molt

---

⁴³¹ *Obres Completes II*. Pàg. 682.

⁴³² *Obres Completes II*. Idem.

ampli d'arguments. A mida que avança l'article tanmateix es posiciona a favor del progrés material front els opositors al mateix. Després reproduceix un aplec de retrets dels que s'hi oposen:

¡Ah! Dichosos tiempos aquellos en que se ponían dos o tres semanas para ir de París a Madrid, [...] ¡Oh! la tranquilidad de vivir cada uno en su casa con el pequeño telar de mano [...] y la camisa de hilo que hiló la abuela, de su rueca, junto al hogar, y las costumbres patriarcales; ¡y todos ignorantes, y todos felices!

*Así hablan a su vez los temperamentos reaccionarios o delicados; y muchos sabios filósofos empiezan a advertir que todo nuestro progreso ha sido una cosa muy superficial y secundaria, que el espíritu humano no está más avanzado que en tiempo de Abraham, que a la estadística se le hace reflejar lo que se quiere según como se la mira, que la economía política de todo tiene menos de ciencia, y que el misterio del origen y del fin del mundo y del hombre es tan misterio como antes. Entonces los artistas arrinconan la imagen del nervudo obrero y la rueda dentada, y evocan fantasmas de mujeres sin carne en claros de luna de ensueño; y los poetas retiran de las librerías sus poemas del carbón de piedra para dar sus poemas del lirio y de la rosa; y en los teatros el ingeniero y el obrero pasan a figurar entre los comparsas, para que avancen al primer término el jovencito histérico, la mujer-símbolo, el niño lisiado, o dejar simplemente el escenario vacío donde el público sienta pasar el inefable misterio que es el único digno de ser vivido en el mundo. Y a la química, y a la mecánica, y a la estadística, y al teléfono, y al telégrafo, y al pararrayos mismo que los parta un rayo.*⁴³³

Maragall després d'aquesta descripció, que comporta fins i tot un matís irònic, immediatament situa les coses de manera definitiva:

*Pero hay otros tiempos, o debe haberlos, y en ellos creo que empezamos a estar, en que un mejor sentido de la vida penetra en todos los hombres; y entonces aquel falso dualismo se resuelve en una sola concepción del mundo, armónica y completa, y la ceguera de las sectas es desvanecida por los rayos de una luz más alta que lo ilumina todo por igual. Entonces se comprende que el progreso material es justamente el camino del espíritu humano hacia su norte, y que por serlo, y sólo por serlo, merece estima y glorificación.*⁴³⁴

Després de llargues digressions i exemplificacions argumentals, acaba el seu article amb una conclusió que mostra sense ambivalències el seu ideari progressista i, per tant, avançat:

---

⁴³³ *Obres Completes II*. Pàg. 683.

⁴³⁴ *Obres Completes II*. Idem.

*Esta es la ley del progreso material, la ley misma del progreso humano. Sólo no viéndolas identificadas se puede alternativamente maldecir de aquél por los males que ocasiona, o glorificarlo neciamente en sí, desligándolo del fin espiritual de la Humanidad. Pero considerándolo en el conjunto de este fin, el progreso material es cosa tan santa como la religión, como la ciencia, como el arte y la poesía, como la vida misma, que con todas estas actividades se integra y que ninguna puede desdeñar porque de ninguna puede prescindir, ya que todas ellas no son sino aspectos de una sola misma cosa; el camino de lo circunstancial a lo eterno.*⁴³⁵

I aquesta darrera expressió, “*el camino de la circunstancial a lo eterno*” és definitiva per entendre la capacitat de permanència de l’obra periodística maragalliana: la capacitat de trobar en allò circumstancial allò que conté d’etern.

En un context temàtic fins a un cert punt semblant, salvant les considerables distàncies, se situa l’article, dividit en tres parts, que, amb el títol de “*Progreso y miseria*” va publicar al DdB els dies 20 de desembre del 1893 i el 7 de gener del 1894. Es tracta d’un treball extensíssim, un autèntic assaig sociològic i sòcio-econòmic ambiciós i de gran volada. El pretext és glossar el llibre del mateix títol de Henry George en la versió castellana.⁴³⁶ D’antuvi cal mostrar el context de paral·lelisme entre la crisi econòmica i social d’aquell moment -quinze any abans de la data de l’article que ens ocupa-, i l’actual, que és el que motiva a l’autor del llibre a escriure la seva obra. Maragall la comenta i analitza, però naturalment ho fa des de la seva visió i hi aporta unes dosis de lucidesa que fa que aquest treball adquireixi una dimensió il·luminadora d’una gran validesa per al moment actual. En el primer apartat, com acostuma a passar, planteja el tema:

Enrique George tiende la mirada sobre la civilización actual, contempla los portentosos adelantos del hombre en dominar la naturaleza, las máquinas, el vapor, la electricidad, todos los elementos y todas las fuerzas puestas al servicio de las necesidades de la vida y de los refinamientos del lujo, contempla, en una palabra, el gran espectáculo moderno del progreso material; y al lado de esto se encuentra con las crisis económicas cada vez más frecuentes y profundas, la miseria y el embrutecimiento que permanece y aumenta en las clases pobres, la intranquilidad y el temor invadiendo las sociedades; se encuentra que no sólo el progreso no

---

⁴³⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 685.

⁴³⁶ Henry George -Filadèlfia 1839-Nova York 1897- va ser una destacada personalitat nordamericana de la segona meitat del segle XIX. Escriptor, periodista i economista, el seu pensament, que va donar nom al moviment dit georgisme, queda especialment exposat en el llibre que glossa Maragall, amb el títol original de *Progress and Poverty* del qual es van vendre tres milions d’exemplars.

*acaba con la miseria, sino que los principales centros de civilización son los mayores focos de pobreza y malestar; en el tiempo y en el espacio, cuanto más progreso más miseria.*⁴³⁷

Com es pot observar aquest quadre sociològic genèricament no resulta gaire diferent de l'actual, especialment en el context de la crisi econòmica que es pateix.

Maragall anirà recurrent l'extensa anàlisi que des de la perspectiva d'economista ofereix l'autor del llibre; entrar en el detall resultaria excessivament extens. Sorgeixen temes com la propietat de la terra, el paper del capital, el de la força obrera, etcètera, en una línia de pensament que en principi s'acosta força als postulats marxistes, sense, tanmateix, anomenar-los. Especialment pel que fa a la propietat de la terra, com remarca Maragall; potser perquè quan l'assaig de George va ser escrit l'any 1879 encara no s'havien divulgat massa o no eren massa de domini públic. No oblidem que Marx va morir l'any 1883 i que obres cabdals, des de la perspectiva que ens ocupa, havien estat publicades poc temps abans de l'assaig que glossa Maragall: “*Das kommunistische Manifest*” (1848), i “*Das Kapital*” (1867), i encara d'aquest assaig només es va publicar en vida de Marx la primera part. O sigui, van aparèixer només entre 30 i 15 anys abans de l'assaig al que es refereix Maragall.

*¡Tierra y Libertad! –exclama George adoptando en un momento de entusiasmo este lema de los nihilistas rusos-. Debemos hacer la tierra propiedad común- dice más adelante al formular el remedio que, según él, ha de acabar con todos los males económicos y sociales.*⁴³⁸

Més endavant es refereix al capítol titulat “*Cómo puede decaer la civilización moderna*”, que qualifica de

[...] hermoso y terrible, cuya siniestra sombra se proyecta sobre todo el libro, obscureciendo hasta sus más risueños optimismos.

En este capítulo, a pesar de ser escrito por un creyente, hay toda la profunda inquietud de un espíritu moderno, inquietud que ya se trasluce en las primeras líneas con esta frase a primera vista trivial: “Una civilización como la nuestra debe adelantar o retroceder; no puede permanecer inmóvil”. Y más adelante se lee: “Se hubiera considerado un temerario a quien, cuando Augusto transformaba la Roma de ladrillos en Roma de mármol, cuando la riqueza aumentaba y crecía la magnificencia, cuando las legiones victoriosas extendían las fronteras

---

⁴³⁷ *Obres Completes II. Pàg. 405.*

⁴³⁸ *Obres Completes II. Pàg. 407.*

[...] *se hubiera creído temerario -repito- a quien hubiera dicho que Roma entraba en su decadencia. Y, sin embargo, era verdad*".⁴³⁹

Maragall més tard reproduïx més conceptes de George que ens resulten inevitablement propers:

*Ahora es manifiesto -dice- que la igualdad política absoluta no evita la tendencia a la desigualdad inherente a la propiedad privada de la tierra, y es, además, claro que la igualdad política, coexistiendo con una predisposición creciente hacia la desigual distribución de la riqueza, debe finalmente engendrar el despotismo de la tiranía organizada o el despotismo todavía peor de la anarquía.*⁴⁴⁰

Sembla clar que si al concepte "*propiedad privada de la tierra*" hi afegim, o el canviem, pel de l'imperi de l'especulació financera, o el dels monopolis i *lobbis* empresarials, el diagnòstic té molt o força d'actual.

Maragall a l'hora de les conclusions reproduïx una visió final apocalíptica de l'escriptor nordamericà i aporta el seu propi pensament d'aquesta manera:

*Todas estas tremendas frases, escritas hace quince años, tienen un sentido profético, bíblico, que se nos presenta aún más imponente al darnos cuenta del camino recorrido en poco tiempo. Vivamente impresionados por ellas, en vano han pasado nuestros ojos por las ya poco restantes páginas del libro, que termina con una especie de himno a la libertad y a la justicia como conjuradoras de las nubes que avanzan, que tenemos encima. ¡En vano! Las palabras progreso, justicia, libertad⁴⁴¹, habían perdido su sentido todo, su prestigio quedaba obscurecido a nuestra vista, y el libro mismo por entero nos parecía un postrer rayo de sol, no de los últimos libros que se leerán, porque tal vez pronto ya no será tiempo de leer.*⁴⁴²

Caldria fer una postil·la, un afegitó a part. Acabem de mostrar com sovint Maragall es refereix a lectures de llibres d'una notable implicació sociològica, econòmica, política i cultural. Aquest fet confirma el que s'ha exposat de la seva inquietud intel·lectual i de la seva capacitat per viure intensament i críticament la vida i d'estar a l'aguait de la realitat i del moment en el que es movia en tots els seus aspectes.

---

⁴³⁹ *Obres Completes II*. Pàg. 410.

⁴⁴⁰ *Obres Completes II*. Idem.

⁴⁴¹ El tipus de rodones són del mateix Maragall.

⁴⁴² *Obres Completes II*. Pàg. 410-11.

Fet l'incís, en un altre ordre temàtic, Maragall aborda el tema de la validesa del sistema democràtic representatiu, pel que fa al qual sovint es mostrà molt crític, i és un terreny on els que abonen les tesis sobre el seu conservadurisme ideològic hi ha trobat el camp més còmodament accessible. Resulta curiós observar com molt abans que Winston Churchill proclamés amb gran capacitat de ressò que era el menys dolent de tots els sistemes, aquesta idea ja estava acceptada de manera normal. Maragall se'n fa ressò i fins i tot l'accepta malgrat les reticències ideològiques que s'acaben d'apuntar. És l'article "*Impresiones de llegada*" publicat el dia 26 de setembre del 1905 al DdB.

L'article, escrit, tal com apunta al títol, al retorn del període vacacional, a la segona època de la seva vinculació al rotatiu, té per motiu els resultats d'uns comicis electorals i mostra la proclivitat dels partits per crear imatges interessades dels respectius resultats, alhora que es dol de que els perjudicats blasmin el sistema quan no aconseguen les expectatives preestabertes. La descripció dels fets més que no el judici maragallià, aquí és imatge viva també d'unes constants fidelment traslladables a la realitat actual: en tot cas, amb el matís diferencial del grau de virulència dialèctica.

*la batalla capital [assenyala Maragall], ha concluido, pero las pasiones que desencadenó andan todavía sueltas y enfurecidas sin atender a conveniencias ni a voces de mando, y sin dar cuartel a amigos ni enemigos ni dejar títere con cabeza. Lo que se ganó porque se ganó, y lo que se perdió porque se perdió, todo es motivo para injuriar al vencedor, para ensañarse con el vencido [...] para maldecir al adversario. [...] Yo no sé qué tiene eso de la lucha electoral, que vuelve a los hombres tan malos. He oído a personas buenas [...] y hasta bien educadas, expresarse con una ferocidad tal cuando se les toca este registro, que, por universal que sea la fe en el sistema representativo, he sentido la mía vacilar un momento, al menos para pueblos tan propensos a la furia como el nuestro. Me apresuro a insistir en que mi vacilación no ha sido más que momentánea; porque en seguida ha acudido muy oportunamente a mi memoria lo que leí una vez en un libro de que, por malo que sea el sistema representativo, todavía no se ha descubierto otro mejor para las sociedades modernas, y que, por tanto, hay que adaptarse a él de un modo u otro. Esto no tiene vuelta de hoja; pero tampoco quita que sea muy triste lo que pasa, mientras nos vamos adaptando, y que deseemos ardientemente el descubrimiento de algo mejor.*⁴⁴³

---

⁴⁴³ *Obres Completes II*. Pàg. 698.

6. 2.-- Les constants Catalunya-Espanya

Maragall va viure de manera intensa i amb proximitat vivencial absoluta un dels moments més crítics de la història espanyola. El que ve marcat per la pèrdua definitiva de les restes de les colònies espanyoles, les americanes -Cuba y Puerto Rico-, i asiàtiques -Filipines-. Aquesta circumstància va produir un acusadíssim retruny a tot el país i va ser l'esca d'una de les reaccions intel·lectuals més poderoses de la història de l'Estat. La generació dita del 98 no va poder ser considerada així, com a generació individualitzada, per casualitat, sinó per la causalitat d'uns esdeveniments que van trencar el mirall que havia ofert una imatge radicalment errònia de la realitat espanyola: o sigui la de la profunditat d'un procés de decadència que aquests esdeveniments posaven al primer pla de manera indefugible sota cap mena de pretext racional.

Maragall, que l'any 1898 comptava trenta-set anys d'edat, i, per tant, gaudia de plena maduresa i d'un prestigi intel·lectual àlgid, va saber donar resposta rotunda al moment. A un moment que, per contrast, era el de major protagonisme de Catalunya d'ençà dels anteriors tres segles, pel que fa a consciència de la seva identitat política i cultural, del seu progrés en els àmbits econòmic, industrial i científic i, definitivament, constituïa una altra imatge d'un diferència d'orientació diametral.

Un contrast que alhora va afavorir de manera natural que el catalanisme polític, que s'havia anat congriant al llarg del darrer quart de segle XIX, intentés donar un pas endavant cara a cobrir la profunda buidor en què havia quedat Espanya -l'Espanya no catalana òbviament-, com a conseqüència de tot el que va representar l'esmentat esdeveniment. D'aquesta manera la crisi del 98 comportà un abans i un després en les relacions polítiques Catalunya-Espanya, marcat de manera mol acusada pels creixents esforços de les classes dirigents catalanes -polítiques, econòmiques i culturals-, per ocupar parcel·les de poder i de dirigisme en la política espanyola.

Joan Maragall, tal com s'ha apuntat, va viure amb gran intensitat i plena conseqüència intel·lectual aquelles circumstàncies i la seva veu lúcida i rigorosa, a més de independent, ha esdevingut un testimoni cabdal per a entendre allò més real, exacte i profund del moment.

I en aquest sentit resulta interessant observar com justament allò més profund és un substrat de constants que mai no han deixat de definir i dibuixar les relacions Catalunya-Espanya. El mèrit de Maragall és haver sabut entendre aquestes constants i haver sabut mostrar-les clarament, superant i transcendint el context de la immediatesa i

circumstancialitat dels fets concrets. Per emprar una metàfora bàsica, sotja enllà dels arbres que té al davant més pròxim, i així mostra la complexitat més rica de tot el bosc. D'aquesta manera els seus escrits, també en aquest terreny, tenen, més de cent anys després de la seva confecció, un sabor classitzant en el sentit de la seva validesa, permanència i constant actualitat. Maragall extreu dels fets una línia d'anàlisi intel·ligent que furga en allò no més permanent, sinó absolutament permanent, impermeable a l'embat de circumstàncies. En això rau el gran mèrit de l'articulisme maragallià, insistim, també en aquesta zona temàtica.

Abans d'entrar en l'anàlisi de l'aportació de Maragall exposarem com han vist estudiosos de la seva obra el seu pensament a redós del tema, d'aquesta manera ens introduïrem en aquesta parcel·la de l'obra de Maragall en el seu ideari, que posteriorment confirmarà el seu articulisme.

Joan Lluís Marfany remarca:

És cert que després de "*Hamlet*", Maragall insistirà en la idea intervencionista: "*El alma castellana*" (31-07-1900); "*El sentimiento catalanista*" (gener 1902); "*La patria nueva*" (11-09-02); "*Mensaje al rey*" (9-12-02), etcètera. Però al mateix temps ¿qui contribueix més que ell, amb els seus articles i amb els seus versos, a crear una ideologia nacionalista? El catalanisme es nodrirà durant molts anys d'idees, sentiments i símbols fabricats en gran part per Maragall. Aquella contradicció, [Marfany obre l'horitzó de l'anàlisi], doncs, cal acceptar-la com una important dada històrica, com una clara manifestació d'unes vacil·lacions i unes ambigüitats que són les de la classe hegemònica catalana: l'impuls nacionalista radical, d'una banda, tots els lligams d'interessos -i fonamentalment la conservació del mercat- amb Espanya de l'altra. [...] És cert que el nacionalisme català fou una combinació de somni i maniobra, però com ha dit molt bé Pierre Vilar no és "sempre possible de distingir la part de maniobra de la part de somni". El mateix Maragall deia a "*La patria nueva*", que "*el catalanismo para ser españolismo ha de ser heroico y su primera heroicidad ha de ser la mayor, vencer sus rencores y sus impaciencias, y vencer un hermoso sueño*". Vencer [continua Marfany], fixeuvos-hi bé. I aquestes paraules les escrivia l'home que, probablement, havia expressat millor aquestes rancúnies i aquestes impaciències, que més havia contribuït a elaborar aquest somni.⁴⁴⁴

En la mateixa línia argumental, abans es refereix a l'article "*El pensamiento español*" i en reproduïx aquest paràgraf:

---

⁴⁴⁴ Joan Lluís Marfany. *Ibidem Aspectes del Modernisme*. Pàg. 108.

Hoy como ayer, el pensamiento español no significa nada en ninguna parte, y unos pocos españoles, enfermos de la nostalgia de pensar, vuelven sus inteligencias, como dóciles girasoles, a la luz que sigue viniéndonos del norte.

*Pero España ha llegado a tal punto de debilidad y decaimiento, que ni siquiera le restan fuerzas para mantener despierto su instinto de conservación; ni siquiera puede extranjerizarse.*⁴⁴⁵

En un context de consideració en bona part diferent, l'historiador Ferran Valls i Taberner mostrà la visió del pensament maragallià pel que fa a Catalunya. L'historiador català eleva la seva mirada en un pla abstracte que, en tot cas, també ens ajuda a l'objectiu proposat aquí:

Pocos han captado tan profundamente el conocimiento del alma catalana como Juan Maragall, pocos han llegado a adentrarse de una manera tan exacta en su examen íntimo, en su observación penetrante. El definió acertadamente su esencia y su carácter peculiar; él señaló, con precisión, las mejores cualidades y las peores taras de nuestro pueblo; él combatió frecuentemente, con toda la elocuencia de su voz inspirada y llena de prestigio, nuestros defectos morales más graves, propugnando con apostólico ardor su necesaria enmienda.

*[...] Este era el hombre egregio que en época de discusión fortísima sobre el catalanismo, en el momento de rudo choque y de lucha ardiente contra la nueva concepción de la Cataluña reivindicadora y del parasitismo depauperador del Estado, salió a la palestra y de la manera más noble y sincera, libre de partidismos estrechos, exento de sectarismos y de obcecaciones, elevándose por encima de las pasiones enfurecidas, defendió decididamente el catalanismo y lo benefició con la fuerza considerable de su energía espiritual y de su prestigio.*⁴⁴⁶

Mercedes Vilanova aprofundeix de manera molt exhaustiva en el pensament maragallià pel que fa al tema que ens ocupa. I de manera especial en el seu substrat bàsic: l'ideari que avui en diríem nacionalista, o el que és el mateix, el posicionament respecte del protagonisme identitari diferenciat de Catalunya en el context de l'Estat espanyol. En aquest sentit remarca tres fites cabdals: la primera les eleccions a diputats de l'any 1901 amb l'èxit esclatant de la candidatura catalanista dita dels Quatre Presidents que marcarà una actitud participativa de Catalunya -tal com s'ha apuntat- en la dinàmica política del moment. L'altre punt cabdal serà la candidatura unificada de partits catalanistes a redós de Solidaritat. La tercera etapa naixerà de la decepció produïda pels fets de la Setmana Tràgica, precedits per l'enfonsament de Solidaritat i

---

⁴⁴⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 396.

⁴⁴⁶ Ferran Valls i Taberner. Pròleg. "El pensador". *Obres Completes II*. Pàg. 108.

manifestat, de manera explícita, per l'actitud de la Lliga a favor de la repressió indiscriminada i el suport al govern d'Antonio Maura.

D'antuvi presenta les bases del seu sentiment catalanista:

Su catalanismo, siempre vivo, conoció diversas etapas que a partir de los 30 años le harán profundizar en su actitud. La forma característica y original del catalanismo maragalliano puede resolverse en breves palabras: hasta el fin de su vida Maragall fue un hombre esperanzado y su esperanza catalana tiene raíces personales y colectivas. Su idea personal de serenidad, de redención del dolor por el amor, [...] le impidieron desesperar y le movieron a anhelar siempre, para Cataluña y para España, el equilibrio político que les hiciera vivir juntas en conformidad con su naturaleza. Además Maragall formó parte de la gran generación de 1901 y colectivamente vivió el optimismo engendrado por los primeros éxitos de la Lliga y sobre todo de Solidaridad. Coincidió con el resurgir de un pueblo que lucha por su libertad y dio gracias por haber vivido en una época tan llena de acción esperanzada.

Tres constantes aparecen en el catalanismo de Maragall a través de sus fases: En la base del catalanismo y de la nación está el idioma; es necesaria la solidaridad de todos los catalanes; su misión y la de las clases directoras es conducir el pueblo a una mayor responsabilidad que signifique el dominio político de la vida nacional [aquí hem d'entendre d'Espanya, encara que l'autora no ho especifica], y la unió y el acercamiento con Europa y la vida moderna.⁴⁴⁷

Aprofundint en la dimensió més estrictament ideològica, Mercedes Vilanova remarca, a redós de les tres etapes assenyalades, el pas d'un ideari regionalista a un federalista i n'esmenta les característiques particulatritzades:

El regionalismo es, para Maragall, una nota eminentemente moderna y uno de los pocos elementos ideales de vida que en España quedan, es quizá la causa de la salvación de España.⁴⁴⁸

En aquest sentit resulta interessant el que escriu Maragall el 15 de març del 1900 al DdB a l'article "*Problemas del día*", article en el que glossa el llibre de César Sillió y Cortés del mateix títol. A les acaballes, Maragall, remarca:

Como nuestro punto de vista es diametralmente opuesto al del señor Sillió; como creemos que el regionalismo, lejos de ser un mal, es uno de los poquísimos elementos ideales de vida que en

---

⁴⁴⁷ Mercedes Vilanova. *Ibidem*. Pàg. 43.

⁴⁴⁸ Mercedes Vilanova. *Ibidem*. Pàg. 61.

*España quedan; como lo juzgamos el más fuerte lazo para evitar el separatismo, al menos en aquellas regiones que participan en España del movimiento europeo.*⁴⁴⁹

Més endavant insisteix:

*El posicionamiento en esta primera etapa se puede reducir en la necesidad de ahondar en el sentimiento diferencial, necesidad de una solidaridad real entre todos los catalanes, necesidad de fortalecerse para poder jugar un papel político positivo en España.*⁴⁵⁰

Pel que fa a la segona etapa precisa el posicionament maragallià:

*[...] no cabe duda que la reacción más profunda de Maragall a los sucesos del 25 noviembre 1905 [assalt de militars a les redacció de Cu-cut! i La Veu de Catalunya] y sobre todo su aporte ideológico y sentimental, la Solidaridad, fue su fe en un ideal federativo. De rechazo podemos afirmar que fue la reacción de una Cataluña por primera vez políticamente unida en la Solidaridad en la que le inspira el ideal federal.*⁴⁵¹

Per a Mercedes Vilanova l'ideal federalista de Maragall es basa en tres punts fonamentals. En primer lloc donar satisfacció a les exigències del catalanisme y orientar-lo en la seva responsabilitat espanyola. En segon lloc ser per a Espanya la possibilitat d'un renaixement i en darrer lloc per a la península la integració de Portugal. Segons Vilanova:

*Efectivamente, el ideal federal une la corriente regionalista [...] a la resistencia a descomponerse (conciencia de la unidad esencial de la península). Al catalanismo le ofrece la posibilidad, además, de una solución pacífica y política a sus aspiraciones y le da conciencia de Su deber o responsabilidad en la España grande.*⁴⁵²

Pel que fa a la tercera etapa del posicionament maragallià respecte de les relacions Catalunya-Espanya, Mercedes Vilanova escriu que després del fracàs de Solidaritat:

*Su posición respecto a España no varía, pero se acentúa su ideal iberista.*⁴⁵³

---

⁴⁴⁹ *Obres Completes II*. Pàg. 600.

⁴⁵⁰ Mercedes Vilanova. *Ibidem*. Pàg. 62.

⁴⁵¹ Mercedes Vilanova. *Ibidem*. Pàg. 64.

⁴⁵² Mercedes Vilanova. *Idem*.

A les darreries de la seva vida hi va insistir força intensament en el seu ideari iberista, de manera especial en les seves relacions amb Ortega y Gasset i, sobretot, amb Unamuno. Al primer li va trametre amb data 29 de juny del 1910 un article sense títol, no publicat, que a les *Obres Completes* figura com “*La verdadera cuestión previa*”. Aquest article era resposta a un anterior del filòsof castellà publicat inicialment a la revista *La Cataluña* i reproduït per *El Imparcial*.

Remarquem aquest paràgraf:

*He aquí la cuestión catalana: es la misma cuestión portuguesa. He aquí la cuestión portuguesa, es la misma cuestión catalana. No hay más que una sola cuestión española, fundamental, previa, perentoria, que domina todas las demás nuestros siglos hace, y a la que la historia ha dado un doble aspecto externo, o si queréis, ha ocultado en un aspecto. Pero os repito que el problema catalán es el mismo problema portugués planteado en otros términos. Si en el siglo XVII Cataluña se hubiera definitivamente separado, y Portugal hubiera quedado definitivamente vencido, el problema actual sería idéntico, invertido de Oriente a Occidente.*⁴⁵⁴

Ara entrarem en la visió de Maragall del tema pròpiament dit, mostrat a través dels seus escrits -sobretot periodístics-, i començarem per oferir les bases més abstractes del pensament, i per tant més enfondides, al marge de la consideració del mateix tema en l'aspecte del seu enfrontament dialèctic amb els fets reals. També en aquest aspecte originari -o essencial i bàsic-, resulta interessant observar com apareixen unes constants que estableixen paral·lelismes molt explícits amb la realitat actual.

Probablement l'article que podríem considerar més programàtic del pensament maragallià respecte de l'essència de les realitats Catalunya i Espanya i de les consegüents relacions és el que va es va publicar el mes de gener del 1902 a *La Lectura* amb el títol de “*El sentimiento catalanista*”. És un article extens, per tant assagístic, molt meditat i aprofundit.

Com és habitual en el seu articulisme -insistència obligada- comença plantejant l'objectiu de l'escrit, o del seu contingut més acuitat. Un plantejament, o presentació, en aquest cas també especialment dilatat ja que en ell mostra el que en definitiva és el fet diferencial, tot rebatent els trets i els condicionaments tòpics en que ha estat considerat des de fora de Catalunya. Trets i condicionaments de tipus històric -Compromís de

---

⁴⁵³ Mercedes Vilanova. *Ibidem*. Pàg. 51.

⁴⁵⁴ *Obres Completes II*. Pàg. 771.

Casp, Decret de Nova Planta, etcètera-; trets ètnics; raons sociològiques; retòrica literària romàntica; o egoisme del caràcter català.

Maragall bloqueja i rebutja aquests tipus d'arguments un a un. Pel que fa als històrics, recorda que després del decret de Nova Planta, Catalunya col·laborà de forma conjunta amb Espanya al llarg de tot el segle XIX. Pel que fa als trets sociològics, admet que:

*el carácter, las aptitudes, las tendencias, los intereses, la situación de los catalanes en el mundo moderno no son las mismas que las de otras regiones de España. Esto es verdad; pero lo es también para todos los Estados que, si están bien constituidos, de las variedades que los integran forman precisamente la solidaridad nacional que es armonía y grandeza.*⁴⁵⁵

I respecte de l'argument de l'efusió literària desenrotllada:

*Es un prurito puramente literario [...] nacido de un apasionamiento monstruosamente arcaico, sostenido por la particularidad lingüística y desarrollado solamente por unos cuantos intelectuales, cuatro locos⁴⁵⁶ -han dicho gráficamente- sin trascendencia alguna en la gran masa del pueblo catalán Pero cuando se ha notado que entre estos cuatro locos, había obispos, doctores, ingenieros, grandes industriales; y que estos cuatro locos, en cuatro días habían montado una máquina electoral y habían desarrollado una fuerza política aplastante [...] y que estos cuatro locos plantaban audazmente cuatro diputados en los escaños del Congreso, y se imponían en el Municipio [...] entonces todo el mundo ha debido preguntarse con asombro y con ansiedad qué locos eran estos que llevaban tras de sí a los cuerdos, y qué cuerdos eran estos que se iban tras los locos.*⁴⁵⁷

Aquí hi ha una clara referència a l'encara recent èxit de la candidatura dels Quatre Presidents. Maragall abordà i rebutja l'acusació d'egoisme que s'ha atribuït a Catalunya:

La causa del movimiento catalanista -se ha dicho entonces- es el egoismo ingrato del pueblo catalán, que cuando ha visto la patria española caída y desangrada, ha renegado de ella. [...] sin mercados coloniales, y de una Cataluña que no puede dominar todavía los mercados extranjeros, un programa de egoismo regional sería todo lo contrario del programa catalanista

---

⁴⁵⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 628.

⁴⁵⁶ Nota: el tipus en rodona és del mateix Maragall.

⁴⁵⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 629.

*de Manresa; porqué el interés del egoísmo catalán estaría, no en desligarse, sino en ligarse, en ligar cada día más fuerte a su producción el consumo de España toda;*⁴⁵⁸

A partir d'aquí Maragall entra en el terreny de les afirmacions:

No; el alma del catalanismo no es el egoísmo, ni es un prurito literario de verdad, ni un afán de regeneración política; ni una razón sociológica, ni una diversidad étnica, ni un derecho histórico. Pero cada una de estas cosas positivas han ido dejando en el fondo del alma catalana una concreción sentimental. La dominación de lo que en término general se suele llamar espíritu castellano, dejó un impulso de protesta y rebeldía; la remota diversidad de raza, una repulsión; la permanente diferencia de vida e intereses, un antagonismo; los desaciertos políticos, una desconsideración; el renacimiento literario particular, un orgullo de nacionalidad y las recientes catástrofes, una alarma. Y ya es absolutamente inútil venir a discutir la historia y la antropología y la sociología y la filología y la catástrofe porque todo ello ya nada puede con el sentimiento que ha producido que es el que queda vivo y al que hay que atender.

*Lo característico de este sentimiento es el ser a la vez un amor y un desamor: un amor a Cataluña que es desamor a Castilla (en el sentido de España castellana); siendo muy de tener en cuenta que el desamor es la levadura popular del catalanismo, lo más sentido por la masa, mientras que el amor activo de Cataluña es ya producto de un desarrollo de cultura y de un mayor refinamiento sentimental. [...] El sentimiento que anima el catalanismo es, pues, esencialmente diferencial, parte a España en dos: es una descomposición del amor patrio, del amor a la patria española.*⁴⁵⁹

Maragall malda per una reconducció de la disfunció en el sentit de permeabilitzar l'articulació de Catalunya a Espanya, no en la separació rupturista. Però per això cal que Espanya ho accepti:

*El remedio ha de buscarse en el mal mismo. que no es un mal sino un signo de nueva salud. Toda descomposición acaba en una recomposición; y la descomposición que representa el sentimiento catalanista puede acabar en la recomposición del espíritu nacional español, si se le trata como el mayor principio de vida que hoy queda en España; si en vez de combatirle se ponen en dirección de él, dentro de él, las fuerzas de cohesión que todavía quedan; si dándole la razón, destruye lo que en él hay de desamor convirtiéndolo todo en amor, que entonces no cabrá en Cataluña y habrá que extenderse por toda una España nueva. Hela aquí la esperanza más fundada.*⁴⁶⁰

---

⁴⁵⁸ *Obres Completes II.* Pàg. 629.

⁴⁵⁹ *Obres Completes II.* Idem.

⁴⁶⁰ *Obres Completes II.* Pàg. 630.

Observem com aquests arguments són germans dels que expressaria vuit mesos més tard -11 de setembre del mateix any- a “*La patria nueva*”. Més endavant ho confirmarem.

Maragall confirma la seva visió i ara, a més, ho exemplifica a un nivell argumental gairebé prosaic però amb una acusada agudesca analítica:

*El espíritu castellano ha concluido su misión en España. [...] La nueva civilización es industrial, Castilla no es industrial; el moderno espíritu es analítico, y Castilla no es analítica; los progresos materiales inducen al cosmopolitismo, y Castilla, metida en un centro de naturaleza africana, sin vistas al mar, es refractaria al cosmopolitismo europeo; [...] El espíritu castellano ha concluido su misión en España.*⁴⁶¹

I posats a exemplificar, ofereix un detallat vademècum d'actuacions o d'actituds que ha de tenir l'Espanya castellana envers Catalunya:

*Y, ¿cómo se ha de favorecer el movimiento catalanista en el sentido de la España nueva? Pues abriéndole toda la legalidad, tan ancha como su expansión la necesite; dejando que esta expansión informe la legalidad; facilitándole la propaganda para que se integren en él todos los impulsos vivos y progresivos; y aportando a él los residuos de dirección del viejo espíritu castellano; convirtiéndolo en una palinginesia nacional.*⁴⁶²

Maragall clou l'article amb aquest pràgraf, absolutament definitiu:

*He aquí, pues, lo que significa el movimiento catalanista; un amor y una busca de la vida; un horror y un huir de la muerte. Por esto decimos que el catalanismo es, ante todo, ua cuestión de sentimiento.*⁴⁶³

Certament que aquest article està molt marcat pel moment polític, especialment rellevant, que vivia Espanya, però al mateix temps en l'argumentari maragallià hi ha una substrat de permanència de constants d'una vivor i actualitat plena.

Amb el títol de “*La vida regional*” va escriure un doble article publicat al DdB els dies 4 i 11 de març del 1893. En el primer paràgraf Maragall adverteix:

---

⁴⁶¹ *Obres Completes II*. Pàg. 630.

⁴⁶² *Obres Completes II*. Pàg. 631.

⁴⁶³ *Obres Completes II*. Idem..

*¿Quién había de decir que el regionalismo vendría a ser una nota eminentemente moderna en el movimiento sociológico de este fin de siglo; que a él acudirían las ciencias sociales el mismo arte de la política en busca de nuevos horizontes y de soluciones salvadoras; que despojado de anacronismos líricos y de su negativo espíritu de mezquinos rencores, aparecería como un pedazo de ideal del pensamiento nuevo?*⁴⁶⁴

Maragall després de referir-se a un estudiós italià, prestarà una atenció especial a un discurs pronunciat per Alfredo Brañas a la Universitat de Santiago de Compostela amb el títol de “*La crisis económica en la época presente y la descentralización regional*”. Adverteix el posicionament maximalista del professor gallec en defensa ultrancera de les regions i dels seus valors:

De manera que, generalizando la idea del señor Brañas, puede decirse que no hay más que una crisis única: la centralización; y una sola manera de resolverla: la descentralización.

*Pero no una descentralización administrativa reducida a dar mayor desarrollo a las atribuciones del Gobierno provincial o a fundir las actuales divisiones administrativas en otras más amplias, sinó una verdadera descentralización aplicada a todos los elementos que constituyen la vida peculiar y característica de las provincias históricas o de los antiguos reinos de cada Estado. Porque dichas regiones son entidades nacionales que, además de la demarcación geográfica, la raza, el lenguaje, costumbres, tradiciones que les son respectivamente propias, tiene conciencia de su personalidad jurídica y de que cada una de ellas forma un todo perfecto y distinto de las demás.*⁴⁶⁵

Per això qüestiona en part l'esmentat posicionament maximalista:

Regiones hay en los modernos Estados que con todo y ser verdaderas entidades bien sueltas, definidas y con propio carácter individual, denotan en este mismo carácter lo imperfecto, lo mutilado, por decirlo así, de su organismo, y la incapacidad absoluta en que se hallan para vivir por si solas la vida completa de una nacionalidad.

[...] *Por esto no creemos que en un Estado el regionalismo deba ser elevado a principio general que atribuya a todas las regiones, por el mero hecho de ser regiones históricas o naturales, igual independencia, igual autonomía, igual ponderación nacional;...*

[...] *Creemos que en punto a regionalismo ha de prevalecer una mesurada justicia distributiva; que no es el hecho histórico, ni el hecho geográfico, ni una comunidad natural, lo que da a la región sus derechos contra la centralización; sino un espíritu regional con suficiente vitalidad y energía para desenvolverse en todas aquellas instituciones, actividades y organismos que*

---

⁴⁶⁴ *Obres Completes II. Pàg. 347-48.*

⁴⁶⁵ *Obres Completes II. Pàg. 350.*

*deben integrar una entidad nacional completa. Otorgar a todas las regiones una igual consideración de tales en nombre de un abstracto ideal de regionalismo no es justicia, sino injusticia.*⁴⁶⁶

Després esmentarà com a model el País Basc com a paradigma de mereixedor de descentralització però enlloc parla de Catalunya. És evident que en aquell moment, als inicis del seu publicisme, -feia amb prou feines tres mesos que havia començat a escriure al DdB i aquell era l'onzè article que hi havia publicat- el pensament catalanista encara no estava ben viu en Maragall, ni tampoc el catalanisme polític havia arrelat massa a l'opinió pública. Tanmateix en allò que es refereix al tema del regionalisme, o actualment a Espanya el teixit autonòmic, el seu pensament abstracte ens apareix prou actual i vàlid. I resulta curiós observar com aquí ja s'insinua quelcom tan políticament viu avui com el concepte ja esmentat abans de "café per a tots" que va engendrar a l'inici de l'actual règim, la creació del mapa autonòmic.

Quatre anys més tard, en un doble article titulat "*Patria y región*", insistirà en el tema. Va ser publicat al DdB els dies 19 i 28 d'abril del 1897. Una vegada més parteix d'un treball d'altri, -del mateix títol de l'article- de Salvador Golpe que va guanyar un concurs celebrat a Lugo un any abans. Comença comentant les disquisicions que l'esmentat estudiós estableix entre els conceptes de pàtria, nació i estat i exposa el seu propi criteri:

Para el señor Golpe tampoco la patria es la nación, entendiendo por tal un pueblo con cualidades homogéneas, con iguales tradiciones, creencias y costumbres, con el mismo origen e idéntico lenguaje, con historia propia y territorio conocido.

*Si la nación así definida [...] no es para sus naturales la patria, es algo que, en cuanto a expresión exterior, se le acerca tanto, que dudamos se pueda encontrar manifestación más aproximada de aquello que un hombre se representa cuando de su patria habla, o por ella siente. De todas maneras, la sentimos más así como nación que no tal como acaba de definirla el señor Golpe: "Patria -dice- es el suelo cuyo centro, cuya raíz es el hogar y la familia, al cual están consubstancialmente unidos los hombres por los vínculos de todos los afectos".*⁴⁶⁷

Més endavant es refereix a la definició que de regionalisme va fer Mañé i Flaquer: "*La legítima aspiración de los pueblos a vivir según las leyes de su existencia social*", per després remarcar que aquestes aspiracions, o el substrat cultural més

---

⁴⁶⁶ *Obres Completes II*. Pàg. 350.

⁴⁶⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 514.

profund -amb la llengua en un paper destacat-, necessiten ser defensades per no perdre's absorbides per cultures dominants, i ofereix uns raonaments que una vegada més ressonen amb una actualitat molt intensa:

*Es verdad, [diu Maragall] como observa el señor Golpe, que a pesar de todos los convencionalismos y de todas las leyes unificadoras, el catalán del pueblo habla solamente en catalán, y el vascongado en vascuence, y el asturiano en bable, y el gallego en su lengua de Galicia; pero déjese a estos pueblos [...] abandonados a sí mismos y sin dirección, y cualquier poder centralizador, por poca habilidad que tenga en su obra unitarista, irá borrando poco a poco todos los caracteres particularistas de una región. Minará la lengua borrándola del púlpito, de la administración, de la enseñanza; el derecho, destruyéndolo paso a paso con jurisprudencia central, o más aprisa, codificando; las costumbres y el carácter por medio de modas oficiales, y jaleando pequeñas vanidades y pasiones. En todo ello el instinto popular ha de oponerle muy poca resistencia, porque las multitudes no suelen moverse espontáneamente más que por intereses muy directos y concretos.*⁴⁶⁸

Observem aquí el caràcter profètic del discurs maragallià, especialment visible pel que fa a l'advertència d'anorreament de la llengua quan parla de que serà, o seria, anorreada del "púlpito", ultra de l'ensenyament i de l'administració. Recordem en aquest sentit que l'any 1900, tres més tard de la publicació d'aquest article, el bisbe Josep Morgades va publicar una pastoral recomanant l'ús del català en la predicació i en l'ensenyament del catecisme, i com això va provocar una immediata actuació repressora -o si es vol legislativa repressora- per part del govern central.⁴⁶⁹

La referència al dret català propi és important perquè aquest va ser un tema al qual va prestar una gran atenció, cal insistir en això, igual com hem apuntat pel què fa a la llengua, perquè ho considerava una altra columna bàsica de la identitat catalana. I també, igualment que en el cas de la llengua, en aquells anys era objecte d'intents anorreadors o marginadors per part dels governs centrals. En aquest sentit es manifestava a l'article titulat "¿Nuestro derecho?" que va publicar el dia 9 de juny del 1894 al DdB. En ell Maragall exposa arguments tan explícits com aquest:

Desde el momento que no hay un poder legislativo catalán no se concibe la existencia de un Derecho catalán vivo, pues el tal derecho resulta un árbol sin raices. El Derecho es la vida

---

⁴⁶⁸ *Obres Completes II*. Pàg. 515.

⁴⁶⁹ Per aquest tema: Jaume Comellas. *Ibidem. La nació és la llengua. Pensament lingüístic de Joan Maragall*. Pàgs. 145 a 158.

misma de las sociedades, que marcha con ellas y cambia con ellas y se doblega a sus vicisitudes y se transforma con sus necesidades. El poder legislativo es quien va dando forma a estos cambios, novedades y transformaciones del Derecho. Quítese el poder legislativo a una nacionalidad sin quitarle el derecho positivo hasta entonces formado, y sucederá que este derecho positivo quedará inmóvil, inanimado, mientras la sociedad seguirá marchando y transformándose siempre.

[...] Esto mismo es lo que está sucediendo con Cataluña y con su Derecho civil. Tenemos un muerto en casa muy bien conservado, eso sí, embalsamado, momificado; muy lleno de prestigio para nosotros y muy respetado (a ratos) por los demás; pero es un muerto, no hay que hacerse ilusiones. Y esto de ir mendigando a cada momento un poco de consideración para este muerto, para evitar que cualquier contacto con el aire exterior nos lo convierta en polvo, por el solo gusto de ir paseando su prestigio, [...] por estos mundos de Dios, francamente, resulta un poco depresivo y hasta un si es no ridículo.⁴⁷⁰

En una mateixa línia, d'un accentuat sentit nacionalista català, més endavant remarca:

¿Tenemos todavía los catalanes una personalidad nacional suficientemente diferenciada y enérgica para obtener siquiera una situación semejante a la de Hungría o a la que está a punto de obtener Irlanda? Pues reivindicémosla, en la seguridad de que el éxito de la reivindicación dará la medida justa de nuestra fuerza.⁴⁷¹

L'article va concloure en un discurs vindicatiu, gairebé provocatiu des del punt de vista justament del sentiment identitari nacional català. La reflexió política adquireix d'aquesta manera una volada superior transcendidora del seu estricte àmbit. Immediatament es pregunta:

¿Ha de fracasar nuestro intento o ni siquiera nos sentimos con ánimos para acometerlo? Pues entonces confesémosnos descaracterizados, inferiores e impotentes en cuanto a nacionalidad, despedámonos de nuestras estériles y humillantes declamaciones, y aceptemos de lleno y francamente todas las unidades, procurando dejar sentir en ellas lo más posible nuestra influencia y salvando, si se quiere, alguna especialidad muy particular que tengamos y cuya conservación los estadistas españoles nos concederán de buena gana.⁴⁷²

---

⁴⁷⁰ *Obres Completes II. Pàg. 441-42.*

⁴⁷¹ *Obres Completes II. Pàg. 442.*

⁴⁷² *Obres Completes II. Idem.*

Tres anys més tard, el 7 d'octubre del 1897, va publicar al mateix DdB, l'article titulat “*El discurso del señor Falcón*”, que es refereix al discurs que va pronunciar el catedràtic de Dret Civil de la Universitat de Barcelona, Modesto Falcón a l'acte inaugural del curs 1897-98. Maragall assenyala que el tema va ser la “*Codificació del Dret Civil Català en forma d'apèndix del Codi Civil comú d'Espanya*”, i ho lamenta:

*Se comprende muy bien que el catedrático de Derecho Civil y Foral escogiera este tema que tan lleno entra en el tratado de la asignatura que explica; pero tal vez no meditó bastante que tal problema es hoy en Cataluña demasiado candente, porque su resolución ha de afectar de modo muy directo nuestra vida jurídica, y por esto es considerado y debatido por los catalanes con gran interés actual y hasta con pasión. De modo que hoy, entre nosotros, esta cuestión es más política que científica, y en un acto tan solemne y elevado como la inauguración de curso de la Univesidad no suelen tratarse sino temas generales de la región serena de la ciencia pura, y no deben llevarse allí cuestiones políticas palpitantes.*⁴⁷³

Maragall insisteix en la dimensió políticament punyent del tema fins a traslladar-ho a la dimensió personal del conferenciant:

*Y menos debió llevar semejantes cuestiones [...] quien no siendo catalán, [...] si puede entender de la materia por estar comprendida en la especialidad científica que cultiva no puede sentirla ni amarla como los directamente afectados por ella; y de estos se componía princialmente el auditorio del acto de inauguración.*⁴⁷⁴

Més endavant Maragall reitera el caràcter polític del tema, i, per tant, sensible a la realitat social catalana del moment, i rebutja arguments de l'esmentat catedràtic:

*Los principales argumentos que el mismo aduce en pro de tamaña substitución [la del Dret Civil Català, pel comú de l'Estat], són el “desairado lugar en que -con no admitirla- se coloca a la ley común que la Nación se ha dado”, el que ésta adoptó instituciones forales y “fió a la acción del tiempo y al influjo de la civilización la obra de fundir todos los españoles en una misma ley civil”; el que esto de preferir legislaciones extrañas⁴⁷⁵ a la común de España es un “poco edificante espectáculo”, etc, argumentos, en fin que, como científicos son demasiado patrióticos, y, como patrióticos, demasiado superficiales.*⁴⁷⁶

---

⁴⁷³ *Obres Completes II*. Pàg. 524.

⁴⁷⁴ *Obres Completes II*. Idem.

⁴⁷⁵ Nota: El tipus en rodona és del mateix Maragall.

⁴⁷⁶ *Obres Completes II*. Pàg. 625.

Maragall sentència el seu argumentari d'aquesta manera tan concloent. Però encara tindrà oportunitat de plasmar l'orientació política del discurs del catedràtic a les acaballes de l'article:

*En cuanto al párrafo que el señor Falcón dedica a los catalanistas que “mandan mensajes de adhesión al pueblo helénico” y “no encuentran un aplauso para los valientes soldados que en Cuba y Filipinas, etc” (¿como si fueran aplausos lo que necesitaran, infelices!), se despega tanto del género de lectura que habría que esperar del señor Falcón en tan solemne acto, que sólo podemos atribuirlo a un lapsus calami del que su mismo autor a buen seguro se arrepintió.*⁴⁷⁷

Recordem que el mateix any 1897, nombroses entitats catalanes, a instàncies d'Antoni Rubió i Lluch, van trametre un document -redactat per Prat de la Riba-, d'adhesió al rei Jordi I de Grècia en solidaritat amb els nacionalistes grecs que lluitaven per l'alliberament de Creta. Aquesta actuació va ser considerada subversiva pel govern central i va provocar la suspensió de La Renaixensa i de Lo Catalanista, així com també la prohibició de cantar “Els segadors” i altres cançons. Alhora la Unió Catalanista va editar cent mil exemplars d'un manifest en el qual es rebutjava el caràcter subversiu de la iniciativa.

Tornem ara a l'article “*Patria y región*”. Maragall continua el seu discurs:

El pueblo se mueve por una idea general sólo cuando un impulso le viene de arriba, cuando la voz o los actos (principalmente los actos) de hombres superiores le dan conciencia de la significación y la fuerza de aquella idea y le coducen a luchar por ella.

*[...] ¿Cómo ha nacido si no, en España, el moderno regionalismo gallego, el catalán, etc? No ciertamente por movimientos populares espontáneos, sino de una manera ideal, por obra de poetas, de artistas, de hombres de estudio que han tomado conciencia de la fuerza nacional de las regiones.*⁴⁷⁸

Tot seguit, tanmateix, reconeix la importància que també tenen en el procés els moviments populars.

[...] Claro está que los hombres superiores sacan del instinto popular el germen de su idea. [...] Claro está también que los directores de una corriente como la regionalista aprovechan los movimientos de las multitudes producidos por los intereses directos, inmediatos, relativamente

---

⁴⁷⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 525.

⁴⁷⁸ *Obres Completes II*. Pàg. 513.

*insignificantes; pero estos movimientos, sin aquella dirección, resultan hechos aislados sin importancia.*⁴⁷⁹

Maragall es mostra escèptic respecte del fet que el corrent regionalista, que avui anomenariem nacionalista, tingui capacitat d'imposar-se, especialment en el context uniformitzador de l'Estat espanyol, però també perquè aquest corrent no és viu en totes les regions espanyoles.

[...] *En España, lo único que hay vivo en punto a regionalismo és el nacionalismo [significativament aquí ja empra aquest concepte], de algunas de las provincias que, por haber formado parte de los antiguos Estados independientes o por llevar en su fondo una levadura diferencial de raza, [...] se creen con aptitudes para gobernarse por el propio, más en armonia con el movimiento social moderno.*⁴⁸⁰

Referint-se a l'actitud del govern central respecte del corrent, abans havia escrit:

*Y es que en la atmósfera del centro político de España hay algo que, a los que semejan penetrar por ella, les inhabilita para sentir estas cosas, aunque su inteligencia las comprenda y su voluntad quiera orientarse hacia ellas. Este fenómeno [...] deja esperar muy poco de cuantas tentativas se hagan en España en pro de una evolución seria y reposada hacia una constitución regionalista.*⁴⁸¹

I molt més avançat l'article, referint-se també a la possible resposta del govern central, assenyala:

*¿Pedirán independencias o autonomías particulares? Al grito de “¡sus! ¡a los separatistas!” les echarán encima la gran masa del país español. ¿Se contentarán con un programa de amplia descentralización? No lo conseguirán del espíritu político central por las razones que hemos indicado.*⁴⁸²

Aquí ens permetem fer un incís amb el qual mostrem com Maragall era conscient del que acaba de denunciar. A l'article “*El trágico conflicto*” del 4 de setembre del 1902 o sigui, quatre anys més tard, va escriure:

---

⁴⁷⁹ *Obres Completes II.* Pàg. 516.

⁴⁸⁰ *Obres Completes II.* Pàg. 519.

⁴⁸¹ *Obres Completes II.* Pàg. 517.

⁴⁸² *Obres Completes II.* Pàg. 520.

*Si en el centro de España pudiera aparecer un poder moderador con serenidad y habilidad para educar y armonizar todas las fuerzas que quedan en la nación, e integrarlas en la España nueva, el catalanismo sería una de las más considerables y se convertiría en un poderosísimo elemento de reconstrucción.*⁴⁸³

Tornem a “*Patria y región*”. Maragall arriba a una conclusió final que si bé mostra l’adhesió al corrent regionalista/nacionalista, accepta que veu difícil la seva eclosió:

*El impulso está dado, el espíritu nacional despierto: Cúltivese este sentimiento de la nacionalidad en todas sus manifestaciones, désele plena conciencia diferencial; exáltesele; y en cada circunstancia, en cada conflicto en que el mismo se halle en juego, la fuerza de expansión que este movimiento demuestre dará la medida de aquello a que se pueda aspirar en aquel momento. Si para llevar detrás a las multitudes se necesita una bandera clara y concreta, désele en cada ocasión la del interés de momento, la del interés vivo y palpitante; y cada hombre y cada generación lleguen donde puedan.*⁴⁸⁴

Al marge del pes indiscutible de les diferents circumstàncies que vivien Catalunya i Espanya fa cent-vint anys, la música de fons del discurs de Maragall sona a plenament actual, transcendeix aquest diferencial circumstancial i poua i enfondeix en allò comú que, és, en última instància, molt semblant; que adquireix la condició d’unes constants enfondides i inamobibles.

La síntesi més estil.litzada i més essencial del pensament maragallià a redós del tema és la que va exposar en l’article “*La patria nueva*” publicat al DdB el dia 11 de setembre -la data té una clara i òbvia significació-. del 1902.

*Aquí hay algo vivo gobernado por algo muerto, porque lo muerto pesa más que lo vivo y va arrastrándolo todo en su caída hacia la tumba. Y siendo esta la España actual, ¿quien puede ser españolista de esta España. Los vivos o los muertos?*⁴⁸⁵

Resulta interessant constatar que el concepte d’Espanya com una entitat morta Maragall el tenia assumit des de feia força temps. En carta al seu amic Joaquim Freixas,

---

⁴⁸³ Obres Completes II. Pàg. 651-52.

⁴⁸⁴ Obres Completes II. Pàg. 519.

⁴⁸⁵ Obres Completes II. Pàg. 653.

del 15 d'octubre del 1898, quatre anys abans d'aquest article i en plena vivor de l'ensulsiada colonial, assenyala:

La qüestió per Catalunya és europeitzar-se, tallant més o menys lentament la corda que la lliga a la "Morta". El viure és el primer dever. Qui no vulga seguir que no segueixi. Per a Espanya ha arribat allò de: "sálvese el que pueda".⁴⁸⁶

Fem un incís per recordar que per causa de l'article "*La patria nueva*", i molt probablement pel paràgraf que acabem de reproduir, Maragall va estar a punt de ser empresonat segons hem reportat en el capítol biogràfic del periodista. Després de constatar el contrast entre l'Espanya morta i l'existència d'una Catalunya viva, blasma que s'intenti imposar un espanyolisme excloent:

*En una España tal, un Romero Robledo, por ejemplo, parece que es en realidad más español que cualquier diputado o ministro vascongado o catalán cuya validez de criterio o rectitud de intención enmudecen y se acobardan o transigen ante un matonismo parlamentario o de tertulia que habla rotundamente en nombre de España, y que da y quita patentes de patriotismo [...] El hueco anatema resuena grandiosamente por los ámbitos de la vasta necrópolis nacional, ahogando el grito de vida aislado en la pequeña región de los vivos que no saben gritar: -Zona neutral...!Separatismo! -Concierto económico-, ¡Separatismo!. -Organismos autónomos-. ¡Separatismo!... ¿Cómo podemos ser españoles de esta España? Helo aquí el dualismo tremendo.*⁴⁸⁷

L'actualitat i perennitat de la visió de Maragall transcendeix una vegada més la contingència immediata -el clima de postració d'Espanya com estat després de l'ensulsiada colonial-, i queda evident en la confluència -o permanència-, amb cent anys de distància, de la inacabable dialèctica entre els imperatius centralitzadors del govern central i les ànsies de defensa o vindicació dels seus trets individualitzats dels nacionalismes no centralistes.

Encara que es tracti d'un escrit que no va ser publicat -el van trobar els hereus de Maragall a la mort entre els apunts de l'escriptor- remarquem en una línia semblant, l'article que amb el títol de "*La independència de Catalunya*", Maragall va escriure l'any 1897. El contingut del darrer paràgraf és d'una exactitud fotogràfica i d'una actualitat sorprenents. Observem el darrer paràgraf:

---

⁴⁸⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 977.

⁴⁸⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 653.

Pensem que el dia que Catalunya s'hagi deslliurat del teatre i de la Premsa de Madrid (i la d'aquí que encara es fa a la madrileña), la nostra independència intel·lectual estaria molt avançada, i que el dia que la nostra independència intel·lectual siga complerta, lo demás serà lo de menys, i Catalunya formarà part d'Europa.⁴⁸⁸

Després d'haver formulat un autèntic manifest pel que fa a deslligar-se d'Espanya en el pla cultural, entra en el pla de l'exemplificació concreta tot remarcant en aquest aspecte el paper cabdal de la premsa i de la cultura dels espectacles:

I ara que he dit el que hem d'evitar per no continuar el nostre lligam intel·lectual amb Espanya, diré, el que hem de desfer, que és el referent a les manifestacions més generals, les que van més a la massa del poble. El pa i el vi intel·lectual de la gent d'aquí, són els diaris i el teatre. La gran massa composta dels que viuen de renda, dels industrials, dels homes de negocis i de carrera, dels dependents i dels treballadors, en quant a les idees generals pensen, de dies, amb el diari que llegeixen, i de nits en el teatre on van a distreure's.

Doncs bé, s'hauria de fer una veritable lliga sense comissions ni juntes, per amor de Déu!-, una lliga de bones voluntats treballant cada una pel seu cantó. Que cadascú faci un acte de voluntat dient: "No llegiré cap periòdic de Madrid ni cap periòdic que inspire el seu criteri en lo de Madrid". Això, als intel·lectuals no els ha de costar res; perquè de periòdics d'aquesta mena ja no en llegeixen, ni ganes, sinó per excepció en cas de veritable necessitat. Doncs esmercem el nostre esforç personal en convèncer els altres de què no cal llegir-ne, fent-los veure la poca substància i el ridícol dels "clixés" de la premsa madrilenya, o amadrilenyada. I si ens diuen que mentre depenguem administrativament de Madrid sempre ens caldrà saber-ne quelcom, responem-los que, pel què ens interessa, tots els periòdics d'aquí, fins els d'esperit més català, ens en diuen prou i massa.⁴⁸⁹

I traslladant l'àmbit temàtic al teatre, el seu posicionament també és d'un radicalisme portat a les últimes conseqüències:

En quant als teatre, s'ha de fer una guerra a mort al "género chico". No ens hem de cansar i de dir i de fer córrer la idea de que el flamenquisme i el xulisme són el salt endarrera d'una raça decrepita que, de més a més, no es la nostra; que per divertir-se valen deu mil vegades més gèneres com les gatadas de Pitarra, peces amb música d'en Manén, l'hermós humorisme barceloní d'en Vilanova, [...] perquè en totes aquestes coses hi ha una gràcia, més alta o més baixa, però que al capdavall és gràcia europea, gràcia de gent civilitzada; mentres que el xulisme

---

⁴⁸⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 741.

⁴⁸⁹ *Obres Completes I*. Pàg. 740.

i el flamenquisme els ulls de la gent civilitzada no els han de poder sofrir sinó com gràcies i treballs estrambòtics d'una tribu africana d'aquestes que de vegades se'ls deixa posar unes quantes barraques en un tros de terra per edificar.⁴⁹⁰

També en aquestes consideracions hi ha un rerafons d'actualitat, de permanència, ben vius. Certament que costa de sostenir sense llast, allò que es refereix al flamenc, però fins a un cert punt, sobretot fins al punt en que no es pot negar que hi ha un context de sobrevaloració interessada des de anteriors posicionaments d'imposició cultural amb rerafons polític indisimulat.

L'antinòmia Catalunya-Espanya es mostra de manera especialment viva en dos articles que va publicar el mateix any 1908 encara que en dates força espaiades. I emprem el mot antinòmia en la definició del *Diccionari de la llengua catalana*: “Contradicció real o aparent entre dues proposicions que, considerades separadament, tenen tantes raons justificadores l'una com l'altra”.⁴⁹¹ En tot cas insistim en que, seguint aquesta definició, l'antinòmia en el fons és molt més aparent que real. Es tracta del titulat “El fantasma”, publicat a La Veu de Catalunya el dia 21 de desembre del 1908 i “Visca Espanya” publicat el dia 5 de maig del 1908. A l'edició de les *Obres Completes*, a peu de pàgina, s'indica que va ser publicat al diari La Publicitat, dada totalment errònia perquè en aquella època aquest diari no existia. La Publicitat va ser el nom catalanitzat que va adoptar l'any 1922 el diari republicà La Publicidad, nascut l'any 1878 i escrit en llengua castellana. I hem comprovat que a aquest diari tampoc consta la publicació de l'esmentat article en la data citada. De fet, era molt difícil que Maragall hi col.laborés atesa la gran diferència del seu ideari amb el del rotatiu. Alhora a l'índex en que s'indica on van ser publicats cada article, no hi figura.

El nucli argumental és semblant encara que les circumstàncies polítiques de partida són força diferents. A “Visca Espanya”, Maragall es mou a l'aire del moment eufòric del triomf de la candidatura de Solidaritat Catalana a les eleccions d'abril del 1907 i, per tant, la coalició encara mantenia una concreta força unitària, context en el que es basa l'escriptor per mostrar l'adhesió a una Espanya que és la que els catalans senten com a seva, no la que els és imposada. Es tracta, per tant, d'una Espanya feta pròpia i acceptada per Catalunya.

L'article comença amb una afirmació explícita:

---

⁴⁹⁰ *Obres Completes I*. Pàg. 740-41.

⁴⁹¹ *Diccionari de la Llengua Catalana*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1982. Pàg. 131.

Ara serem nosaltres els primers en cridar-ho a tot aquell que se'ns acosti: així li demanarem el sant i senya. No com abans, que molts ens ho volien fer cridar com un “inri” perquè Espanya volien dir ells. Ara ho podem ensenyar el que cridem; perquè “visca Espanya” ja no és el crit tràgic, ja no és un ressò de la buidor, ja no és el símbol de les polítiques funestes; sinó que el nostre “visca Espanya” vol dir que l'Espanya visca -¿ho enteneu?-, que els pobles s'alcin i es moguin, que parlin, que facin per si mateixos, i es governin i governin; i Espanya ja no és un lloc comú de patrioterisme encobridor de tota mena de debilitats i concupiscències, sinó que Espanya és això que es mou i s'alça i parla i planta cara als que fins ara han viscut de la seva mort aparent.⁴⁹²

L'article insisteix en aquest nucli argumental, que en gran mesura té força a veure amb la tesi de “*La patria nueva*”, o sigui l'Espanya morta front l'Espanya viva, però ara des d'un nou i encara més il·luminador context:

-Espanyols? Sí! Més que vosaltres! ¿Però com ha de viure Espanya? No pas arrossegant-se pels carrers provincians del caciquisme; no pas agarrotada, com fins ara, en els lligams d'un uniformisme que és contrari a la seva naturalesa [...] sinó que ha de viure als quatre vents dels mars que la volten; ha de viure en la llibertat dels seus pobles; cadascú lliure en si, traient del terror propi l'ànima pròpia, i de l'ànima pròpia el govern propi, per refer tots junts una Espanya viva, governant-se lliurement per si mateixa.⁴⁹³

El sentiment nacionalista maragallà, explícit encara que no tenyit d'independentisme, que s'acaba d'exposar, es confirma més endavant:

Ja ho sabeu, doncs, ara, el que us vindrà a demanar Solidaritat Catalana: us vindrà a demanar la llibertat dels pobles espanyols, la vida nova d'Espanya: la vida! I això és tan clar i fort, que tots els pobles ho entendran i ho voldran de seguida; i no serà sola Catalunya, sinó tot el que vulgui viure en veritat de Castella, de Navarra, de Galícia, de pertot, el que s'alçarà davant del que no vulgui viure de veritat; la solidaritat de la vida contra la falsificació d'Espanya. Ja ho sabeu ara el que vindrem a demanar-vos. Això serà el “què” irresistible: només us deixarem per discutir el “com” i el “quan”.⁴⁹⁴

En un context que ens sona particularment actual Maragall es pregunta encara, si des del govern central, “atiareu l'exèrcit contra nosaltres, contra España”, en cita literal

---

⁴⁹² *Obres Completes I*. Pàg. 766-67.

⁴⁹³ *Obres Completes I*. Pàg. 767.

⁴⁹⁴ *Obres Completes I*. Idem..

A “El fantasma” la situació de partida és ben diferent. A les eleccions parcials celebrades a Barcelona el mateix mes de desembre del 1908, Solidaritat va ser derrotada pel lerroixisme, precipitant d’aquesta manera la seva fi, que es consumaria a les eleccions posteriors de l’any 1909, també al consistori de Barcelona. Com és habitual en el primer paràgraf presenta obertament el tema:

Ara s’ha tornat a veure ben clar l’eix de la política espanyola. Fixeu-s’hi bé amb quins són els que s’han alegrat de l’últim èxit electoral de Barcelona, i quins són els que s’han entristit. Tant a l’una com a l’altra banda hi veureu gent de tots els estaments socials, de tots els colors polítics, de tota mena de pensar en totes les coses divines i humanes...menys en una.⁴⁹⁵

Maragall fa un recorregut per trobar quina es aquesta *una*; un recorregut que passa per conceptes com “llibertat política”, “qüestió social”, “forma de govern”, i a la fi troba aquesta causa:

Ah! És una cosa que és més que cada una d’aquestes, perquè és l’ànima de totes elles juntes: és una qüestió d’essència; és la qüestió de: Què es l’Espanya? [...] és la qüestió d’ésser o no ésser, de vida o mort. Espanya ¿és un sol poble o és un agregat de pobles? ¿és un cercle amb centre, o és un joc d’atraccions de centres diferents? ¿és un astre o un sistema d’atres? Ja ho veieu tota la nostra història és posada aquí en qüestió, i ens hi juguem, no sols el present, sinó el judici de tot el passat, i sobretot la immensitat del què està per venir.⁴⁹⁶

Després es planteja un interrogant cabdal:

Serà de Catalunya la glòria o la culpa d’haver-la entaulada aquesta partida. Nosaltres hem de fer que sia glòria. I com? Identificant ja des d’ara el nostre amor viu a Catalunya amb l’amor a l’Espanya renovada en què la volem veure. [...] I quan els nostres enemics diguin -com deien aquests dies, sols perquè nosaltres havíem perdut una trinxera- “*hoy es un día de gloria para España*”, nosaltres hem d’ésser amatents a preguntar-los: -Per quina Espanya?-. I ells diran pomposament: “No hay más que una”; i nosaltres de seguida: Si, la nostra. I el dia que ells perdin una altra batalla, sapiguem dir també pomposament: Avui es un dia de glòria per Espanya.⁴⁹⁷

---

⁴⁹⁵ *Obres Completes I*. Pàg. 768.

⁴⁹⁶ *Obres Completes I*. Idem.

⁴⁹⁷ *Obres Completes I*. Idem.

La conclusió és catagòrica des de l'òptica maragalliana, des de la visió d'aquesta antinòmia ancestral:

Nosaltres no hem sabut dir prou això, i ells se'n prevalen, perquè sembla que no hi hagi més Espanya que la d'ells, essent aixís, que en realitat, no hi ha més que la nostra. La d'ells és un fantasma històric: la nostra es l'única realitat viventa, suplantada per aquell fantasma;⁴⁹⁸

6. 3.-- La visió del sistema dictatorial i del sistema democràtic

Al marge de paral·lelismes de situacions, l'articulisme de Maragall està farcit d'anàlisi que mantenen la seva absoluta vigència. Articles com els que tracten de manera concreta aspectes de l'ensulsiada colonial, constitueixen, com indicava Unamuno, autèntiques lliçons d'història actualitzada.

Dos articles escrits amb poca diferència de temps "*La democràcia*", publicat al DdB el 18 de març del 1893 i "*Crispi el dictador*", publicat també al DdB el 3 de febrer del 1894, conformen dues lúcides anàlisi de dos sistemes polítics, en principi antagònics com ja s'apunta en el mateix títol. Sistema democràtic i sistema dictatorial són objecte d'una dissecció profunda, aguda, clarificadora i, en definitiva, concloent en uns diagnòstics d'una validesa, permanència i classicisme, inapel·lables. En tot cas, per la complexitat de les respectives anàlisi o proposicions, cal estar atents a destriar l'autenticitat més pregonada del pensament de Maragall, perquè, precisament lectures apressades i superficials de textos com aquests especialment, "*La democràcia*", han afavorit l'establiment d'una imatge de la ideologia de Maragall tergiversada en gran part i de caràcter inequívocament conservadora. A més resulta fàcil caure en aquest parany precisament perquè Maragall s'endinsa en el més enllà de l'aparença i del tòpic i, a més, la seva anàlisi està desproveïda de llast ideològic interessat i, no cal dir, partidista i, encara menys, de temptació dogmàtica. Definitivament, l'escriptor és un intransigent defensor de la seva independència. La imatge del conservadurisme ideològic de Maragall, en aquest sentit, és en gran part deutora d'aquesta limitació del seu estudi, de la manca de rigor analític de part dels que s'hi han aproximat. I també, i això és important, de l'oblit de les circumstàncies i del context en què van ser escrits els articles. Per exemple: no és el mateix jutjar un sistema democràtic com l'espanyol del tombant del segle XIX i XX, amb les seves limitacions tan agudes i amb la imatge del

---

⁴⁹⁸ *Obres Completes I*. Idem..

caciquisme com a paradigma ni molt menys únic, que fer-ho des d'un sistema democràtic modern i consolidat.

A “*La democracia*”, després d'acceptar que aquest concepte, escriu:

*El advenimiento de la democracia es hoy un hecho cuya legitimidad, cuya consecuencias, cuya relativa oportunidad, puede discutirse, y da verdaderamente grandes motivos de duda y de discusión; pero es una realidad innegable, es un hecho.*⁴⁹⁹

Amplia i argumenta la realitat de la presència del sistema democràtic:

lo mismo que suele verse en el reino animal, el órgano ha aparecido antes que la facultad: las instituciones, los sistemas democráticos, han aparecido antes que las sociedades democráticas o, al menos, han querido aplicarse a pueblos completamente ineptos todavía para servirse de ellos, para moverse libre y provechosamente dentro de aquellos mecanismos; y han sobrevenido naturalmente deperfechos y dislocaciones en las ruedas de la máquina, y fatiga, mutilaciones y quebrantos en los que se han enredado con ella inoportunamente.

Esto ha hecho que unos exclamaran: “¡Odiosa y disparatada máquina! [...] Hay que arriconarla definitivamente y volver a los antiguos procedimientos hasta que se invente una cosa mejor. Y otros, más ciegos todavía, más desalmados se han entercado y han dicho: “La máquina es excelente, lo sabemos de buena tinta, y hay que seguir adelante con ella, cueste lo que cueste, y caiga quien caiga”.

Para constituir una democracia viable, lo primera que se necesita es un pueblo democrático. Y es extraño que una verdad tan sencilla haya escapado a la penetración o a la buena fe de algunos que en ciertos Estados actuan de grandes demócratas.

*Estos, generalmente, han hecho el siguiente raciocinio: Un pueblo democrático tiene derechos individuales, sufragio universal, jurado, libertad de imprenta, de reunión, de culto, etc. etc. pues démosle a nuestro pueblo sufragio, jurado y todas las libertades imaginables y cádate un pueblo democrático hecho y derecho.*⁵⁰⁰

Més endavant entra de ple en el nucli del seu pensament:

¿Creen ustedes que en la cátedra, en el libro, en el periódico, en la conferencia han procurado “hacer pueblo” explicando a éste sus deberes antes de hablarle de derechos que todavía no tiene; que han procurado ilustrarle, elevarle, hacerle digno de aquellas doctrinas? Nada de eso. Los grandes demócratas han dejado la cátedra vacía días y días, el libro no ha aparecido, el periódico sólo ha servido para alimentar odios personales y disputas de pandilla, la conferencia

---

⁴⁹⁹ *Obres Completes II. Pàg. 352.*

⁵⁰⁰ *Obres Completes II. Idem.*

se ha convertido en “meeting” populachero; los grandes demócratas lo han abandonado todo para correr al colegio electoral.

[...] No sabemos hasta qué punto la soberbia o el afán de gobernar puede haber cegado a grandes inteligencias respecto a la significación de recientes éxitos, respecto al valor en cantidad y en calidad de sufragios obtenidos; pero creemos que pasado el entusiasmo irreflexivo de los primeros momentos [...] se preguntarán con la mano en el pecho y fija la mirada en un horizonte más dilatado que el de las cuatro paredes de un colegio electoral, hasta que punto el pueblo que les ha votado es el pueblo democrático y hasta que punto pueden ellos cargar su conciencia con procurar a semejante pueblo unos derechos y unas instituciones que le fueron y le serían funestas.⁵⁰¹

Com es pot veure Maragall no discuteix els valors del sistema democràtic, sinó la imperfecció i les limitacions de la seva implantació, que és la causa de que el sistema acabi tenint efectes cotraposats als seus principis originaris.

Per això recorre al pensament de l'historiador escocès Thomas Carlyle (1795-1881) basant-se en la reproducció del pròleg a la versió espanyola de seva obra *Los héroes*:

Carlyle, [...] como casi todos los espíritus delicados y escogidos de los tiempos modernos, ha notado que en el triunfo político y social ya innegable de las multitudes, en el triunfo de la democracia, había peligros y había males ya presentes para intereses muy caros a la Humanidad, para la flor de su progreso ideal y artístico principalmente, pero así como a cien escritores, filósofos y artistas tal consideración les sirve para renegar de la revolución, de la vida moderna, de la democracia, en fin, y así como unos ven el remedio en un salto atrás, en la vuelta a procedimientos y creencias antiguos, y otros inventan oligarquías, aristocracias y hasta hierocracias más o menos paradójicas y fantásticas, Carlyle [...] imagina un triunfo racional de los “mejores” dentro de la democracia misma: no anulándose ésta, sino elevándose hasta el punto ideal de “entregar su poder”, suyo, sin duda, en manos de los que más saben, esto es, de los virtuosos y expertos, de los que tienen un ideal de “realidad”, de los que saben lo que pide la vida social en tal instante”.⁵⁰²

Maragall, tot seguit, posa el dit a la nafra, pel que fa a Espanya, de la incapacitat del sistema democràtic per imposar els seus valors originaris, tot retratant en blanc i negre el panorama de la societat del seu moment:

---

⁵⁰¹ *Obres Completes II. Pàg. 353.*

⁵⁰² *Obres Completes II. Pàg. 354.*

En España menos que en ninguna parte tiene el pueblo aquel indispensable discernimiento: con igual entusiasmo vota a Salmerón que votaría al Bobo de Coria si se presentara como candidato republicano. En España, menos que en ninguna parte, hay aquellas indispensables clases “directoras” en el buen sentido de la palabra; aquí no hay más clase directora que la respetable clase de los caciques: los demás todos somos dirigibles: falta vigor y falta cultura.

Falta ante todos los que sienten de veras el ideal democrático y tienen suficiente autoridad para hablar de él digan al pueblo de arriba y al de abajo no: “¡a votar!” sino “¡a trabajar!”, y ellos los primeros.

Entre tanto, ¡fuera los mecanismos democráticos, que ya tenemos mecanismos vacíos, muertos, que hoy no sirven más que de estorbo y confusión, traídos por políticos escépticos e inconsecuentes! Ya estamos hasta la coronilla de parlamentarismo, y de sufragio universal, y de jurado y de palabrería. Hay que arrinconar todo esto hasta que podamos llevarlo decentemente.⁵⁰³

Maragall reitera d'aquesta manera la seva idea de que l'important no és l'orgue sino la facultat; que no es pot imposar res a ningú, si abans aquest no està preparat per assumir-ho.

En el següent i darrer paràgraf deixa definitivament tancada la seva anàlisi, el seu diagnòstic, el seu pensament:

Sólo cuando llegue este caso (y francamente, para una gran parte del pueblo español dudamos que llegue nunca) podremos hablar con algún sentido de democracia.⁵⁰⁴

Tal com s'ha apuntat, a les antípodes del sistema democràtic, el dictatorial és objecte d'anàlisi per part de Maragall en base a la figura del polític sicilià Francesco Crispi, de tortuosa i contradictòria trajectòria, ja que des de postures republicanes va assumir les monàrquiques i que al servei d'aquestes, i comptant amb el suport del rei Humberto d'Itàlia i de la dreta, com a primer ministre endegà una política autoritària i repressiva.

Abans caldrà recordar que aquest article va ser escrit durant l'època del segon període com a primer ministre de Crispi (1893-96), caracteritzat per una actuació especialment dictatorial i repressiva. Maragall comença l'article presentant una paradoxa. I després fa un molt sintètic recorregut biogràfic -polític-, de notable finor descriptiva:

---

⁵⁰³ *Obres Completes II. Pàg. 354.*

⁵⁰⁴ *Obres Completes II. Idem..*

Así como Flaubert dijo que dentro de cada notario había las ruinas de un poeta, también puede sostenerse que dentro de todo dictador duermen las ruinas de un revolucionario; y no es difícil volver la frase de manera que todo gran revolucionario lleve en sí el germen de un dictador

*Francesco Crispi, el arrogante mozo, [...] el fuego de la pasión en los ojos y la aureola de joven revolucionario en la frente, fue, en 1847 a batirse en Sicilia por sus míseros compatriotas contra la tiranía del rey de Nápoles; el perpetuo conspirador, el hombre de las sociedades secretas, [...] el enemigo de todos los gobiernos; el compañero de Garibaldi que con los Mil de Marsala entró otra vez en Sicilia en son de guerra para levantarla definitivamente de la opresión borbónica [...] es hoy il signor Crispi, verde, apuesto y arrogante todavía; es el septuagenario de gran bigote blanco, primer ministro del rey Humberto, que manda a aquella misma Sicilia de sus patrióticos amores un ejército de cincuenta mil hombres con que sofocar el grito de aquella misma miseria que cincuenta años atrás encendiera una santa indignación en su pecho; es el que disuelve los fasci, persigue a los agitadores y desarma a los pueblos; es el que echa cerrojo tras cerrojo sobre la puerta de la representación nacional y se mete las llaves en el bolsillo para no ser estorbado en ella; es el dueño de Italia a quien vuelven sumisos los angustiados descendientes de los cives romanos.*⁵⁰⁵

A partir d'aquí, i d'un pressuposte però realment no realitzat viatge actual de Crispi a Sicília, Maragall imagina un retrobament allà, amb l'efígie del jove revolucionari que havia estat, a qui anomena Francesco Crispi a seques, mentre que l'actual és anomenat senyor Crispi, i il·lumina un diàleg d'un enorme interès:

Sea como fuere, estamos seguros que el señor Crispi mira sin pestañear la efigie de Francesco Crispi, y si ésta hubiera empezado a animarse a sus ojos con algo parecido a una expresión de reproche, el dictador habría podido prevenir la querrela del revolucionario diciéndole.

-Sí, el mismo soy, y no tenemos por qué avergonzarnos uno de otro. ¿Qué es un revolucionario? La condensación de una protesta colectiva; es decir, una fuerza. ¿Qué es un dictador? La condensación de una debilidad colectiva; es decir, otra fuerza negativamente formada. Tu, revolucionario representabas la fuerza contra la ley; yo, dictador represento lo mismo. La revolución es la dictadura de abajo arriba; la dictadura es la revolución de arriba abajo. No hay, pues, contradicción entre nosotros. Soy lo que tu eres: la fuerza.

-¡Frases! -continuaría el viejo- y tal vez la imagen del joven Crispi.

-¡Frases! -continuaría el viejo: y ¿qué hemos de darle al pueblo sino frases? ¿Por ventura le diste tu alguna otra cosa? La dignidad humana, la libertad, la Italia una, el fin de la tiranía... frases, frases, frases. Miserable era Sicilia entonces, miserable es ahora, miserable será mañana. ¿Qué le dan los socialistas más que frases? Sin embargo, con ellas le levantan y la

---

⁵⁰⁵ *Obres Completes II. Pàg. 417-18.*

agitan, como tu la levantaste y la agitaste. Y mañana que triunfen como tu triunfaste, la acallarán y aquietarán con anunciarle que ya tienen la república social y que ya es feliz, es decir, con otra frase

-No obstante, parece que tu piensas acallar ahora al pueblo con algo que no son frases: oigo las culatas de los fusiles chocar en las piedras de la calle.

-Son las ideas que se han convertido en fuerza. Cuando una idea es viable, tiende naturalmente a su completo desarrollo; y el completo desarrollo de una idea es la fuerza. El pueblo que la ha nutrido y levantado ha de sufrirla, hasta que otra idea fuerza más poderosa logre derribarla; y ésta es la gran filosofía de las revoluciones.⁵⁰⁶

Maragall apunta amb gran finor el que després la història entronitzaria de manera molt diàfana en base a les revolucions dictatorials que s'imposaren en el segle XX en el continent europeu: feixistes i comunistes.

L'article segueix desenvolupant el diàleg imaginari a través del qual Maragall exposa el seu propi pensament, sobretot des del discurs -gairebé monòleg-, de Crispi el dictador. Raona sobre el continu caminar dels pobles des de llurs insatisfaccions vers nous estrats:

¿Se ha dado nunca, puede concebirse siquiera un pueblo definitivamente contento y apaciguado? No, porque su paz sería la triste paz de la mujer estéril; y la Humanidad ha de ser perennemente fecunda. ¿Puede concebirse un pueblo en masa completamente dueño de sí mismo? No, porque entonces perdería esa constante aspiración a elevarse que, contrariada, produce sus héroes, sus mártires, sus grandes hombres, como del choque entre el pedernal y el eslabón brota la luz; ninguna idea nueva fructificaría, y llegaría un momento en que las sociedades se pararían en su marcha [...] La lucha ha de ser eterna, y, a intervalos, viva y sangrienta; el pueblo irá indefinidamente dándose nuevos dueños que arrojen a los antiguos cuando la idea nueva esté bastante madura para substituir a la idea vieja; pero el pueblo seguirá siendo pueblo.⁵⁰⁷

Al final de l'article, en el darrer paràgraf, Maragall conclou amb una imatge definitiva de la figura del dictador en estat pur, quan després que l'efígie li pregunta com coneixerà la nova idea, el dictador no sap respondre al "com" i l'escriptor desemmascara l'autèntic rostre del dictador:

---

⁵⁰⁶ *Obres Completes II. Pàg. 418.*

⁵⁰⁷ *Obres Completes II. Pàg. 419.*

*Si en aquel momento hubiera resonado otra vez junto a la ventana el grito de la turba amotinada ¡Morti ai capelli!, [Crit que havia exposat com de guerra del poble Sicília] Crispi el dictador, asegurando el sombrero en su cabeza como quien afirma una corona en las sienas, se hubiera acercado resultamente a la ventana, y gritando sin vacilar a sus soldados: ¡Fuego!*⁵⁰⁸

La reflexió de Maragall és d'una gran lucidesa en anar molt més a fons del tòpic de la figura que dibuixa i del règim polític corresponent, posant en evidència unes constants de fons extraordinàriament riques.

Definitivament, règim democràtic i règim dictatorial assoleixen en aquesta anàlisi i diagnòstic una dimensió nova d'una rotunda complexitat i, per això mateix, d'una extraordinària i imperible riquesa.

---

⁵⁰⁸ *Obres Completes II. Idem.*

7. Pensar el periodisme

7. 1.-- Aproximació al pensador periodístic

Aquest és, sense cap mena de dubtes, el capítol més important de la tesi malgrat que no sigui el més extens. I també el que de manera definitiva el justifica. En ell s'ofereix una visió completa de la concepció que de l'ofici de periodista va construir Maragall al llarg dels seus vint anys d'exercici. A través del seu recorregut tindrem oportunitat de seguir un discurs d'una enorme coherència, servit no des d'una voluntat deliberada i, menys encara, deliberadament allisonadora, sinó des de la vivència immediata, des de la constatació directa sobre el terreny en llur exercici quotidià, divers en gèneres i temàticament, de la seva inquietud intel·lectual, de la seva conseqüència ètica i de la seva extraordinària envergadura intel·lectual.

Al llarg d'aquest treball hem tingut oportunitat de constatar que Maragall va esdevenir una de les figures més rellevants de la història del periodisme català. Que ho va ser, a més, en una època molt complexa pel que fa a la realitat política, cultural i social del seu país, Catalunya, i de l'Estat espanyol. Hem vist també que va assumir l'ofici des d'una absoluta manca de delit professional, a través d'un procés d'immersió en ell lent però, a la fi, internament i progressivament convençut, fins el punt que va constituir la seva única dedicació professional, al marge d'inicials i irregulars escapades a la de l'advocacia.

Maragall fou, sobretot, per tant i de manera definitiva, periodista, encara que, tanmateix, el ressò popular -podríem dir també, mediàtic-, ha creat d'ell la imatge dominant de poeta. Que aquesta sí que va ser la seva vocació genuïna i a la que va dedicar una atenció íntimament sentida però, amb tot, amb un conjunt d'obra que, en termes quantitius i per la seva repercussió, no pot ombrejar la gran transcendència de la periodística, salvant les distàncies formals pròpies de cada gènere. En aquest sentit resulten il·luminadores les paraules de Josep Pijoan:

Des de l'any 1895 en que es va publicar el primer volum, *Poesies*, fins els últims anys de la seva vida En Maragall va ésser conegut pels articles del "Brusi" més que pels seus versos. Els seus llibres van circular molt poc; en feia edicions molt petites. [...] De *Disperses* no crec que

n'arribessin a circular 500 i sospito que d'*Enlla* en va imprimir un nombre semblant i es va sorprendre de veure despatxada l'edició perquè no s'ho esperava.⁵⁰⁹

La cosa quedava clara i encara més si tenim en compte que el ressò públic de l'articulisme sempre és superior al que pot aconseguir la poesia, per molt que aquest gènere literari, de la mà de la institució dels Jocs Florals, i pel context reivindicatiu de la cultura catalana tan viu aleshores, assolís un protagonisme social fins a cert punt rellevant. Però de cap de les maneres podia competir amb el del publicisme, oimés si aquest es desenrotllava com va ser en el cas de Maragall molt especialment, en el mitjà més prominent de l'època, el DdB.

Alhora cal remarcar que malgrat els orígens no vocacionals pel que fa a la pràctica periodística, Maragall va acabar sentint-se autènticament com a tal, i va estimar la professió amb tota plenitud i sense reserves. Hem tingut ocasió de constatar-ho: Maragall, autoidentificat com a poeta, sense renunciar mai a aquest estat i dedicació, a la fi va assumir l'ofici de periodista no sols amb convicció sinó, fins i tot, amb un sensible afecte.

En tot cas no es va limitar a ser un periodista en el sentit més fred, estricte, professional i objectiu de l'expressió, sinó que va transcendir aquesta condició fins a elevar-se a la de pensador no deliberat de l'ofici. Maragall no va ser un periodista i prou; també va ser una persona que no es va constrènyer a complir dignament amb l'elementalitat de l'ofici sinó que va cercar immergir-s'hi, entendre i conèixer la seva praxi i la seva essència més pregona i allò més profund que és i representa.

És difícil escatir perquè va elevar-se, sense per altra part pretendre-ho, a la faceta d'analista del periodisme; el del seu moment, el què va conèixer, però tanmateix superant el clixé circumstancial del dia a dia, va enlairar la seva reflexió al pla de la perennitat en la resultant de les seves anàlisi informals.

Maragall no es pot dir que fos un estudiós estricte i objectiu, i molt menys vocacional, del periodisme. Sense acceptar-ho no es pot entendre les característiques peculiars de la seva aportació.

Josep Maria Casasús, fa esment dels que ell considera estudiosos, per tant teòrics, del periodisme de l'època, i en la relació no hi figura Maragall, malgrat que aquest apareix de manera prou destacada en el llibre:

---

⁵⁰⁹ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 57.

La bibliografia antiga sobre matèries relacionades amb teoria de la comunicació en general i, particularment, amb teoria i pràctica del periodisme, és molt minsa a Catalunya.

Fins a l'aparició del llibre *Informe sobre la información* de Manuel Vázquez Montalbán, editat a Barcelona l'any 1963, només es coneixen dues obres unitàries, dedicades a aquestes especialitats de les ciències de la informació que fossin escrites i publicades aquí: *El arte del periodista* de Rafael Mainar (1906), i *Com és fet un diari* de Josep Morató i Grau (1918).

Les peces amb continguts teòrics que porten data anterior, com les de Joan Corominas i Güell (1849), la de l'alacantí Luis Galdó y López (1865), i les de Fèlix Sardà i Salvany (1871), Antoni Elias de Molins (1878), Teodor Baró i Sureda (1902), Modesto Sánchez Ortiz (1903) i Ceferino Gorchs (1905) [...] són en realitat discursos, pròlegs, memoràndums o opuscles de modesta extensió, encara que el text de Sánchez Ortiz s'ha de valorar com una aportació decisiva, important i significativa a l'estudi de l'evolució del pensament professional en els anys del tombant de segle.⁵¹⁰

Com es pot veure, per tant, Maragall no participa del clima teoritzador -així es podria considerar el context d'inquietud analític que s'acaba d'exposar- del moment, per altra part poc consolidat i aprofundit segons es pot deduir dels raonaments del doctor Casasús.

Les aportacions dels col·legues coetanis de Maragall, Teodor Baró -company de redacció al DdB i co-marmessor amb ell del llegat de Mañé i Flaquer- i Modesto Sánchez Ortiz, director de La Vanguardia en els mateixos anys, els resumeix Josep Maria Casasús de manera que es posa en evidència justament la seva relativa importància. Sobre l'estudi de Baró, després de recordar que es tracta del discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona -per tant sense deliberada voluntat teòrica específica sobre la matèria- assenyala:

Aquesta peça fonamental [...] tracta la matèria periodística, aleshores única, sense especialitzar, des de molt diverses perspectives: la merament professional (untada, com sempre, amb anècdotes i obsessions estrictament personals); la teoria sobre el periodisme (la missió i les funcions de la premsa, el pensament professional dominant); la redacció periodística (estil, gèneres) [...] les tendències tècniques vigents; l'Ètica (ideologia, actituds, comportaments); el bilingüisme [...] i una molt incipient hemerologia, centrada sobretot en uns apunts molt lleugers sobre models de diari.⁵¹¹

Més important apareix l'estudi de Sánchez Ortiz:

---

⁵¹⁰ Josep M. Casasús. *Periodística catalana comparada*. Pòrtic Media. Barcelona, 1993. Pàg. 55.

⁵¹¹ Josep M. Casasús. *Ibidem*. Pàg. 67.

La peça de Sánchez Ortiz, que és molt més extensa i completa que la de Baró, abasta aspectes que no figuren ni suggerits a l'obra d'aquest darrer, tal com la compaginació o disseny periodístic, el règim jurídic de la informació, la perspectiva econòmico-empresarial, i, unes pinzellades gairebé imperceptibles, de política de comunicació. Nogensmenys, Sánchez Ortiz aprofundeix també molt més que no pas Teodor Baró en les matèries comunes als dos textos: la ideologia i els corrents professionals, l'hemerologia, la redacció periodística, l'ètica, i, en general, la teoria del periodisme.⁵¹²

Fent una escapada al marge del tema, podríem apuntar un context comparatiu entre l'envergadura dels dos treballs: la del director del diari que empenia el seu procés de devallada (Baró/DdB), era substancialment inferior a la del mitjà que empenia el seu vol (Sánchez Ortiz/La Vanguardia). En tot cas, sigui com sigui, es tracta d'un àmbit de consideració dels estudis de periodística encara molt inicial, molt poc desenvolupat, consegüent amb la fase, també de desenvolupament, del mateix ofici de periodisme i de la indústria periodística.

Maragall va actuar per lliure, sense pretendre donar lliçons de cap mena, ni teoritzar. La seva aportació a l'anàlisi de l'ofici i de la realitat periodística, en gran part, és la pròpia d'un *outsider* des del punt de vista científic; d'una persona que viu l'ofici des d'una doble dimensió: la de practicant intens, i, per tant, coneixedor profund del mateix; i la d'espectador, de persona que sap contemplar l'espectacle de la realitat des d'una distància i des d'una perspectiva que li permet percebre'l millor en la seva complexitat. I aquí podríem especular en el fet que aquest situar-se deliberadament, però alhora de manera inconscient al marge, pot tenir a veure amb el fet indicat abans, de la manca de nervi vocacional originari. En aquest sentit es pot considerar que sempre va ser un periodista en procés, mai en absoluta consciència de la condició plena. I sobretot, i això és molt important, mai mostrà cap sentit tribal o militant respecte de la professió: en forma part, sap, sent i accepta que en forma part, però no se sent obligat a limitar la seva llibertat personal als dictats del gremi, mot entès d'una manera molt oberta. El seu sentit de la independència, del rigor intel·lectual i de l'ètica tan plenament interioritzats, no li permeten cap mena de sotmetiment a cap regla de joc, ni formalment ni consuetudinàriament establerta.

---

⁵¹² Josep M. Casasús. *Ibidem*. Pàg 67-68.

En tot cas, cal fer atenció a que l'abans apuntada condició de pensador del periodisme de Maragall també se situa i forma part del context d'inquietiud general que desvetllava l'ofici en aquells anys decisius del seu envolament.

Des d'aquesta perspectiva tindrem oportunitat de constatar visions crítiques sobre, no sols l'ofici, sinó la mateixa naturalesa del periodisme; visions agudes que apunten al bell mig d'aspectes fonamentals. Maragall no és un analista sinó un constataador actiu, lúcid i clarivident. No pretén crear teoria sinó posar a la llum i, si cal, denunciar, aspectes de la realitat que per raons diverses -ignorància, interessos espuris, egoismes, vanitats, etcètera- queden amagats a l'autèntica llum. No es pot afirmar que la seva aportació estigui allunyada del que després -i ja precoçment a la seva època- han estat els estudis de periodística, perquè també en aquest terreny ofereix -sense pretendre-ho- intuïcions personals d'una gran solvència. En tot cas és en aquest àmbit, i en aprofundida manera, un agut diagnosticador de malalties i, a partir d'aquí, sense cercar crear càtedra, proposa uns remeis no formals ni teòrics, sinó de base reflexiva. Uns remeis que es mouen sobretot en l'àmbit de l'ètica, no de la deontologia, entenent el contingut de la primera com a portadora de valors absoluts i la segona, sense renunciar a la seva essència justament ètica, com més relatiu i més vinculats a unes determinades circumstancialitats, sovint gremials, de diversos tipus. En tot cas quan ens referim a ètica, ens referim a ètica personal, per tant no vinculada als condicionaments sistèmics. Curiosament el mot ètica pràcticament no és emprat en tota l'obra literària i publicística de Maragall.

Salvador Alsius apunta a això quan accepta que la deontologia periodística:

[...] es veu com la hipertròfia d'unes predisposicions morals.⁵¹³

I aquí podem substituir el mot moral pel d'ètica confirmant la seva sinonímia i identificació conceptual com proposa Porfirio Barroso, assumint, també, interpretacions que mostrin determinades matisos diferents, escriu:

*Los términos "moral" y "ética" se emplean en la gran mayoría de autores y con la mayor frecuencia de forma indistinta y son tenidos por sinónimos. Así piensa el filósofo español José Ferrater Mora, para quien los vocablos Ética y Moral son sinónimos.*⁵¹⁴

---

⁵¹³ Salvador Alsius. *Ètica i Periodismo*. Pòrtic. Barcelona, 1998. Pàg. 87.

Porfirio Barroso cita Josep Ferrater Mora:

*Hasta ahora he hablado indistintamente de actitudes y creencias éticas (o morales). Seguiré usando “ético o moral” y hablando de teorías éticas (o morales). Seguiré utilizando “ético o moral” como sinónimos”.*⁵¹⁵

És des d'aquesta perspectiva que els judicis de Maragall sobre el periodisme assoleixen la condició de lliçons de validesa i de permanència al damunt de contingències històriques i del tipus que sigui. La lliçó, no allixonadora, de Maragall se situa en una òrbita no genuïnament científica però sí incontestable i aliena al desgast propi del pas del temps, de teories o de qualsevol eventualitat. Podríem parlar de classicisme en el sentit de perennitat de la bondad dels seus continguts. Un classicisme que fa que allò que tenia sentit fa cent anys, també en aquest àmbit, el segueixi tenint actualment; que pressupòsits que avui dia formen part del llenguatge teòric més actual haguessin estat ja intuïcions ben elaborades i consistents fa més d'un segle. Perquè aquesta és una altra condició de l'aportació maragalliana a l'anàlisi o, més ben dit, a la reflexió sobre el periodisme: la manera com, via intuïció, -el mot és cabdal- és capaç d'arribar al moll de l'os de qüestions de permanent fiblor; i, afegiríem, de permanent i no resolta problemàtica.

I aquí caldria valorar la importància que té en aquests assoliments l'esmentada doble condició de periodista i de poeta. Aquella li fornïa una vivencialitat en el quefer quotidià de l'existència prosaica i viva de la societat, mentre que la poesia el menava a cercar l'essència de les realitats: allò més profund i pregon. A *Elogi de la poesia*, escriu:

[...] perquè us hauria de dir que l'art i la poesia duen en si llur noblesa, justícia, pietat, calor i eficàcia humanes que valen per si soles tot el que aquests noms puguin valer en altra qualsevulla esfera.⁵¹⁶

Enllaçant amb el que s'ha exposat de la proclivitat de Maragall a analitzar els continguts ètics de l'ofici, o del sacerdocí, com a vegades ell anomena a la seva

---

⁵¹⁴ Porfirio Barroso. *Ética y comunicación social Apuntes para un debate*. Converses a La Pedrera. Institut Català de Bibliografia. Barcelona, 1992. Pàg. 14.

⁵¹⁵ José Ferrater Mora. *Ética aplicada. Desde el aborto a la violencia*. Alianza Editorial. Madrid, 1981.

Pàg. 19.

⁵¹⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 672.

professió, resulta evident que l'elogi de la poesia participa d'aquesta proclivitat i deler. La poesia, des de l'estètica cerca l'ètica; o hi camina; o és el seu ideal i gran objectiu. Estètica i ètica conflueixen en el gran desideràtum comú de la veritat: de la veritat absoluta, de la perenne, de la intocable. De la que Maragall serà sempre un devot perseguidor.

Això queda ben explícit en el contingut de la carta que escriu al seu amic Josep Pijoan el dia 30 de maig del 1903:

Aquests grans pensadors [en aquest cas es refereix a Spinoza] sempre em fan l'efecte de grans poetes incomplets, que tenint una visió de l'ànima del món, però sense el do de la paraula viva per a dir-la, inventen paraules fosques i turmentadores de l'enteniment per donar-se a entendre; substància, atributs, causa, principi, esperit, matèria, etc. Tot això vol dir realment quelcom. Però, aquest quelcom, la poesia el veu i el diu vivament. Escolti a Novalis: "La poesia és la realitat absoluta". Aquest és el germen de la meua filosofia. Quant més poètic, més ver.⁵¹⁷

Cal advertir que malgrat la important producció publicística a l'àmbit del pensament en abstracte, Maragall no pot considerar-se un filòsof. Aquí mateix queda ben clar que opina en condició de poeta, contra o al marge de la de pensador o filòsof. I de fet mai no va pretendre ni ser filòsof, ni ésser-ne considerat.

En la mateixa línia anirà el que va escriure al seu amic Joaquim Freixa segons reproduceix Gabriel Maragall:

*Eres un hombre entre los hombres mas Dios te ha dado el poder de guiar a muchos y el deber de orientarte por encima de ellos: encamina pues tu voluntad y todas tus facultades de modo que al abandonarte al divino furor del canto, éste resulte siempre un excelsior para ti y para todos los que te escuchen.*⁵¹⁸

En aquests conceptes, en aquest ideal tan profundament assumit -observem que Maragall escrivia a Pijoan un mes més tard del seu primer comiat del DdB-, es resumeix de la manera més sintètica i explícita possible una manera d'entendre el que en termes moderns podríem anomenar missatge, contingut, veritat, objectivitat, etcétera, i sobre aquests conceptes va bastir el gran edifici de la seva obra publicística; perquè, això també ha de quedar clar, periodista i poeta mai no van caminar per viarany diferents. Una obra mai no desmenteix l'altra. Tampoc no podem caure en el parany fàcil

---

⁵¹⁷ *Obres Completes I*. Pàg. 1018.

⁵¹⁸ Gabriel Maragall Noble. *Ibidem*. Pàg. 61.

d’afirmar que feia periodisme poètic i poesia periodística. Però és evident que en la poesia de Maragall hi ha referència directa a la realitat, hi ha matèria prosaica i hi ha actualitat -recordem els *Cants de guerra* i no sols aquests poemes-, i en el periodisme hi ha la recerca implícita de l’Absolut propi de la poesia. En això, cal tornar a incidir-hi, rau la perennitat i la grandesa de gran part de l’articulisme maragallià.

Reblem el clau d’aquest context de consideració amb el judici de Joan Lluís Marfany a la seva obra *Aspectes del modernisme*:

Ara bé: Maragall ofereix el gran avantatge, per aquell que vol estudiar-lo, que allò que expressa en la seva poesia es complementa amb el que expressa en els seus articles, i viceversa.⁵¹⁹

I encara afegim el judici del seu amic Josep Pijoan:

He parlat d’aquest primer viatge d’En Maragall amb en Soler i Miquel -una petita excursió que devia durar una setmana- perquè allí En Maragall va tenir la revelació del do que tenia de la paraula viva, i d’aquí és que valgui la pena de continuar explicant la seva vida, perquè si En Maragall no hagués estat poeta tan excel·lent com en veritat va ésser, no hauria passat d’ésser un periodista, un bon periodista, i tinc por que tot el que anirem dient serà massa.⁵²⁰

El mateix Pijoan a la mateixa obra més endavant escriu:

A la tarda, vivint de nou aquelles emocions, de vegades se li allargaven en versos que es convertien en un altre article de prosa. Sovint un vers despariat per falta de força creadora es convertia en un article del “Brusi” on la gent trobava quelcom més que paraules escrites. Ell sortia tot agitat d’aquelles hores de creació.⁵²¹

Exemplifiquem finalment el que s’acaba d’exposar, en el contingut de la carta de Joaquim Freixa que adreça al mateix Joan Maragall el dia 14 d’abril del 1907, després de la lectura de l’article “L’alçament”⁵²² publicat a La Veu de Catalunya el dia 7 d’abril del 1907:

---

⁵¹⁹ Joan Lluís Marfany. *Ibidem. Aspectes del Modernisme*. Pàg. 113-114.

⁵²⁰ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 17.

⁵²¹ Josep Pijoan. *Ibidem*. Pàg. 75.

⁵²² *Obres Completes I*. Pàg. 764.

He llegit el teu article, el tan hermós article “L’alçament”. Has parlat tu, el poeta, el nostre poeta i la teva veu sereníssima ha estat escoltada en plena febre de la nostra acció patriòtica, amb meravellós recolliment. Tot l’esperàvem aquest himne del nostre Poeta.

Ampliant aquest nucli argumental, Mercedes Vilanova es mostra concloent des d’aquesta tesitura, a més amb el suport d’una exemplificació incontrovertible:

Maragall fue ante todo poeta [...] A las bombas de Barcelona responde con su “Paternal”, al Desastre con su “Oda a Espanya”, a los anhelos de una Cataluña renaciente con su “Himne ibèric”, a la realidad triste de una ciudad infame con su “Oda nova a Barcelona”. La inquietud más honda de su vida se evidencia en su “Cant espiritual” o en “El comte Arnau”. Maragall [...] no vacilará en afirmar que los poetas son los sobre hombres de esta tierra. Ellos son los que descubren el sentido de las cosas, los que tienen una visión total de la vida por la belleza y los que en definitiva mueven el mundo y son capaces de entrever el alma del mundo a través de las formas; son también quienes nos ofrecen una síntesis redentora de todos los aspectos de la vida y nos redimen de todas las tristezas. [...]. Maragall intentó encarnar este ideal a lo largo y hondo de su existencia. Y lo logró en parte gracias a su propia poesía, pero también a través de su periodismo, y a través de la gran tensión que dominó toda su existencia y que de hecho impregna toda su obra: unir lo temporal a lo eterno y llegar a una pasión serena.⁵²³

Un poeta, Josep Maria de Sagarra, des de la seva autoritat en l’ofici, ens ofereix una constatació definitiva pel que fa al tema que ens ocupa:

La función del poeta era en Maragall tan consubstancial [...] que en cualquiera de sus artículos, el más insignificante, si hoy día lo leemos con un mínimo de atención, sobre su contenido, que podrá importarnos poco, nos sale al paso el hombre poeta; reconocemos un tibio aliento de verdad, una limpia efusión desnuda de toda clase de malicia, o de ironía, o de etiqueta, o de trampa o de moda, que no es de 1900, ni de 1906, ni de 1909; que no huele a las miserias ni a los movimientos humanos de una hora concreta, sino que nos refresca con la humedad que proviene de un chorro perpetuo, de un caño de vigencia eterna. Y por esto, en los artículos de Maragall, es posible que no nos demos cuenta del tema, porque el hombre poeta que lo relata, absorbe toda nuestra atención, y es por esta presencia del hombre poeta -viva en el artículo, como en el más significativo de sus poemas-, que el comentario de don Juan, es muchísimo más que un artículo publicado en determinado diario y en determinado día.

---

⁵²³ Mercedes Vilanova. *Ibidem*. Pàg. 21-22.

Es decir, en el caso de Maragall, el hombre poeta permanece entero en todos los fragmentos de su obra y en todas las acciones y pasiones de su existencia. Maragall vivió siempre en poeta, y por esto sobrevive y está presente en nosotros y lo estará en el futuro.⁵²⁴

7. 2.-- Panoràmica crítica sobre la funció de la premsa

Una demostració explícita de l'atenció que Maragall va sentir per l'ofici de periodista i pel fet periodístic, una de les més evidents entre les moltes que va escampar en la seva obra publicística, la trobem en l'article titulat, significativament, "*Los males de la prensa*". Va aparèixer el 5 de febrer del 1898 al DdB. Es tracta d'un escrit molt extens en el qual, tanmateix, gairebé no mostra cap posicionament personal respecte del tema: es limita a exposar un llarg argumentari aliè, que ell considera molt autoritzat, que transcriu amb prou feines sense cap comentari addicional. En aquest sentit ens interessa remarcar no tant el que ell exposa des del seu ideari periodístic, com el fet que en abordar un recull tan ampli i documentat del d'altri, demostra fins a quin punt el tema que dóna títol a l'article el preocupava, encara que -remarquem-ho- en aquest cas i de manera excepcional pràcticament resti al marge de compromís. El compromís és tan sols la mostra de la gran atenció que li provocava tot el que es relaciona amb el seu ofici. En tot cas cal acceptar que la manca de contraopinió i la tria i selecció ja suposa una presa de partit, o sigui: aquiescència a allò que transcriu seleccionat.

El pretext sobre el que confegeix l'article és un altre publicat a la *Revue Bleue* de París del que recull una aplec de reflexions de personalitats periodístiques, polítiques i intel·lectuals franceses als quals l'esmentada revista ha demanat la seva opinió. Maragall reproduïx la justificació segons el mateix mitjà:

*Puesto que la palabra hablada o escrita -dijo M. Berenguer iniciador de esta información- es el gobierno de las democracias; puesto que la escuela, la Prensa y el Parlamento son los nuevos poderes directores; puesto que se ha declarado la bancarrota de la ciencia oficial y del parlamentarismo, y que se empieza a hablar ya de la bancarrota de la Prensa, miremos frente a frente a sus males y reflexionemos sobre las condiciones del periodismo contemporáneo y los medios de mejorarlo.*⁵²⁵

Maragall tot seguit afegeix:

---

⁵²⁴ Josep Maria de Sagarra. "*El hombre poeta*". *Destino*. Núm 1179. 12 de març del 1960.

⁵²⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 540.

*Con este objetivo se dirigió a las notabilidades del mundo intelectual más indicadas para formar un juicio sobre ello; y he aquí algo de lo más saliente del resultado obtenido, que si bien se refiere especialmente a la Prensa francesa, tiene un valor general innegable.*⁵²⁶

Maragall reproduïx els judicis de personalitats diverses sobre la premsa de entre les quals, i ultra membres destacats de mitjans de comunicació francesos, el polític socialista Jean Jaurés -fundador del Partit Socialista Francés i també del diari L'Humanité-, l'escriptor Emile Zola o el polític republicà Raymond Poincaré, aleshores vicepresident de la Cambra de Diputats de França.

Aquí fem un incís per remarcar la presència en aquesta enquesta del novel·lista Emile Zola, que el mateix any 1898, el dia 13 de gener, protagonitzà un important rebombori en l'opinió francesa amb la publicació al diari republicà L'Aurore de l'article titulat "*J'accuse...!*" en defensa del militar jueu-francès Alfred Dreyfuss. D'aquest diari n'era redactor Georges Clemenceau que després seria una de les figures més destacades de la política francesa del primer terç del segle XX, i que és qui va suggerir l'esmentat títol que, a més, porta el sostítol provocatiu de: "*Lettre au président de la République*". L'èxit de l'escrit, publicat a primera pàgina, queda explícit en els trescents mil exemplars de tirada que va aconseguir el rotatiu aquell dia. És molt probable que atès que l'article de Maragall que ens ocupa va aparèixer menys d'un mes més tard que el del novel·lista francès, les opinions d'aquest escriptor a la revista francesa a que es refereix el poeta haguessin estat emeses abans que el seu article esmentat. En tot cas, si que és cert que en aquella època Zola havia escrit a la premsa en anteriors ocasions en contra del clima d'antisemitisme que es vivia al seu país, com és ben sabut, també argument de l'article.

L'enquesta citada la Revue Bleue comprèn un ventall d'opinadors de notable nivell que ofereixen una panoràmica d'un gran interès. La mà de Maragall resta clar que es fa present en la tria de paràgrafs i la manera com ofereix un mostruari ampli i contrastat. I també, ara sí que mostrant el seu propi ideari, en el paràgraf final de l'article; o, més ben dit, en el que ell situa a manera de conclusió i davant del qual mostra la seva conformitat:

---

⁵²⁶ *Obres Completes II. Idem..*

Vamos a concluir y resumir este extracto [assenyala Maragall] con un párrafo de la contestación que ha dado la “Unión por la acción moral”, porque nos parece que con este párrafo se pone verdaderamente el dedo en la llaga, y que, medítandolo bien y obrando en consecuencia, los demás se pueden dejar a un lado como fantasía y paliativos. He aquí lo que dice:

“Se acusa a la Prensa de corruptora; más valiera acusarnos virilmente a nosotros mismos, y procurar convertirnos en hombres que saben lo que se hacen. Pero la moda de los exámenes de conciencia ha pasado, y nos parece mucho más cómodo echar la culpa de nuestras faltas a las tentaciones que nos rodean. Sin embargo, el remedio verdadero sólo puede salir del exceso del mal; a veces la Naturaleza produce por sí misma las náuseas que libran al organismo de los venenos que contiene.”⁵²⁷

Maragall va escriure diversos articles, alguns d'ells basant-se en fets concrets del moment en algun cas de notable importància històrica, en els quals analitzà el paper de la premsa -únic mitjà de comunicació existent aleshores-. En aquests articles mostra el seu distanciament crític respecte de la funció periodística, sobre les contradiccions que ofereix la seva actuació en allò que constitueix una anàlisi implícita molt refinada i sobretot un clar context de denúncia.

És el cas del titulat “El Panamá y la prensa” publicat el dia 14 de gener del 1893 al DdB. El pretext, és obvi, l'ensulsiada i escàndol polític i financer que va desfermar la construcció del Canal de Panamá, que va tenir repercussions especialment transcendents a França. Maragall escriu:

La prensa, en general, ha engendrado tal confusión en los espíritus respecto a lo de Panamá, que hasta cabe preguntarse si habrá estado verdaderamente a la altura de la misión que todavía no deja de atribuirse con un candor cada vez más sospechoso. [...] “Es para nosotros continua causa de maravilla [Maragall reporta un paràgraf d'un article del Journal de Génève], ver periódicos que en esta feria han vendido su publicidad y, por consiguiente, su honor, que han ayudado a la Compañía a limpiar los bolsillos de los infelices accionistas o obligacionistas, seguir de la mañana a la noche denunciando corrupciones, condenando venalidades, y hablando de todo con tono indignados unos, despreocupados otros, según el humor de cada cual o el partido a que respectivamente pertenecen, como aparentando no sospechar siquiera que tratan de una cosa que también les toca un poco a ellos y que también ellos estan moralmente sentados en el banquillo de los acusados. [...] Parece que la Sección financiera, cuya cooperación puede comprarse con dinero, viene a ser la tienda donde se vende la autoridad y el crédito del

---

⁵²⁷ *Obres Completes II. Pàg. 540.*

periódico, mientras en el primer piso afectan no enterarse. Esta venalidad será tan vergonzante como se quiera, pero a nuestro entender, es siempre venalidad”.⁵²⁸

Maragall afegeix tot seguit pel seu compte:

*Ahora bien, ¿qué crédito puede merecer una prensa de esta clase, ni que fuerza moral tiene para hablar de los hombres y de sus actos? La verdad es que ella misma parece haber comprendido su falta de prestigio, y que para desvirtuar la significación política y social del Panamá se ha echado a buscar panamás a través del tiempo y del espacio. ¡Triste ocupación y pobre excusa! Y lo más deplorable es que periódicos no franceses, pero acostumbrados a singer todo lo francés cuando empieza a estar pasado de moda, han ayudado a aquella prensa en la pueril tarea, y han andado por rincones de su propia patria buscando immoralidades, no para tratarlas seriamente y como cada una se merecía según su magnitud y transcendencia sino con el único y exclusivo afán de bautizarlas de panamás y vestirlas a la francesa.*⁵²⁹

L'ensulsiada colonial espanyola del 1898 també va oferir material per a analitzar i reflexionar sobre el paper de la premsa en un afer històric tan important com va ser aquest. Això queda molt clar en quatre articles que va escriure Maragall durant el mes que va del 12 d'abril a l'11 de maig de l'esmentat any. El context no és la materialització de la crisi -la pèrdua definitiva de Cuba es produiria amb la desfeta de la flota espanyola el dia 3 de juliol immediat- sinó el clima de crispació política que s'estava congriant en les relacions entre Espanya i Estats Units.

En el primer d'ells titulat “*La obsesión*” (DdB, 24 abril 1898), comença:

¡La guerra, la guerra!... !La guerra con Estados Unidos! No hay medio de hablar de otra cosa. ¡Qué hablar!... ¡ni pensar siquiera, ni soñar es posible en algo en cuyo fondo no se vea la guerra! Nuestras preocupaciones, nuestras aficiones, nuestros afectos, nuestros intereses, los más particulares, los más íntimos [...] están impregnados de ella.

[...] Despierta el español por la mañana y se encuentra bajo su mano el periódico que de pronto le mete en el alma la condenación de todas las fiebres y agitaciones de la víspera. Noticias enormes, que se contradicen, de barcos que van y vienen, de notas diplomáticas que se cruzan, de discursos patrióticos que entusiasman y de otros agresivos que indignan. [...] Y esta obsesión no pesa solamente entre nosotros. Todo el mundo civilizado piensa hoy en la guerra entre España y los Estados Unidos. De esto tratan en todas sus secciones, desde el artículo de

---

⁵²⁸ *Obres Completes II. Pàg. 342.*

⁵²⁹ *Obres Completes II. Pàg. 343.*

*fondo hasta la crónica local, todos los periódicos extranjeros, los centros oficiales de todas las naciones del Globo.*⁵³⁰

Ja al final ofereix una reflexió molt interessant:

Cuando un enfermo de mortal enfermedad lucha días y días con la agonía por aferrarse la vida a un cuerpo que ya pertenece a la fosa, el enfermo mismo, al expirar, deja ver en sus facciones la expresión beatífica de reposo, y aun para aquellos que más le quieren la muerte aparece extrañamente consoladora.

También, al punto de tensión a que hemos llegado en eso de la guerra con Estados Unidos, es muy posible que cuando oyéramos de lejos o de cerca el primer cañonazo, nos sorprendiéramos a nosotros mismos exclamando inconcientemente: ¡Gracias a Dios!

*Tal vez en el camino de este artículo de la Redacción a la imprenta haya resonado ya en toda España ese “gracias a Dios”; [...] Entonces estas líneas habrán perdido su oportunidad como reflejo de un estado presente; pero a algún aficionado a coleccionar psicologías podrá servirle de memorándum de un estado de alma por el cual le gustaría haber pasado; porque, dolor o placer, calma o inquietud, todo es vivir, cuanto más mejor.*⁵³¹

Amb el mateix títol de “*La opinión americana*”, va escriure dos articles al DdB, els dies 28 d’abril i 4 de maig el mateix any. Maragall intenta rebatre l’opinió que s’havia generalitzat irreflexiblement i precipitadament -mot que emprà Maragall com veurem- a través dels mitjans d’informació, de que als Estats Units es vivia aleshores un estat d’excitació a favor d’entrar en guerra amb Espanya. Fa un recorregut per una diversitat de fonts periodístiques d’Estats Units de Nordamèrica a través de les quals es pot deduir un qüestionament del suposat ànim bèl·lic nordamericà. Per tant mostra el pas que hi ha entre justament una lectura precipitada i una altra de més reflexiva. A l’inici explica:

La natural precipitación con que se informa, se redacta y se lee la Prensa diaria, convierte a ésta en eco exclusivo de los que mueven más ruido, y comunica al público una impresión de brocha gorda que muchas veces es no solamente un reflejo incompleto de la realidad, sino una manifestación absoluta de ella.

Así ha sucedido con la actitud que se atribuye a los políticos y al pueblo de los Estados Unidos respecto a la guerra con España. A fuerza de transmitirnos las agencias telegráficas los discursos más insolentes de los diputados y senadores de Washington, las escenas más

---

⁵³⁰ *Obres Completes II. Pàg. 545.*

⁵³¹ *Obres Completes II. Pàg. 545.*

bullangueras del populacho de Nueva York y las extravagancias más ridículas de algunos individuos desequilibrados [...] hemos acabado por creer que el Senado y el Congreso en colectividad y el pueblo y todas las clases sociales en masa, y cada yankee individualmente, estaban ardiendo en deseos de pelear con España, dispuestos a sacrificar vidas y haciendas en una especie de guerra santa.

*Nada más lejos de la verdad. Leyendo con calma periódicos poco leídos o las secciones que el lector apasionado suele pasar por alto en los que lo son más, nos hemos convencido que esta opinión americana, en su representación más extensa, más sólida y más sensata, nunca quiso la guerra.*⁵³²

Maragall ofereix un aplec de cites en el sentit que acaba d'apuntar i assenyala:

*No hemos hecho más que anotar lo que nos ha caído bajo los ojos, durante unos cuantos días. ¿Cuál no sería, pues, el resultado de una información amplia y metódica hecha sobre el país mismo?*⁵³³

En l'article següent -o segona part del mateix escrit- referma el seu argumentari i, a efectes del tema anàlisi de premsa, cal remarcar aquest paràgraf:

*A mayor abundamiento, el secretario de dicha Cámara de Boston dirigió a Washington, para que fuera transmitido al presidente de la República, un telegrama en el que se daba cuenta del hecho y se excitaba a las demás Corporaciones similares a que se pusieran en guardia contra la Prensa interesada en hacer creer en la realidad de un sentimiento bélico que no existía.*⁵³⁴

El dia 11 de maig del mateix 1898, Maragall va escriure al DdB el primer dels dos articles amb el títol “*El discurso de lord Salisbury*”. En ell es refereix al ressò exagerat i sense fonament que la premsa espanyola va donar a un discurs pronunciat per aquest polític a la Primrose League de Londres en el qual, segons la premsa espanyola -o alguns mitjans-, havia malparlat d'Espanya. Maragall situa el tema molt al començament de l'article:

Todo esto vino de que al Imparcial de Madrid del día 5 le telegrafiaron desde Londres un extracto del mencionado discurso; telegrama que, aunque no decía exactamente aquello, fue comentado por el periódico madrileño como si lo hubiera dicho, sacando a relucir la

---

⁵³² *Obres Completes II. Pag. 546.*

⁵³³ *Obres Completes II. Pàg. 546.*

⁵³⁴ *Obres Completes II. Pàg. 550.*

“indignación de los espíritus, la odiosa teoría de que la fuerza es el derecho, las naciones sin conciencia que usan sus ejércitos como los bandidos el tabuco”.

[...] *En seguida, muchos otros periódicos, amalgamando telegrama y comentario y sin entrar en más averiguaciones, como carneros que por donde salta uno saltan todos, dieron por hecho que lord Salisbury defendía la brutalidad de Estados Unidos contra España. Hasta La Epoca -la “sesuda” Epoca- no tuvo en cuenta lo inverosímil de que tamaña enormidad saliera de la boca de un hombre de Estado de la talla de lord Salisbury. [...] y sin aguardar al menos conocer el texto del discurso por modo más autorizado que por el telegrama de El Imparcial [...] no pudo contener su patriótica impaciencia, y salió el mismo día 5 con un artículo de fondo en el que empezaba diciendo que el jefe del Gobierno británico había dedicado su discurso a la política exterior con motivo del conflicto entre España y los Estados Unidos; que se había mostrado favorable a la paz, amenazando en caso contrario a España con la teoría de las naciones moribundas.*⁵³⁵

Maragall continua amb els arguments suposadament antiespanyols del polític anglès:

*Pues bien, ahora resulta que ni el tema del discurso de Lord Salisbury fue el conflicto hispano-americano sino la cuestión de Extremo Oriente, ni provocó, sino en España, comentarios en el sentido opuesto; ni el orador sentó la teoría de que la fuerza se hubiera de imponer al derecho.*⁵³⁶

Maragall cita que el Times de Londres del mateix dia 5 va publicar el discurs en qüestió tot sencer i en reproduïx un ampli extracte. En el darrer paràgraf fa una cabdal crida a la responsabilitat dels mitjans de comunicació; tema que, com veurem, el preocupava en gran manera:

*Si La Epoca, El Imparcial y compañía hubieran aguardado a leer el texto íntegro del discurso, y hubieran meditado después estas y muchas otras cosas, ciertamente no se habrían lanzado a comentarios que decían en contra nuestra lo que no dijo el primer ministro de Inglaterra. El verdadero patriotismo sabe esperar para el ataque como para la defensa, porque ésta es la única manera de darle seriedad y fundamento. ¿Con qué sonrisas no habrán rectificado el primer ministro inglés y su Prensa, y la demás Prensa extranjera, el extravío de nuestra patriótica susceptibilidad? ¿Por qué tanta precipitación en provocar antipatías para con un pueblo como el inglés....?*⁵³⁷

---

⁵³⁵ *Obres Completes II. Pàg. 551.*

⁵³⁶ *Obres Completes II. Idem.*

⁵³⁷ *Obres Completes II. Pàg. 553.*

I finalment la crida a la responsabilitat, -concepte com tindrem oportunitat de confirmar molt estimat per ell-, especialment en el context d'aquelles circumstàncies tan especials:

*No olvidemos cuantos tenemos una pluma en la mano, una prensa en la casa y un público sobreexcitado a la puerta, que en las circunstancias actuales cualquier ligereza nuestra puede convertirse en un crimen de lesa patria.*⁵³⁸

Des d'aquest context de crida a la responsabilitat, resulta molt interessant la reflexió que ofereix en l'article titulat "Los anarquistas y la prensa" publicat al DdB el dia 13 de febrer del 1894. Maragall planteja l'irresolt tema de com els mitjans de comunicació poden afavorir la projecció i promoció d'ideologies o tipologies actuacionals oposades a la sana convivència social i fins a quin punt poden convertir-se en altaveus de missatges aliens a la moral, a l'ètica, a la bona praxi política i convivencial. El punt de partença aquí és la ideologia anarquista en la seva vessant terrorista, tema aleshores d'una viva actualitat. Recordem que aquesta mateixa qüestió es plantejà en una certa mesura en els recents anys més actius del terrorisme nacionalista basc, i que segueix essent tema viu pel que fa a idees extremistes d'ultradreta, entre d'altres qüestions. Maragall comença l'article:

El anarquismo está en la atmósfera, y todo el mundo habla de él: revistas, periódicos, libros, discursos, conversaciones... Se empieza hablando de la lluvia y el buen tiempo, y se acaba discurrendo sobre anarquismo.[...] Pero una cosa es hablar de anarquismo y otra poner en peana a los anarquistas de la manera que lo hace gran parte de la prensa periódica. Lo primera es una necesidad, un desahogo, una especie de consuelo; lo segundo es una imprudencia.

Si se pudieran contar los anarquistas que ha hecho la prensa burguesa con sus relaciones detalladas, y sus interviews, y sus retratos, y las frases reproducidas al pie de la letra de los campeones de la renovación social, tal vez nos asustaríamos nosotros mismos más que de la virtualiad de la idea anárquica en sí.

*La prensa está haciendo a los anarquistas, un reclamo que parece providencial. Este reclamo obra en un doble sentido: obra halagando, exacerbando la vanidad de los militantes que van para héroes; y obra por sugestión en los neófitos, los indecisos y la multitud de inocentes predispuestos.*⁵³⁹

---

⁵³⁸ Obres Completes II. Idem.

⁵³⁹ Obres Completes II. Pàg. 419.

Maragall cita a Lombroso com un dels caps de l'escola antropològicossocial en el contingut d'un llibre seu, després d'haver-se referit a un altre anterior:

*Y en su obra más reciente, "Il delitto político" observa: "No siempre la misión de la Prensa puede llamarse pacífica, ni siempre resulta verdad lo que escribe Quetelet sobre su influencia reguladora, pretendiendo que impide la temible concentración de las fuerzas revolucionarias porque por medio de ella se facilita el manifestarse la reacción que sigue a la acción inmediatamente. Por el contrario, hoy vemos popular periódicos y opúsculos que pasando por manos de la plebe no hacen sino avivar el odio de clases. El anarquismo se señala principalmente por una verdadera inundación de publicaciones semejantes".*⁵⁴⁰

Maragall afegeix pel seu compte:

*Torrente tributario a esta inundación es hoy la Prensa que no se titula anarquista y que, si no excita directamente la lucha de clases, glorifica en cierto modo a los que la hacen...y precisamente a los del campo enemigo. No pone leña a la hoguera; pero echa aceite al fuego.*⁵⁴¹

Més endavant ofereix un reguitzell de cites d'experts internacionals que tracten sobre la influència negativa de la publicitat que ofereix la premsa a actuacions antisocials:

Por esto creemos que sus dichos merecen alguna autoridad y que conviene fijar la atención en ellos por lo que puedan valer. Si hemos de hablar francamente, confesamos que esperamos muy poco de la eficacia de las reflexiones que inspiren, si es que llegan a inspirar algunas, cosa que también dudamos.

A todas ellas ha de oponerse un argumento irresistible; y es el de suprimir aquellas narraciones palpitantes y aquellos artículos de sensación y aquellos retratos sería la muerte del periodismo contemporáneo; porque precisamente el público no pide ni lee con afición otra cosa que los susodichos retratos y narraciones; y que el periódico a esto está, a dar gusto al público y a seguirle hasta en sus extravíos:

...y pues lo paga, es justo

*Hablarle en necio para darle gusto.*⁵⁴²

---

⁵⁴⁰ *Obres Completes II. Pàg. 419.*

⁵⁴¹ *Obres Completes II. Pàg. 420.*

⁵⁴² *Obres Completes II. Idem.*

Maragall aquí planteja -gens ingenu el darrer afegit-, també una altra irresolta qüestió: la de si primer és el negoci de la premsa o bé la missió educadora i civilitzadora de la mateixa; una vegada més aborda allò més profund i permanent de l'ofici de periodista, o de la institució periodisme. I per acabar una reflexió concloent:

No deja de ser ésta una manera como cualquier otra de entender el periodismo; y como no nos sentimos con misión para dar lecciones a nadie, cedemos con gusto la palabra al célebre anarquista Sebastián Faure, que el día de la muerte de Vaillant, dijo en una interview a un colega parisiense:

“Ahora los periódicos van a dar largos detalles sobre la ejecución, a registrar las últimas palabras del ejecutado, a publicar fotografías y aurtógrafos del mismo. [...] He aquí eficaces elementos de proselitismo. Justamente nosotros contamos con esta propaganda inconsciente”.

543

Maragall remata els arguments:

*Inconsciente. Téngaselo por dicho la Prensa burguesa, y sepan que los anarquistas lo llaman así y cuentan con su inconsciencia.[...] Por lo tanto no hay que molestarse en querer sobreponerse a si mismo y los intereses de boutique.*⁵⁴⁴

7. 3.-- Contradiccions i descoberta del fenomen mediàtic

El 19 d'octubre del 1911, a la fase final del seu publicisme i de la tercera etapa en el DdB, Maragall escriu a aquest diari l'article titulat “Réplica”. El pretext és fer evident la tendència que ell qualifica de socialista en el sentit de posar la preeminència a la societat front l'individu anorreat per aquella. Aquest va ser, com ja hem vist en el capítol 4, un tema recurrent a les darreries del seu articulisme i també de la seva correspondència. Maragall escriu:

No pueden creer sino en lo social, y sólo les parece social aquello que empieza con un reglamento para arreglar medio mundo, un capital invertido en grandes moldes, aunque sea el mayor trabajo encontrar pasta con que llenarlos, y una propaganda periodística que ha venido a ser ya el fin de todas las cosas.

Observad, en efecto como muchas no se hacen sino por la Prensa y para la Prensa. Un joven -o un viejo- quiere dar una conferencia sobre algo que he estudiado. Observad que ya lo estudió

---

⁵⁴³ *Obres Completes II. Pàg. 422.*

⁵⁴⁴ *Obres Completes II. Idem..*

quizás sólo para dar la conferencia. ¡Triste estudio! Pero dejemos esto. Al querer dar la conferencia busca un local, un público...; pero ante todo una Prensa, un periódico, muchos, que digan que aquello va a suceder y que hay que alegrarse y acudir, etc. Al fin, la cosa sucede, el público va, la conferencia es escuchada y aplaudida y parece que todo esté concluido. Pero no, falta lo principal; falta que mañana los periódicos den cuenta del acto, y extracten lo dicho, o lo reproduzcan íntegro, que es lo mejor. Sin esto, estad seguros de que la conferencia no habría sido dada. El estudio, el local, el público, la lectura, fueron sólo para esto; fueron un hecho para la Prensa que lo procuró y para la Prensa que lo glorificó.

La Prensa es hoy la plaza pública, el mercado de todas las empresas y la feria de todas las vanidades: lo que no pasa por ella es como si no existiera. Pues yo creo que todo aquello que no pasando por ella sería como si no existiera, valdría más que no existiera. Y digo más: que de las cosas de verdadera substancia empiezo a desconfiar así que las veo demasiado ligadas a ella. Sí: es la plaza pública, donde todo se manifiesta, y se vale y se comunica; pero donde también mucho se miente; donde lo mejor se evapora, se soba, se mustia o se acanalla.⁵⁴⁵

És un escrit d'una càrrega crítica, gairebé corrosiva, que mena a moltes reflexions. En primer lloc la contundència mateixa del judici: la manera com posa a la llum una concepció del fet periodístic i de la indústria periodística, o de la manipulació social del periodisme. I de la concepció definitòria del fet periodístic passa a la constatació del mal funcionament o a la utilització espúria del sistema comunicatiu. En certa mesura aquí rep tothom: els que en fan un ús aliè a la seva raó de ser i els que, per raons èticament inacceptables, permeten l'ús adulterat i aquesta manipulació.

Hi ha una segona línia d'anàlisi del contingut de l'article que té un interès especial. Amb aquest article Maragall denuncia una realitat tan moderna o un fenomen tan propi de les societats modernes, com és l'esclat mediàtic. Cent anys abans, quan el concepte mediàtic no es coneixia, -insistim en això-, Maragall el descobreix, l'analitza, el constata i el denuncia amb un argumentari impecable. Ens trobem davant una intuïció en el temps -no serà la primera com tindrem oportunitat de constatar- que ens mostra la lucidesa i la sensibilitat davant del seu propi ofici. Amb la constatació -mot indefugible- lúcida, Maragall no inventa la societat de la comunicació i el fenomen mediàtic, sinó que és el primer, o un dels primers, que pren consciència crítica de la seva existència, de la manera d'actuar, de les contradiccions i de les conseqüències a les quals pot menar. La societat de la comunicació i el fenomen mediàtic vindria a ser, d'aquesta manera, una constant històrica, gairebé antropològica, que la modernitat, que

---

⁵⁴⁵ *Obres Completes II. Pàg. 761.*

en certa manera començaven a representar els mitjans de comunicació d'aleshores, potència o posa en evidència, d'acord amb el seu procés de desenvolupament.

En una línia semblant, el dia 16 d'agost del 1908, escriu una carta a Antoni Roura en la qual expressa el seu escepticisme sobre la funció de la premsa. En aquells moments feia més de dos anys que havia deixat el DdB i es trobava en una època d'escassa activitat publicística, just tres anys abans de la segona reincorporació al Brusi:

Espero que no em facis l'ofensa de suposar que jo llegeixo en La Veu ni enlloc res que tracti d'aquesta necedad adoptada com tasca d'acció per aquell que es firma amb un pseudònim i al costat posa el nom en parèntesi. És una manera de firmar digne de l'assumpte. I com que ara tampoc llegeixo el *Glosari* perquè més m'estimo llegir-me'l jo el "Diari de Santa Helena", resulta que de La Veu ne surto molt barat de lectura; i dels demás diaris també, perquè m'he cansat dels "duros sevillanos", els viatges de la Cort, i la broma del Marroc, que és el que serveix per omplir-los. Vindrà un dia en què es farà evident a tothom la innecessitat dels diaris. Llavors, si sóc viu i tinc humor, fundaré una fulleta en la que en cent ratlles se donaran totes les noves verament interessants del dia, amb un petit comentari general al capdavant. I faré una fortuna, regenerant, de passada, el periodisme, i descarregant el cap del públic, d'un gran pes d'imbecilitats. Això si no ho faig jo, ho farà un altre, i després molts.⁵⁴⁶

Novament Maragall -amb una subliminal endreça irònica a Eugeni d'Ors inclosa- es mostra crític amb la funció social de la premsa i, alliberat de la responsabilitat del document públic, porta la seva reflexió a nivells de paròdia.

Periodista malgrat ell, des del coneixement de l'ofici renega no d'ell, sinó del baix sostre que manté en aquells anys; i se'n dol de manera especialment aguda potser perquè, per damunt de tot, estima el seu ofici, i perquè l'estima el voldria més digne, més autèntic i més fidelment servidor de la seva funció genuïna.

Aquí es presenta una disjuntiva molt important. Maragall és crític amb l'ofici i amb la realitat de la premsa per la seva essència, perquè creu, o pot creure, que fins i tot en el seu estat pur, no pot endegar una funció social digna; o perquè la manera com és tractada és allò en que no està definitivament d'acord, i és el que, per tant, invalida la seva manifestació.

Un article molt important en aquest context ens ajuda a situar aquest tema. El dia 6 de març del 1906, en el curs de la segona època de col.laboració al DdB, escriu "*Papel viejo*". És un article especialment no teòric, gens o poc analític pel que fa a la funció de

---

⁵⁴⁶ *Obres Completes I*. Pàg. 1141.

la premsa i que alhora obre novament importants vies de consideració sobre la mateixa essència del fet periodístic. Aquí Maragall no critica la funció de la premsa, sinó tot el contrari: mostra la capacitat de permanència dels seus continguts més enllà del moment de llur actualitat immediata i ho lliga amb les constants històriques que dominen la marxa de la societat, fet que produeix una mena de reparició no exactament temàtica, però sí de qüestions de fons: o bé, també, una revalorització o reactualització d'interès respecte de temes i fets passats. Maragall, per tant, oposa a l'aparença del caràcter fugisser dels continguts, i al seu no menys aparent desgast ràpid -cosa que accepta- una certa renaixença o revalorització dels mateixos, sota noves visions i circumstàncies:

Hoy ha venido a mis manos un periódico viejo. Periódico viejo no es, para mí, un periódico antiguo, de época muy lejana, de cuando ni nosotros ni nuestros padres estábamos todavía en el mundo; un periódico así no da sensación de vida, de juventud; aquél es otro mundo, otras gentes, y nosotros somos este mundo, estas gentes: es decir el porvenir de aquel pasado, un porvenir viviente y, por tanto, una alegría, una juventud. No, yo llamo periódico viejo al periódico de quince o veinte años atrás, de cuando yo era muy joven, y que me da de pronto la sensación de cómo aquellas cosas que todavía permanecen se han hecho viejas, y de cuán lejanas aparecen aquellas cosas que pasaron y que sin embargo fueron en nosotros tan presentes: ellas tan lejanas en el pasado, y nosotros, sus testigos, todavía somos los mismos; aquel día tan presente fue un día tan nuestro como el de hoy. ¿Es posible? -decimos asustados-. A éste llamo yo un periódico viejo.

En el que tengo delante veo unos anuncios de teatro que me hacen sonreír, no sin un dejo de tristeza. ¿Es posible que aquella pieza fuera tan discutida y objeto de tanta pasión, y que se libranan acerca de ella tantos combates como si se tratara de algo cuya influencia había de ser perdurable? Nadie se acuerda ya de su título ni del nombre de su autor, que, sin embargo, por fuerza hubo de sentirse mal aquellos días.

Y en la gacetilla, ¡cuantas novedades interesantes para aquel día!, ¡cuantos hombres entonces trabajando en plena actividad, batallando en primera fila, que hoy ni siquiera podemos asegurar si viven retirados, o si han muerto!⁵⁴⁷

Tot seguit mostra una notícia i a partir de la mateixa argumenta:

Esta noticia, motivo de júbilo, reproducida a los cinco o seis años de entonces, hubiera parecido una broma siniestra; reproducida ahora, convida a la meditación; ¡quien sabe si dentro de unos años más un hecho igual será motivo de júbilo nuevo!

---

⁵⁴⁷ *Obres Completes II*. Pàg. 299.

*Y aquí encuentro una hoja todavía por cortar y me detengo sobrecogido, como ante una cosa que hubiera sido enterrada viva. ¿De qué me hablará esta hoja? Por primera vez me dirá hoy lo que debió decirme hace quince años atrás; pero ¡cuán diferente será mi impresión de lo que hubiera sido!*⁵⁴⁸

Maragall conclou l'article:

Dejo el periódico viejo y me parece que acabo de leer el diario de hoy. Aquella sensación de tiempo que me sobrecogió al abrirlo se ha disipado; no sé si tengo quince años menos o si el diario tiene quince años más de su fecha; pero si me pongo a teorizar sobre las noticias, sobre los hechos, sobre los hombres que me han aparecido a través de aquellas páginas, estoy cierto de escribir un artículo de actualidad y me admiro con una especie de delicia, de lo poco que el fondo de las cosas y el mío propio han cambiado. ¿Estando ya viviendo la eternidad y será lo temporal apariencia?

La paz y la guerra entre las naciones, las corrientes sociales y antisociales y sus encarnaciones más o menos densas cambian fácilmente su combinación, su apariencia no su nombre; pero son vividos en todos los momentos y ni un átomo es perdido de su fuerza. Penetrad en su fondo y se os desvanecerá la vejez y la melancolía que os suscita el cambio superficial, sólo, porque alcanzasteis a verlo.

¿Os hace viejo que desapareciera Napoleón? No; pero esto hizo viejos a vuestros abuelos que lo habían visto; ¿y qué les importaba a ellos de César y Alejandro? Lo mismo que a las generaciones futuras les importará de Bismark. Porqué, creedme, César, Alejandro, Napoleón y Bismark están en el fondo de todas las generaciones y en la cifra de todos los telegramas.

*Periódico viejo, periódico nuevo, eres un fantasma y no me asustas.*⁵⁴⁹

Com es pot veure, un final potent per a un article fins a cert punt ambivalent. Maragall no jutja el paper i la funció de la premsa; aquí el mitjà periodístic no és res més que un instrument neutre, útil, funcional, al servei de la mostració d'unes constants històriques, mostració de la qual constitueix una simple però ideal eina.

Maragall mostrarà el seu escepticisme sobre la funció de la premsa en diverses ocasions com és el cas de l'article titulat "Por el notariado" que va publicar al DdB el 31 de juliol del 1895. Es refereix a un decret dictat pel ministre Romero Robledo, que afavoria l'accés a la funció de notari al marge de la realització d'oposicions:

Basta. No tenemos el candor de creer que con un artículo de periódico se cambie la faz del mundo, ni la faz de España, ni siquiera la faz de nuestro ministro. Pero también sería un cargo

---

⁵⁴⁸ *Obres Completes II. Pàg. 300.*

⁵⁴⁹ *Obres Completes II. Pàg. 300.*

*de conciencia dejar pasar en silencio tantas aberraciones, tantas imprudencias, tantas tristezas como van desfilando un día y otro día por delante de nuestros ojos. ¿Qué menos podemos hacer que ir las notando y reflejar la impresión que en la generalidad producen? En los días de las crisis nacionales posibles, tal vez no resulten completamente inútiles estas anotaciones de responsabilidades.*⁵⁵⁰

Hi ha, per tant, un sí però també un no. O, a l'inrevés, un no però sí. Per una part manca de confiança en l'eficàcia de la premsa i, tanmateix, l'irrenunciable recurs a ella, perquè en el fons aquesta manca de confiança no és, ni molt menys, absoluta.

L'article "Del tiempo" publicat al DdB el 21 de novembre del 1905 constitueix una altra mostra de l'interès que sent per l'eficàcia de la comunicació, en una reflexió en la que, una vegada més, no arriba a conclusions definitives i, en què, per tant, no jutja sinó que posa en evidència, constata:

Por esto aquella que parece pequeña gacetilla de periódico que nos cuenta el tiempo que hizo ayer como si no lo supiéramos, es de todos leída con un placer que no nos explicamos; porque bien lo sabemos si hizo frío o calor, si llovió o hizo sol; y sin embargo, el encontrarlo contado en letras públicas nos parece que es algo de nuestra propia vida lo que allí se publica, algo que queda para siempre ligado con nuestro placer o con nuestro dolor de ayer, en cuanto lo fue también con el dolor y el placer de todos; allí está la solidaridad de todas las almas ante el cielo que ven todos los ojos, y aquella ínfima gacetilla es, en el fondo, lo más generalmente interesante.

*No creo, pues, haber perdido el tiempo comunicando mi sensación del día de hoy si con ella he dado el tono de mi alma acordado con el de algunas otras; porque estoy seguro de haberme entendido así más con ellas en todas aquellas cosas más concretas de que hubiera podido hablarles, que si lo hubiera hecho determinantemente de una a una. He procedido como los enamorados: no está mi sentimiento en lo que he dicho, sino en la emoción en que tembló mi voz al decirlo.*⁵⁵¹

Maragall aquí s'eleva del nivell quotidià, prosaic i funcional de la funció periodística o, en abstracte, comunicacional- al de les emocions; o el que seria el mateix: passa del pla de la comunicació al de la comunió. També podria considerar-se que passa de l'ofici a la devoció. I encara de l'anònim al personal. I és per aquest costat que més endavant veurem fins a quin punt el problema de la comunicació individual i la no comunicació anònima va ser un tema que el va preocupar profundament

---

⁵⁵⁰ *Obres Completes II*. Pàg. 468.

⁵⁵¹ *Obres Completes II*. Pàg. 707.

En la mateixa línia d'escepticisme apuntada, el dia 16 d'abril del 1907 escriu al seu company d'estudis de Dret, Joaquim Freixa:

És possible que faci un altre article després de les eleccions, però no et facis il·lusions de que el què jo escrigui hagi de deturar res a la mena de gent de què em parles. Aquests no fan cas d'altres articles que els del Codi Penal...i encara.⁵⁵²

Hi ha un punt d'humor negre, en la línia d'ironia molt fina que, de tant en tant, escampava familiarment.

En aquesta mateixa tessitura sobre l'escepticisme respecte de l'eficàcia de la funció periodística s'adreçarà al tenor Francesc Viñas, que li havia demanat que escrivís un article que ajudés a sensibilitzar sobre la seva obra a favor de l'arbre fruiter. Maragall es manté en el dubte sobre l'eficàcia -mot fonamental-, de la funció periodística, almenys en un sentit immediat. Escriu al DdB el 23 de novembre del 1911 l'article titulat "*Bien catalán*", amb la dedicatòria: "*A Francisco Viñas*". Significativament es tracta del darrer article que va publicar al Brusi abans de la seva mort:

*Usted me lo pide y lo haré, pero será inútil. Es decir, como examen de conciencia social, hecho así en público, tal vez no sea completamente inútil, si logramos conocernos un poco más como pueblo a través de este fracaso entre tantos; pero creer que con un artículo, ni con cien artículos, apologías o discursos se ha de realizar esta pequeña obra social que usted soñó tan grande, sería continuar el imperio del ensueño.*⁵⁵³

Maragall reitera una vegada més el tema de l'eficàcia immediata de la funció periodística. Una altra cosa ben diferent, però, és que això s'esdevingui completament: sempre hi haurà un àmbit, més profund que no superficial, en que la funció periodística tindrà sentit i tindrà justificació en la seva pròpia naturalesa com ofici.

Fins a un cert punt, de manera semblant, es manifesta en la carta que envia al seu amic Lluís Lluís el dia 9 de juliol del 1910 recordem: en època d'escassa activitat publicística-, en la qual una vegada més mostra els seus dubtes sobre l'utilitat de la tasca periodística:

---

⁵⁵² *Obres Completes I*. Pàg. 979.

⁵⁵³ *Obres Completes II*. Pàg. 324.

*Para periódicos no escribo nada, como ves; sólo cuando una actualidad fuerte, un gran movimiento de opinión me tienta a echar mi cuarto a espadas aunque nadie me lo pida ni sirva para nada. Es el antiguo hábito del periodismo que -como dicen también del del teatro- cuesta dejar.*⁵⁵⁴

Maragall insisteix en l'ambivalència argumental: per una part manifesta la consciència de la inutilitat de la funció periodística i, per l'altra, reconeix sentir-se membre de l'ofici fins al límit d'ésser incapaç -malgrat reconèixer la seva inutilitat- de renunciar-hi com si fos una addicció insuperable. Entre l'escepticisme i la devoció afectiva construeix una dialèctica definitivament d'un gran interès.

Tanquem aquest apartat amb una referència extreta de l'escrit que va confegir el mes de novembre del 1911 amb motiu de la col·locació del retrat de Joan Mañé i Flaquer a la galeria de barcelonins il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona. Als afectes del tema que ens ocupa és important remarcar el judici de Mañé i Flaquer que, implícitament, Maragall es fa seu:

Així, doncs, en Mañé, tot servant sempre la fe en els seus principis, havia acabat tenint-ne molt poca en el seu públic en general, i en l'eficàcia de la missió periodística. Ell se'n reia bastant -almenys cap a les seves velleses-, de tal pretesa missió, i del que per molt temps se'n digué "el sacerdocí de la premsa"; ell certament l'exercia amb tota la dignitat d'un sacerdocí; però sols per descàrrec de la seva consciència i sense fer-se grans il·lusions sobre el valor general d'aquesta denominació. Creia que la premsa, periòdica en general, havia vingut a ésser un medi per assaltar posicions polítiques o socials, o un pur negoci que es realitza afalagant les passions del públic; i pel mateix que les seves fortes conviccions i la seva honradesa el feien abominar de semblant conducta i exercir el periodisme com una nobilíssima missió en si, se sentia -amb poques excepcions que per això més altament honrava-, solitari en ella i desdenyosament s'isolava en son castell del "Diari", no volent gaires tractes amb el periodisme com a cosa professional; perquè no creia que existís tal cos ni tal professió. I en quan al públic, el considerava o adormit o pervertit; i en la seva humilitat intel·lectual, que li era molt característica, no se sentia home per desvetllar-lo o tornar-lo a camí.⁵⁵⁵

7. 4.-- Comunicació/incomunicació autor-receptor

Maragall, ja ho hem vist, estimava l'home com a persona individual; per a ell l'home era el centre de la creació i això el portava a rebutjar el capteniment que ell deia

---

⁵⁵⁴ *Obres Completes I.* Pàg. 913.

⁵⁵⁵ *Obres Completes I.* Pàg. 883.

-ho acabem d'observar- socialista; o sigui, aquell que anorrea la persona i la constreu a l'àmbit desindividualitzador del col·lectiu social.

L'absència de l'home, de la persona individual i individualitzada, coneguda, palpable, conversable i comunicable constituïa per a ell un component determinant del seu ideari periodístic -i no solament periodístic- més profundament assumit.

Des del punt de vista del seu ofici de periodista -per tant, de comunicador- li dolia justament l'absència del contacte directe amb el lector, amb el receptor i destinatari dels continguts. En ell es feia especialment aguda la naturalesa d'incomunicat que té paradoxalment l'ofici de periodista, o sigui de comunicador: el silenci, moltes vegades absolut, de resposta. És com el tennista que juga sense rival a l'altra banda de la xarxa que doni resposta a la pilota-missatge que li fa arribar. Maragall mostra diverses vegades aquesta part de l'ofici, i ho fa lamentant-ho profundament.

Hi ha un article d'una especial importància en aquest aspecte, i també perquè mostra una visió del gènere periodístic d'un gran calat i, ensems, amplitud d'horitzons. Es tracta d'un dels escrits en què analitza de manera més en profunditat i amb més obertura de criteri la funció, l'ofici i la missió periodística. Es titula "Evocación"; i va ser publicat a El Imparcial el dia 21 de gener del 1907.

Recordem abans que El Imparcial va ser un diari conservador creat l'any 1867 per Eduardo Gasset, que va desaparèixer l'any 1933. El seu suplement *Los Lunes de El Imparcial*, en el qual va col·laborar Maragall, va acollir a les seves pàgines bona part dels escriptors més destacats de la Generació del 98 com Azorín, Maeztu, Unamuno y Baroja. Maragall escriu:

Parece indiferente escribir para un público como para otro sobre ideas generales; pero yo creo que la diferencia es esencial. Porque para mi no existen ideas verdaderamente generales, ni tampoco una humanidad abstracta extendida por todo el mundo, sino que las ideas viven sólo entre los hombres por efusión por el modo como son dichas en palabras, por la fuerza con que estas palabras mueven el corazón de quien las escucha; y sólo conociendo a éste de una manera viva se le puede hablar con la vibración adecuada. Todo esto lo digo pensando especialmente en el periodismo como género oratorio porque claro está que en las regiones superiores e inferiores este sentir no tiene exacta aplicación. En el trabajo meramente expositivo o de información, por ejemplo, no hay vibración que transmitir, ni, por tanto, verdadera efusión: en las altas regiones de la poesía, la efusión la vibración son tantas que el poeta habla solo y sin pensar en nadie que le escuche, pero tan hondo de su naturaleza humana y tan altamente hacia el cielo de todos los hombres, que cuantos le oigan y entiendan la externa materialidad de su

*lenguaje se sentirán heridos por el fuego de su palabra; y aun a muchos que no la entiendan, algo les alcanzará el divino calor de aquella música. El poeta es el único que puede hablar solo sin volverse loco.*⁵⁵⁶

La conclusió fàcilment deduïble és que si el poeta és l'únic que pot parlar sense resposta, el periodista no participa d'aquest privilegi. Maragall ho explica tot seguit:

Pero el orador, en la tribuna o en el periódico, necesita un público y verlo -con unos u otros ojos- y sentir su palpitación -con uno u otro sentido-, y, lo que es más, participar de ella y devolverla intensificada; necesita, en una palabra, comunicación. Si no estoy en tu corazón mal podré hablar a tu corazón; ¿qué le importa al mío hacer desfilar ante tu entendimiento una teoría de ideas lejanas como una procesión de cadáveres? “Todas las ideas -dice Goethe- han sido ya pensadas; sólo es menester pensarlas de nuevo”. Este pensarlas otra vez entiendo yo que quiere decir pensarlas con el corazón, que habla enseguida.

Por todo esto, me repugna siempre ponerme a escribir, en este género oratorio, para un público lejano; para un público del que no pueda ver en mi centenares de rostros personales, y no pueda figurarme el gesto de cada uno a cada una de mis palabras, y oír, dentro de mí, la exclamación y el suspiro de cada boca, y ser aire de mi pecho, así el de lugares públicos donde alienta y os manifiesta corpórea y ruidosa su alma colectiva, como el de la recóndita estancia donde un hermano en sentimiento está inclinado sobre el escrito mío mientras alisa maquinalmente sus cabellos con aquel ademán que le es tan familiar y de mí tan conocido.

De estas visiones necesito para hablar en vivo; este público me hace falta, ante mi mesa de escribir. Porque si no, me parece que hablo a las nubes que pasan ante mi ventana, que escribo una carta sin saber a quien. Y ¿qué tengo que decir yo a las nubes, de mis ideas generales? ¿Qué tengo que contestar a quien nada me pregunta?

Podrá ser, sí, que hable a unos a quienes tenga presentes, y me entiendan muchos otros que ignoro; pero sólo aquellos habrán dado sentido a mi discurso. Cuando se habla a un hombre, muchos pueden darse por entendidos, porqué al hablar a un hombre hace ya viva la palabra.

[...] Con todo esto, sólo quiero decir mi pena por lo mucho que se habla al público de esta manera con palabras ociosas, que es peor que no decir las, porqué el público se acostumbra a tomarlas por buenas, y cuando con ellas dentro, no obstante, desfallece, a despreciarlas todas.

¡Oh! ¡Mi público, mi público! ¿Dónde estás mi público, que no te veo ante mí, y estoy hablando solo en las tinieblas, como un poeta o como un loco? ¿Quién me dará la comunicación viva para que mis palabras tomen aquí algún sentido? ¿Porqué no veo yo ahora aquellas caras que solía, con la expresión de sus ojos, ni oigo aquellas voces que me replicaban o aquellos suspiros? Yo no las creía encerradas en el recinto de una ciudad, sin embargo; o creía al menos, que en esta ciudad mía cabían muchas más gentes. Y he aquí que ahora me vuelvo del otro lado, a nadie veo, y me parece que estoy hablando solo. ¿Qué es esto?

---

⁵⁵⁶ Obres Completes II. Pàg. 235.

[...] *¿Por qué levanto, pues, aquí, mi voz; aquí, donde hay gente que escucha y no la conozco? Es que no hablo a la gente que pueda escucharme. Hablo solo, como un poeta, sin serlo; como un loco, sin serlo tampoco, espero. Mi palabra es como la evocación: es un intento de evocación de la ciudad nueva y más grande que quiera ver brotar todo alrededor mío, alzándose de las piedras de mi desierto.*⁵⁵⁷

Maragall escriu en termes objectivament dramàtics de la solitud del comunicador, del missatger d'ofici que escampa arreu els seus missatges a l'aire sense saber qui els recollirà, ni com; si els interpretarà, els comprendrà o s'esvairan per l'atmosfera aliens a toda assumpció. Aquest article, definitivament, té una força argumental impressionant i constitueix una de les expressions més elevades i personals de l'essència de l'ofici de periodista que s'hagin escrit mai a Catalunya.

En una línia semblant se situa el contingut de la carta que va escriure el 26 de desembre del 1909, poc temps després de l'execució de Francesc Ferrer i Guàrdia. Anava adreçada al canonge Josep Dachs:

Haurà perdut la gent el principal sentit? Això arriba a obsessionar-me i aquesta obsessió em domina en el poc que escric per al públic, i com tinc tan poc coneixement com molta passió d'aquestes coses, els meus escrits potser resulten irreverents; però és que em fa l'efecte com si parlés amb sords, i instintivament crido, encara que comprenc que sigui de mala educació pels què ho senten. Però aquests em semblen tan pocs! Si en la família que hi hagi un sord només, ja tothom s'acostuma a parlar a crits a tothom, què farem en això que sembla que tot el món s'hagi tornat sord? Aquests dies fins em venien ganes de posar-me a escriure en El Progreso, perquè em sembla que en el baix poble hi ha, almenys, més vivor que en les esferes. Solament que comprenc que em manca molta llum i tinc por d'esgarriar-me: això em deté; i no sols la por d'esgarriar-me, sinó l'esgarriar... En fi, Déu m'il.lumini, per parlar o per callar.⁵⁵⁸

Maragall viu els dies convulsos del judici i execució de Ferrer i Guàrdia i de la censura del seu article "La ciutat del perdó". En aquest sentit els seus arguments, que arriben a la temptació de publicar al diari de línia ideològica més allunyada de la seva -lerrouxisme-, mostren el context de desencís que viu respecte de la seva professió, de la seva eficàcia i del difícil diàleg viu comunicador-receptor. Tot això amb el rerafons del mateix contingut ètic de l'esmentat article "La ciutat del perdó", en el sentit de mostrar indulgència davant del capteniment del poble baix.

---

⁵⁵⁷ *Obres Completes II*. Idem.

⁵⁵⁸ *Obres Completes I*. Pàg. 966.

Cinc anys abans, en un context del tot diferent, es manifestava de manera així mateix diferent. En tot cas, la insolitesa d'aquest context específic pondera la convicció en els arguments d'aleshores i, per tant, no cal considerar-los contradients, en última instància, amb el cos central de pensament que va mantenir respecte del tema i que acabem de relatar.

Amb motiu de la primera ruptura amb el DdB, un any més tard, el maig del 1904, els seus amics van regalar-li un llibre recull dels articles que hi havia publicat. El mateix Maragall va escriure el pròleg:

*Porqué veo, ante todo, un presente de amor, no sólo de aquellos a quienes ya de tiempo me liga un mutuo afecto personal, sino también a muchos otros que, sin conocerme, vinieron a amarme por la simple lectura de mis escritos, y a quienes yo, sin conocerlos tampoco, ya amaba escribiendo; pues en eso de escribir para el público se establece una misteriosa relación entre el escritor y los lectores, que hace que estos cooperen en la inspiración de aquél, sin verle ni hablarle, y que aquel crea escribir, y escriba, en realidad, con especial eficacia, para personas bien determinadas, que le son, sin embargo completamente desconocidas. Este dulce misterio del amor humano se me hace bien presente en este libro: ¡ved, pues, como he de quererlo!*⁵⁵⁹

Aquí cal preguntar-se què ha passat en l'ànim de Maragall perquè en menys de tres anys, els que van del mes de maig del 1904 al de gener del 1907 -data de la publicació d'"*Evocación*"- arribi a manifestar: "*me repugna siempre escribir [...] para un público lejano; para un público del que no pueda ver en mi imaginación centenarios de rostros personales [...] porque sino me parece que hablo a las nube [...] que escribo una carta sin saber a quien*", a aquesta "*misteriosa relación entre el escritor y los lectores, que hace que estos cooperen en la inspiración de aquel*".

Resulta difícil dilucidar-ho. Cal tenir present que entremig, des del punt de vista de la seva biografia personal i professional, ha viscut la segona ruptura amb el DdB. Fins a quin punt aquest fet va afavorir el canvi tan aparentment radical de posicionament resulta difícil d'afirmar-ho rotundament. Confessem que se'ns fa difícil raonar-ho en termes d'anàlisi estricta de l'evolució del pensament -tant pel que fa al periodisme com a altres qüestions-, i en tot cas caldrà mostrar l'ideari del periodista pel que fa a la seva professió en altres aspectes que apareixeran posteriorment i que, si no de manera explícita, sí implícita o inconscient, ens ajudaran a situar-ho. Tot això sense

---

⁵⁵⁹ *Obres Completes II*. Pàg. 220.

oblidar -matís gens menystenible-, el context de cordialitat i d'agraïment als amics que presideix, que ha de presidir per força, el text acabat d'exposar.

7. 5.-- La Veritat, suprem valor de l'ofici de periodista

Maragall va viure l'ofici de periodista des d'una visió d'un profund contingut ètic. Una ètica que, enllà del tòpic del seu conegut *Elogi de la paraula* centrava en el mot paraula: la paraula adquireix un valor absolut com a portador i concentrador de l'essència i el desideràtum de l'ofici de periodista i, per extensió, del comunicador públic -literari o verbal-: la paraula immaculada i per tant imatge absoluta de la Veritat, per tant de la capacitat de mirall revertidor a la societat -el seu destinatari-, de la transcendència i de l'absolut.

Maragall juga al tot i res; no accepta mitges tintes: la Paraula, en majúscules, es l'alfa i omega damunt la qual basteix l'edifici del seu ideari més profund, més molecular i més autèntic.

Com sempre és més intuitiu que no analític, parla des de la vivència, des del sentiment, des del pla abstracte però tanmateix viu i vivificador. Paraula, per a ell, en el context de l'ofici, és Bellesa i és Veritat, aquests informals i no darrers components, amb Déu, d'una Santíssima Trinitat particular. L'altra era el que formaven els binomis Natura/Déu pare, Art/Déu fill i Amor/Déu absolut.⁵⁶⁰

Paraula és també sinònim de Déu, de quelcom superior que ho engloba i dóna sentit a tot. Paraula, per tant, vinculada també al sagrat, a la puresa, a la llum.

Gabriel Maragall escriu:

Com l'infant aconduït que va confiat feliç, desconeixedor dels perills i tranquil al dolç contacte de la mà materna, així, a través d'una vida inserta en els impulsos i els moments que passen, roman intacte la certitud d'una Bondat, d'un fi de Bé, que no abandona mai l'home de la seva mà protectora. És aquesta certitud el que compta, és aquesta fidelitat el que presideix el transcurs dels dies, i és per això que mai es podran trobar en la vida i en l'obra de Joan Maragall -no es podran descobrir ni en germen-, les formes de la ironia, del sarcasme, del blasme; les formes de la superioritat engegada, la brillantor de l'orgull que anihila; l'intent de fer-se càrrec, tot sol, de les últimes decisions, l'expansió d'una potència deslliurada. I és així com l'acció benèfica del seu missatge no es troba tant en la forma en què s'expressa com en el fons d'on prové.⁵⁶¹

---

⁵⁶⁰ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg. 172.

⁵⁶¹ Gabriel Maragall Noble. *Ibidem*. Pàg. 113.

Maragall confirma aquest substrat de pensament en la carta adreçada al seu amic Carles Rahola el dia 8 de novembre del 1904:

Tots els que, poc o molt, sentim la guspira de la llum santa en nosaltres, n'hem de donar grans mercès a Déu; perquè enmig de nostres lluites, de nostres misèries i dels més forts sofriments, la llum és a dintre invulnerable, lliure i en una hora o altra redemptora.⁵⁶²

Gabriel Maragall afegeix més endavant:

Si les sensacions i les percepcions poden integrar una vivència o una clarividència; si aquestes es presenten sempre, renovadament amb la força feridora i real de les sensacions, el món queda transformat i la Veritat i la Realitat s'acosten, perquè "l'espai i el temps són ombres".

Els qui han pogut oferir la seva vida a la mercè d'allò que és veritat s'han salvat d'aquesta acció erosiva del temps, en un doble procés; primer transformant les notícies en missatge: després mantenint l'adhesió a les notícies d'allò que és essencial, a través de noves sensacions.

No hi ha cap motiu que justifiqui soterrar aquelles vivències sota les capes de les noves sensacions. El què és evitable ho és malgrat l'acció del temps que escampa i substitueix.⁵⁶³

Observem com l'assagista insisteix en la vocació maragalliana de la recerca de la Veritat, d'eternitzar-ne els seus valors més autèntics, superadors de contingències. Més endavant reproduïx part d'un article de Joan Maragall -nosaltres ampliem la referència- publicat a *El Imparcial* el dia 25 de març del 1907 amb el títol "*La estatua*".

La única sinceridad que el público tiene derecho a exigir de nosotros cuando les hablamos es la del momento en que la palabra brota; la única insinceridad dañina para él y para nosotros mismos es la inspirada en el frío cálculo, en el propio interés o en un mezquino espíritu de compromiso. No es malo hoy pensar de una manera y mañana de otra, si el pensamiento muda ante las múltiples sensaciones que nos da la realidad: lo malo es entonces negarse al cambio, en virtud de la rigidez de un imperativo abstracto. Y muchas veces la inconsecuencia de las palabras con la conducta no es sino un precioso tributo que nuestra debilidad paga a los más nobles impulsos de nuestro corazón: negárselo fuera entonces ser consecuente; pero también entonces la consecuencia sería un crimen.

[...] el escritor siente levantarse ante sí, en aquel momento, [el d'escriure] aquel fondo de humanidad más densa que sólo se eleva en el individuo a medida que éste libera sus particulares contingencias; el hombre se encuentra frente a frente a sí mismo en aquella esencia que le es más común con sus hermanos y se siente movido a hablarse más alto, porque en sí hablan

---

⁵⁶² *Obres Completes I*. Pàg. 1067.

⁵⁶³ Gabriel Maragall Noble. *Ibidem*. Pàg. 117.

*también a ellos; es decir a la divina esencia de todo. Y en este estado el hombre se olvida, se libera de su particular instinto, de su conveniencia, de todo lo que es demasiado personal [...] Y he aquí como en estos [es referix a: espíritus reactivos] la sinceridad más verdadera aparecerá como la mayor insinceridad si se busca en su conducta personal el fundamento de sus palabras [...] Creed, pues, más en nuestras palabras que en nuestros hechos. O mejor, nada queráis saber de nuestros hechos, y atended sólo a nuestras palabras; porque la palabra viene de la libertad originaria del espíritu y vuelve a ella volando por los aires encima de nosotros. El hecho [...] se arrastra esclavo de mil señores. Sólo la palabra le irá libertando lentamente, o fal vez aprisa. Atended pues a nuestras palabras. Pero atended bien. [...] Pero cuando una palabra os entra como un puñal en el corazón, fiad de ella... porque lleva el espíritu. ¿Y qué os importa el que la dijo, ni su conducta, ni lo que el día antes dijera? La sinceridad de aquel momento os basta, y ésta la conoceréis en vuestro propio sentido.*⁵⁶⁴

Maragall posa fins i tot el valor suprem de la paraula -i del moment de ser dita i de la seva sinceritat- per damunt de la coherència del comportament. Si la paraula té vida i és autèntica, la resta és sobrer; en la paraula, per tant, es concentra allò més profund de la veritat, superant contingències de tots tipus.

Porfirio Barroso diu literalment el contrari. I remarco el mot literalment, perquè en el fons l'àmbit de consideració d'un autor i l'altre no són ben bé els mateixos:

No se puede tener una ética profesional si no se posee una ética personal. Unos de mis temas de lección en clase es que no se puede tener una ética profesional si antes no existe una ética individual, personal. [...] Al principio, hace, 15, 16, 18 años, nadie estaba de acuerdo con esto; decían que no, que por una parte iba la ética profesional y por la otra la ética personal; que uno podía ser un gran cirujano [...] y luego su vida personal ser un desastre. Sin embargo ha habido una evolución, ya que ningún alumno, cuando hice esta pregunta en el curso 92-93, me respondió que no hubiera relación porque si la hay.

*Mi tesis es que, efectivamente, hay mucha relación entre la ética personal y la ética profesional.*⁵⁶⁵

És curiós observar com el mateix concepte bàsic, o el mateix reducte temàtic, admet no diverses interpretacions, -que no és el cas-, sinó, en un pla superior, diferents àmbits de consideració. Maragall i Barroso, sobre el paper, parlen de la mateixa matèria però tanmateix ho fan de coses molt diferents, sobre la mateixa matèria.

---

⁵⁶⁴ *Obres Completes II*. Pàg. 236.

⁵⁶⁵ Porfirio Barroso. *Ibidem*. Pàg. 131.

En un altre ordre temàtic, en una tessitura ben distant, al marge d'allò més immediatament relacionat amb l'ofici de periodista, l'ètica de Maragall, el substrat ètic que va informar la seva existència, ha tingut moltes i molt diverses interpretacions.

Deixem de banda el context de la seva ideologia -tan i tan objecte de controvèrsia- i intentem endinsar-nos en la dimensió més objectivament ètica, valgui la insistència en el terme. El pla i l'àmbit de consideració aquí és més profund, més a la cerca de l'essència portada a les últimes conseqüències.

Manuel de Montoliu en el pròleg de les *Obres Completes* i amb el títol de "L'apòstol del recomençament" es refereix a Maragall com una persona dominada pel que avui anomenaríem, sense aprofundir, doble personalitat, i remarca que això és degut a la seva condició de místic:

Ya en vida de Maragall se hizo la observación que en su personalidad existía un doble aspecto, un doble fondo, un dualismo de elementos de apariencia contradictorios.

Todos conocemos a un Maragall burgués y a un Maragall revolucionario; en él conviven un poeta pagano y clásico y un poeta cristiano y romántico, un poeta plástico y sensualista y un poeta místico y espiritualista; hay en él una insaciable curiosidad intelectual y al mismo tiempo su actitud es esencialmente antiintelectualista: yo creo, y así lo declaré un día, que todas estas contradicciones tienen su común raíz en el temperamento de Maragall; un temperamento profundamente, radicalmente místico. El místico es un hombre que lo ve todo sub specie mortis; es un hombre que resuelve todos los conflictos de la vida con la única solución del amor, con una solución en la cual entran para nada el cálculo de la razón, ni teoría lógica alguna, ni ningún sistema ideológico, ni ningún programa de organización. Para el místico, todos los problemas, tanto si son de política como de economía, tanto si son de educación como de estética, tiene la única solución posible en el restablecimiento de la relación pura y primitiva entre individuos unidos por el amor. El amor tiene un sistema, un sistema independiente de la razón, un sistema anterior muy superior a todo lo que pueda hacer prevalecer la previsión humana; [...] Por esto el místico que penetra en la esencia humana por el camino de una visión iluminada, rechaza toda clasificación social, política, estética. Él ve siempre las cosas y los hombres en el estado de su unidad primitiva y fundamental.⁵⁶⁶

El mateix Montoliu més endavant arriba a una conclusió explícita:

Así, al místico, y por lo tanto a nuestro Maragall, podríamos definirlo como un revolucionario contra los revolucionarios y como un tradicionalista contra los tradicionalistas; como un

---

⁵⁶⁶ Manuel de Montoliu. Pròleg. "El apòstol del recomençar". *Obres Completes II*. Pàg. 1059.

*enamorado de un orden tan puro, que este orden resulta para los conservadores más temibles que las doctrinas de los reformadores más radicales.*⁵⁶⁷

Aquest darrer judici, tan rotund, poua en una de les característiques més acusades de la personalitat de Joan Maragall: la dificultat per encaixonar-lo clixés formals, estètics, ideològics i religiosos establerts; i això té la seva arrel més exacta justament en la seva radicalitat ètica.

Miquel dels Sants Oliver, en el pròleg a les *Obres Completes* i amb el títol de “*Vindicación y desquite de Cataluña*”, es refereix a aquesta línia de pensament, remarcant el reialme de la paraula d’aquesta manera:

Para Joan Maragall es la palabra el punto de confluencia de lo espiritual y lo material, de lo transitorio y lo eterno. Y así exclama: “¡Oh qué cosa más sagrada! Porque dice San Juan: “En el principio era el Verbo y el Verbo estaba en Dios”; y añade que por él, por la Palabra fueron hechas las cosas.[...] ¡Con que santo temor, pues, debiéramos hablar! Residiendo en la palabra todo el misterio y toda la luz del mundo, debiéramos hablar como fascinados, como deslumbrados”.

*[...] Y, ¿no fue así, no fue como fascinado y deslumbrado que habló siempre nuestro incomparable amigo, no ya en aquella parte de su producción confiada al ritmo poético o traída por él, como en otro “Elogio” sostiene, sino en la producción más llana y casera de sus artículos de periódico, escritos en prosa aunque jamás prosaicos ni de bajo vuelo.*⁵⁶⁸

Oliver es manifesta explícitament definidor de l’ideari i del pensament maragallià en la parcel·la que ens ocupa i, fins i tot, ho exemplifica i així tot resta diafànamment clar:

En el mateix escrit aborda una altra dimensió així mateix exemplificadora de la personalitat de Maragall, sempre des de la perspectiva del seu ideari i de la seva concepció ètica:

No cabe decir como entendía Maragall el sentido conservador ni de qué manera lo expresaba. Procurábanle más las raíces que las ramas, mucho más el orden interior y espiritual que el material y político, y tuvo que dolerse en más ocasiones del falso orden que de la libertad falsa. Sentido de conservación equivalía en todo caso para Maragall, no a una cosa muerta y estática, de simple defensa de lo existente, sino a un principio eminentemente activo. Y tal principio no

---

⁵⁶⁷ Manuel de Montoliu. *Ibidem*. Pag. 1060.

⁵⁶⁸ Miquel dels Sants Oliver. *Pròleg*. “La vindicación y el desquite de Cataluña”. *Obres Completes II*. Pàg. 973.

*era otra cosa que su concepción sagrada o religiosa de la vida; la restauración social y la regeneración personal de todos los hombres en Jesucristo, radicalmente, profundamente, en espíritu y en verdad, como si acabase de brillar en el mundo la luz del Evangelio y de brotar el alma viva de las Bienaventuranzas.*⁵⁶⁹

Oliver reforça i no desmenteix la línia d'anàlisi o de consideració de Manuel de Montoliu. Abans haurà situat en el terreny dels continguts, no del pensament, com aquest es traduïa en actuació, en definitiva com el pensament ètic es concretava en l'àmbit de l'actuació immediata:

*Véase hasta que punto fue de noble y valiente su ministerio. Valiente he dicho, y conviene insistir en este valor cívico de Maragall. ¡Ah, no! Él no aduló jamás ni a su pueblo ni a su público lo cual equivale a decir que no los traicionó. Esta íntima lealtad provenía también de su ética literaria, del respeto religioso por él concedido a la palabra y al pensamiento. Escribiendo en un periódico conservador, oráculo de las clases adineradas de Barcelona, se esforzó tanto como pudo en combatir el materialismo y la concupiscencia de los bienes terrenales. Hablando en medio de una metrópolis esencialmente industrial, no disimula su desdén hacia el progreso puramente exterior y mecánico mientras no refluya sobre el alma del pueblo y sobre la nobleza de vivir.*⁵⁷⁰

Completem aquest capítol a manera de resum amb el judici de l'historiador i jurista Ferran Valls i Taberner al pròleg de les *Obres Completes* titulat “*El conocimiento del alma catalana*”. Comença esmentant paraules del mateix Maragall:

No es de la agitación -decía-, de lo que abomino, tan fecunda a veces; no es tampoco de la pasión, tan bellamente humana, ni del dolor ni de la lucha y su esfuerzo; no de lo que fatiga, ni de lo que hace sufrir, ni de lo que arde y consume, ni de lo que mata; sino de lo que enturbia: del odio, de la ira, de la envidia y de todos tipos de interés. Por esto condena el odio político [escriu ara Valls i Taberner]. Al ver, decía, sus estragos en las polémicas de prensa, en los discursos de los “meetings” y en los debates parlamentarios, el ánimo es afligido y enturbiado en su más recóndita fuente, porque son sus tesoros más sagrados, los sentimientos de Dios y de patria y de justicia, los que ve revueltos en oleadas de odios, a merced de frases, de gritos, de insultos y de bajas pasiones personales con que aquellos se remueven y se levantan [...] Maragall -ha dicho Alcover- era un vidente, no un visionario; poseía un equilibrado organismo intelectual moral que sabía reparar con la observación y el raciocinio la alta visión de las cosas; sabía, con sus altas facultades poéticas, sentir y pensar y desentrañar los problemas de

---

⁵⁶⁹ Miquel dels Sants Oliver. *Ibidem*. Pàg. 976.

⁵⁷⁰ Miquel dels Sants Oliver. *Ibidem*. Pàg. 975.

la realidad esenciándola: “Era Maragall -sigue diciendo Alcover- “l’home exquisit, l’home complet, l’home poeta, i la poesia reavivant la lluminositat de la seua reflexió nimbant la seua figura, perfumant tots els aspectes de la seua personalitat, dels actes, sentiments, paraules, li donava com escriptor, com a ciutadà, com a patrici, com a filòsof, un poder d’atracció i una influència extraordinària”.⁵⁷¹

7. 6.-- La Vanitat com a obstacle de la Veritat.

Contemplats els principis essencials del pensament ètic no pot sorprendre que, des dels mateixos, el concepte vanitat jugui un paper important referit al seu ofici. Un ofici que en la seva essència comporta, més que en moltes altres, el perill de caure en aquest pecat capital. L’arrel d’aquesta temptació, és el fet que la tasca del periodista estigui sempre -i llueixi- en el gran aparador de l’opinió pública. L’ofici, per la seva pròpia naturalesa, situa el seu oficiant en un lloc social vistent, i no hi pot renunciar perquè, insistim en això, és la seva mateixa essència i naturalesa. El periodista ni pot amagar el producte de la seva tasca, ni la seva autoria, ni, tampoc, les conseqüències de les dues realitats. La mateixa consideració de quart poder se situa en aquesta òrbita. Hi ha un rerafons de transcendència de la tasca, derivada justament de la seva capacitat d’incidir -en última instància- en allò tan important que és la visió de la realitat i, per tant i consegüentment, en els comportaments de la societat i dels seus membres. I també, important, hi ha un apoderament gremial d’aquests valors indiscutibles: una autoconsciència satisfeta per part de la professió, o del què podríem anomenar, de la institució ofici de periodista.

Quan s’ha parlat de la praxi del periodisme com a sacerdoci, de fet es tracta d’això: d’eleva-la a una condició superior, un més enllà de la dimensió prosaica de moltes altres professions; potser amb l’excepció de les artístiques i de les de tipus religiós, en certa mesura emparentades en la mateixa del periodisme en tant que, des de la mateixa base, orientadores -o incididores, o transcendidores-, de comportaments humans i socials.

Maragall es mostra profundament preocupat pel perill i el risc de caure en el pendent de quelcom en què hi veu la prostitució, justament, d’allò més sagrat i profund de l’ofici: de periodista, d’escriptor, o sigui, d’ ”incididor” -insistim- en els comportaments d’altri. Els seus arguments són d’una gran contundència i mostren

---

⁵⁷¹ Ferran Valls i Taberner. *Ibidem*. Pàg. 1053.

inequívocament el substrat ètic al que es hem referit i que ho explica tot. A més, lliga el risc de caure en el pecat de vanitat amb el que això suposi d'afavorir caure en el de, si cal, escriure sense necessitat de fer-ho, solament pel goig de l'exhibició i, de manera derivada, pervertir el sagrat concepte de la Veritat, de la Paraula. Una qüestió que veurem com l'aborda en el pròxim apartat i quina extraordinària importància li atribueix.

El dia 8 d'agost del 1905, poc temps després de la seva primera reincorporació al DdB, hi va publicar l'article titulat “*Examen de conciencia*” que constitueix una declaració de principis d'una potència extraordinària; fins i tot recorre a la seva biografia personal per situar de la manera més explícita el seu pensament:

Pregúntese cada uno: “Yo, ¿porqué empecé a escribir para el público?” Y muchos seremos los que, en conciencia habremos de contestarnos: Por vanidad. Yo era muy joven, nada mío tenía que decir a las gentes; pero leía, leía mucho, y las cosas que leía me causaban admiración; y los hombres capaces de causar admiración mía y la de todo el mundo me parecían superiores, y sus nombres, gloriosos; y empecé a desear ardientemente causar a los demás la admiración que ellos causaban en mi y que mi nombre llegara a ser famoso como el suyo. Yo que era casi un niño, ¿qué podía decir al mundo? Nada nuevo, nada mío porque ni a mi mismo me conocía; pero un prurito de exhibición me hacía considerar mío lo que más impreso quedara de las lecturas de mi mente, que lo elaboraba en otras palabras, y con esta diferencia meramente exterior me satisfacía para poner mi nombre al pie de aquella superficialidad, y lanzarlo así al público. ¿Me importaba a mi algo el haber dado forma propia a una idea propia, o el bien o el mal que aquello pudiera causar a mis hermanos los hombres? No; lo que me importaba era que mi nombre corriera por todo el mundo y que, por este solo hecho, la gente me señalara por la calle como a un joven superior, y mis amigos se sintieran pequeños a mi lado. Esto era lo que yo quería. Así empecé. ¡Vergüenza ahora a mi!

Recuerdo como si fuera ahora mismo la primera vez que vi mi escrito y mi nombre en las letras de molde de un papel que vendían por la calle. Yo tenía diecisiete años. Me encontraba en un carruaje público, y entró un chico pregonando periódicos; compré el semanario a cuya redacción había mandado días antes un original, lo desdoblé, y...fue como un deslumbramiento: aquellas palabras, aquellas palabras mismas que yo había combinado laboriosamente en la soledad de mi cuartito de estudiante, allí estaban, allí, en letras claras, en letras públicas, que parecían brillar, meterse por los ojos de todo el mundo... y al pie mi nombre, mi nombre mismo, con todas sus letras: ¡qué escándalo!, ¡qué glorioso escándalo! Un escalofrío recorrió todo mi cuerpo, y a mis ojos asomaron lágrimas. Aquello era la gloria... Y el escrito una necedad que Dios y los hombres me perdonen.

Tal vez atenuará en algo mi remordimiento considerar que en el fondo de muchos vicios palpita una buena ley de naturaleza, como el instinto de conservación por el egoísmo; y que la vanidad

*puede ser un signo de la vocación, el estímulo más o menos proporcionado de una aptitud. ¿Por qué no fundé yo mi vanidad, en mi fuerza física o en mi habilidad para el dibujo; y por qué mi compañero que fue educado igual que yo ponía todo su orgullo en vestir con elegancia y ser un excelente bailarín? Sí, esto me consuela un poco; pero, ¿que desproporción todavía entre mi vanidad y mi aptitud! Tanto, que bien puedo considerar la vanidad como mi pecado original de escritor público.*⁵⁷²

Resulta curiós observar la visió que té Maragall del fet gairebé trenta anys més tard de com l'havia perpetuat abans a les seves *Memòries de joventut* de l'any 1885, set o vuit més enllà que esdevinguessin. En aquestes memòries on ara hi ha remordiment aleshores hi havia expressió de joia i emoció sense reserves, sense consideracions de tipus moral de cap mena:

El que vaig considerar el meu primer trumfo literari m'emocionà vivament. Havia enviat una composició a un periòdic setmanal. El dissabte a la tarda (tenia llavors de setze a diset anys) me n'anava a la fàbrica i abans de pujar al tramvia compro el periòdic, que acabava de sortir; i un cop ja dins del tramvia, el desplego; el primer que fereix la meva vista són aquells versos, aquells conceptes, aquelles coses que jo m'havia inventat, posats en lletres de motillo, clares, llegibles pel públic en aquell paper de gran circulació. L'emoció fou tanta que vaig restar una bona estona amb els ulls fits en aquells versos, sense tirar endavant en llegir-los, clavats en mon seient i com si somniés; tot seguit els ulls m'espurnejaren i vaig amagar el rostre darrere el periòdic enterament desplegat. ¡Ah que poc devien pensar els companys de viatge que darrere d'aquell full de paper encara humit i amb la fortor penetrant de la impremta s'amagava un dels goigs més grans, més purs, més dolços que es poden arribar a sentir.

⁵⁷³

Tornant a l'article "*Examen de conciencia*", Maragall cotinua immolant-se com a pecador de vanitat tot exposant una sèrie de preguntes que el fiblen:

Porqué más adelante, cuando ya no he tenido la disculpa de mi inconciencia juvenil ¿cómo he empleado la dote del decir lo que Dios me haya querido darme? ¿He cuidado siempre de atender solamente a la voz viva de mi espíritu, y he pensado en el bien y en el mal que mis palabras podían causar? ¿Ha sido pura mi intención, y mi acción meditada, o me he dejado llevar muchas veces de un bajo espíritu de compromiso; o de una pequeña pasión personal; o me ha preocupado, sobre todo, la galanura exterior de la frase, el halago que pudiera acarrearle su sentido, y el brillo de mi nombre?

---

⁵⁷² *Obres Completes II*. Pàg. 224.

⁵⁷³ Glòria Casals. *Ibidem*. Pàg.180.

Preguntes que en la seva senzillesa amaguen l'essència més profunda de l'ètica de l'ofici de comunicador. Darrera la ingenuïtat aparent de les mateixes hi ha la rotunditat d'un qüestionament ètic d'una immarcescible validesa i d'una actualitat imperible. Hi ha, per tant, material per a una reflexió cabdal sobre el moll de l'òs ètic de la professió.

Maragall, tot seguit, fa una nova confessió de pecador i enumera el seu particular vademècum de maneres com ha conculcat el precepte:

*-¡Ay! Que conozco que he pecado mucho en todas estas cosas y que no he sabido redimir mis palabras de la culpa original de vanidad en que fueron engendradas. Yo he atendido, sobre todo, a mi reputación de escritor, a mi pequeña fama.*⁵⁷⁴

El discurs inculpatori amplia els arguments i camina cap a la conclusió del missatge:

*Esto he hecho, no siempre. Porque sabe Dios que muchas veces he querido ser sincero, y me he esforzado en ello, pero no lo bastante. A menudo he buscado excusa a mi debilidad en aquella tendencia, que me ha parecido natural y hasta legítima en todo hombre, a afirmar su personalidad enalteciéndola por encima de la muchedumbre, pero no he medido bien la trascendencia de esta afirmación en aquellos oficios que, como el de escritor público que logra algún favor entre la gente, envuelven una verdadera cura de almas.*⁵⁷⁵

Heus ací una clara referència a la dimensió transcendent a part i particular de l'ofici de comunicador; i ho rebla:

*Y digo todo esto públicamente, no sólo para limpiar en lo que pueda mi conciencia y estimularme a la enmienda, sino, incierto como estoy de lograrla cual quisiera, para prevenir la fe excesiva con que mis palabras y las de tantos otros como yo pudieran ser en adelante escuchadas, y remediar en lo posible el daño ya causado de esta manera.*⁵⁷⁶

I tot seguit es refereix al seu permanent dubte sobre la funció del periodisme, o de la comunicació pública. Ho remata en el darrer paràgraf:

---

⁵⁷⁴ *Obres Completes II. Pàg. 225.*

⁵⁷⁵ *Obres Completes II. Idem..*

⁵⁷⁶ *Obres Completes II. Idem..*

*Porque demasiada ciega es la fe de nuestros tiempos en la letra de molde; y demasiado socorrido el oficio de periodista para que a cuantos por una u otra causa vamos a parar a él se nos tenga por profetas.*⁵⁷⁷

Conclusió definitiva impecable des de la seva manera d'entendre el periodisme que estem constatant de forma reiterada i inequívoca al llarg d'aquest estudi. Un atac precís, de cirurgia competent i lliure, al bell mig d'un dels pecats més visibles del periodisme actual i de sempre.

Les paraules de Maragall es troben en la línia amb el que exposa Ramon Pascual quan afirma:

La societat actual ha creat una espècie d' "idolatria dels comunicadors". No sols els idolatra, sino que ells es creuen els profetes del segle XXI. Parlen de la seva "professió sagrada", de la "vocació"...com si fossin els nous mestres, sacerdots o jutges d'una nova societat. Semblen els grans creadors d'opinió, en tot, en tant en el que coneixen com el que no coneixen (penseu en "tertúlies", en que els participants parlen de tot, del que saben i del que no).⁵⁷⁸

I Juli Bou s'expressa de manera semblant:

A mi em sembla que hi ha una desproporció molt gran entre el que diem i la transcendència que té el que diem i, d'això sí que en som absolutament culpables els periodistes.⁵⁷⁹

Com es pot veure, Maragall ja ho havia anticipat fa més d'un segle. Tornarà al tema vanitat en un altre article, molt extens i molt elaborat, que va publicar en el número de desembre del 1908 del setmanari *La Lectura*. El títol és prou indicatiu: "*La gloria y la fama*".

Fent un incís, *La Lectura* va ser una publicació creada per l'escriptor i periodista Francisco López Acebal (Gijón 1866-Madrid 1933). Es va publicar entre l'any 1901 i el 1920. Sotstitulada com a *Revista de Ciencias y Arte* va ser considerada la revista Intel.lectual més prestigiosa de la seva època. Va promocionar els escriptors de la Generació del 98 i va publicar llibres vinculats a la Institución Libre de la Enseñanza.

---

⁵⁷⁷ *Obres Completes II*. Idem.

⁵⁷⁸ Ramon Pascual. "Dificultats amb què es troba l'ètica". Dins: *Ètica i comunicació social*. III Converses de la Pedrera. Centre d'Investigació de la Comunicació. Barcelona, 1993. Pàg. 55.

⁵⁷⁹ Juli Bou. "Conversa". Dins: *Ibidem. Ètica i comunicació social*. Pàg. 123.

Com es pot deduir tenia un substrat ideològic amb el qual Maragall s'hi havia de sentir forçosament còmode.

L'article a que ens referim va ser escrit tres anys llargs més tard que l'anterior. La vanitat apareix de manera oberta, sense especificació de l'ofici d'escriptor o periodista, però sí de la de creador en abstracte. Maragall aprofundeix fins al darrer alè en allò més pregon del concepte vanitat, encara que ho fa per la via de la consideració dels instruments que menen a aquest pecat: just els que donen el títol al seu article. El discurs és impecable i contundent i, de manera indirecta, també apel·la a la qüestió de l'actuar tenint-ne necessitat íntima; tenint o no quelcom a escriure, i, en definitiva, a dir. A l'article també hi apareix com a fet il·lustrador la facècia juvenil que hem vist exposada anteriorment. Comença fent una disquisició bàsica entre els dos conceptes citats:

*La fama es el renombre, es el resonar de nuestro nombre en los oídos de las gentes; pero la gloria es el reinado, es el resonar de nuestro espíritu en los espíritus. Sólo que yendo hasta cierto punto unidas, muchos las confunden para siempre, y de esta confusión provienen grandes extravíos. Estos son semejantes a los del amor. Porque también el amor y su placer van en muchos momentos confundidos; pero el placer que no sabe el fin eterno del amor, se toma por el amor mismo; y así, desconociéndose, pone en sé propio su fin, y muere estéril. Asimismo, el afán de renombre puede llevar a los hombres al extremo opuesto de la gloria: esto es, a la abdicación de su propio espíritu, al trueque del placer vano de un reinado exterior en los oídos de las gentes.*⁵⁸⁰

A continuació al·ludeix, sense nomenar-ho específicament, a la seva i citada experiència com a escriptor juvenil per reiterar el que ja havia exposat a les anteriors cites:

Porque en el camino del artista, como en el de todo espíritu extraordinario, hay un momento de gran peligro: el del éxito. Cuando ves que los ojos de la multitud se vuelven por primera vez hacia ti, tiembla, poeta. Si tienes conciencia, has de temblar, porque entre tu y la multitud la lucha empieza. La primera mirada de la multitud es embriagadora: te da una fuerte sensación de poder; y tal vez es la delicia, que tu quisieras que no se acabara nunca. ¿Podrás sostenerla? Si te esfuerzas en sostenerla estás perdido, porque en este esfuerzo por pensar en la multitud, te olvidas de ti mismo, y ya no eres más que el reflejo de la luz que has encendido. Serás desde entonces una criatura de la multitud, en vez de crear tu en ella. Ella te dará la fama a trueque de

---

⁵⁸⁰ *Obres Completes II*. Pàg. 241.

tu gloria desvanecida para siempre. La Corona que echarán sobre tu frente ahogará la aureola que la ceñía; reinarás en su aplauso, pero ya no más en sus corazones: pudiendo haber sido su rey, serás su bufón, su favorito.

[...] si sabes armarte contra aquella mirada, y resisténdola sigues tu camino, ella quizá se aparte de ti por el momento, pero tu quedas libre y ligero para escalar tu altura: y por esto has de bendecir aquel apartamiento y tu soledad en el camino. Es tu camino, ya no es el suyo; y cuando vuelvan los ojos hacia ti, ya será con otro respeto; sentirán que no eres suyo [...] que han de ver en ti algo que no es de ellos; que el espíritu humano es por ti enriquecido, y te debe agradecimiento; así te adorará y así es la gloria.⁵⁸¹

Es tracta d'una reflexió extraordinàriament rica que obre interrogants inacabables a totes les generacions de periodistes i particularment a les actuals tan absorbides per la cultura de l'èxit fàcil. Més endavant, i des d'aquest sentit tan pur i autèntic del seu ideari, presenta una conclusió sorprenent i, alhora, d'una radicalitat extrema:

Así creo yo debieran quedar anónimas las mejores obras del arte, para que el ruido de un nombre no pudiera turbar la naturaleza de la percepción; y esta falta de señal fuera la que más fuertemente las señalara como patrimonio común del espíritu humano; y no como ahora que el apetito de la fama puede fácilmente falsearlas en su nacimiento mismo, y el ruido de ellas hacerlas sentir viciosamente. Y es tan vicioso el perjuicio, que llega a quitar la gloria algunas veces, interponiendo la sombra de un nombre obscuro entre la luz de la obra y el ojo de quien la mira; y nunca puede darla; porque si me dicen de Beethoven una pobre sinfonía, o yo seré tan débil que me busque en ella un placer forzado y, por tanto, estéril, que no será gloria, o si no lo encuentro tendré en menos aquel nombre, disminuyendo el conjunto de la suya. De modo que la fama no es sólo ajena a la gloria, sino su enemiga; no es solo vana, sino viciosa, no sólo no es vida, sino que es muerte.⁵⁸²

La conclusió, una vegada més, és d'una gran potència:

Así debiéramos pensar todos, al llegar al pleno uso de la razón al menos, y obrar en consecuencia: porque si nuestra inconsciencia juvenil es disculpable de dejarse llevar por los bajos apetitos del instinto hacia una tarea indescernida, no lo es nuestra conciencia de hombres de seguir delietándose perniciosamente en pruritos que en sana naturaleza deben ser innecesarios.

---

⁵⁸¹ *Obres Completes II. Pàg. 241.*

⁵⁸² *Obres Completes II. Pàg. 243.*

*¡La pureza, Dios mío, la pureza! ¡La pureza en todo! Porque yo sé bien, sin embargo, la fuerte propensión siempre, la baja necesidad a veces de dar nuestro nombre a nuestras cosas. Si esto es así medido a nuestra humanidad ahora, sea. Pero no nos dejemos tallar para siempre por esta medida; aprendamos nuestro camino de altura, y vamos aligerándonos para él, mientras tanto, del peso de nuestras vanidades.*⁵⁸³

Miguel de Unamuno va glosar aquest escrit en el seu pròleg a les *Obres Completes* amb el títol de “*Enterio y verdadero*”. L’escrit és de l’any 1930 i d’ell ja hem referit altres fragments en abordar el tema de la perennitat de l’obra de Maragall. Aquí ens interessa el primer paràgraf, que constitueix un elogi rotund a la visió ètica de l’obra de Maragall. Escriu Unamuno:

*Hay entre los artículos de Maragall uno [...] que cabe decir que es un espléndido programa y manifiesto. Es el titulado “La gloria y la fama” que apareció en el diario barcelonés en el que él regularmente colaboraba, en diciembre de 1908.*⁵⁸⁴

La fama –decía él- es el renombre, el resonar de nuestro espíritu en los espíritus. Y así sigue, comparando egregiamente una, la gloria, el amor, y la otra, la fama, el placer que el amor se acompaña. Es en este artículo capital uno de los mejores poemas, en prosa castellana, de Maragall- nos habla de la altura que Dios ha señalado a cada uno con una sola condición: “Sed puros, sed vosotros mismos”. Y luego, “en las cosas espirituales mejor trabajas para los demás cuanto trabajas para ti mismo”. Y al final de este esta jaculatoria: “¡La pureza, Dios mío, la pureza! ¡La pureza en todo! ¡La pureza de intención al menos! Porque yo se bien sin embargo, la fuerte propensión siempre, la baja necesidad a veces, de dar nuestro nombre a las cosas”.

*¡Y como al releer este [...] como sentí en la hondura de mi espíritu el reson del espíritu puro, del glorioso, del famoso Maragall, de mi Maragall! Del poeta. Poeta ante todo; poeta en verso catalán, poeta en prosa castellana. No escribió -que yo sepa al menos- novelas, ni libros de historia pasada- que de ordinario no pasan de arqueología, o sociología, que es peor- ni de erudición literaria, ni de sistema filosófico. Y sin embargo, sus artículos son permanente substancia de historia -vale decir que a la vez novela- y de filosofía de vida.*⁵⁸⁵

En aquestes paraules d’Unamuno hem de tenir en compte alguns aspectes. En primer lloc, que en ser un escrit d’homenatge a Maragall, és fàcil que l’autor s’abandoni a l’entusiasme hagiogràfic; oimés si hi ha la perspectiva d’una vintena d’anys de buit

---

⁵⁸³ *Obres Completes II*. Pàg. 241.

⁵⁸⁴ Òbviament Unamuno s’equivoca en atribuir la publicació de l’article que glossa al DdB atès que aleshores no hi col.laborava i ja hem vist que va ser publicat a La Lectura

⁵⁸⁵ *Obres Completes II*. Pàg. 1055.

després de la mort de l'homenatjat. En tot cas aquest factor queda ponderat pel clar sabor de sinceritat que tradueix el text de l'escriptor bascocastellà.

Un segon aspecte a considerar és com Unamuno remarca la condició genuïna de poeta de Maragall i, alhora, com aquesta condició és traslladada a tots els territoris de la seva producció. I aquí, és clar, ens interessa la periodística a la qual es refereix de manera molt clara Unamuno. I és en aquesta dimensió de poeta que el seu articulisme -conclusió irrefutable- adquireix, i aquí queda retratat, la condició i el valor de perdurable; de perennitat.

7. 7.-- Parlar i comunicar en l'irrenunciable objectiu de la Veritat

Aquest és un apartat fonamental per a entendre el pensament de Maragall respecte del seu ofici d'escriptor de manera genèrica i de periodista en concret. La insistència amb què aborda el tema dóna fe de com l'importava. I de fet a aquest tema va dedicar algun dels seus treballs més explícitament pedagògics i allisonadors. L'entronització i sacralització de la Paraula, ja que com hem vist, no tolera que aquesta sigui objecte de la més insignificant ombra d'enviliment. I sobretot d'enviliment interessat, si és que existeix cap forma d'enviliment que no ho sigui d'interessada. Sense gaire esforç podríem extreure un sil·logisme elemental en base als principis cristològics de Maragall; i emprem el mot cristològic perquè escau més que el de cristià -entès com a ideologia- als sentiments religiosos de l'escriptor. Segons aquest sil·logisme, si en els Manaments de la Llei de Déu, segons la *Bíblia*, n'hi ha un que proscriu l'ús del nom de Déu vanament, o debades, tampoc es pot fer el mateix amb la Paraula. Principi no escrit d'aquesta manera exacta però al qual Maragall va mantenir una fidelitat absoluta.

Una vegada més Maragall juga al tot o res i, si, cal no dubta en emprar recursos retòrics contundents i explícits. Quan cal el llenguatge esdevé gairebé apocalíptic, d'una grandiloqüència expressiva desbordada, mostra inequívoca de com la qüestió és sentida interiorment. Per a l'escriptor parlar és vessar vida, és vessar veritat, i quan no s'actua d'aquesta manera es prostitueix la paraula, el sagrat de la comunicació.

Gabriel Maragall es referirà a l'estat d'ànim en el qual va escriure la famosa i ja estudiada trilogia d'articles a redós de la Setmana Tràgica:

El dolor no serà allò negatiu que s'oposa a la vida. Ja no pot ser quelcom estrany que s'interposa als designis de la potència creadora. I ja no ha de ser defugit o superat, sino que, integrant-se al corrent de viure, és el que equilibra i pondera els naturals afanys.

A través d'aquest cristall del dolor és com va mirar els sucesos de juliol del 1909 a Barcelona -Setmana Tràgica- donant-los l'única ocasió de sentir-lo novament opinant des dels periòdics amb tres escrits –“Ah Barcelona!”, “L'església cremada” i “La ciutat del perdó”. L' “Oda nova a Barcelona” no és l'epíleg, sinó el proemi a aquests articles. La data és el 4 de Febrer de 1909. Tot ho havia pressentit.

En l'isolament, en la distància s'incrementa el valor del judici. Són, aquests, excepcionalment, articles ben objectius.

Són una visió de la realitat ciutadana i social provinent d'un pròfug, que ja fa temps que campeja en el món apartat de les seves meditacions i que torna consternat i adolorit als seus, quan els veu perduts en l'odi i la ignomínia.

I en dirigir-se de nou als seus, les seves paraules semblen portar el nimbe de les clarors entrevistes en els camins de l'ascesi espiritual

Mai no s'ha parlat tan íntimament i clarament a la ciutat.⁵⁸⁶

Finalment dóna l'explicació definitiva:

Aquests escrits sobre la Setmana Tràgica responen bé a les exigències de l'escriptor que només parla impel·lit per la necessitat: són les paraules d'un home que ja té un peu fora però és mogut per una veritable estimació a la ciutat on ha nascut i viscut.

No semblen pas articles escrits en la consideració de la seva oportunitat i eficàcia; sino, no haurien tingut la força i la claredat que encara impressionen.⁵⁸⁷

En aquest darrer paràgraf es concentra l'essència del pensament de Maragall pel que fa a l'ofici i responsabilitat del periodista. Parlar com a necessitat íntima, cridar empès per una força imparable que ha d'explotar sense aturador possible.

I aquesta és una idea que lliga també amb la de responsabilitat i amb el seu genuí lligam amb l'ètica. El concepte responsabilitat, sobretot en una professió com la de periodisme, de característiques tan explícites pel que fa a la seva incidència social, adquireix una transcendència molt acusada. Ja hem vist com Maragall, sovint, es refereix a que no escriurà si no hi ha res -íntim- que el mogui a dir quelcom o que senti que ell hi pot aportar llum. Responsabilitat és, per tant, assumptió d'una càrrega prèvia

---

⁵⁸⁶ Gabriel Maragall. *Ibidem*. Pàg. 144.

⁵⁸⁷ Gabriel Maragall. *Ibidem*. Pàg. 46.

de veritat, engendrada des del coneixement i de la reflexió responsable que hi meni de manera inexorable.

El dia 30 de gener del 1902 va escriure al DdB l'article titulat ben significativament "El derecho de hablar" que, en el context que ens ocupa, té una importància extraordinària. A l'inici es refereix a un estudi d'un tal M. Fouillée sobre *La reforma de la enseñanza por la filosofía* i recorda com el filòsof ginebrí Ernesto Naville cita el salmista en aquesta idea: "Dudo, por tanto me callo". Maragall parteix d'aquí i confegeix el seu discurs:

*Esta máxima deberíamos meditarla mucho cuantos tenemos la costumbre de hablar al público en una u otra forma; meditándola y obrando en consecuencia evitaríamos tanto mal como viene al mundo por esa charla sin substancia que lleva innumerables hojas de papel impreso o resuena por los ámbitos de los Parlamentos, las academias, salas de sesiones y lugares públicos.*⁵⁸⁸

D'antuvi hi ha una denúncia d'una realitat perfectament traslladable al moment actual. Aquí a les "hojas de papel" només caldria afegir-hi tertúlies radiofòniques o televisives, per a fer la fotografia més exacta:

*Las gentes se han acostumbrado a esto como al tabaco. El vicio del periódico o del meeting salta a la vista dondequiera, y es cosa triste contemplar el buen pueblo, alto o bajo, de narices en su sábana de papel impreso con la boca abierta aspirando la retahíla de vanas palabras de cualquier charlatán profesional.*⁵⁸⁹

I aquí arriba un reny rotund d'una absoluta significació pel que fa al periodisme:

¡Profesión el hablar, con la lengua o con la pluma! ¡que gran aberración! Público y profesionales imbuyéndose mutuamente en ella han llegado a tomarla por la cosa más natural del mundo. Y, sin embargo, a poco que se medite se comprenderá en seguida su enormidad y su funesta trascendencia.

Porque, ¿qué es hablar y para qué se habla? Hablar es expresar ideas y sentimientos. Cuando uno tiene dentro de su alma algo para expresar a los demás, lo dice; pero si nada tiene, se calla. Esto es una función tan natural como el comer y beber. Todo el mundo bebe cuando tiene sed, y sino, no bebe. ¿No es verdad que sería ridículo que hiciera profesión de beber, y que se ganara la vida bebiendo delante de la gente, a tanto el vaso, tuviera sed o no la tuviera? ¡Sería

---

⁵⁸⁸ *Obres Completes II. Pàg. 177.*

⁵⁸⁹ *Obres Completes II. Idem.*

*monstruoso! Pero no lo es menos que un hombre se gane la vida hablando al público, aunque no tenga nada que decirles. Y esto es lo que sucede el noventa y nueve por ciento de las veces.*⁵⁹⁰

Aquí hi ha també una clara denúncia del negoci mediàtic, en una línia d'anàlisi que s'avança als posteriors estudis de periodística. Maragall, podríem afirmar, hauria estat un excel·lent membre de comissions assessores o de control dels continguts ètics que ofereixen els mitjans de comunicació. Insisteix, i no dubta a emprar una terminologia molt directa, abrupta a vegades, per expressar el seu sentit rebuig a la praxi d'un ofici en el qual aleshores es trobava plenament inserit, una desena llarga d'anys després d'haver-se vinculat al DdB:

*¿Por qué hablan estos desdichados, primeras víctimas de si mismos, si no tienen otra cosa que decir que su propia vanidad? Ellos creen sentir una vocación cuando lo único que sienten es el contagio de un vicio infecundo, que a su vez transmiten a otros igualmente desgraciados. ¡Cuan falsos escritores, oradores, poetas y dramaturgos y periodistas ha producido esta maldita idea de hablar profesional, y cuanto mal ha venido por ellos al entendimiento humano! ¡Cuantos que han tomado a la humanidad por confidente de su mediocridad, de su enfermedad o de su impotencia, y que gracias a una malhadada habilidad exterior se han hecho célebres formando generaciones enteras de mediocres, de enfermos, de impotentes!*⁵⁹¹

La força del llenguatge i la seva claredat i contundència són reforçats també amb l'ús dels signes d'admiració. Hi ha una convicció absoluta, un sentiment de dolor profund davant allò que, en última instància, per a ell és la prostitució del sagrat, o del sacerdoci i de l'ofici de comunicació en un lloc preeminent.

El discurs extens però precís i farcit de material noble, continua:

*Yo dudo, luego me callo-. -Yo desespero, luego me callo-. -Yo no tengo nada que decir más de lo que los otros han dicho ya; pues me callo también-. Esto es lo que la conciencia dicta a todo hombre honrado. Porque el espíritu humano vive de afirmación y de esperanza y de originalidad, y, por tanto, quien no tenga una fe o un presentimiento o un amor que dar no tiene derecho a ser oído. Espere en el silencio para no contagiar la tremenda vanidad a sus hermanos.*⁵⁹²

---

⁵⁹⁰ *Obres Completes II.* Pàg. 177.

⁵⁹¹ *Obres Completes II.* Idem.

⁵⁹² *Obres Completes II.* Pàg. 178.

Torna el terme Vanitat, el qual, de fet, plana constantment com una boirina més o menys perceptible:

Pero, ¿cómo conoceré yo, autor, cuando he de hablar, y como conoceré yo, público, cuando he de escuchar?

Lo primero es muy sencillo. Yo, autor, empezaré por no hacer profesión de autor. Buscaré una manera de ganarme honradamente la vida sin meterme a llamar la atención a los demás con mis palabras; me convenceré que son contados los hombres superiores que tienen misión de hablar y nunca creeré que sea yo uno de ellos; y solamente cuando sienta dentro de mi algo original, algo no aprendido, algo más fuerte que yo mismo, rebosante de fuerza comunicativa a los demás, lo diré sinceramente y con las menos palabras posibles, sin poner vanidad en ello y como don misterioso cuya gloria y cuyo provecho pertenece al espíritu humano en general. Y enseguida volveré a mi humilde tarea individual sin acordarme de que soy autor hasta que un nuevo impulso de originalidad me lo diga. Pero si el malhadado oficio de escritor me ha penetrado hasta las entrañas, si soy demasiado viejo para mudar de oficio, si mi vida se encuentra comprometida con tal aberración, procuraré al menos atenuar el mal parafraseando los eternos sentimientos afirmativos que son la fuerza del hombre: Dios, la belleza, el amor, la alegría de la creación. Y huiré de la perversa seducción de los juegos de palabras y de ideas, y de vestir mis negaciones y mis debilidades con apariencias de verdad; porque del sofisma literario u oratorio al sofisma moral no hay más que un paso; y menos de un paso del sofista al bribón engendrador de bribones.⁵⁹³

Tot seguit s'adreça al receptor:

En cuanto al público, sabrá si ha de escuchar o no a un autor por lo que sienta al oírle. Si oyéndole se siente mejor dispuesto para la vida, más esperanzado, más amoroso para la paz y más firme para la guerra, es que aquel autor tiene derecho de hablar y hay que escucharle. Pero si el autor apesadumbra sin fortalecer, si disgusta de la realidad encantando con vanas fantasmagorías, si de aquella dulce languidez que aisla al lector y le hace odiosa la acción y el trato con sus semejante, o se le comunica la risa destructora sin la alegría creadora, es que aquel autor no tiene derecho a hablar: escucharle es, no perder el tiempo, sino aprovecharlo para mal.

Pero ante todo, público y autores debieran abjurar esa idolatría por la letra de molde. Que es la causa originaria de extravío de unos y otros.⁵⁹⁴

---

⁵⁹³ Obres Completes II. Idem.

⁵⁹⁴ Obres Completes II. Pàg. Idem.

Maragall una vegada més qüestiona no sols el paper dels professionals sinó també el dels mitjans, tot denunciant la “*idolatria por la letra de molde*”; un concepte potent en el context d’un discurs d’una validesa poc qüestionable.

En una línia semblant, de fet idèntica, se situa el contingut de l’article titulat “*Escritor*” que va publicar a *La Lectura* en el número del mes de maig de l’any 1904, dos anys més tard que l’anterior. La insistència en arguments germans confirma el que s’ha exposat de fins a quin punt tenia plenament interioritzat el seu pensament.

*Muchos somos, innumerables, los que nos dejamos llamar así: escritor, y aun nos complacemos en ello; y hasta para tantos es ésta una suprema ambición y, conseguida, un título de gloria: esto es, vanidad.*⁵⁹⁵

El concepte Vanitat una vegada més planeja ombrívola pel discurs de Maragall.

*Porqué no nos fijamos bien en lo que tal denominación significa. Escritor quiere decir que uno escribe por profesión: es hacer profesión de escribir; y como escribir no es otra cosa que hablar por signos gráficos, resulta que profesión de escribir es profesión de hablar: ¡escritor, hablador! Avergoncémonos.*⁵⁹⁶

Un autèntic clam autocrític:

¿Cómo podemos tolerar, como complacernos en tal sacrilegio? Hablar es cosa sagrada, hay en ello todo el divino misterio de la Humanidad; es expresarse, dar el alma a nuestros hermanos, cuando el alma necesita darse y es esperada. ¡Y de esto hacemos una profesión ¡y comemos de ella!, y, ¡comemos de ella con orgullo!; ¡farsantes!, ¡sacrílegos!

El retruny ètic és d’una potència incontestable. Pedro Laín Entralgo al pròleg al Volum Segon de les *Obres Completes* titulat “*El Escritor*” en glossar aquest paràgraf, escriu:

No debiera llamarse a si mismo escritor quien no haya sentido alguna vez en su alma la definitiva verdad de estas palabras de Maragall. “Hablar es cosa sagrada...”

---

⁵⁹⁵ *Obres Completes II. Pàg. 217.*

⁵⁹⁶ *Obres Completes II. Pàg. 217-18.*

Hablar es dar a los otros la propia alma, sintiendo en ésta la imperiosa necesidad íntima de tal donación; escuchar es estar esperando el alma de quien nos la regala hecho verbo. Sólo hablando y escribiendo así dejaría de ser sacrilegio el menester profesional de escritor, ese azorante o cínico oficio de “hacerse pagar las palabras”. ⁵⁹⁷

Reprenem l'article de Maragall:

[...] *Lo intolerable, el gran sacrilegio, es imponerse, por dinero o por vanidad, la tarea de hablar a plazo fijo a los hombres, téngase o no se tenga algo que decir, apelando a los recursos de una malhadada inventiva y de una peor habilidad en alinear palabras huecas, aguzada en el vicio mismo de inventarlas. Lo sacrilego, lo calamitoso para el propio espíritu y el ajeno, es ser escritor; no el ser filósofo, o político, o poeta, o gacetillero, o apóstol, sino el ser simplemente esa monstruosidad; escritor, esto es, hablador de oficio.* ⁵⁹⁸

El concepte “*hablador de oficio*” sintetiza exemplarment el seu discurs alhora que estableix per a la història una expressió molt lúcida. Més endavant continua:

[...] *Y el escritor propiamente dicho es aquel que se compromete a escribir. No a decir algo de substancia (que esto no está en su mano), sino simplemente a escribir. -Yo para vivir (o para hacer honor a mi firma: esto es, a mi vanidad) necesito escribir una novela, un drama, cada año- -Yo vivo de mi carrera, pero me ayudo con mi colaboración mensual a tal Revista-. -Mis cinco duros diarios son mi artículo semanal en siete periódicos-*

Este es el escritor y su sentido moral, atrofiado por el vicio de hablar, le permite decir eso con cierta dignidad, con orgullo. -¡Soy un obrero de la inteligencia!- exclamará con hipócrita humildad, porque en su fondo se cree inmensamente superior a todos los obreros. Y, sin embargo, ¡cuanta mayor dignidad no hay en el que machaca piedra o guía un carro! Porque ése usa de la fuerza o de la maña que le han sido dadas según la propia naturaleza de ellas, mientras que el escritor vive de la palabra, no según el fin de ella, que es la necesidad social o el impulso espontáneo del espíritu, sino contrariando su fin; esto es, fabricándola aún vacía de sentido, llenándola con vaciedad. ⁵⁹⁹

Observem com es refereix a l'escriptura com a “*necesidad social*”, idea fàcilment deduïble des de la seva condició de periodista. Alhora una vegada més ret culte al mot paraula, valgui la redundència conceptual. Maragall continua amb la seva

---

⁵⁹⁷ *Obres Completes II. Pàg. 14.*

⁵⁹⁸ *Obres Completes II. Pàg. 218.*

⁵⁹⁹ *Obres Completes II. Idem.*

extraordinàriament clarivident reflexió sobre el seu ofici, confegint alhora una lliçó ètica d'un valor absolut:

En la obra del escritor que vive de serlo, hay siempre como un sello de esclavitud; sirve al público, sirve a una empresa, y esta servidumbre proyecta en su obra una sombra, que muchos no ven porque, por culpa de la frecuencia de ella, están olvidados de la luz pura del espíritu, y sufren de su ausencia sin saberlo.

*Sin la necesidad de vivir de ello, los hombres de talento escribirían menos; pero, ¿y esto qué? No todos los días habría artículo de fondo en cada periódico; ni todas las Revistas saldrían puntualmente el primer día de cada mes; no funcionarían tantos teatros, ni se daría en ellos un estreno cada semana; Zola no hubiera escrito tantas novelas, y los estantes de las bibliotecas gemirían más dulcemente. Pero, ¡qué artículo de fondo el que saliera cada mes!, ¡qué Revista la que apareciera cuando hubiese de qué!, ¡qué teatros los que no fueran un bajo comercio para el público!, ¡qué cuatro novelas habría hecho Zola, y que rectos y luminosos los estantes de las bibliotecas!*⁶⁰⁰

Aquí hi ha una referència llunyana a la innecessitat de la premsa com va manifestar a Antoni Roura en carta del 16 d'agost del 1908.⁶⁰¹

Maragall tot exposant un món ideal i utòpic, món, per tant, tant desitjable com impossible, no deixa de tocar de peus a terra i en el seu raonament, i en el dibuix d'un món ideal, deixa clara la seva utopia.

En aquest context no podem oblidar que la seva situació personal, com s'ha exposat, -va viure sempre de renda sense tenir la necessitat d'aconseguir ingressos pel seu treball quotidià-, el situava en un lloc de privilegi per complir aquest desideràtum. I, malgrat això, quan va estar vinculat professionalment al DdB, va complir de manera puntual amb compromís de confegir un article cada setmana que es publicava en data fixa. Probablement en la realització de tots ells no va poder gaudir del privilegi que exposa i demana en aquest escrit.

El final de l'article manté una plena coherència amb els seus pressupòsits:

¡Oh, hagamos la prueba; mudemos de oficio! Tal de nosotros puede resultar un excelente agricultor, tal un afortunado comerciante, tal un honrado obrero y tal un intrépido marino. Y el que se sienta tan...contemplativo, que no pueda resolverse a trabajar, cuide de su hacienda, si la tiene, o acómodese con la ajena. Cuando en el descanso de la lar del campo, o en la lícita huelga del comercio o industrias [...] el espíritu nos hable libremente forzándonos a rebosar en

---

⁶⁰⁰ *Obres Completes II.* Pàg. 219.

⁶⁰¹ *Obres Completes I.* Pàg. 1141.

*palabras inspiradas, dejémoslas entonces brotar palpitantes aún en la plenitud del espíritu, serenas, sin la enturbiadora preocupación de lo que puedan valernos. Y si tan mal le va al mundo con la falta de nuestra asalariada algarabía; si tan mal se encuentra con la rara palabra resonando llena de sentido en medio del fecundo silencio, el mundo nos lo dirá; y siempre estaremos demasiado a tiempo para volvernos al caos.*⁶⁰²

El dia 1 de gener del 1903 va escriure al DdB l'article titulat "Sobre novelas". Maragall parteix de la seva condició de crític literari i fa una intel·ligent anàlisi sobre el concepte exacte de gènere narratiu. Des d'aquesta perspectiva blasma la manca de fidelitat a l'ideal formal del gènere -novel·la-, en les que veu que s'escriuen. L'article posa en evidència la lucidesa de l'anàlisi del crític Maragall, que acabarà amb una conclusió, germana de la que va exposar un any després en el suara glossat article "Escritor":

*Los modernos autores de novelas, [...] no aciertan a ver la realidad en su artística pureza, e informan sus obras de apriorismos abstractos o en moralejas que quitan al espectáculo de la vida su frescura, y apasionan antiartísticamente al lector o aburren lanzándolo al extremo opuesto, a la mera distracción, al frívolo interés de la novela novelesca, artificio de la imaginación que sólo puede producir el vacío del espíritu.*⁶⁰³

Fent un apart, l'escriptor mostra una realitat molt fàcilment extrapolable a l'actual pel què fa a la novelística catalana del moment, farcida d'autors procedents de camps aliens al propi de literat; entre els quals, i en un lloc destacat, el periodisme, ja siguin de mitjans escrits o audiovisuals. Sovint són atiats per les mateixes editorials per la capacitat de reclam que posseeixen gràcies a la seva projecció mediàtica. Deixem aquesta via, l'interès de la qual rau en el fet que exposa una notable similitud de situacions -salvant les distàncies-, amb cent anys de diferència. Una vegada més sura el sorprenent alè profètic i anticipador en l'anàlisi i en el diagnòstic. La implacable capacitat de permanència del seu discurs:

[...] Y el secreto de este fenómeno, de que la novela no sea novela, está en que muchos de los que la escriben no son tales novelistas. Unos son espíritus dados a filosofías. Otros son moralistas, otros son teorizadores de estética, críticos, otros oradores, otros políticos, otros periodistas, otros simplemente gente leída con prurito de que los lean, y todos ellos al fin

---

⁶⁰² *Obres Completes II.* Pàg. 219-20.

⁶⁰³ *Obres Completes II.* Pàg. 205.

*hombres ganosos de hacer penetrar sus diversas lucubraciones, bajo la figura de novela, allí donde no penetrarían francamente mostrando su naturaleza propia.*⁶⁰⁴

La conclusió, es mostra en perfecta coherència amb tot el discurs:

*!Oh! quien pudiera convencerles de que lo mejor para ellos y para el público sería que cada uno hiciera francamente lo que debiera hacer: el filósofo, filosofía (en forma de diálogos si quiere, pero presentándolos desde luego como diálogos filosóficos); el moralista, moral; [...] el crítico, crítica por su cuenta sin forjarse fantasmas para cómplices; el político, discursos o libros de sociología o artículos de periódicos...y sólo el novelista, novelas, despreocupándose de finalidades extraartísticas; pues el arte verdadero, el que arranca de la vida; lleva en si mismo toda su finalidad, que es la síntesis bella de todas las otras fragmentarias juntas.*⁶⁰⁵

Ja hem vist en el capítol 4, com aquestes mateixes idees les va expressar a Unamuno a la carta que li va trametre el 22 de desembre del 1903, amb motiu de la primera ruptura del DdB, amb expressions tan inequívokes com:

y ahora no quiero hablar más al público por compromiso, porque es pecado contra la santidad de la palabra”; !Ganarse la vida hablando! ¡Hablar por ganarse la vida! ¿Cómo no hemos caído en la cuenta todavía de este sacrilegio?

En aquesta mateixa època, escriu a Roura des del Montseny on està passant una temporada a la casa La Figuera amb el seu amic Josep Pijoan, segons hem mostrat. La carta és del 23 de maig del 1903; feia escassament un mes que havia deixat la redacció del DdB:

No he col·laborat encara en cap altre diari ni penso fer-ho fins passat l'estiu. La veritat és que tampoc sabia gaire què dir. Quan no hi ha l'obligació de parlar el silenci és sagradament delitós i sols per un fort impuls de dintre i encara amb gran por, deu trencar-se. És tant i tant de va el que s'enraona, que el sentir del silenci resulta un delícia refinada.⁶⁰⁶

Maragall en aquesta carta no pot evitar referir-se a l'obligació d'escriure; per tant admet que ha escrit per obligació, i que gaudeix de la llibertat de no haver de fer-ho

---

⁶⁰⁴ *Obres Completes II.* Pàg. 205.

⁶⁰⁵ *Obres Completes II.* Idem.

⁶⁰⁶ *Obres Completes I.* Pàg. 1136.

cosa que no deixa de ser un reconeixement de que aquesta llibertat no l'ha pogut gaudir de manera habitual i que, per tant, malgrat el seu posicionament utòpic, ha hagut de sotmetre's als imperatius de l'ofici: no ho diu explícitament però és fàcilment deduïble.

Ens quedem, en aquesta tessitura del culte al “parlar” com a resposta a una exigència autèntica i sentida, amb el judici definitiu de Joan Lluís Marfany:

Maragall escriurà només quan sentirà la poderosa necessitat íntima, quan el visitarà algun dels seus dimonis familiars; quan li'n vindrà la inspiració: fer-ho d'una manera regular i deliberada, “per ofici”, seria prostituir un do únic i preciosíssim.⁶⁰⁷

7. 8.-- El periodisme de Maragall vist des dels estudis de periodística

Posem fi a aquest capítol amb una consideració de l'aportació de Joan Maragall al periodisme des de l'anàlisi de la periodística moderna; des de l'estudi en base a una metavisió global i acadèmica de la seva obra. En aquesta nova especialitat el doctor Josep Maria Casasús constitueix a casa nostra una autoritat indiscutida, de manera especial pel que fa a l'estudi del periodisme català:

En aquells anys turbulents i agitats de crisi pregona en que va escriure per als diaris, en català i en castellà, Joan Maragall va maldar per assumir el paper de guia de la ciutadania, d'orientador de les classes dominants, segons la tradició catalana de periodisme d'orientació, que havia mantingut durant més de quaranta anys des del *Diario de Barcelona* el seu primer gran mestre de periodisme, Joan Mañé i Flaquer, l'oracle de la burgesia regionalista del final del segle XIX. Les posicions de Maragall, però, no abellien del tot els lectors de la seva classe social. Esdevenien sovint massa punyents, massa franques, massa exigents. Eren poc afalagadores. Al meu entendre, el paper que ha representat el Joan Maragall articulista no es pot posar en el mateix cabàs que els de Mañé i Flaquer i de Gaziol, que tenien el do de l'ofici ben après de sintonitzar constantment amb la sensibilitat de la majoria social culta, poderosa o influent.

Joan Maragall, doncs, no fou, malgrat proparar-s'ho, un periodista d'orientació: fou, més aviat, un periodista de persuasió, decidit a exposar unes idees pròpies, les seves pròpies conviccions, no sempre compartides per la gent de la seva classe social. L'articulística maragalliana es recolza en uns propòsits de regeneracionisme cristià, en una reflexió constant, valenta, decidida i

---

⁶⁰⁷ Joan Lluís Marfany. *Historia de la cultura catalana. El Modernisme 1890-1910*. Edicions 62. Barcelona, 1995. Pàg. 15.

inconformista. El periodisme de Joan Maragall és un periodisme de la consciència viva. És l'articulista del compromís moral.⁶⁰⁸

Casasús es referirà a Maragall en un altre llibre tot ajudant a perfilar les condicions de la seva obra. Insisteix en que el periodisme de Maragall és d'orientació però progressivament mostrarà com dintre d'aquest tipus va mantenir uns posicionaments propis i originals.

Joan Maragall fou una altra víctima de les exigències del periodisme d'orientació.[...] Els articles de Joan Maragall anteriors al 1904, els publicats en l'edició d'homenatge titulada precisament *Artículos*, denoten unes posicions ideològiques properes a la Lliga Regionalista acabada de fundar, però des del 1906 s'observa en els seus treballs d'opinió periodística un canvi de direcció que el porta a mantenir posicions minoritàries entre els intel·lectuals i burgesos del seu temps, situats davant el repte de la Setmana Tràgica.⁶⁰⁹

I ja plenament situat de manera particular en la coneguda trilogia d'articles a redós de la Setmana Tràgica clou definitivament el diagnòstic sobre l'articulisme de Maragall, que justament en aquests articles, mostra la seva faç més compromesa, sincera, lliure, autèntica i personal

Com ha dit Joan Fuster, la crítica que Joan Maragall fa a la "seva" burgesia és una crítica des de dins, inspirada en una voluntat de conservar-la, d'evitar-ne la derrota, de moderar-ne els excessos i els errors d'estratègia mitjançant la prudència i la flexibilitat. Maragall volia orientar en sentit contrari al corrent dominant, ho feia des d'una perspectiva personal i honrada, aliena a l'interès immediat o a la passió cega del combat de cada dia.

És en aquest sentit de periodista cívic, responsable i independent que cal veure Maragall com un representant reeixit de les fórmules específiques del periodisme d'orientació, en el seu vessant més ètic, malgrat que aquesta mateixa posició singular i individual el mantingués allunyat en determinats moments de la necessària sintonia amb els plantejaments de la societat dominant, sintonia que caracteritza, certament, el perfil de l'articulisme orientatiu en Mañé i Flaquer i en Gaziel.⁶¹⁰

---

⁶⁰⁸ Josep Maria Casasús. *Periodisme que ha fet història*. Diputació de Barcelona i Col·legi de Periodistes. Barcelona, 1991. Pàg. 56.

⁶⁰⁹ Josep Maria Casasús. *Ibidem. Periodística catalana comparada*. Pàg. 79.-80.

⁶¹⁰ Josep Maria Casasús. *Ibidem. Periodística catalana comparada*. Pàg. 81.

Només cal afegir, pel que fa al judici de Joan Fuster -amb la reserva de que no està transcrit literalment-, que amb la seva actitud, amb el seu articulisme compromés, Maragall volia anar molt més a fons que “moderar els excessos i els errors d’estratègia” de la burgesia catalana. La dimensió compromesa i d’un tan elevat contingut ètic, en realitat suposa, o proposa, de manera inequívoca, un trasbalsament en profunditat i radical de llurs capteniments i actituds. Maragall va a l’arrel de la realitat i en la seva anàlisi cerca respostes també arrelades, enfondides, no moderades o estratègiques. I de manera semblant no semblen tampoc gens adequats els mitjans que es citen, els conceptes “prudència” i “moderació”, ja que no tenen res a veure, per llur connotació perifèrica i superficial, amb el que acabem d’exposar. Només així es pot entendre que fos censurat l’article “La ciutat del perdó”, justament aquell en el qual els seus principis ètics es mostraven en la seva dimensió més rotunda, explícita i convençuda; és on va portar més a les seves últimes conseqüències la mostració pública del seu pensament i actitud. I només així, també, es pot entendre la rotunda tristesa que li va produir l’esmentada censura.

De fet la visió de Fuster que se’ns ha mostrat se situa en la tòpica imatge de Joan Maragall, perpetuada per una intel·lectualitat progressista moderna, que li ha costat transcendir el més pregon del pensament de Maragall i, per tant, no ha sabut, o no ha sabut prou, o no ha volgut, anar més enllà dels aspectes més perifèrics i immediatament visibles, però no reals, de la seva aurèola de burgès barceloní patriarcal, catòlic practicant, catalanista i genuïnament conservador. Però, això, una vegada més ens desviaria del tema.

Conclusions

a.-- Malgrat que Joan Maragall ha passat a la història de manera molt acusada en la condició de poeta, va ser i va exercir, per damunt de tot, com a periodista. I sobretot va ser aquest el seu principal ofici en el sentit professional de l'expressió. La condició esdevinguda tòpica i en gran part excloent de poeta, s'ha recolzat en una obra que des del primer moment va aconseguir una notable projecció en amplis sectors de la societat catalana -no solament en cercles intel·lectuals reduïts-, fet que ha abonat aquesta imatge. Oimés quan la vinculació -no exempta de matisos crítics- amb l'aleshores vital moviment dels Jocs Florals, potencià aquesta imatge. I cal afegir, a més, que alguns dels seus poemes, no necessàriament els més importants, van assolir la condició de patrimoni popular molt sentit, en confondre's de manera ideal amb el substrat de reviscolament dels sentiments identitaris catalans, amb el component potenciador del seu trasllat, en algun cas, a la parcel·la musical. I, oimés, a la coral, d'un protagonisme social en aquells anys, extraordinari. Ens referim a "El cant de la senyera" -poema i composició d'una càrrega emocional única- i, en un altre context, a "L'Empordà", ambdues, partitures de dos insignes representants del moment: Lluís Millet i Enric Morera. Altres poemes aviat projectats popularment va ser "La vaca cega", "La Fageda d'en Jordà", "La sardana" i ja en els darrers anys "Cant Espiritual", un poema en el qual, el substrat de la seva càrrega reflexiva tan profunda no li ha impedit aconseguir una capacitat de projecció notable.

b.-- Dins del ventall de tasques que comprèn l'ofici de periodista, ell va ser exclusivament columnista, ultra exercir funcions de representació del director del DdB, Joan Mañé Flaquer. Inserir en el sistema sense una motivació vocacional manifesta, i sense, en principi, ésser-li exigida cap actuació implicada en el tràfec intern atesa la condició de secretari particular del director, funció molt manifestament explicitada per aquest, ben aviat la va transcendir per, progressivament, inserir-se en el quefer quotidià del diari, tanmateix sempre des de la distància pròpia de la condició selectiva de columnista; o sigui de creador d'opinió, de conductor i orientador del pensament de la ciutadania. Poc capacitat per al traüt de la tasca més prosaica i combativa, o d'infanteria, de l'ofici del periodisme, en gran manera es va protegir en el setial de l'opinador. Per això, malgrat el prestigi assolit en els deu anys que va exercir aquesta

funció en el DdB, aquest viure al marge del bullici intern el va apartar de la possibilitat de succeir Joan Mañé Flaquer a la mort d'aquest, en la direcció del rotatiu.

c.-- La seva elevada cultura i la seva inquietud intel·lectual, el van menar a abordar pràcticament tota mena de tipologies temàtiques: culturals -literatura, teatre, música, arts plàstiques-, polítiques, socials, jurídiques, lingüístiques, religioses, etcètera. Maragall, en el seu moment, va ser el columnista amb una cultura més àmplia i profunda de Catalunya. Políglota -francès, anglès i alemany- també posseïa coneixements de praxi musical -piano-, era creador -poesia i teatre-, traductor, crític literari, musical i teatral i lector intensiu i selectiu en diferents idiomes. Tot plegat ofereix una visió de l'intel·lectual i del periodista Maragall, d'una enorme grandesa i, consegüentment, aquesta acumulació de recursos li fornava una considerable autoritat. Res que projectés un mínim de vida i significés un mínim d'incorporació al debat social, polític i cultural del moment va escapar del camp d'influència de les seves vitals i sensibles antenes.

d.-- La tasca periodística de Maragall es va produir en un context històric d'una enorme transcendència tant a escala més immediata -ciutat, país, estat-, com universal. El mig segle de l'existència de Maragall -últimes dècades del segle XIX i primera del XX-, marca el pas, o el confirma, de la modernitat a la contemporaneïtat. Sobre la base de la revolució científica i tecnològica, la humanitat obrí les portes a una nova era marcada per canvis profundíssims a tots els nivells: no sols els econòmics i financers, sinó també els culturals -formes de vida de la societat-, i polítics: desenvolupament de sistemes i règims dia a dia més oberts a la participació de tots els sectors de la societat. Cal remarcar que aquests canvis tan radicals també van afectar a la premsa, que en aquells anys va adquirir una dinàmica d'actuació i un paper en la societat, radicalment nous.

e.-- Joan Maragall va ser un periodista amb una gran estima de la seva independència personal, fet que el va portar a no comprometre's mai en cap àmbit institucional públic, fonament de que el seu articulisme posseís un elevat sentit ètic. Com a intel·lectual genuí que era, va rebutjar sempre categòricament, sense deixar el més mínim espai per al dubte, que cap circumstància, cap compromís o cap fet de cap mena i índole, pogués pertorbar que les seves opinions i judicis es manifestessin amb

l'exactitud amb que ell les veia i entenia. Equivocat a vegades, amb opinions i posicionaments que podien evolucionar amb el temps si cal, mai no va deixar que res l'impedís que allò que va escriure i publicar, fos allò que íntimament, des de la seva més plena llibertat, volia que es publicués i es manifestés. Aquesta estima per la seva independència el va portar, consegüentment, a ser un columnista compromès, que mai no va defugir responsabilitats, ni va afalagar ningú i que, fins i tot, per causa d'aquest compromís va caure en el perill de ser empresonat.

f.-- El que s'ha exposat en l'apartat b) de que va exercir l'ofici de periodista des d'una determinada distància de la cuina del mateix, probablement li va proporcionar una visió en perspectiva que es va traduir en un exercici de reflexió d'una considerable finor analítica.

Joan Maragall va prestar una gran atenció a conèixer i aprofundir en l'essència més pregonada de l'ofici de periodista i, consegüentment, va bastir uns diagnòstics i un cos més doctrinal que teòric, propi, d'una gran lucidesa i, per això mateix, d'una imperible permanència. Inserir en uns anys en els quals la premsa adquirí, d'antuvi una major facilitat de presència i una major riquesa de continguts, però sobretot assumí un paper molt més transcendent a la societat, Maragall es mostrà sensible a aquesta realitat i hi va respondre.

Això es va traduir, inicialment, en un cabal de reflexió que va deixar pas a un marc de conclusions d'una enorme lucidesa i també d'una gran capacitat de permanència de les mateixes. Va ser una tasca realitzada de manera espontània, sense cap mena d'ànim pedagògic ni doctrinal, fruit bàsicament dels seus insistits delers intel·lectuals i, important, del substrat profundament ètic i del seu sentit del rigor i de la responsabilitat professional.

Maragall no va ser un estudiós de l'ofici de periodista en el sentit convencional de l'expressió; ni ho va pretendre ser ni mai se'n considerà. La seva lliçó cerca l'essencial i per això resulta, actualment, passat més de cent anys d'haver-se exposat, tan viva i tan vàlida.

BIBLIOGRAFIA

- Alsius, Salvador. *Ètica i periodisme*. Pòrtic. Barcelona, 1998.
- Balcells, Albert. *Cataluña ante España. Los diálogos entre intelectuales catalanes y castellanos, 1888-1984*. Milenio. Lleida, 2011.
- Balcells, Albert. *Puig i Cadafalch, president de Catalunya i la seva època*. Rafael Dalmau Editor. Barcelona, 2013.
- Benet, Josep: *Maragall davant la Setmana Tràgica*. Edicions 62. Barcelona, 1963.
- Casals, Glòria. *Com si entrés en una pàtria*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2007.
- Calvet "Gaziel", Agustí. *Història de La Vanguardia*. Empúries. Barcelona, 1994.
- Calvet "Gaziel", Agustí. *Història de La Vanguardia*. Edicions Catalanes de París. París, 1971.
- Calvet, "Gaziel", Agustí: *Tots els camins porten a Roma, Memòries*. Edicions 62 i la "Caixa". Barcelona, 1981.
- Casassas, Jordi [coord]. *Els intel.lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*. Pòrtic. Barcelona, 1999.
- Casasús, Josep Maria: *Periodística catalana comparada*. Editorial Pòrtic. Barcelona, 1993
- Casasús, Josep Maria: *Periodisme que ha fet història*. Diputació de Barcelona. Barcelona, 1991.
- Casasús, Josep Maria. Núñez Ladavéze, Luis: *Estilo y géneros periodísticos*. Editorial Ariel. Barcelona, 1991.
- Comellas, Jaume. "Correspondència Joan Maragall-Víctor Català. Mirall d'una relació il.luminadora de realitats importants". Ajuntament de L'Escala i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. L'Escala-Barcelona, 1992.
- Comellas, Jaume. *Les posicions sobre l'ús de la llengua catalana en l'articulisme de Joan Maragall*. Treball d'investigació del curs de doctorat. Barcelona, 2010.
- Comellas, Jaume. *La nació és la llengua. Pensament lingüístic de Joan Maragall*. Editorial Galerada. Barcelona, 2008.
- Corominas, Pere: *Del meu comerç amb en Joan Maragall*, Publicacions de la Revista. Barcelona, 1935.
- Chillón, Albert. *Literatura y periodismo. Una tradición de relaciones promiscuas*. Pròleg de Manuel Vázquez Montalbán. Universitat Autònoma de Barcelona,

Universitat Jaume I de Castelló de la Plana i Universitat de València. Barcelona, Castelló, València, 1991.

Diversos autors. "El "Brusi", una perspectiva de dos segles". Annals del periodisme català. Col·legi de Periodistes de Catalunya. Barcelona, 1992.

Diversos autors. *En el batec del temps 1860-1911. Vint aportacions a la lectura de Joan Maragall en ocasió del cent cinquantè aniversari de la seva naixença i el centenari de la seva mort 2010-2011*. Generalitat de Catalunya. Institució de les Lletres Catalanes. Barcelona, 2011.

Diversos autors: "Ètica i Comunicació Social. III Converses a La Pedrera". Centre d'Investigació de la Comunicació. Barcelona, 1993.

Diversos autors: *200 anys de premsa diària a Catalunya (1792-1992)*. Fundació Caixa de Catalunya, Arxiu Històric de la Ciutat. Col·legi de Periodistas de Catalunya. Barcelona, 1995.

Domingo, Josep Maria: *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*. Museu d'Història de Barcelona, 2010.

Figueras, Josep Maria: *Premsa i nacionalisme. El periodisme en la reconstrucció de la identitat catalana*. Pòrtic. Barcelona, 2002.

Font, Pere Lluís: "Maragall o la consciència civil en el seu temps". Fundació Joan Maragall i Editorial Claret. Barcelona, 2008

Guillamet, Jaume: *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya 1641-1994*. Edicions La Campana. Barcelona, 1994.

Maragall i Noble, Gabriel: *Joan Maragall: esbós biogràfic*. Edicions 62. Barcelona, 1988.

Marfany, Joan Lluís. *Aspectes del Modernisme*. Curial. Barcelona, 1979.

Marfany, Joan Lluís. *El Modernisme 1890-1906. Burgèsia. Modernització cultural. Catalanisme*. Dins *Història de la Cultura Catalana*. Edicions 62. Barcelona, 1991.

Massó i Torrents, Jaume. *Cinquanta anys de vida literària*. Barcelona, 1934.

Mir, Gregori. "Una polèmica sobre catolicisme i catalanisme. A propòsit de Miquel dels Sants Oliver i la crisi del Diario de Barcelona del 1906". Recerques. Número 6. Ariel. Barcelona, 1976.

Moreta, Ignasi: *No et facis posar cendra. Pensament religiós de Joan Maragall*. Fragmenta Editorial. Barcelona, 2010.

Obres Completes I. Obra catalana. Pròleg de Josep Carner. Editorial Selecta. Barcelona, 1960.

Obres Completes II. Obra castellana. Pròleg de Pedro Laín Entralgo. Editorial Selecta. Barcelona, 1960.

Pijoan, Josep. *El meu Don Joan Maragall.* Llibreria Catalònia. Barcelona, 1915.

Poy, Pere. “La història escrita en categories literàries. Joan Maragall testimoni d’un temps”. *Revista de Catalunya.* Núm, 189. Barcelona, gener 2003.

Quintana, Lluís. “Joan Maragall i el Diario de Barcelona”. *L’Avenç,* número 45. Febrer, 1991

Serrahima, Maurici. *Joan Maragall.* Edicions 62. Barcelona, 1990.

Serrahima, Maurici. *Dotze mestres.* Edicions de 1984. Barcelona, 2008.

Serrahima, Maurici. *Vida i obra de Joan Maragall.* Bruguera. Barcelona, 1966.

Termes, Josep. *Història del Catalanisme fins el 1923.* Pòrtic. Barcelona, 2000.

Torrent Joan. Tasis, Rafael. *Història de la premsa catalana.* Vol. I. Bruguera. Barcelona, 1966.

Trias, Eugenio. *El pensament de Joan Maragall.* Edicions 62. Barcelona, 1982.

Vilanova, Mercedes. *España en Maragall.* Ediciones Península. Barcelona, 1968.

.

.